Bir SOLFERİNO Hatırası

J. HENRY DUNANT

ÇEVİREN

Zeynep Şarlak

TÜRK KIZILAY

BİR SOLFERİNO HATIRASI

J. HENRY DUNANT

ÇEVİREN

ZEYNEP ŞARLAK

TÜRK KIZILAY

Bir Solferino Hatırası
J. Henry Dunant
Türkiye Kızılay Derneği: 6
Cevher Dizisi: 1

Çeviren
Zeynep Şarlak

Çeviri Editörleri
Alpaslan Durmuş
Gökçe Eser

Çeviri Danışmanı
Ahmet Kuyaş
Mesut Uyar

Grafik Tasarım ve Uygulama
Nevzat Onaran

Tashih
Feyza Betül Aydın

Üretim Koordinasyon
Fatma Sena Yasan

ISBN 978-605-5599-95-9
Eylül 2026, Ankara, birinci basım

© Türkiye Kızılay Derneği, 2026
Yayınevi Sertifika No.: 43250

Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi
Ataç 1 Sokak, No.32
Yenişehir, Çankaya, Ankara
Tel: (+90 312) 584 18 68

Baskı
Azim Matbaacılık Kağ San. Tic. LTD. ŞTİ.
Büyük San. 1. Cad. Alibey İşh. 99/33 İskitler, 06030
Matbaa Sertifika No: 47897
Tel: (+90 312) 342 03 72

Eserin 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri çerçevesinde yayımlanması, yurt içinde ve dışında Türkçe maddi ve manevi haklarının temsili hak sahipleriyle anlaşmalı olarak münhasıran Türk Kızılay'a aittir. Haklı alıntı sınırları içinde kalmak ve kaynak göstermek kaydıyla eserden alıntı yapılabilir.

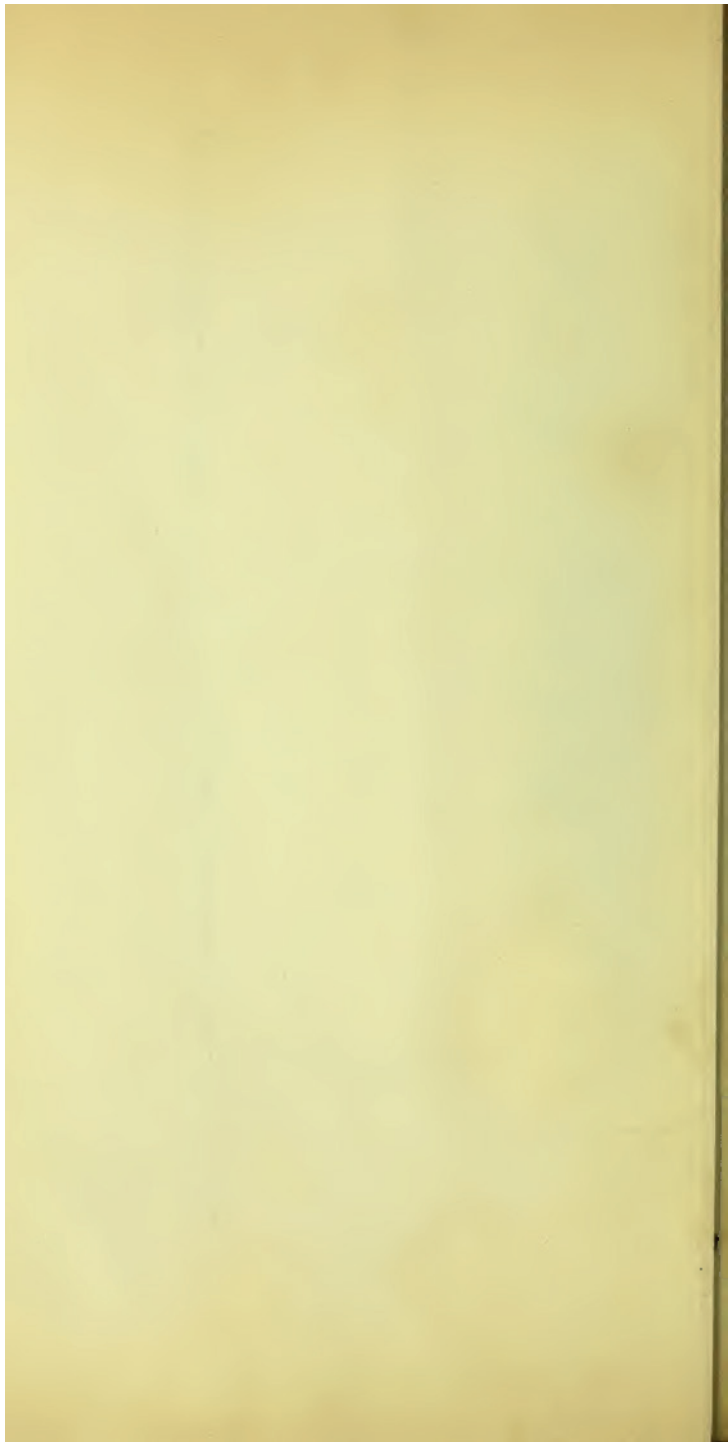
Türk Kızılay neşrettiği eserleri müellifine sadık kalarak yayımlar. Görüşlerini gerek gördüğünde ön söz, dipnot vb. aracılığıyla eserde okurlara aktarır. Görüş belirtilmeyen hususlarda Türk Kızılay'ın katıldığı varsayılmaz.

Bu kitap Türk Kızılay Akademi Direktörlüğünün katkılarıyla hazırlanmıştır. Ücretsizdir, parayla satılamaz. Eserin dijital versiyonu ücretsiz açık erişimle Türk Kızılay Akademi Direktörlüğünün web sayfasından (https:// kizilayakademi.org.tr/kitaplar/) okunabilir, herhangi ilave bir izne gerek olmaksızın her türlü dijital platforma serbestçe indirilebilir, bir değişiklik yapılmaksızın indirildiği hâliyle bütün dijital platformlarda konumlandırılabilir, paylaşılabilir.

Türkiye Kızılay Derneği Yayınları Kütüphane Bilgi Kartı
Dunant, Henry, 1828-1910
Bir Solferino Hatırası / J. Henry Dunant ; çeviren Zeynep Şarlak. – Ankara : Türkiye Kızılay Derneği, 2026.
312 s.: resim, harita; 19 x 24 cm. – (Türkiye Kızılay Derneği Yayınları; 6. Cevher Dizisi ; 1)
Özgün adı: *Un souvenir de Solferino*.
Kaynakça, tablo ve dizin var.
ISBN 978-605-5599-95-9
1. Kızılhaç ve Kızılay. 2. Solferino Muharebesi, İtalya, 1859. 3. Savaş – Hasta ve yaralılara yardım. 4. Uluslararası insancıl hukuk.
I. Şarlak, Zeynep, çeviren. II. Seri.
HV568.D86 2026 361.7634

J. HENRY DUNANT
(1828–1910)

BİR

SOLFERİNO

HATIRASI

Un souvenir de Solferino'nun 1862 baskısının dış kapaktan sonraki ilk iç kapak sayfası

UN SOUVENIR

DE

SOLFERINO

PAR

J. HENRY DUNANT

Ne se vend pas

GENÈVE

IMPRIMERIE JULES-GUILLAUME FICK

1862

Tous droits de reproduction et de traduction réservés

BİR

SOLFERİNO

HATIRASI

J. HENRY DUNANT

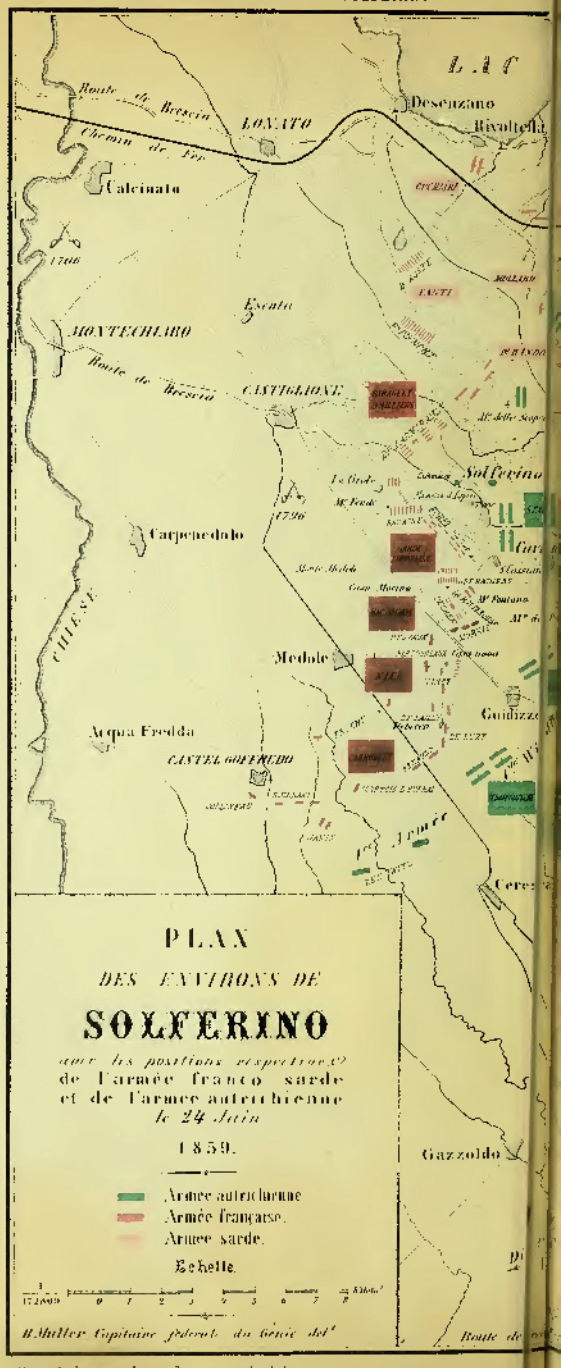
Satılmaz

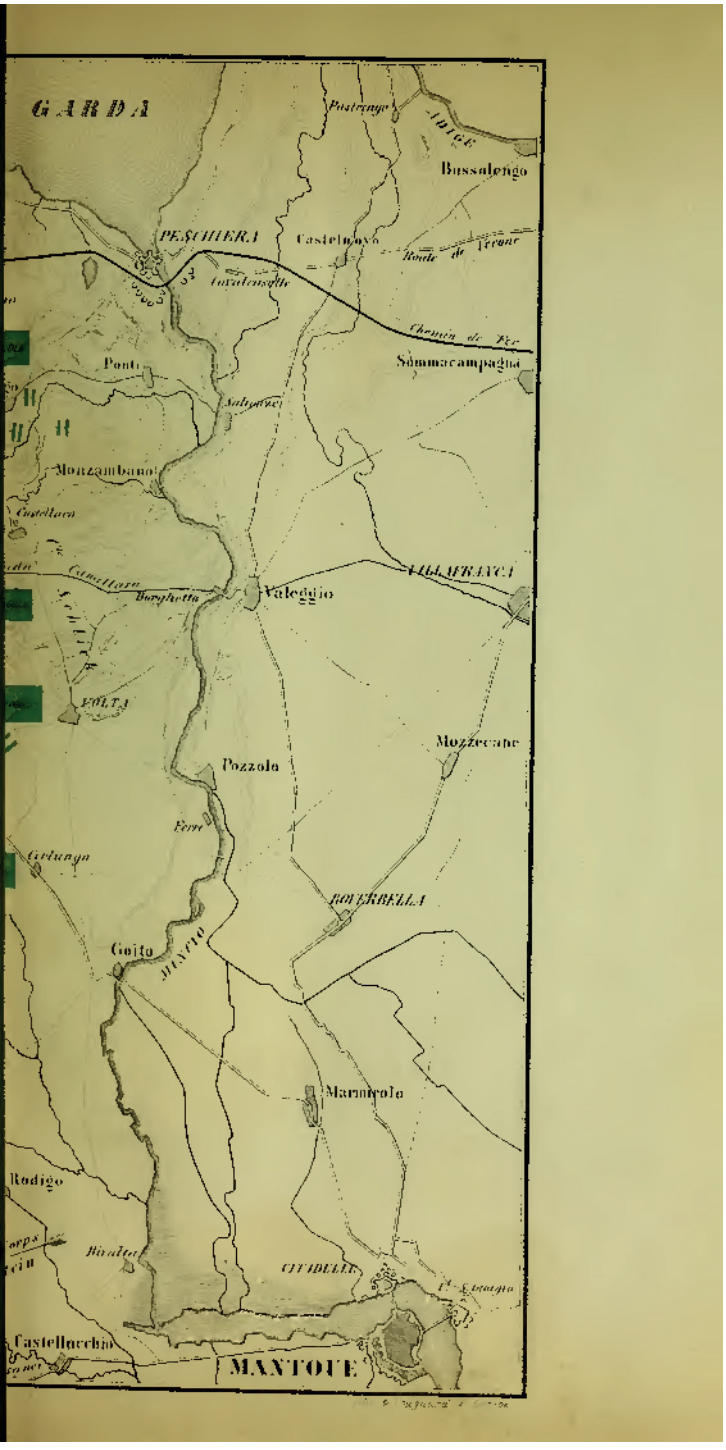
CENEVRE

JULES-GUILLAUME FICK MATBAASI

1862

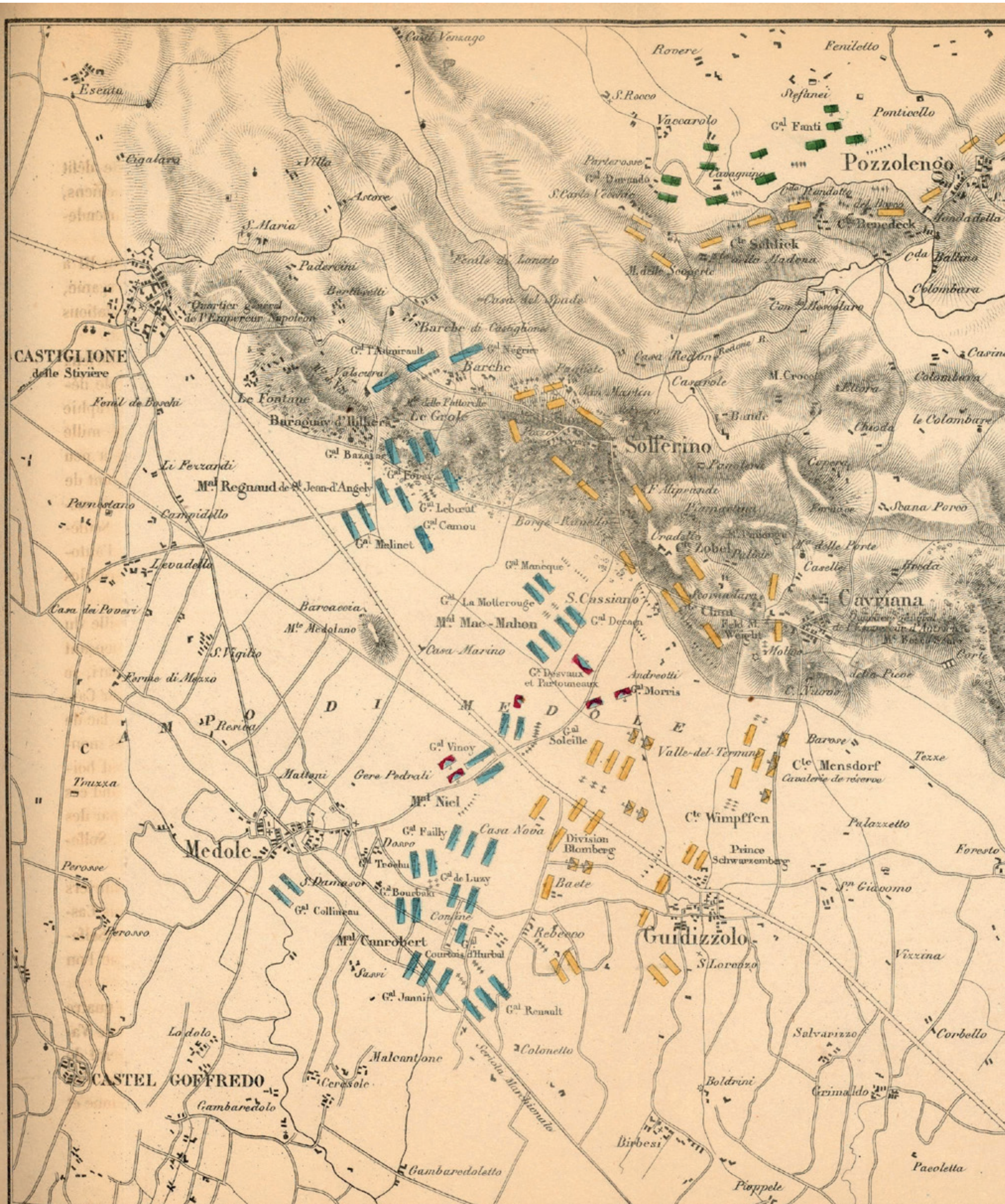
Tüm çoğaltma ve çeviri hakları saklıdır

LAC
Desenzano
Rivoltella
LONATO
Route de Brescia
Chemin de fer
Calcinato
Esenta
MONTECHIARO
Route de Brescia
CASTIGLIONE
Solferino
Carpenedolo
Medole
Guidizzo
Acqua Fredda
CASTEL GOFFREDO
Gazzoldo
PLAN
DES ENVIRONS DE
SOLFERINO
avec les positions respectives
de l'armée franco sarde
et de l'armée autrichienne
le 24 Juin
1859.
Armée autrichienne
Armée française.
Armée sarde.
Echelle.
H. Müller Capitaine fédéral du Génie del.
Dressé d'après les indications de l'Auteur.

24 Haziran 1859'da Solferino çevresinin, Fransız-Sardinya ordusu ile Avusturya ordusunun konumlarının perspektif planı.

Yazarın verdiği bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır.

Gravé chez Erhard R. Bonaparte 42.

Solferino Muharebesi Planı (24 Haziran 1859)

Amédée de Cesena'nın *Campagne de Piémont et de Lombardie en 1859* adlı eseri için A. Vuillemin tarafından çizilen ve Erhard tarafından gravürlenen stratejik savaş haritası.

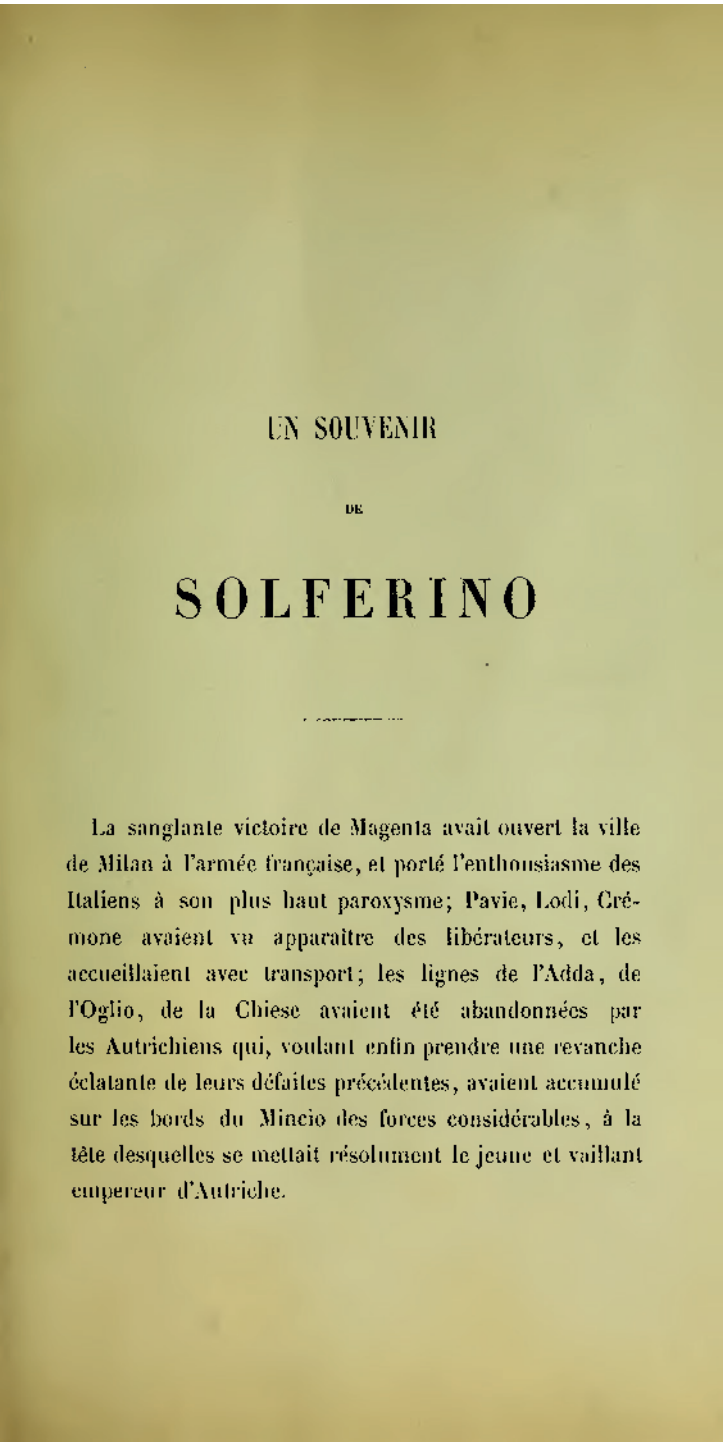

Un Souvenir de Solférino.

La sanglante victoire de Magenta avait ouvert les portes de Milan à l'armée française, que les villes de Pavie, Lodi, Crémone accueillaient avec enthousiasme. Les Autrichiens, abandonnant les lignes de l'Adda, de l'Oglio, de la Chiese accumulaient sur les bords du Mincio des forces considérables, à la tête desquelles se plaçait résolument le jeune et vaillant empereur François Joseph II.

Le roi de Sardaigne Victor Emmanuel arrivait, le 17 juin 1859, à Brescia, où il était reçu avec des transports de joie par une population qui voyait dans le fils de Charles Albert un sauveur et un héros. Le lendemain, l'empereur des Français entrait dans la même ville au milieu des ovations d'un peuple heureux de témoigner sa gratitude au souverain qui venait l'aider à conquérir son

UN SOUVENIR

DE

SOLFERINO

La sanglante victoire de Magenta avait ouvert la ville de Milan à l'armée française, et porté l'enthousiasme des Italiens à son plus haut paroxysme; Pavie, Lodi, Crémone avaient vu apparaître des libérateurs, et les accueillaient avec transport; les lignes de l'Adda, de l'Oglio, de la Chiese avaient été abandonnées par les Autrichiens qui, voulant enfin prendre une revanche éclatante de leurs défaites précédentes, avaient accumulé sur les bords du Mincio des forces considérables, à la tête desquelles se mettait résolument le jeune et vaillant empereur d'Autriche.

BİR SOLFERİNO HATIRASI

Magenta'daki kanlı zafer, Milano şehrini Fransız ordusuna açmış ve İtalyanların heyecanını doruğa çıkarmıştı. Pavia, Lodi ve Cremona kurtarıcılarının yaklaştığını görmüş ve onları büyük bir sevinçle karşılamıştı. Önceki yenilgilerinin şanlı intikamını nihayet almak isteyen Avusturyalılar Adda, Oglio, Chiese üzerindeki hatlarını terk ederek genç ve yiğit Avusturya İmparatoru'nun kararlı önderliğinde Mincio kıyısında hatırı sayılır bir kuvvet toplamıştı.

Le 17 juin le roi Victor-Emmanuel arrivait à Brescia, où il recevait les ovations les plus sympathiques d'une population oppressée depuis dix longues années, et qui voyait dans le fils de Charles-Albert à la fois un sauveur et un héros.

Le lendemain, l'empereur Napoléon entrait triomphalement dans la même ville, au milieu de l'ivresse de tout un peuple, heureux de pouvoir témoigner sa reconnaissance au Souverain qui venait l'aider à reconquérir sa liberté et son indépendance.

Le 21 juin, l'empereur des Français et le roi de Sardaigne sortaient de Brescia, que leurs armées avaient quitté la veille; le 22, Lonato, Castenedolo et Montechiaro étaient occupés; et le 23 au soir, l'empereur qui commandait en chef, avait donné des ordres précis pour que l'armée du roi Victor-Emmanuel, campée à Desenzano et qui formait l'aile gauche de l'armée alliée, se portât, le 24 au matin, sur Pozzolengo; le maréchal Baraguey d'Hilliers devait marcher sur Solférino, le maréchal duc de Magenta sur Cavriana, le général Niel devait se rendre à Guidizzolo, et le maréchal Canrobert à Médole; la garde impériale devait aller à Castiglione. Ces forces réunies formaient un effectif de cent cinquante mille hommes et de quatre cents pièces d'artillerie.

L'empereur d'Autriche avait à sa disposition en Lombardie neuf corps d'armée s'élevant ensemble à deux cent cinquante mille hommes, son armée d'invasion s'étant

17 Haziran'da Kral Victor-Emmanuel, Brescia'ya vardı. On uzun yıl boyunca baskı altında ezilmiş olan halk, Charles-Albert'in oğlunda bir kurtarıcı ve bir kahraman görmenin sevinciyle onu samimi tezahüratlarla karşılıyordu.

Ertesi gün İmparator Napolyon, özgürlük ve bağımsızlığını yeniden kazanmasına yardım etmeye gelen Hükümdar'a minnettarlığını gösterebildiği için mutluluktan kendinden geçmiş bütün bir halkın coşkulu tezahüratları arasında aynı şehre muzafferen giriyordu.

Fransız İmparatoru ve Sardinya Kralı, ordularının bir gün önce terk ettiği Brescia'dan 21 Haziran'da ayrılmış, 22 Haziran'da da Lonato, Castenedolo ve Montechiaro zapt edilmişti; 23'ü akşamındaysa Başkomutan olan İmparator bir dizi açık ve kesin emir verdi: Desenzano'da konuşlanmış ve Müttefik Ordu'nun sol kanadını oluşturan Kral Victor-Emmanuel'in ordusu 24'ü sabahı Pozzolengo'ya doğru ilerleyecekti. Mareşal Baraguey d'Hilliers Solférino'ya, Mareşal Magenta Dükü Cavriana'ya, General Niel Guidizzolo'ya ve Mareşal Canrobert Médole'ye yürüyecekti. İmparatorluk Muhafızları ise Castiglione'ye gidecekti. Bu birleşik kuvvetler toplamda yüz elli bin asker ve dört yüz toptan oluşuyordu.

Avusturya İmparatoru'nun Lombardiya'da, Verona ve Mantova garnizonlarıyla takviye edilmiş dokuz kolordudan oluşan iki yüz elli bin kişilik bir gücü bulunuyordu.

accrue des garnisons de Vérone et de Mantoue. D'après les conseils du feldzeugmeistre baron Hess, les troupes impériales avaient en effet opéré, depuis Milan et Brescia, une retraite continue dont le but était la concentration, entre l'Adige et le Mincio, de toutes les forces que l'Autriche possédait alors en Italie; mais l'effectif qui allait entrer en ligne de bataille, ne se composait que de sept corps, soit de cent soixante-dix mille hommes, appuyés par environ cinq cents pièces d'artillerie.

Le quartier général impérial avait été transporté de Vérone à Villafranca, puis à Valeggio, et ordre fut donné aux troupes de repasser le Mincio à Peschiera, à Salionze, à Valeggio, à Ferri, à Goïto et à Mantoue. Le gros de l'armée établit ses quartiers de Pozzolengo à Guidizzolo, afin d'attaquer, sur les instigations de plusieurs des lieutenants-feldmaréchaux les plus expérimentés, l'armée franco-sarde entre le Mincio et la Chiese.

Les forces autrichiennes, sous les ordres de l'empereur, formaient deux armées : la première avait à sa tête le feldzeugmeistre comte Wimpffen, ayant sous ses ordres les corps commandés par le prince Edmond de Schwarzenberg, le comte de Schaffgotsche et le baron de Veigl, ainsi que la division de cavalerie du comte Zedtwitz. C'était l'aile gauche; elle avait pris position dans les environs de Volta, Guidizzolo, Médole et Castel-Goffredo. La seconde armée était commandée par le général de cavalerie comte Schlick, ayant sous ses ordres les lieutenants-feldmaréchaux comte Clam-Gallas, comte Stadion, baron

Orgeneral[1] Baron Hess'in tavsiyeleri uyarınca İmparatorluk kuvvetleri Milano ve Brescia'dan ayrıldıktan sonra sürekli bir geri çekilme gerçekleştirmişti. Bu ricatin amacı Avusturya'nın o sırada İtalya'da bulunan tüm kuvvetlerini Adige ile Mincio nehirleri arasında toplamaktı. Ne var ki muharebe düzenine girecek kuvvetler yalnızca yedi kolordudan yani yüz yetmiş bin askerden ibaretti ve yaklaşık beş yüz topla destekleniyordu.

İmparatorluk karargâhı Verona'dan Villafranca'ya, oradan da Valeggio'ya taşınmış, birliklere de Mincio Nehri'ni Peschiera, Salionze, Valeggio, Ferri, Goito ve Mantova üzerinden yeniden geçmeleri emri verilmişti. Ordunun ana gövdesi, en tecrübeli korgenerallerden[2] birkaçının ısrarlı telkinleriyle Fransız-Sardinya ordusuna Mincio ve Chiese nehirleri beyninde saldırmak üzere Pozzolengo ile Guidizzolo arasında mevzilendi.

İmparator'un komutasındaki Avusturya kuvvetleri iki ayrı ordu hâlinde teşkilatlanmıştı. Orgeneral Kont Wimpffen komutasındaki Birinci Ordu; Prens Edmond Schwarzenberg, Kont Schaffgotsche ve Baron Veigl'in komutasındaki kolordular ile Kont Zedtwitz'in süvari tümeninden oluşuyordu. İmparatorluk Ordusu'nun sol kanadını teşkil eden bu ordu Volta, Guidizzolo, Medole ve Castel-Goffredo civarında mevzilenmişti. İkinci Ordu ise Süvari Generali[3] Kont Schlick'in komutasındaydı. Onun emrindeyse korgeneral rütbesindeki Kont Clam-Gallas, Kont Stadion, Baron ▶

1 Kaynak metinde geçen "feldzeugmeister", Avusturya-Macaristan ordusuna özgü, eski bir rütbedir. Muharebenin cereyan ettiği dönemde korgeneral seviyesinde bir rütbe olarak kullanılmaktaydı.–ed.

2 Metindeki "lieutenants-feldmaréchaux" (Almancasıyla "feldmarschallleutnant"), Avusturya ordusuna özgü bir rütbedir. Ordu komutanı feltmareşal tarafından ordunun geri hizmetleri, idari ve lojistik görevlerini ifayla görevlendirilmiş üst rütbeli generalin unvanıdır.–ed.

3 Orijinal metinde "général de cavalerie". XIX. yüzyıl ordularında yaygın olduğu üzere, generallerin rütbeleri uzmanlık alanlarına (piyade, süvari, topçu vb.) göre de isimlendirilirdi. Süvari generali, komutanın generallik rütbesi yanı sıra süvari sınıfındaki uzmanlığını ve bu alandaki kıdemini de belirten bir unvandır.–ed.

de Zobel et chevalier de Benedek, ainsi que la division de cavalerie du comte Mendsdorff. C'était l'aile droite; elle tenait Cavriana, Solférino, Pozzolengo et San Martino.

Toutes les hauteurs entre Pozzolengo, Solférino, Cavriana et Guidizzolo étaient donc occupées, le 24 au matin, par les Autrichiens qui avaient établi leur formidable artillerie sur une série de mamelons, formant le centre d'une immense ligne offensive, qui permettait à leur aile droite et à leur aile gauche de se replier sous la protection de ces hauteurs fortifiées qu'ils considéraient comme inexpugnables.

Les deux armées ennemies, quoique marchant l'une contre l'autre, ne s'attendaient pas à s'aborder et à se heurter aussi promptement. Les Autrichiens avaient l'espoir qu'une partie seulement de l'armée alliée avait passé la Chiese, ils ne pouvaient pas connaître les intentions de l'empereur Napoléon, et ils étaient inexactement renseignés.

Les Alliés ne croyaient pas non plus rencontrer si brusquement l'armée de l'empereur d'Autriche; car les reconnaissances, les observations, les rapports des éclaireurs et les ascensions en montgolfières qui eurent lieu dans la journée du 23, n'avaient donné aucun indice d'un retour offensif ou d'une attaque.

Ainsi donc quoique on fût, de part et d'autre, dans l'attente d'une prochaine et grande bataille, la rencontre des Autrichiens et des Franco-Sardes le vendredi 24 juin

de Zobel ve Ritter de Benedek'in birlikleri ile Kont Mensdorff'un süvari tümeni bulunuyordu. Sağ kanadı oluşturan bu ordu Cavriana, Solferino, Pozzolengo ve San Martino'yu elinde tutuyordu.

Avusturyalılar bu tedbir sayesinde Pozzolengo, Solferino, Cavriana ve Guidizzolo arasındaki tüm stratejik noktalara 24 Haziran sabahı itibarıyla hâkim durumdaydı. Avusturyalılar, muazzam topçu gücünü bu bölgedeki alçak tepeler boyunca konuşlandırarak devasa bir taarruz hattının merkezini oluşturmuştu. Böylece gerekirse ordunun sağ ve sol kanatları bu muhkem ve müstahkem tepelerin arkasına çekilebilecekti. Çünkü Avusturyalılar bu tepelerin düşman tarafından zapt edilemeyeceğine inanıyordu.

Her ne kadar iki düşman ordu birbirine doğru ilerlemekte olsa da bu denli erken karşılaşıp savaşa tutuşmaları beklenmedikti. Avusturyalılar, Müttefik Ordu'nun yalnızca küçük bir kısmının Chiese Nehri'ni geçmiş olacağı zannı içindeydi. Bu kanaat hem İmparator III. Napolyon'un niyetinden habersiz hem de ellerindeki istihbaratın yanıltıcı olmasından kaynaklanıyordu.

Vâkıâ, Müttefikler de Avusturya İmparatoru'nun ordusuyla bu kadar erken karşılaşacaklarını tahmin etmiyordu; zira 23 Haziran'da yapılan keşif, gözlem, keşif raporu ve balon gözlemlerinde ne bir karşı hücumun ne de yaklaşan bir taarruzun işareti bulunuyordu.

Her iki taraf da yaklaşan amansız çarpışmanın farkındaydı ancak 24 Haziran Cuma günü Avusturyalılar ile Fransız-Sardinyalıların karşılaşması gerçekten apansız olmuştu. Zira iki taraf da hasmının harekâtını yanlış değerlendirmişti.

fut réellement inopinée, trompés qu'ils étaient sur les mouvements respectifs de leurs adversaires.

Chacun a entendu, ou a pu lire quelque récit de la bataille de Solférino. Ce souvenir si palpitant n'est sans doute effacé pour personne, d'autant plus que les conséquences de cette journée se font encore sentir dans plusieurs des Etats de l'Europe.

Simple touriste, entièrement étranger à cette grande lutte, j'eus le rare privilége, par un concours de circonstances particulières, de pouvoir assister aux scènes émouvantes que je me suis décidé à retracer. Je ne raconte dans ces pages que mes impressions personnelles : on ne doit donc y chercher ni des détails spéciaux, ni des renseignements stratégiques qui ont leur place dans d'autres ouvrages.

Dans cette mémorable journée du 24 juin, plus de trois cent mille hommes se sont trouvés en présence : la ligne de bataille avait cinq lieues d'étendue, et l'on s'est battu durant plus de quinze heures.

L'armée autrichienne, après avoir soutenu la fatigue d'une marche difficile pendant toute la nuit du 23, eut à supporter, dès l'aube du 24, le choc violent de l'armée alliée, et à souffrir ensuite de la chaleur excessive d'une

◀

Solferino Savaşı'nı duymamış veya hakkında bir şeyler okumamış pek az insan vardır. Bu çarpışma o kadar derin izler bırakmıştır ki hatırası hâlâ canlıdır; çünkü o gün alınan sonuçlar, üzerinden geçen yıllara rağmen Avrupa'nın birçok ülkesinde etkisini sürdürmektedir.

Ben bu büyük çatışmada hiçbir rolü olmayan alelade bir gezgindim. Ancak olağan dışı koşulların bir araya gelmesi sayesinde burada aktarmaya karar verdiğim yürek paralayan sahneleri bizzat görme ayrıcalığına eriştim. Bu sayfalarda sadece kişisel izlenimlerime yer veriyorum. Dolayısıyla okurlarım burada ne ayrıntılı bilgi ne de stratejik değerlendirmeler aramalı; bunların yeri başka kaynaklardır.

Bu unutulmaz 24 Haziran gününde üç yüz binden fazla asker karşı karşıya geldi; cephe hattı yaklaşık yirmi beş kilometre boyunca uzanıyordu ve çarpışmalar on beş saatten fazla sürdü.

Avusturya ordusu, 23'ünü 24'üne bağlayan gece boyunca süren zorlu yürüyüşün yorgunluğunu bile henüz atamamışken, Müttefik Ordu'nun kıpkızıl şafakta gelen şiddetli taarruzunu göğüslemek zorunda kaldı ▶

température étouffante, comme aussi de la faim et de la soif, puisque à l'exception d'une double ration d'eau-de-vie, ces troupes n'eurent presque aucune nourriture pendant toute la journée du vendredi. Pour l'armée française, déjà en mouvement avant les premières lueurs du jour, elle n'eut autre chose que le café du matin. Aussi l'épuisement des combattants, et surtout des malheureux blessés, était-il extrême à la fin de cette terrible bataille!

Vers trois heures du matin, le premier et le deuxième corps, commandés par les maréchaux Baraguey d'Hilliers et de Mac-Mahon, se sont ébranlés pour se porter sur Solférino et Cavriana; mais à peine leurs têtes de colonnes ont-elles dépassé Castiglione qu'ils ont vis-à-vis d'eux des avant-postes autrichiens qui leur disputent le terrain.

Les deux armées sont en alerte.

De tous côtés les clairons sonnent la charge et les tambours retentissent.

L'empereur Napoléon, qui a passé la nuit à Montechiaro, se dirige en toute hâte sur Castiglione.

A six heures le feu est sérieusement engagé.

Les Autrichiens s'avancent, dans un ordre parfait, sur les routes frayées. Au centre de leurs masses compactes aux tuniques blanches, flottent leurs étendards aux couleurs jaunes et noires, blasonnés de l'aigle impérial d'Allemagne.

Parmi tous les corps d'armée qui vont prendre part au combat, la garde française offre un spectacle vraiment

ama bu kadarla kalmadı, askerler bunaltıcı havaya, yakıcı sıcağa, açlık ve susuzluğa da katlanmak zorundaydı. Zira o uzun Cuma gününde askerlere dağıtılan yegâne kumanya neredeyse sadece çift ölçek konyaktan ibaretti. Aslına bakılırsa daha gün ışımadan harekete geçen Fransız ordusunda da durum pek farklı değildi, askerlerin boğazından sabah kahvesinden başka bir şey geçmemişti. Hasılı bütün askerler –özellikle de zavallı yaralılar– o korkunç muharebenin sonunda hepten tükenmiş, bitap düşmüştü.

Sabaha karşı saat 3 sularında Mareşal Baraguey d'Hilliers ve Mac-Mahon komutasındaki birinci ve ikinci kolordular Solferino ile Cavriana'ya taarruz etmek üzere harekete geçti. Ancak öncü birlikler Castiglione'yi geçer geçmez önlerine onlara yol vermemekte kararlı Avusturya ileri karakolları çıktı.

İki ordu da alarma geçmişti.

Dört bir yanda hücum boruları çalıyor, davulların uğultusu yankılanıyordu.

Geceyi Montechiaro'da geçiren İmparator III. Napolyon alelacele Castiglione'ye doğru yola çıkmıştı.

Saat altı sularında çarpışma tüm şiddetiyle başladı.

Avusturyalılar kusursuz bir düzen içinde, açılmış patikalardan ilerliyorlardı. Beyaz üniformalıların sık saflarının ortasında, üzerinde Alman İmparatorluk Kartalı işlenmiş sarı-siyah sancakları dalgalanıyordu.

O gün savaş alanına çıkan birlikler arasında en göz alıcı olanı İmparatorluk Muhafızları Birliği'ydi. ▶

imposant. Le jour est éclatant, et la splendide lumière du soleil d'Italie fait étinceler les brillantes armures des dragons, des guides, des lanciers et des cuirassiers.

Dès le commencement de l'action, l'empereur François-Joseph avait quitté son quartier général avec tout son état-major pour se rendre à Volta; il était accompagné des archiducs de la maison de Lorraine, parmi lesquels on distinguait le grand-duc de Toscane et le duc de Modène.

C'est au milieu des difficultés d'un terrain entièrement inconnu aux Alliés qu'a lieu le premier choc. L'armée française doit se frayer d'abord un passage au travers d'alignements de mûriers, entrelacés par de la vigne, et constituant de véritables obstacles; le sol est souvent entrecoupé de grands fossés desséchés et de longues murailles de trois à cinq pieds d'élévation, très-larges à leur base et s'amincissant vers le haut : les chevaux sont obligés de gravir ces murailles et de franchir ces fossés.

Les Autrichiens, postés sur les éminences et les collines, foudroient aussitôt de leur artillerie l'armée française sur laquelle ils font pleuvoir une grêle incessante d'obus, de bombes et de boulets.

Aux épais nuages de la fumée des canons et de la mitraille se mêlent la terre et la poussière que soulève, en frappant le sol à coups redoublés, cette énorme nuée de projectiles. C'est en affrontant la foudre de ces batteries

Alabildiğine açık bir gökyüzü altında, İtalya'nın muhteşem güneşi Dragonların, Kılavuzların, Mızraklıların ve Zırhlı Süvarilerin[4] parlak zırhları üzerinde ışıldıyordu.

İmparator François-Joseph harbin daha en başında karargâhını terk ederek kurmaylarıyla birlikte Volta'ya geçti. Kendisine Lorraine Hanedanı'na mensup arşidükler de eşlik ediyordu; aralarından Toskana Büyük Dükü ile Modena Dükü hemen seçiliyordu.

İlk muharebe, Müttefiklerin tamamen yabancı olduğu zorlu bir arazide gerçekleşti. Fransız ordusu, sıra sıra dizilmiş dut ağaçları ve onlara dolanmış asmalarla âdeta doğal bir engele dönüşmüş arazide ilerlemek zorunda kaldı. Arazi, kimi yerlerde kurumuş geniş hendeklerle ve tabanı enli olup üste doğru incelen, bir ila bir buçuk metre yüksekliğindeki uzun taş duvarlarla kesintiye uğruyordu. Süvarilerin eli mahkûm, bu duvarları aşacak, bu hendekleri geçeceklerdi.

Tepelerde mevzilenmiş olmanın üstünlüğüne sahip Avusturyalılar, Fransız hatlarını top ateşine tutuyor, üzerlerine dinmek bilmez bir sağanak hâlinde gülle, bomba ve misket yağdırıyorlardı.[5]

Tabancaların, tüfeklerin tetikleri çekildikçe, topların fitili ateşlendikçe kesifleşen barut dumanı ile pürşiddet yağan bu envaiçeşit cephanenin toprağa saplanmasıyla savrulan tozlar birbirine karışıyordu. Gürleyerek ölüm saçan top bataryalarının dursuz duraksız ateşine karşın ▶

4 Bu terimler, Napolyon dönemi ordularında farklı görevler üstlenen özel süvari sınıflarını ifade eder: *Dragonlar (Dragons),* bindirilmiş piyade olup atı sadece intikal için kullanan, muharebelere piyade gibi indirilmiş şekilde giren bir askerî sınıftır.

Kılavuzlar (*Guides*), genellikle ordunun en seçkin hafif süvari birliğiydi. Ana görevleri komutanlara kılavuzluk ve koruma sağlamanın yanı sıra keşif seferlerinde ve öncü çarpışmalarda yer almaktı.

Mızraklılar (*Lanciers*), ana silahı uzun mızrak olan süvari sınıfı. Özellikle düşman hatlarını yarmak için yapılan hücumlarda (şok taktiği) etkiliydiler.

Zırhlı Süvariler (*Cuirassiers*), göğüs ve sırt zırhı cuirasse giyen ağır süvari sınıfı. Büyük ve güçlü atlara binerler ve savaşın en kritik anlarında düşman hatlarını ezici bir hücumla kırmak için kullanılırlardı.–ed.

5 Solferino Muharebesi'nin (1859) yapıldığı dönem topçu teknolojisinde önemli bir geçiş evresiydi. Ordular hem geleneksel hem de yeni ve daha ölümcül mühimmat türlerini bir arada kullanıyordu. Metinde geçen başlıcaları:

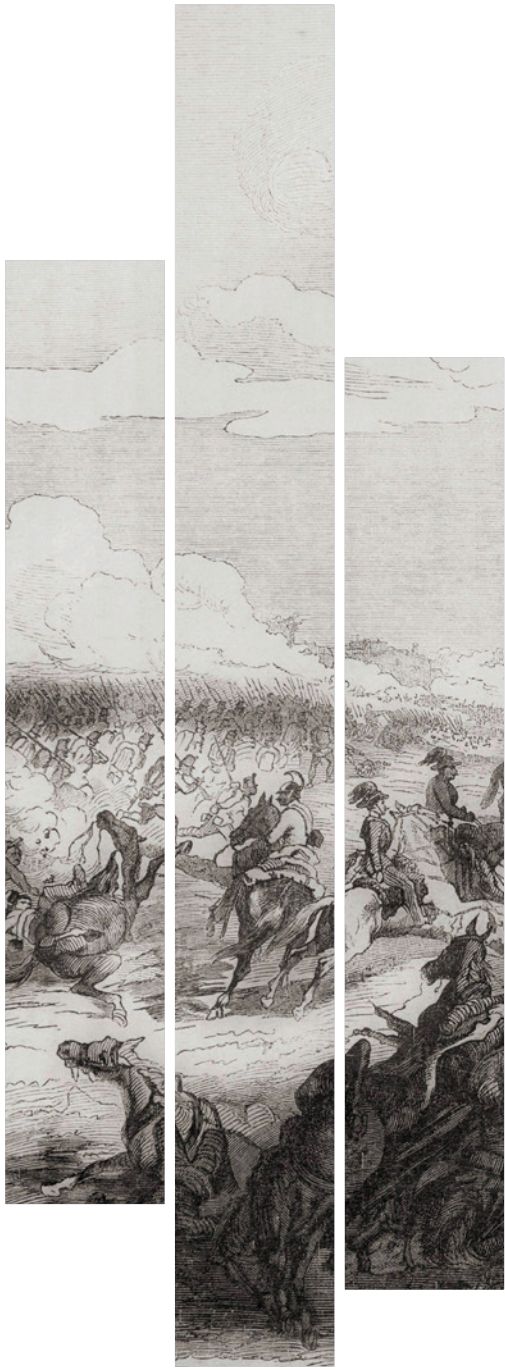
- *Gülle* (*boulet*); patlayıcı özelliği olmayan, yekpare demirden yapılmış klasik top mermisi.
- *Obüs mermisi (obus);* içi barut dolu, bir fitil yardımıyla havada veya hedefte patlamak üzere tasarlanmış top mermisi.
- *Bomba* (*bombe*); Genellikle havan toplarından mortier atılan, yüksek bir yay çizerek siperlerin veya engellerin arkasındaki hedefleri vurabilen patlayıcı mermi.
- *Misket* (*mitraille*); teneke bir kutu veya bez bir torba içine doldurulmuş çok sayıda küçük metal misketten oluşan mühimmat.–ed.

qui grondent en vomissant sur eux la mort, que les Français, comme un autre orage qui se déchaîne de la plaine, s'élancent à l'assaut des positions dont ils sont décidés à s'emparer.

Mais c'est pendant la chaleur torride du milieu du jour que les combats qui se livrent de toutes parts, deviennent de plus en plus acharnés.

Des colonnes serrées se jettent les unes sur les autres, avec l'impétuosité d'un torrent dévastateur qui renverse tout sur son passage ; des régiments français se précipitent en tirailleurs sur les masses autrichiennes sans cesse renouvelées, toujours plus nombreuses et plus menaçantes et qui, pareilles à des murailles de fer, soutiennent énergiquement l'attaque; des divisions entières mettent sac à terre afin de pouvoir mieux se lancer sur l'ennemi, la baïonnette en avant ; un bataillon est-il repoussé, un autre lui succède immédiatement. Chaque mamelon, chaque hauteur, chaque crête de rocher est le théâtre d'un combat opiniâtre : ce sont des monceaux de cadavres sur les collines et dans les ravins.

Ici c'est une lutte corps à corps, horrible, effroyable : Autrichiens et Alliés se foulent aux pieds, s'entretuent sur des cadavres sanglants, s'assomment à coups de crosse, se brisent le crâne, s'éventrent avec le sabre ou la baïonnette; il n'y a plus de quartier, c'est une boucherie, un combat de bêtes féroces, furieuses et ivres de sang; les blessés même se défendent jusqu'à la dernière extré-

Fransızlar ovadan kopup gelen bir fırtına gibi ileri atılıyor, ele geçirmeye kararlı oldukları mevzilere hırsla hücum ediyordu.

Yakıcı öğle sıcağının ortasında dört bir yanda süren çarpışmalar daha da sertleşti.

Birbirlerine sık saflar hâlinde saldıran askerler önüne çıkan her şeyi sürükleyen azgın bir seli andırıyordu. Yayılmış muharebe düzeninde savaşan Fransız alayları, Avusturya'nın takviyelerle anbean güçlenip sağlamlaşan birliklerine karşı taarruza geçti. Avusturya hatları, çelikten bir duvarmışçasına direniyordu. Tümenler, süngü takarak daha rahat hücum edebilmek için sırt çantalarını yere bıraktı. Bir tabur geri püskürtüldüğünde bir diğeri hemen onun yerini alıyordu. Her tümsek, her tepe, her sarp kayalık; her biri ölümüne çarpışanların sahnesiydi artık ve düşenlerin üst üste yığılan cesetleriyle doluyordu tepeler ve vadiler.

Bütün vahşeti ve dehşetiyle göğüs göğüse bir çarpışma yaşanıyordu: Avusturyalılar ve Müttefikler birbirlerini çiğneyerek hamle yapıyor, kanlar içinde yatan ceset yığınları üzerinde kıyasıya savaşıyorlardı. Hasımlarını tüfek dipçikleriyle yere seriyor, kafataslarını eziyor, kılıç ve süngülerle karınlarını deşiyorlardı. Ne esir alınıyor ne merhamet gösteriliyordu; bu düpedüz kıyımdı, kan ve hınçla gözü dönmüş vahşi yaratıklar gibi birbirlerine saldıran insanların mücadelesiydi. ▶

mité, celui qui n'a plus d'armes saisit à la gorge son adversaire qu'il déchire avec ses dents.

Là c'est une lutte semblable, mais qui devient plus effrayante par l'approche d'un escadron de cavalerie, il passe au galop : les chevaux écrasent sous leurs pieds ferrés les morts et les mourants; un pauvre blessé a la mâchoire emportée, un autre la tête écrasée, un troisième qu'on eût pu sauver, a la poitrine enfoncée. Aux hennissements des chevaux se mêlent des vociférations, des cris de rage et des hurlements de douleur et de désespoir.

Plus loin c'est l'artillerie lancée à fond de train et qui suit la cavalerie; elle se fraie un passage à travers les cadavres et les blessés gisant indistinctement sur le sol : alors les cervelles jaillissent, les membres sont brisés et broyés, les corps rendus méconnaissables, la terre s'abreuve littéralement de sang, et la plaine est jonchée de débris humains.

Les troupes françaises gravissent les mamelons et escaladent avec la plus fougueuse ardeur les collines escarpées et les pentes rocheuses sous la fusillade autrichienne et les éclats des bombes et de la mitraille. A peine un mamelon est-il pris; et quelques compagnies d'élite ont-elles pu parvenir à son sommet, abîmées de fatigue et baignées de sueur, que tombant comme une avalanche sur les Autrichiens, elles les culbutent, les chassent d'un nouveau poste, les refoulent et les poursuivent jusque dans le fond des ravins et des fossés.

Yaralılar bile son nefeslerine kadar dövüşmeyi kesmiyor; silahlarını kaybettiklerinde elleriyle düşmanlarının gırtlağına yapışıyor, onları dişleriyle parçalamaya çalışıyorlardı.

Biraz ileride bunun bir benzeri yaşanıyordu fakat burada tablo daha da dehşetengizdi çünkü ansızın ortaya çıkan bir süvari bölüğü dörtnala gelerek yerde yatan ölüleri ve hatta can çekişenleri atlarının nalları altında ezip geçmişti. Ağır yaralı bir adamın çenesi kopmuştu; bir başkasının başı parçalanmıştı, belki kurtarılabilecek durumdaki bir üçüncüsü de göğsü ezilerek hayattan koparılmıştı. Lanetler, gayz dolu haykırışlar, acı ve çaresizlik içindeki inlemeler, atların kişnemeleriyle birbirine karışıyordu.

Süvarileri hızla gelen topçu birlikleri takip etti. Top arabaları, öylece yerde duran ölü ve yaralıların üzerinden geçerek ilerliyordu. Tekerleklerin altında beyinler fışkırıyor, uzuvlar parçalanıyor, cesetler tanınamaz hâle geliyordu. Ova baştan sona insan parçalarıyla kaplanmıştı. Ve toprak âdeta kan içiyordu kana kana.

Fransız birlikleri, Avusturya ordusunun yaylım ateşine rağmen, toplardan üzerlerine yağan misketlere rağmen büyük bir atılganlıkla tümseklere tırmanıyor, sarp yamaçları ve kayalık yokuşları güç bela aşıyordu. Seçilmiş askerlerden oluşan bazı birlikler, terden sırılsıklam bir hâlde yorgun argın tepenin zirvesine zar zor ulaşabiliyor fakat bu olduğunda yeniden dirilerek bir çığ gibi Avusturyalıların üzerine çöküyor, saflarını dağıtıyor, onları ezip bir mevziden daha sürüyor, vadi ve hendeklerin en diplerine kadar kovalıyorlardı.

Les positions des Autrichiens sont excellentes, retranchés qu'ils sont dans les maisons et dans les églises de Médole, de Solférino et de Cavriana. Mais rien n'arrête, ne suspend ou ne diminue le carnage : on se tue en gros, on se tue en détail; chaque pli de terrain est enlevé à la baïonnette, les emplacements sont disputés pied à pied; les villages arrachés, maison après maison, ferme après ferme; chacune d'elles devient un siége, et les portes, les fenêtres, les cours ne sont plus qu'un affreux pêle-mêle d'égorgements.

La mitraille française produit un effroyable désordre dans les masses autrichiennes, qu'elle atteint à des distances prodigieuses; elle couvre les coteaux de corps morts, et elle porte le ravage jusque dans les réserves éloignées de l'armée allemande. Mais si les Autrichiens cèdent le terrain, ils ne le cèdent que pas à pas et pour reprendre bientôt l'offensive; leurs rangs se reforment sans cesse, pour être bientôt encore enfoncés de nouveau.

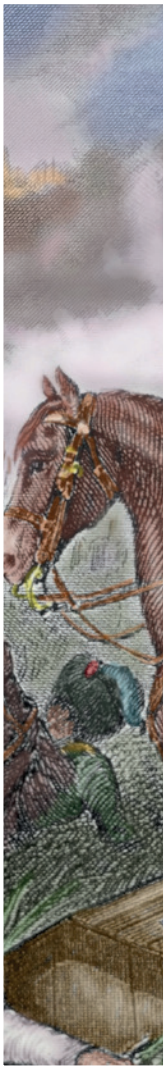
Dans la plaine le vent soulève les flots de poussière dont les routes sont inondées, il en forme des nuages compactes qui obscurcissent l'air et aveuglent les combattants.

Si la lutte semble par moments s'arrêter ici ou là, c'est pour recommencer avec plus de force. Les réserves fraîches des Autrichiens remplissent les vides que fait dans leurs rangs la furie d'une attaque aussi tenace que meurtrière. L'on entend constamment tantôt d'un côté, tantôt d'un autre les tambours battre et les clairons sonner la charge.

La garde se comporte avec le plus noble courage. Les

Avusturyalılar son derece avantajlı mevzilerdeydi; Medole, Solferino ve Cavriana'daki evlere ve kiliselere yerleşmiş, buralarda siper almışlardı. Ancak bu tedbir katliamı ne durdurabilmiş ne de yavaşlatabilmişti: Kıyım hem toptan hem perakende sürüp gidiyordu. Her mevzi adım adım savunuldu, her arazi kıvrımı süngü gücüyle zapt edildi. Köyler birer birer düşüyor, evler ve çiftlikler tek tek ele geçiriliyordu. Her biri, sırasıyla küçük birer kuşatma alanına dönüşüyordu. Her kapı, her pencere, her avlu bir kıyım sahnesiydi.

Fransızların uzun menzilli toplarından saçılan misketler Avusturya saflarında dehşet verici bir kargaşa yaratıyordu. Tepeler cesetlerle kaplanıyor, Alman ordusunun gerideki yedek birlikleri bile ağır kayıplar veriyordu. Avusturyalılar mevzilerini kaybediyordu ancak bu karış karış oluyordu; kısa sürede toparlanıp yeniden taarruza geçiyorlardı. Safları sürekli yeniden toparlanıyor, sadece kısa bir süre sonra bir öncekinin akıbetine uğrayıp tekrar dağılıyordu.

Yollardan yükselen toz bulutları rüzgârla birlikte göğe savruluyor, havayı karartıyor, ovada savaşan birliklerin gözlerini kör ediyordu.

Çarpışmalar zaman zaman durulur gibi oluyor fakat çok geçmeden daha da şiddetlenerek yeniden başlıyordu. Fransızların azimli ve acımasız taarruzlarının Avusturya saflarında açtığı gedikler anında taze yedek birliklerle dolduruluyordu. Bazen bir taraftan, bazen öbür taraftan davullar çalıyor, borazanlar hücum emri veriyordu.

İmparatorluk Muhafızları[6] asil ve merdane çarpışıyordu. ▶

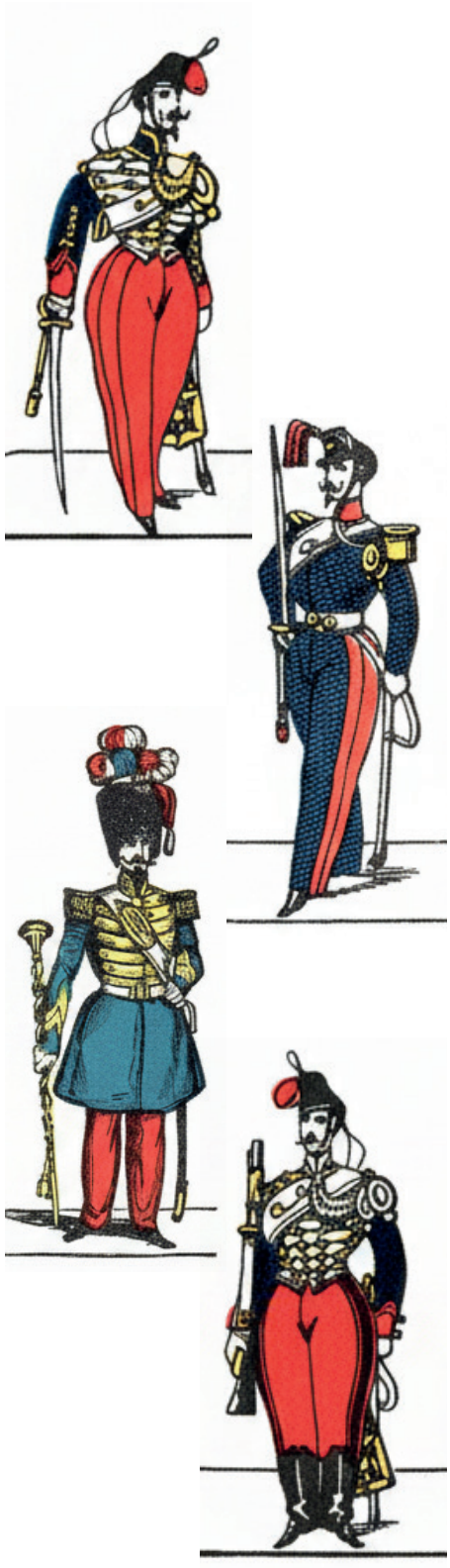
6 *Muhafız Birlikleri (La Garde Impériale),* İmparator III. Napolyon'un en seçkin ve tecrübeli askerlerinden oluşan mümtaz birlik. Ordunun stratejik gücü olarak tutulur ve savaşın en kritik anlarında muharebeye sürülürlerdi. Kendi piyade, süvari ve topçu birlikleri vardı.–ed.

voltigeurs, les chasseurs et la troupe de ligne avec eux rivalisent de valeur et d'audace. Les zouaves se précipitent à la baïonnette, bondissant comme des bêtes fauves et poussant des cris furieux. La cavalerie française fond sur la cavalerie autrichienne : uhlans et hussards se transpercent et se déchirent; les chevaux excités par l'ardeur du combat participent eux-mêmes à cette fureur, ils se jettent sur les chevaux ennemis qu'ils mordent avec rage pendant que leurs cavaliers se sabrent et se pourfendent.

L'acharnement est tel que sur quelques points, les munitions étant épuisées et les fusils brisés, on s'assomme à coups de pierres, on se bat corps à corps. Les Croates égorgent tout ce qu'ils rencontrent; ils achèvent les blessés de l'armée alliée et les font mourir à coups de crosse, tandis que les tirailleurs algériens, malgré les efforts de leurs chefs pour calmer leur férocité, frappent de même les malheureux mourants, officiers ou soldats autrichiens, et se ruent sur les rangs opposés avec des rugissements sauvages et des cris effroyables.

Les positions les plus fortes sont prises, perdues, puis reprises, pour être perdues encore et de nouveau reconquises. Partout les hommes tombent, par milliers, mutilés, éventrés, troués de balles ou mortellement atteints par des projectiles de toute espèce.

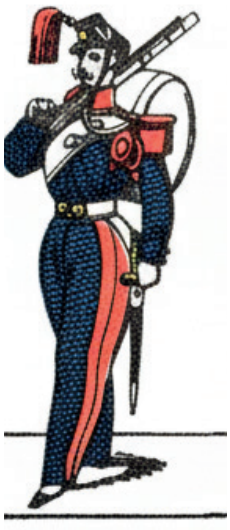
Quant au spectateur posté sur les hauteurs qui avoisinent Castiglione, s'il ne peut suivre exactement le plan

Hafif piyadeler, avcı erleri ve hat birlikleri de cesaret ve yiğitlikte onlarla yarışıyordu. Zuhaflar[7] süngülerini takarak öne atıldılar; öfkeli naralarla, âdeta vahşi hayvanlar gibi düşmana saldırdılar. Fransız süvarileri ile Avusturya süvarileri şimşek gibi birbirlerine dalmıştı; Uhlanlar ve Hüsarlar[8] birbirlerini mızraklıyor; parçalıyorlardı. Savaşın hararetiyle coşan atlar bile bu muhasemeden geri kalamamıştı. Binicileri birbirlerini doğrarken atları da kendi hasımlarına saldırıyor, onları hırsla ısırıyordu.

Çarpışmanın şiddeti öylesine büyüktü ki cephanenin tükendiği ve tüfeklerin kırıldığı yerlerde askerler birbirlerine taşlarla saldırıp çıplak elleriyle boğuşmaya devam ediyordu. Hırvatlar karşılarına çıkan herkesi boğazlıyor; Müttefik saflarındaki yaralıları tüfek dipçikleriyle katlediyordu. Komutanlarının tüm çabalarına rağmen Cezayirli hafif piyadelerin vahşetleri de dizginlenemiyor; bunlar yaralı Avusturya subay ve erlerine hiç merhamet göstermiyor, düşman hatlarına hayvani naralarla, vahşi çığlıklarla saldırıyorlardı.

En müstahkem mevkiler ele geçiriliyor, akabinde kaybediliyor, sonra tekrar geri alınıyor; bu döngü defalarca yineleniyordu. Savaş meydanı uzuvları kopmuş, karınları deşilmiş, kurşunlarla delik deşik olmuş veya her türden mühimmatla ölümcül yaralar almış binlerce askerle doluydu.

Castiglione yakınındaki tepelerde konuşlanmış bir gözlemci savaş planını tüm ayrıntısıyla anlamasa bile

7 *Zuhaflar (Zouaves),* aslen Cezayir'deki yerel kabilelerden toplanan ancak zamanla Fransız askerlerinden oluşan bir birlik hâline gelen efsanevi hafif piyadelerdir. Kendilerine özgü Mağrip tarzı renkli üniformaları, korkusuzlukları ve özellikle süngü hücumlarındaki vahşi atılganlıklarıyla tanınırlardı. II. Abdülhamit döneminde Fransızlardan etkilenilerek "Fesli Zuhaf" ve "Sarıklı Zuhaf" olmak üzere saray muhafızı olarak iki alay kurulmuştu.–ed.

8 Metinde geçen bu terimler Fransız ordusunun farklı piyade türlerini ifade eder.

- *Hafif piyadeleri* (*voltigeurs / chasseurs*), ordunun standart "hat birlikleri"nden daha hızlı hareket edebilen ve dağınık düzende (*tirailleur* taktiğiyle) savaşan seçkin birliklerdi.
- *Chasseurs* (*avcılar*) özellikle nişancılıklarıyla, *voltigeurs* ise çevikliklerıyle tanınırdı.
- *Hat birlikleri* (*troupe de ligne*) ise ordunun ana omurgasını oluşturan standart piyade alaylarıdır. Savaşta genellikle sık saflar hâlinde omuz omuza çarpışırlardı.
- *Uhlanlar* (*Uhlans*), ana silahları mızrak olan ve genellikle Avusturya ordusunda bulunan bir hafif süvari sınıfı. Keşif ve ani süvari hücumlarında (şok taktiği) kullanırlardı.
- *Hüsarlar* (*Hussards*), kökeni Macaristan'a dayanan, gösterişli üniformalarıyla tanınan bir diğer hafif süvari sınıfı. Genellikle keşif, düşmanı taciz etme ve takip görevlerinde uzmanlaşmışlardı.–ed.

de la bataille, il comprend cependant que c'est le centre des troupes alliées que les Autrichiens cherchent à enfoncer, pour ralentir et arrêter les attaques contre Solférino, que sa position admirable va rendre le point capital de la bataille ; il devine les efforts de l'empereur des Français pour relier les différents corps de son armée, afin que ceux-ci puissent se soutenir et s'appuyer mutuellement.

L'empereur Napoléon, avec un coup d'œil également prompt et habile, voyant que les troupes autrichiennes manquent d'une direction d'ensemble forte et homogène, ordonne aux corps d'armée Baraguey d'Hilliers et de Mac-Mahon, puis bientôt à sa garde commandée par le brave maréchal Regnaud de Saint-Jean d'Angely, d'attaquer simultanément les retranchements de Solférino et de San Cassiano, et d'enfoncer ainsi le centre ennemi composé des corps d'armée Stadion, Clam-Gallas et Zobel, qui ne viennent que successivement défendre ces positions si importantes.

A San Martino, le valeureux et intrépide feldmaréchal Benedek, avec une partie seulement de la seconde armée autrichienne, tient tête, toute la journée, à l'armée sarde luttant héroïquement sous les ordres de son roi qui l'électrise par sa présence.

L'aile droite de l'armée alliée, composée des corps commandés par le général Niel et le maréchal Canrobert, résiste avec une énergie indomptable à la première armée allemande, commandée par le comte Wimpffen, mais dont

en azından Avusturyalıların Solferino'ya yönelik saldırıyı geciktirmek ve dahi durdurmak amacıyla Müttefik birliklerinin merkez hattını yarmaya çalıştığını sezebilirdi. Burası stratejik konumundan ötürü kaçınılmaz biçimde çatışmanın ekseninde yer alıyordu. Aynı gözlemci Fransız İmparatoru'nun, ordusunun farklı birlikleri arasında bağlantı kurmak, bu birliklerin birbirlerine yardım ve destek ulaştırmasını sağlamak için ne denli uğraştığını da sezebilirdi.

Avusturya birliklerinin güçlü ve birleşik bir komutadan yoksun olduğunu farkına varan İmparator III. Napolyon durumu hızla ve isabetle değerlendirerek Baraguey d'Hilliers ve Mac-Mahon'un kolordularına, ardından da kahraman Mareşal Regnaud de Saint-Jean d'Angely komutasındaki kendi muhafız birliklerine, Solferino ve San Cassiano'daki tahkimatlara eş zamanlı saldırı emri verdi. Amacı, bu kritik mevzileri savunmak üzere peş peşe cepheye sürülen Stadion, Clam-Gallas ve Zobel kolordularından oluşan düşman hattının merkezini yarmaktı.

San Martino'da korkusuz ve gözü pek Mareşal Benedek[9] Avusturya'nın ikinci ordusunun bir bölümüyle gün boyunca Sardinya birliklerine karşı direndi. Kral'ının varlığıyla âdeta ateşlenmiş gibiydi ve onun emri altında kahramanca savaştı.

Müttefik Ordu'nun sağ kanadı, General Niel ve Mareşal Canrobert komutasındaki kolordulardan oluşuyordu. Bu kanat, Kont Wimpffen'in emrindeki Alman birinci ordusuna[10] asla kırılmak bilmeyen bir dirençle karşı koydu. ▶

9 Çeviride kaynak metinde zikredilen rütbeye sadık kalınmıştır ancak tarihsel kayıtlara göre Benedek'in o anki rütbesi feldmarschall (mareşal) değil, bir alt rütbe olan "feldzeugmeister"dir (orgeneral). Dunant, Benedek'in kahramanlığını vurgulamak için bir üst rütbeyi kullanmış veya terimler arasında bir ayrım gözetmemiş olmalı.–ed.

10 Metnin önceki bölümlerinde bu ordu hep "Avusturya ordusu" olarak geçti. Zira Avusturya İmparatorluğu çok uluslu bir yapıdaydı ve ordunun komuta kademesi ile seçkin birliklerin önemli bir kısmı Almanca konuşan Avusturyalılardan oluşuyordu. Bu nedenle Fransızlar tarafından sık sık "Alman ordusu" olarak da anılırlardı.–ed.

les trois corps Schwarzenberg, Schaffgotsche et de Veigl ne peuvent parvenir à agir de concert.

Se conformant ponctuellement aux ordres de l'empereur Napoléon en gardant une position expectante qui n'est pas sans avoir sa raison d'être tout à fait plausible, le maréchal Canrobert n'engage pas dès le matin ses forces disponibles; cependant la plus grande partie de son corps d'armée, les divisions Renault et Trochu et la cavalerie du général Partouneaux finissent par prendre une très-vive part à l'action.

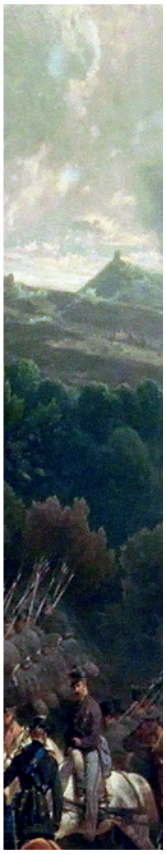
Si le maréchal Canrobert est d'abord arrêté par l'attente de voir arriver sur lui le corps d'armée du prince Edouard de Liechtenstein non compris dans les deux armées autrichiennes, mais qui sorti le matin même de Mantoue préoccupait l'empereur Napoléon, le corps Liechtenstein à son tour est complétement paralysé par l'appréhension de l'approche du corps d'armée du prince Napoléon, dont la division d'Autemarre venait de Plaisance.

Ce sont les généraux Forey et de Ladmirault qui, avec leurs vaillantes colonnes, ont eu les prémices de l'engagement de cette mémorable journée; ils deviennent maîtres, après des combats indescriptibles, des crêtes et des collines qui aboutissent au gracieux mamelon des Cyprès, rendu pour jamais célèbre, avec la Tour et le cimetière de Solférino, par l'horrible tuerie dont ces localités furent les glorieux témoins et le sanglant théâtre; ce mont des Cyprès est enfin emporté d'assaut,

Buna mukabil Schwarzenberg, Schaffgotsche ve Veigl'in kolorduları birlikte hareket etmeyi başaramadı.

Mareşal Canrobert, çarpışmaların başladığı sabah saatlerinde mevcut kuvvetlerini harp sahasına sürmedi fakat birliklerini muharebe tertibatında, hazır şekilde bekletti. Bu karar hem savaşın ilerleyişi bakımından son derece isabetliydi hem de Napolyon'un emirleriyle tamamen örtüşüyordu. Nitekim savaşın ilerleyen safhalarında kolordunun büyük bir kısmı, özellikle Renault ve Trochu'nun tümenleri ile General Partouneaux'nun süvarileri muharebede belirleyici bir rol üstlenecekti.

Mareşal Canrobert, muharebenin başlangıcında birliklerini geri hatta tutmuştu zira Liechtenstein Prensi Edward komutasındaki kolordunun ilerleyişini bekliyordu. Bu kolordu, Avusturya'nın iki ana ordusuna da doğrudan bağlı değildi; harekât planı dâhilinde o sabah Mantova'dan ayrılan müstakil bir kuvvetti ve varlığı Napolyon için ciddi bir tehdit teşkil ediyordu. Hâlbuki Liechtenstein'ın kolordusu Prens Napolyon komutasında yaklaşan ordunun, özellikle Piacenza'dan ilerlemekte olan Autemarre Tümeni'nin yarattığı tehdit yüzünden hareket edemez hâle gelmiş, âdeta felç olmuştu.

General Forey ve General de Ladmirault, o meşhur ve meşum günde savaşın ilk ve en ağır darbesini birlikleriyle beraber göğüslediler. Tasviri imkânsız çarpışmaların ardından güzelim Servi Dağı'na, tıpkı Solferino'daki kule ve mezarlık gibi yaşanan korkunç kıyımlarla tarihe kazınan bu dağın tepe ve yamaçlarını ele geçirmeyi başardılar. En nihayet zirveye ulaşan Albay[11] d'Auvergne ▶

11 *Albay* (*colonel*): Genellikle bir alaya (*régiment*) komuta eden kıdemli subay rütbesi. Modern ordulardaki general rütbelerinin bir alt kademesinde yer alır.–ed.

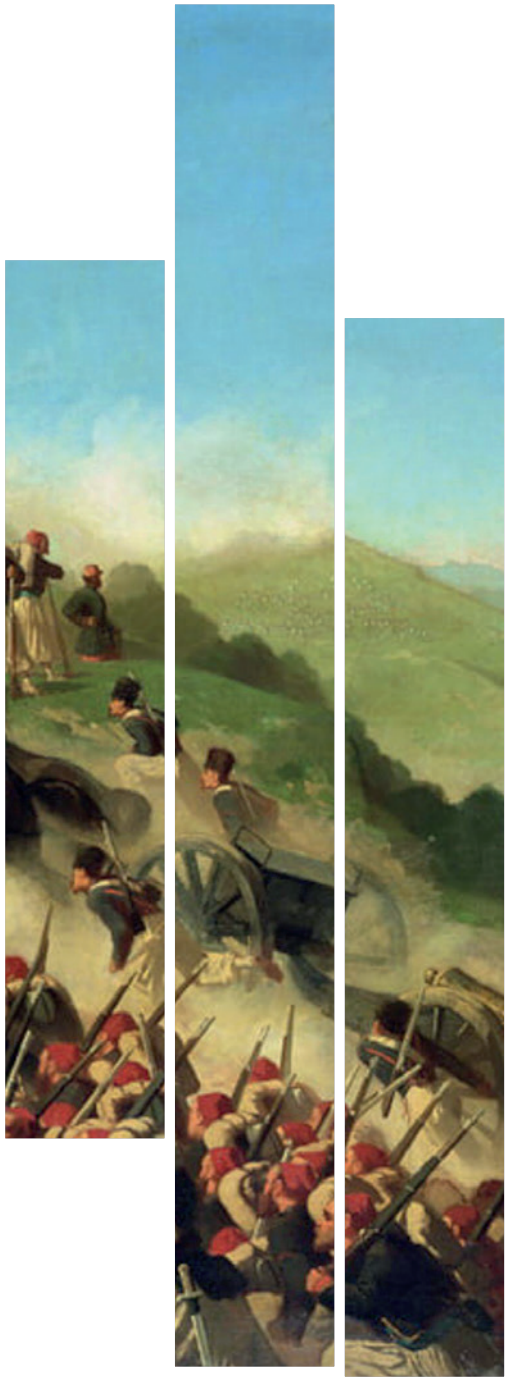
et sur le sommet le colonel d'Auvergne fait flotter son mouchoir au bout de son épée en signe de victoire.

Mais ces succès sont chèrement achetés par les pertes sensibles que font les Alliés. Le général de Ladmirault a l'épaule fracturée par une balle : c'est à peine si cet héroïque blessé consent à se laisser panser dans une ambulance établie dans la chapelle d'un petit hameau, et malgré la gravité de sa blessure, il retourne à pied au combat où il continue à animer ses bataillons, lorsqu'une seconde balle l'atteint à la jambe gauche.

Le général Forey, toujours calme et impassible au milieu des difficultés de sa position, est blessé à la hanche, le caban blanc qu'il porte sur son uniforme est percé de balles, ses aides-de-camp sont frappés à côté de lui ; l'un d'eux, le capitaine de Kervenoël, âgé de vingt-cinq ans, a le crâne emporté par un éclat d'obus.

Au pied du mamelon des Cyprès et comme il portait en avant ses tirailleurs, le général Dieu, renversé de cheval, tombe blessé mortellement ; et le général Douay est aussi blessé non loin de son frère, le colonel Douay, qui est tué. Le général de brigade Auger a le bras gauche fracassé par un boulet, et gagne son grade de général de division sur ce champ de bataille qui lui coûtera la vie.

Les officiers français, toujours en avant, agitant en l'air leur épée et entraînant par leur exemple les soldats qui les suivent, sont décimés à la tête de leurs bataillons où leurs décorations et leurs épaulettes les désignent aux coups des chasseurs tyroliens.

kılıcının ucuna bağladığı mendilini sallayarak verdiği zafer işaretiyle Servi Dağı taarruzunun galibini ilan etti.

Ne var ki bu zaferin Müttefikler için bedeli çok ağır oldu. General Ladmirault'nun omzu bir kurşunla kırıldı; bu kahraman yaralı, yakınlardaki küçük bir köy şapelinde kurulan sahra hastanesinde kendisine pansuman yapılmasına zoraki razı olacak ve yarasının ciddiyetine rağmen taburlarına kumanda ettiği cepheye yaya olarak yeniden dönecek, ancak bu kez de sol bacağına bir kurşun isabet edecekti.

Her türlü güçlük karşısında sükûnetini ve soğukkanlılığını daima koruyan General Forey, kalçasından yaralandı; üzerindeki beyaz askerî kaban kurşunlarla delik deşikti, yanındaki yaverleri vuruldu. Henüz yirmi beş yaşındaki yaveri Yüzbaşı[12] Kervenoël'in kafası patlayan bir top güllesiyle vücudundan ayrıldı.

Servi Dağı'nın eteklerinde General Dieu, ileri atılmaları için öncü birliklerine işaret ederken ölümcül bir yara alarak atından düştü. Keza General Douay ağır yaralanırken çok yakında bulunan kardeşi Albay Douay da oracıkta hayatını kaybetti. Sol kolu bir gülleyle parçalanan Tuğgeneral Auger, savaş alanında tümgeneralliğe terfi etti. Ancak bu şanlı terfi hayatına mâloldu.

Fransız subayları kılıçlarını savurarak her daim ön safta ilerliyor, cesaretleriyle arkalarındaki askerleri yüreklendiriyordu ancak apoletleri ve nişanları onları Tirol avcılarının[13] açık hedefi hâline getiriyor; bu yüzden birliklerinin başında arka arkaya vuruluyorlardı.

12 *Yüzbaşı* (*capitaine*): O dönemin ordularında, genellikle bir bölüğe (*compagnie*) komuta eden subay rütbesi. Bir bölük, bir taburun temel taktik birimini oluştururdu ve yüzbaşı, bu birliğin sahadaki sevk ve idaresinden doğrudan sorumluydu.–ed.

13 *Tirol avcıları* (*chasseurs tyroliens*): Avusturya İmparatorluğu'nun Tirol bölgesinden toplanan, dağlık arazide savaşma ve isabetli atış yapma yetenekleriyle ünlü seçkin hafif piyade birlikleri. Özellikle subayları hedef almalarıyla maruflardı.–ed.

Que de drames, que d'épisodes de tous genres, que de péripéties émouvantes!

Au premier régiment de chasseurs d'Afrique, et à côté du lieutenant-colonel Laurans des Ondes qui tombe soudainement frappé à mort, le sous-lieutenant de Salignac Fénelon, âgé seulement de vingt-deux ans, enfonce un carré autrichien et paie de sa vie ce brillant exploit.

Le colonel de Malleville qui sous le feu terrible de l'ennemi, à la ferme de la Casa Nova, se voit accablé par le nombre, et dont le bataillon n'a plus de munitions, saisit le drapeau du régiment et s'élance en avant en s'écriant: Qui aime son drapeau, me suive! Ses soldats, quoique exténués de faim et de fatigue, se précipitent à sa suite à la baïonnette: une balle lui brise la jambe, mais malgré de cruelles souffrances il continue à commander en se faisant soutenir sur son cheval.

Près de là, le chef de bataillon Hébert est tué en s'engageant au plus fort du danger pour empêcher la perte d'une aigle; renversé et foulé aux pieds il trouve encore la force de crier aux siens avant de mourir: Courage, mes enfants!

Au mamelon de la tour de Solférino, le lieutenant Monéglia, des chasseurs à pied de la garde, prend à lui seul six pièces d'artillerie, dont quatre canons attelés et commandés par un colonel autrichien qui lui remet son épée.

Le lieutenant de Guiseul qui porte le drapeau d'un régiment de la ligne, est enveloppé avec son bataillon

Ne trajik, ne dramatik anlar yaşandı, nice yürek sızlatan felaketler sahnelendi o gün!

Afrika Birinci Hafif Piyade Alayı'nda, bir anda ölümcül bir yara alıp yere yığılan Yarbay[14] Laurans des Ondes'un yanı başında, henüz yirmi iki yaşındaki Asteğmen de Salignac Fénelon bir Avusturya piyade karesini[15] yarıp geçti. Maalesef bu parlak başarısının bedelini hayatıyla ödedi.

Casa Nova çiftliğinde düşmanın ezici sayı üstünlüğü karşısında yalnız kalan ve cephanesi tükenen Albay de Maleville durumun umutsuzluğuna rağmen Alay sancağını kaptı ve düşmanın yaylım ateşi altında "Sancağını seven peşimden gelsin!" diye haykırarak ileri atıldı. Açlık ve yorgunluktan bitap düşmüş askerleri de süngü çekip peşi sıra hücuma kalktılar. Bir kurşun de Maleville'in bacağını parçalayıp ona büyük bir acı verdiği hâlde yaverinin yardımıyla atının üstünde kalmayı başardı ve komutayı elden bırakmadı.

Az ötesinde Binbaşı Hébert vardı; taburunun başında savaşırken vuruldu, bir Kartalı[16] kurtarmak uğruna hayatını feda etti. Savaş onun ölümün eşiğindeki bedeninin üzerinden geçerken o son kalan mecaliyle askerlerine "Cesaret evlatlarım!" diye haykırıyordu.

Solferino'daki Tepe Kulesi'nde, Muhafız Hafif Piyade Birliği'nden Teğmen Monéglia tek başına altı top ele geçirdi; bunların dördü, kılıcını ona teslim eden bir Avusturyalı albayın komuta ettiği atlı toplardı.

Alay sancağını taşıyan Teğmen de Guiseul ve taburu kendilerinden sayıca on kat üstün ▶

14 *Yarbay* (*lieutenant-colonel*): Albay rütbesinin bir alt kademesinde yer alan subay. O dönemin ordularında genellikle bir tabura (*bataillon*) komuta eder veya bir alayın komutan yardımcılığını üstlenirdi.–ed.

15 *Piyade Karesi:* Özellikle Napolyon Savaşları döneminde süvari hücumlarına karşı kullanılan bir savunma düzeni. Piyadeler, birkaç sıra derinliğinde bir kare oluşturarak tüm kenarları dışa dönük şekilde pozisyon alırdı. Ön sıradakiler diz çökerek süngülerini atlara karşı bir mızrak duvarı gibi sabitler, arka sıradakiler ise atlılara ateş ederdi. Bu formasyon süvarilerin hattı yarmasını neredeyse imkânsız hale getirirdi.–ed.

16 *Kartal* (*aigle*): Napolyon ordularında her alayın sancağının tepesinde bulunan, Roma lejyonlarının aquilasından esinlenilmiş bronz kartal amblemi. Birliğin onurunun ve imparatora sadakatinin en muazzez simgesiydi. Savaşta bir "kartalın" düşman eline geçmesi, o alay için en büyük onursuzluk ve felaket kabul edilirdi.–ed.

par des forces dix fois supérieures; atteint d'un coup de feu, il roule à terre en pressant contre sa poitrine son précieux dépôt; un sergent se saisit du drapeau pour le sauver des mains de l'ennemi, il a la tête emportée par un boulet; un capitaine s'empare de la hampe, il est frappé lui-même et teint de son sang l'étendard qui se brise et se déchire; tous ceux qui le portent, sous-officiers et soldats, tombent blessés tour à tour, mais vivants et morts lui font un dernier rempart de leurs corps; enfin ce glorieux débris finit par demeurer, tout mutilé, entre les mains d'un sergent-major du régiment du colonel Abattucci.

Le commandant de La Rochefoucauld Liancourt, intrépide chasseur d'Afrique, s'élance contre des carrés hongrois, mais son cheval est criblé de balles, lui-même tombe blessé par deux coups de feu, et il est fait prisonnier par les Hongrois qui ont refermé leur carré.

A Guidizzolo, le prince Charles de Windisch-Graetz, vaillant colonel autrichien, cherche en vain à la tête de son régiment à reprendre et à enlever la forte position de Casa Nova. Cet infortuné prince, noble et généreux héros, brave une mort certaine, et quoique blessé mortellement il commande encore; ses soldats le soutiennent, ils l'ont pris dans leurs bras, ils demeurent immobiles sous une grêle de balles, lui formant ainsi un dernier abri; ils savent qu'ils vont mourir, mais ils ne veulent pas abandonner leur colonel qu'ils respectent et qu'ils aiment, et qui bientôt expire.

bir kuvvet tarafından kuşatıldı. Kutsal bir emanet gibi bağrına bastığı sancağı bir kurşunla vurulup yere yığıldığında bile elinden bırakmadı. Düşman eline geçmesin diye sancağı kapan bir çavuşun kafası bir gülleyle paramparça olduğunda bu kez bir yüzbaşı sancağı sapından yakalayıp kaldırdı fakat o da vurularak ağır yaralandı, kanı lime lime olmuş sancağa bulaştı. Sancağı eline alan herkes ister subay ister er olsun, birer birer vuruldu, yaralandı ama sancak, yere düşmemesi için canını verenlerin ve ayakta kalanların oluşturduğu bir etten duvarla son ana kadar korundu. Nihayetinde o yırtık, kana bulanmış şanlı sancak, Albay Abattucci'nin alayından bir başçavuşun elinde kaldı.

Afrika süvarilerinden korkusuz Binbaşı[17] La Rochefoucauld Liancourt, Macar piyade karelerine saldırdı ancak atı kurşunlarla delik deşik oldu, kendisi de iki kurşunla yaralanıp yere yuvarlandı ve kısa sürede kareyi kapatan Macarlar tarafından esir alındı.

Guidizzolo'da Avusturyalı Albay Prens Charles de Windisch-Graetz, Casa Nova mevzisini geri almak için alayının başında kahramanca ama beyhude bir hamleye girişti. Bu yürekli asilzade ölümle burun buruna geldiği hâlde geri çekilmeyecek, ölümcül şekilde yaralanmasına rağmen komuta etmeyi sürdürecekti. Askerleri, kurşun yağmuru altında bir adım geri atmadan onu kollarında tutup son anına değin ayakta kalmasını sağladılar. Elbette öleceklerini biliyorlardı ama sevip saydıkları komutanlarını yalnız bırakamazlardı ve bırakmadılar. Çok geçmeyecek; bu bahtı kara Prens askerlerinin kollarında son nefesini verecekti.

17 *Binbaşı* (*chef de bataillon / commandant*): Yarbayın bir alt rütbesidir. Fransız ordusunda "chef de bataillon" terimi genellikle piyade birliklerinde bir tabura komuta eden subay için kullanılırken "commandant" terimi daha genel bir anlamda veya süvari gibi diğer askerî kollarda aynı rütbedeki subaylar için kullanılabilirdi. Her ikisi de modern ordulardaki "binbaşı" rütbesine denktir.–ed.

C'est aussi en combattant avec la plus grande valeur que les lieutenants-feldmaréchaux comte de Crenneville et comte Palffy sont gravement blessés et, dans le corps d'armée du baron de Veigl, le feldmaréchal Blomberg et son général-major Baltin. Le baron Sturmfeder, le baron Pidoll et le colonel de Mumb sont tués. Les lieutenants de Steiger et de Fischer tombent vaillamment, non loin du jeune prince d'Isembourg qui, plus heureux qu'eux, sera relevé du champ de bataille encore avec un souffle de vie.

Le maréchal Baraguey d'Hilliers suivi des généraux Lebœuf, Bazaine, de Négrier, Douay, d'Allon, Forgeot, des colonels Cambriels, Micheler, a pénétré dans le village de Solférino défendu par le comte Stadion avec les lieutenants-feldmaréchaux Palffy et Sternberg, dont les brigades Bils, Puchner, Gaal, Koller et Festetics repoussent longtemps les attaques les plus violentes, dans lesquelles se signalent le général Camou avec ses chasseurs et ses voltigeurs, les colonels Brincourt et de Taxis, qui sont blessés, et le lieutenant-colonel Hémard, qui a la poitrine traversée de deux balles.

Le général Desvaux, avec sa bravoure habituelle et son admirable sang-froid, soutient à la tête de sa cavalerie et dans une lutte épouvantable le choc formidable de l'infanterie hongroise : toujours en avant de sa division dans les endroits les plus exposés, il seconde par l'élan irrésistible de ses escadrons l'offensive vigoureuse du

Aynı cesaretle savaşan Korgeneral Kont de Crenneville ve Korgeneral Kont Pálffy ağır şekilde yaralandı. Vurularak yaralananlar arasında Baron de Veigl'in kolordusunda savaşan Mareşal Blomberg[18] ve Tümgeneral[19] Baltin de vardı. Baron Sturmfeder, Baron Pidoll ve Albay de Mumb ise savaşırken hayatlarını kaybettiler. Teğmenler de Steiger ve de Fischer yiğitçe dövüşerek can verirken teğmenlerin düştüğü yere çok da uzak olmayan bir noktada, talihin yüzüne güldüğü genç Isemburg Prensi bedeninde kalan son hayat kıvılcımıyla savaş meydanından sağ çıkarıldı.

Mareşal Baraguey d'Hilliers; generalleri Leboeuf, Bazaine, de Négrier, Douay, d'Alton, Forgeot ile albayları Cambriels ve Micheler'in eşliğinde Solferino köyüne doğru ilerliyordu. Köy, Kont Stadion'a bağlı korgeneraller Palffy ile Sternberg'in komutası altındaki birliklerce savunulmaktaydı. Bu komuta kademesinde yer alan Bils, Puchner, Gaal, Koller ve Festetics tugayları uzun süre çok şiddetli taarruzlara karşı koydu. Hafif piyade ve avcı birlikleriyle General Camou bu çetin hücumlarda büyük bir cesaret sergiledi. Keza çarpışırken yaralanan albaylar Brincourt ve de von Taxis ile göğsünden iki kez vurulan Yarbay Hémard da fevkalade yararlık gösterdi.

General Desvaux alışılageldik cesareti ve sarsılmaz duruşuyla süvarilerinin başında Macar piyadelerinin korkunç taarruzuna direniyordu. Daima tümeninin ön safında savaşan General Desvaux, süvari birliklerinin çelikten gücünü, General Trochu'nün Guidizzolo ve Rebecco'daki şiddetli taarruzunu desteklemek üzere ▶

18 Dunant'ın metninde "mareşal" olarak geçse de Blomberg'in bu muharebedeki rütbesi korgeneraldir.–ed.

19 *Tümgeneral* (*général-major*); Avusturya ordusu hiyerarşisinde korgeneralin (lieutenant-feldmaréchal) bir alt kademesinde bulunan ve genellikle bir tümene (*division*) komuta eden yüksek rütbeli subaydır.–ed.

général Trochu contre les corps d'armée de Veigl, Schwarzenberg et Schaffgotsche à Guidizzolo et à Rebecco, où se distinguent également, contre la cavalerie Mensdorff, les généraux Morris et Partouneaux.

L'inébranlable constance du général Niel qui tient tête, dans la plaine de Médole, avec les généraux de Failly, Vinoy et de Luzy aux trois grandes divisions de l'armée du comte Wimpffen, permet au maréchal de Mac-Mahon, avec les généraux de La Motterouge et Decaen et la cavalerie de la garde, d'arriver sur les mamelons de San Cassiano et de Cavriana en contournant les hauteurs qui forment la clef de ces positions, et de s'établir sur cette succession de collines parallèles où sont agglomérées les troupes des feldmaréchaux Clam-Gallas et Zobel; mais le chevaleresque prince de Hesse, l'un des héros de l'armée autrichienne, bien digne de se mesurer avec l'illustre vainqueur de Magenta, et qui s'est engagé si intrépidement à San Cassiano, défend contre des assauts redoublés les trois mamelons du mont Fontana. Le général de Sévelinges y fait hisser sous les balles autrichiennes ses canons rayés, les grenadiers de la garde s'y attellent, les chevaux ne pouvant gravir ces pentes escarpées; et, pour que les batteries transportées si originalement sur ces collines puissent lancer la foudre sur l'ennemi, les grenadiers approvisionnent de munitions les artilleurs en faisant tranquillement la chaîne depuis les caissons restés dans la plaine.

Le général de La Motterouge demeure enfin maître de

de Veigl, Schwarzenberg ve Schaffgotsche kolordularının üzerine yönlendirdi. Aynı hatta savaşan General Morris ile General Partouneaux da Mensdorff'un süvarilerine karşı verdikleri amansız mücadeleyle öne çıktılar.

Mareşal de Mac-Mahon, yanındaki General de la Motterouge ve General Decaen'a bağlı birlikler ve Muhafız Süvarileriyle birlikte San Cassiano ve Cavriana tepelerine ulaşmayı başardı. Bu ilerleyiş, General Niel'in yine general rütbesindeki de Failly, Vinoy, de Luzy ile birlikte Medole ovasında Kont Wimpffen'in üç güçlü tümenine karşı verdiği direniş sayesinde mümkün oldu. Mac-Mahon, bu stratejik bölgelere giden yüksek araziyi dolanarak tepe sıralarına yaklaştı ve nihayet Mareşal Clam-Gallas ile Mareşal Zobel'in birliklerinin toplandığı noktanın karşısında konuşlandı.

Bu sırada, Avusturya ordusunun yiğit komutanlarından ve Magenta'nın görkemli fatihine layık bir rakip olan asil Hesse Prensi, San Cassiano'da verdiği kahramanca savaşın ardından Fontana Dağı'nın üç yamacını mütemadi saldırılara karşı savunmayı sürdürüyordu. General Sevelinges, atların tırmanamayacağı kadar dik bir yokuşta, toplarını düşman ateşi altında yukarı çektirmek için Muhafız grenadiyerlerinden[20] yardım aldı. Ovada bırakılan mühimmat sandıklarındaki cephane, elden ele iletilerek yükseklerdeki topçulara ulaştırıldı. Böylece toplar, alışılmışın dışındaki bir noktadan düşman hatlarını dövmeye devam etti.

20 *Grenadiyerler:* Tarihsel olarak Fransız ordusunun en seçkin piyade birliklerindendir. Adlarını, başlangıçta asıl görevleri olan el bombası (*grenade*) atıcılığından alırlar. Bu tehlikeli görev için en uzun boylu, güçlü ve cesur askerler seçildiğinden el bombası kullanımı yaygınlığını yitirdikten sonra bile "seçkin hücum birliği" statülerini korudular. Napolyon'un Muhafız Birliği'nin grenadiyerleri ordunun en saygın askerleri arasındaydı.–ed.

Cavriana, malgré la résistance acharnée et les retours offensifs des jeunes officiers allemands qui ramènent à diverses reprises leurs détachements au combat.

Les voltigeurs du général Manèque regarnissent, au moyen de celles des grenadiers, leurs gibernes épuisées, mais bientôt, de nouveau à bout de munitions, ils se lancent à la baïonnette sur les hauteurs entre Solférino et Cavriana et, quoique luttant contre des forces considérables, ils s'emparent de ces positions avec l'aide du brave général Mellinet.

Rebecco tombe au pouvoir des Alliés, puis retombe entre les mains des Autrichiens, pour être de nouveau enlevé, puis ressaisi, et demeurer en définitive en possession du général Renault.

A l'attaque du mont Fontana les tirailleurs algériens sont décimés, leurs colonels Laure et Herment sont tués, leurs officiers succombent en grand nombre, ce qui redouble leur fureur : ils s'excitent à venger leur mort et se précipitent, avec la rage de l'Africain et le fanatisme du Musulman, sur leurs ennemis qu'ils massacrent avec frénésie sans trêve ni relâche et comme des tigres altérés de sang.

Les Croates se jettent à terre, se cachent dans les fossés, laissant approcher leurs adversaires, puis se relevant subitement ils les tuent à bout portant.

A San Martino, un officier de bersagliers, le capitaine Pallavicini est blessé, ses soldats le reçoivent dans leurs bras, ils le portent et le déposent dans une chapelle où il

◀ General de la Motte Rouge, genç Alman subaylarının azimle direnmelerine ve tekrar tekrar hücuma kalkmalarına rağmen Cavriana'yı ele geçirmeyi başardı.

Boşalan cephanelerini Muhafız grenadiyerlerinin mühimmat kutularından dolduran General Maneque'in hafif piyade birlikleri, cephaneleri yeniden tükenince süngü takıp Solferino ile Cavriana arasındaki tepelere tırmandılar.

General Mellinet'nin desteğiyle bu stratejik noktaları zapt ettiler. Öte yandan Rebecco, Müttefikler ve Avusturyalılar arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra nihayet General Renault tarafından kesin olarak son kez geri alındı.

Fontana Dağı'na yapılan bir taarruzda, Cezayirli hafif piyadeler ağır kayıplar verdi. Albayları Laure ve Herment çatışma sırasında hayatını kaybetti; pek çok subay da onların peşinden toprağa düştü. Ne var ki bu büyük kayıplar, onların öfkesini bastırmak yerine körükledi. Düşmüş silah arkadaşlarının intikamını almak için Afrikalı bir hiddet ve Müslümanca bir inançla düşmanlarının üzerine atıldılar. Gözlerini kan bürümüşçesine hiç acımaksızın, bir an tereddüt etmeksizin öldürüyorlardı; kana doymayan birer kaplana dönüşmüş gibiydi hepsi.

Hırvat askerleriyse yere kapanıyor veya hendeklerde saklanıyor, düşmanları iyice yaklaştığında aniden doğrulup onları yakın mesafeden vuruyorlardı.

San Martino cephesinde, Bersaglieri[21] birliğinden Yüzbaşı Pallavicini yaralandığında askerleri onu kucaklayıp yakındaki bir şapele taşıdılar;

21 *Bersaglieri:* Sardinya-Piyemonte (daha sonra İtalyan) ordusunun en seçkin ve ünlü hafif piyade birliği. En bilinen özellikleri olan hızlı hareket etme yetenekleri ve isabetli atış kabiliyetleri ile başlarında taşıdıkları geniş kenarlı ve siyah horoz tüyleriyle süslü şapkalarıyla tanınırlardı. Muharebe alanındaki kilit noktalara süratle intikal edip düşmanı taciz etmekte ustaydılar.–ed.

reçoit les premiers soins, mais les Autrichiens, momentanément repoussés, reviennent à la charge et pénètrent dans cette église : les bersagliers, trop peu nombreux pour résister, sont forcés d'abandonner leur chef; aussitôt des Croates, saisissant de grosses pierres qui se trouvent à la porte, en écrasent la tête du pauvre capitaine dont la cervelle rejaillit sur leurs tuniques.

C'est au milieu de ces combats si divers sans cesse et partout renouvelés qu'on entend sortir des imprécations de la bouche d'hommes de tant de nations différentes, dont beaucoup sont contraints d'être homicides à vingt ans !

Au plus fort de la mêlée, alors que la terre tremblait sous un ouragan de fer, de soufre et de plomb dont les volées meurtrières balayaient le sol, et que, de toutes parts, sillonnant les airs avec furie comme des éclairs toujours mortels, des lignes de feu ajoutaient de nouveaux martyrs à cette hécatombe humaine, l'aumônier de l'empereur Napoléon, l'abbé Laine parcourait les ambulances en portant aux mourants des paroles de consolation et de sympathie.

Un sous-lieutenant de la ligne a le bras gauche brisé par un biscaïen et le sang coule abondamment de sa blessure ; assis sous un arbre il est mis en joue par un soldat hongrois, mais celui-ci est arrêté par un de ses officiers qui, s'approchant aussitôt du jeune blessé français, lui serre la main avec compassion et ordonne de le porter dans un endroit moins dangereux.

Des cantinières s'avancent comme de simples troupiers

ilk yardım müdahalesi orada yapıldı. Ancak o sırada geri püskürtülmüş olan Avusturyalılar yeniden saldırıya geçip şapele kadar ilerlediler. Sayıca yetersiz olan Bersaglieri askerleri, komutanlarını geride bırakıp kaçmaktan başka çare bulamadı. Peşlerinden şapele giren Hırvat askerleri kapının önünde buldukları ağır taşlarla Yüzbaşı'nın kafasını hışımla ezerken fışkıran beyin parçaları üniformalarına sıçrıyordu.

Savaş alanının dört bir yanında süren bu bitmek bilmez kıyımın ortasında her milletten askerin öfke dolu haykırışları, lanetleri ve küfürleri yankılanıyordu. Çoğu daha yirmili yaşlarına bile varmamış olan bu adamlar, şimdi birer cellada dönüşmüştü!

Savaşın en kızgın anlarında, İmparator III. Napolyon'un papazı Abbé Laine, sahra hastanelerini durmaksızın dolaşıyor, can çekişen askerlere teselli ve şefkat dolu sözler fısıldıyordu. Kurşun, barut ve çelikten oluşan ölüm fırtınası toprağı titretiyor, cephe hatlarının gökyüzünü yaran ölümcül ateşi havayı biçtiği her dakikada kurbanlara yenileri ekleniyordu.

Bir piyade teğmeninin sol kolu büyük bir misketle kırılmış, yarasından kan fışkırıyordu. O sırada bir Macar subayı kendi askerlerinden birinin bu gence nişan aldığını fark edip hemen engellemişti. ardından ağır yaralı gencin yanına yaklaşarak elini şefkatle sıkmış ve daha güvenli bir yere taşınmasını emretmişti.

Kantinci kadınlar[22] düşman ateşinin en yoğun olduğu hatlarda dolaşıyorlardı. ▶

22 *Kantinci Kadınlar* (*Cantinières*): Fransız ordusunda alaylara resmen bağlı olarak görev yapan kadınlar. Asli görevleri, askerlere yiyecek, içki, tütün gibi ek erzak satan kantini (*cantine*) işletmekti. Ancak zamanla birer "alay annesi" hâline gelmişler; çatışma sırasında yaralılara su taşıyan, ilk yardım yapan (Bu rolleriyle *vivandière* olarak da anılırlar) ve askerlere manevi destek sunan cesur ve saygın figürlerdi. Genellikle alay üniformasından kendileri için uyarlanmış resmî kıyafeti giyerlerdi.–ed.

sous le feu même de l'ennemi, elles vont relever de pauvres soldats mutilés qui demandent de l'eau avec instance, et elles-mêmes sont blessées en leur donnant à boire et en essayant de les soigner[1]. A côté se débat, sous le poids de son cheval tombé lourdement sur lui atteint par un éclat d'obus, un officier de hussards affaibli par le sang qui sort de ses propres blessures; et près de là, c'est un cheval échappé qui passe, entraînant dans sa course précipitée le cadavre ensanglanté de son cavalier; plus loin des chevaux, plus humains que ceux qui les montent, évitent à chaque pas de fouler sous leurs pieds les victimes de cette bataille furieuse et passionnée.

Un officier de la Légion étrangère est renversé par une balle qui l'étend raide mort; son chien qui lui était fort attaché, qu'il avait ramené d'Algérie et qui était l'ami de tout le bataillon, marchait avec lui; emporté par l'élan des troupes il tombe à son tour quelques pas plus loin frappé, lui aussi, d'une balle, mais il trouve encore la force de se traîner pour revenir mourir sur le corps de son maître. Dans un autre régiment, une chèvre, adoptée par un voltigeur et affectionnée par tous les soldats, monte impunément à l'assaut de Solférino au travers des balles et de la mitraille.

Combien de braves militaires qui ne sont point arrêtés

[1] Ce sont peut-être celles qui ont été brûlées par les Mexicains le 9 juin 1862, attachées toutes vivantes par des chaînes à des chariots de poudre, avec dix soldats qui, conduisant un convoi de vivres et de munitions au camp français depuis la Vera-Cruz, se trouvèrent enveloppés par des guérillas à une lieue environ de la Tejeria.

Kimi zaman kendilerinden de vurulanlar olduğu hâlde yine de vazgeçmiyor; yaralıların arasında sessizce ilerlemeyi sürdürüyor, inleyerek su isteyenlerin başlarını nazikçe kaldırıp onlara su içirmek, onları iyileştirmek için çabalamayı bırakmıyorlardı.[23] Hemen yanı başlarında bir Hüsar subayı, ağır kan kaybı içinde çırpınıyor, bir şarapnel parçasıyla vurularak üzerine devrilmiş atının cansız bedeninin altından çıkmaya çalışıyordu. Az ötede başıboş bir at dörtnala koşuyor, arkasından binicisinin kana bulanmış cesedini sürüklüyordu. Bu hengâmenin içinde atlar sanki daha merhametliydi, üstlerindeki insanların aksine, hınç ve dehşetle yoğrulmuş bu savaşın kurbanlarına basmamaya çalışır gibi dikkatle ve sakınarak ilerliyorlardı.

Yabancı Lejyon'a mensup bir subay, sadık köpeğiyle yan yana koşarken bir kurşunla vurularak oracıkta can verdi. Cezayir'den yanında getirdiği bu köpek tüm birliğin sevgilisi olmuştu. Birkaç adım sonra o da vuruldu lakin son bir gayretle yaralı bedenini sürükleyerek sahibinin yanına ulaşıp kapattı son kez gözlerini. Bir başka birlikte ise bir hafif piyade tarafından sahiplenilmiş bir keçi vardı. Askerlerin gözdesi olan bu cesur hayvan Solferino'ya yapılan hücumda öndeki saflarda yerini almış, yağmur gibi yağan mermilere ve top atışlarına aldırmaksızın askerlerle birlikte korkusuzca ilerlemişti.

Nice yiğit asker, ilk yarasına aldırmadan, yeni bir kurşun bedenini yere serip savaşmaya takati kalmayıncaya dek çarpışmaya devam etti. ▶

23 Belki de bunlar 9 Haziran 1862'de Meksikalılar tarafından diri diri yakılan kadınlardı. Vera Cruz'dan Fransız kampına yiyecek ve mühimmat taşırken Tejeria yakınlarında bir gerilla birliği tarafından pusuya düşürüldüklerinde on askerle birlikte barut arabalarına zincirlenerek katledilmişlerdi.

par une première blessure, et qui continuent à marcher en avant jusqu'à ce que de nouveau atteints ils soient jetés à terre et mis hors d'état de poursuivre la lutte, tandis qu'ailleurs au contraire des bataillons entiers exposés au feu le plus meurtrier doivent attendre immobiles l'ordre d'avancer, et sont forcés de rester spectateurs tranquilles, mais bouillants d'impatience, d'un combat qui les décime.

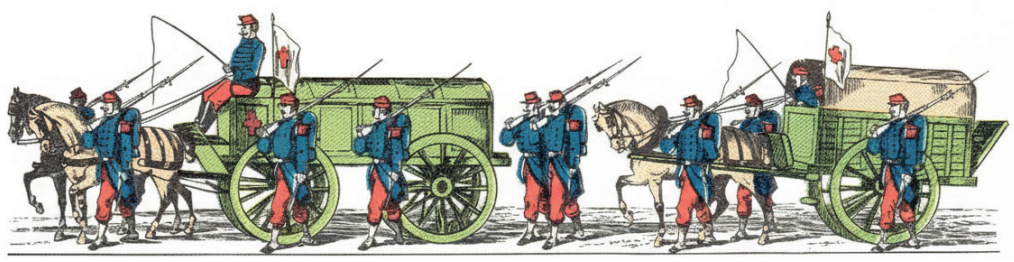
Les Sardes défendent et attaquent dans des engagements et par des assauts, répétés depuis le matin jusqu'au soir, les mamelons de San Martino, du Roccolo, de la Madonna della Scoperta, lesquels sont pris et repris cinq et six fois de suite, et ils finissent par demeurer maîtres de Pozzolengo, quoique agissant par divisions, successivement et avec peu d'ensemble. Leurs généraux Mollard, de La Marmora, Della Rocca, Durando, Fanti, Cialdini, Cucchiari, de Sonnaz, avec les officiers de toutes armes et de tous grades, secondent les efforts de leur roi, sous les yeux duquel sont blessés les généraux Perrier, Cerale et Arnoldi.

Dans l'armée française, après les maréchaux et les généraux de division, comment ne pas mentionner la part glorieuse qui revient aussi à ces vaillants généraux de brigade et à tous ces brillants colonels, à tant de courageux commandants et de braves capitaines, qui ont contribué si efficacement au résultat final de cette grande journée? Et certes, il y avait de la gloire à combattre et

Savaş alanının başka bir köşesindeyse birçok tabur ölüm kusan bir ateşin altında hareketsiz durmak, hücum emrini beklemek zorundaydı. İçleri kaynarken kımıldamadan duran bu askerler, gözlerinin önünde tek tek düşen yoldaşlarını çaresizce izliyor, ellerinden başka bir şey gelmiyordu.

Gün boyunca Sardinya birlikleri, San Martino, Roccolo ve Madonna della Scoperta tepelerini defalarca savundu ve ardından yeniden saldırıya geçti. Bu mevziler beş altı kez el değiştirdi; sonunda Sardinyalılar, eş güdümden yoksun ve büyük ölçüde bağımsız birlikler hâlinde hareket ettikleri hâlde Pozzolengo'ya hâkim olmayı başardılar. Generalleri Mollard, La Marmora, Della Rocca, Durando, Fanti, Cialdini, Cucchiari ve de Sonnaz her rütbe ve sınıftan subaylarla birlikte bizzat Kral'ın nezareti altında oradaydı; nitekim ordunun üç generali –Perrier, Cerale ve Arnoldi– onun gözleri önünde yaralandı.

Fransız ordusunun mareşal ve generallerinden sonra, o meşhur günün zaferinde büyük pay sahibi yiğit tugay komutanlarını, gözde albayları, korkusuz binbaşıları ve cesur yüzbaşıları anmadan geçmek olmaz. ▶

à vaincre des guerriers tels qu'un prince Alexandre de Hesse, un Stadion, un Benedek, ou un Charles de Windisch-Graetz ![1]

« Il semblait que le vent nous eût poussés, » disait pittoresquement un simple petit soldat de la ligne, pour donner l'idée de l'entrain et de l'enthousiasme de ses camarades à se jeter avec lui dans la mêlée; « l'odeur de la poudre, le bruit du canon, les tambours qui battent et les clairons qui retentissent, ça vous anime, ça vous excite ! » Dans cette lutte en effet chaque homme semblait se battre comme si sa propre réputation était personnellement en jeu, et qu'il dût faire de la victoire son affaire particulière.

Il y a réellement un élan et une bravoure toute spéciale chez ces intrépides sous-officiers de l'armée française pour lesquels il n'existe pas d'obstacles, et qui, suivis de leurs soldats, se précipitent aux endroits les plus

[1] Au sujet du général Forey, empruntons quelques mots qui le concernent au beau livre de M. le colonel fédéral Edmond Favre, *L'Armée prussienne et les manœuvres de Cologne en 1861* :

« Le roi nous fit tous inviter à dîner ce jour même au château de Benrath, près de Dusseldorf.... Avant de se mettre à table, le roi prit par la main le général Forey et le général Paumgarten : « Maintenant que vous êtes amis, leur dit-il en riant, asseyez-vous là, l'un à côté de l'autre, et causez. » Or Forey était le vainqueur de Montebello et Paumgarten son adversaire : ils ont pu tout à leur aise s'enquérir mutuellement de tous les détails de la journée. A voir le sourire loyal du général autrichien, on sentait que le temps de la rancune était passé ; quant au général français, nous savons tous qu'il n'avait aucune raison d'en avoir. C'est là la guerre, c'est là le soldat : ces deux généraux de si bon accord cet automne, s'écharperont peut-être l'année prochaine, pour dîner de nouveau ensemble quelque part dans deux ans ! »

Zira Prens Alexandre de Hesse, Stadion, Benedek ve Karl zu Windisch-Graetz gibi kudretli kumandanlara karşı savaşmak ve onları alt etmek, emsalsiz bir şeref, silinmez bir kahramanlık nişanesiydi![24]

"Sanki rüzgâr bizi önüne katmış sürüklüyordu." diyordu sıradan bir piyade eri, arkadaşlarının çarpışmaya atılışındaki coşkuyu canlı bir dille anlatırken. "Barut kokusu, top gürültüsü, çalan davullar ve yankılanan borazanlar. . . İnsana güç veriyor, kanını kaynatıyordu!" Gerçekten de bu mücadelede her bir asker sanki kendi kişisel itibarı söz konusuymuş gibi çarpışmış; zafer sanki her birinin kendi şahsi meselesiymiş gibi savaşmıştı.

Fransız Ordusu'nun astsubay saflarında kuşkusuz olağanüstü bir atılganlık ve yiğitlik vardı. Bu adamları hiçbir şey durduramıyordu. Askerlerini, ▶

24 Albay Edmond Favre'ın *L'Armée prussienne et les manoeuvres de Cologne en 1861* (1861 Köln Manevraları ve Prusya Ordusu) adlı değerli eserinden General Forey hakkındaki şu sahneyi aktaralım:

"O gün Kral, bizi Düsseldorf yakınlarındaki Benrath Şatosu'nda akşam yemeğine davet etti. Masaya oturmadan önce General Forey ile General Paumgarten'in ellerini tutarak, 'Artık dostsunuz,' dedi gülerek ve devam etti: 'yan yana oturun ve sohbet edin.' Forey, Montebello'nun galibi Paumgarten ise onun rakibiydi. İkisi de muharebenin tüm ayrıntılarını birbirlerine çekinmeden sorma fırsatı buldular. Avusturyalı General'in samimi tebessümü aralarında hiçbir kırgınlık kalmadığının kanıtıydı; Fransız General içinse… Onun kin tutmasını gerektirecek hiçbir sebebi olmadığını zaten hepimiz biliyorduk. İşte savaş böyle bir şeydir; askerlik hayatı budur: O sonbaharda dostane bir sohbete girişen bu iki general, gelecek yıl belki yeniden savaşacaklar, sonra ertesi yıl yine bir başka yerde birlikte sofraya oturacaklar!"

périlleux ou les plus exposés, comme s'ils couraient à une fête. C'est bien là sans doute ce qui constitue, en partie, la supériorité de l'armée française sur les armées des autres grandes nations du monde.

Les troupes de l'empereur François-Joseph se sont repliées : l'armée du comte Wimpffen a reçu, la première, ordre de son chef de commencer la retraite, avant même que le maréchal Canrobert ait déployé toutes ses forces; et l'armée du comte Schlick, malgré la fermeté du comte Stadion, trop faiblement secondé par les lieutenants-feld-maréchaux Clam-Gallas et Zobel, sauf la division du prince de Hesse, a dû abandonner toutes les positions dont les Autrichiens avaient fait autant de forteresses.

Le ciel s'est obscurci et d'épais nuages couvrent tout à coup l'horizon, le vent se déchaîne avec fureur, et il enlève dans l'espace les branches des arbres qui se brisent; une pluie froide et chassée par l'ouragan ou plutôt une véritable trombe inonde les combattants déjà exténués de faim et de fatigue, en même temps que des rafales et des tourbillons de poussière aveuglent les soldats, obligés de lutter aussi contre les éléments. Les Autrichiens, battus par la tempête, se rallient néanmoins à la voix de leurs officiers, mais vers cinq heures l'acharnement est suspendu, de part et d'autre, par des torrents de pluie, par la grêle, les éclairs, les tonnerres et par l'obscurité qui envahit le champ de bataille.

âdeta bir şölene gidermişçesine çarpışmanın en tehlikeli, en açık hedef noktalarına sürüyorlardı. Hiç şüphe yok ki bu özellik, Fransız Ordusu'nu dünyanın diğer büyük milletlerinin ordularına üstün kılan unsurlardan biriydi.

İmparator Franz Joseph'in birlikleri geri çekilmişti. Kont Wimpffen'in ordusu, Mareşal Canrobert tüm birliklerini cepheye sürmeden önce komutanından ricat emrini alan ilk kuvvet oldu. Kont Stadion'un kararlı direnişine rağmen Kont Schlick'in ordusu, mareşaller Clam-Gallas ve Zobel'in (Prens de Hesse'nin tümeni hariç) tereddütlü desteği yüzünden zayıf düşmüştü; en nihayet Avusturyalıların neredeyse birbirine kenetli bir kale zincirine dönüştürdükleri tüm mevzileri birer birer terke mecbur kaldı.

Tam bu esnada gökyüzü kararmış, ufuk ağır bulutlarla örtülmüştü. Şiddetle esen rüzgâr ağaçların dallarını koparıp boşluğa savuruyordu. Fırtınanın önüne kattığı soğuk yağmur, bir sağanak patlaması, açlık ve yorgunluktan tükenmiş askerleri baştan ayağa ıslatıyordu. Aynı anda patlayan fırtına, insanı kör eden toz girdapları savuruyordu. Artık askerler yalnızca düşmanın değil, doğanın da hışmına muhataptı. Fırtınanın gücüyle eğilen Avusturyalılar, o hâlde bile subaylarının çağrısına uyarak yeniden toparlandılar. Ancak saat beş sularında, gökten boşalan sağanak ve dolu, göğü yarıp geçen şimşekler ve ovayı zifiri karanlığa gömen gece, önce bir yerdeki, ardından diğer noktalardaki katliama son verdi.

Pendant toute la durée de l'action le chef de la maison de Habsbourg montre un calme et un sang-froid admirables; la prise de Cavriana le trouve, avec le comte Schlick et son aide-de-camp le prince de Nassau, sur une hauteur voisine, la Madonna della Pieve près d'une église entourée de cyprès. Lorsque le centre autrichien eut cédé, et que l'aile gauche ne conserva plus aucun espoir de forcer la position des Alliés, la retraite générale fut décidée, et l'empereur, dans ce moment solennel, se résigne à se diriger, avec une partie de son état-major, du côté de Volta, tandis que les archiducs et le grand-duc héréditaire de Toscane se retirent à Valeggio. Sur plusieurs points la panique s'empare des troupes allemandes, et pour quelques régiments la retraite se change en une complète déroute; en vain leurs officiers qui se sont battus comme des lions, cherchent à les retenir; les exhortations, les injures, les coups de sabre, rien ne les arrête, leur épouvante est trop grande, et ces soldats qui pourtant ont combattu courageusement, préfèrent maintenant se laisser frapper et insulter plutôt que de ne pas fuir.

Le désespoir de l'empereur d'Autriche est immense: lui qui s'est comporté en véritable héros, et qui a vu, toute la journée, les balles et les boulets pleuvoir autour de lui, il ne peut s'empêcher de pleurer devant ce désastre; transporté de douleur, il s'élance même, au travers des routes, au-devant des fuyards pour leur reprocher leur lâcheté. Lorsque le calme eut succédé aux explosions de

Habsburg Hanedanı'nın başı, çarpışmalar boyunca hayranlık uyandıran bir sükûnet ve soğukkanlılık sergiledi. Cavriana düştüğünde Kont Schlick ve yaveri Nassau Prensi ile birlikte, servi ağaçlarıyla çevrili bir kilisenin yakınındaki "Madonna della Pieve" adlı tepede bulunuyordu. Avusturya ana kuvvetleri geri çekilmiş, sol kanadın Müttefik hatlarını zorlayabileceğine dair son umut da sönmüştü. Bunun üzerine genel ricat kararı alındı. O kritik anda İmparator, maiyetinin bir kısmıyla Volta'ya yönelirken arşidükler ile Toskana Büyük Dükü ise Valeggio'ya çekildi. Ancak bazı noktalarda Alman birliklerini panik sardı; kimi alaylarda düzenli geri çekilme, kısa sürede başıbozuk bir kaçışa dönüştü. Aslanlar gibi çarpışmış subayları bile onları durduramadı. Ne teşvikler ne azarlamalar ne de kılıç darbeleri bu kaçışı engelleyebiliyordu. Daha birkaç saat önce yiğitçe dövüşen bu askerler şimdi can havliyle kaçışıyor, hakarete uğramaya da hırpalanmaya da bana mısın demiyorlardı korkudan.

Avusturya İmparatoru'nun kederi tarifsizdi. Gün boyu kurşun ve gülle yağmuru altında dimdik durmuş, gerçek bir kahraman gibi davranmıştı. Hâlbuki şimdi, bu felaketin karşısında gözyaşlarını tutamıyordu. Nafile bir hiddetle kaçan askerlerin önüne atılıp onlara "Korkaklar!" diye haykırdı. Az biraz sakinlediğinde ▶

cette véhémente exaltation, il contemple en silence ce théâtre de désolation, de grosses larmes coulent sur ses joues, et ce n'est que sur les instances de ses aides-de-camp qu'il consent à quitter Volta et à partir pour Valeggio.

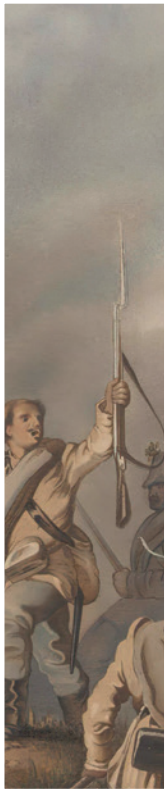
Dans leur consternation des officiers autrichiens se font tuer de désespoir et de rage, mais non sans vendre chèrement leur vie; plusieurs se tuent eux-mêmes de chagrin et de colère, ne voulant pas survivre à cette fatale défaite, et la plupart ne rejoignent leurs régiments que tout couverts du sang de leurs blessures ou de celui de l'ennemi. Rendons à leur bravoure l'hommage qu'elle mérite.

L'empereur Napoléon se montra, pendant toute la journée, partout où sa présence pouvait être nécessaire : accompagné du maréchal Vaillant, major-général de l'armée, du général de Martimprey, aide-major-général, du comte Roguet, du comte de Montebello, du général Fleury, du prince de la Moskowa, des colonels Reille, Robert, de toute sa maison militaire et de l'escadron des cent-gardes, il a constamment dirigé la bataille en se portant sur les points où il fallait triompher des obstacles les plus difficiles, sans s'inquiéter du danger qui le menaçait sans cesse; au mont Fenile, le baron Larrey, son chirurgien, eut un cheval tué sous lui, et plusieurs cent-gardes de l'escorte furent atteints. Il logea à Cavriana dans la maison où le jour même s'était arrêté

sessizce bu yıkım sahnesine baktı; yanaklarından iri yaşlar süzülüyordu. Nihayet maiyetinin ısrarlarına dayanamayarak Volta'dan Valeggio'ya çekilmeyi kabul etti.

Şaşkınlık ve dehşet içindeki Avusturyalı subaylar, öfke ve umutsuzlukla kendilerini ölüme attılar ancak canlarını ucuza vermediler. Kimileri, bu ağır hezimetten sağ çıkma düşüncesine katlanamayarak keder ve hınç içinde yaşamına son verdi. Fakat ekserisi, kendisinin veya düşmanının kanına bulanmış hâliyle birliğine geri döndü. Onların yiğitliğine layık övgüyü sunmak gerekir.

İmparator III. Napolyon, gün boyunca ihtiyaç duyulabileceği her yerde hazır bulundu. Yanında, ordusunun Kurmay Başkanı Mareşal Vaillant, Kurmay Yardımcısı General Martimprey, Kont Roguet, Kont de Montebello, General Fleury, Moskova Prensi, Albay Reille ve Albay Robert, İmparatorluk Muhafızları ile Yüz Muhafızlar Bölüğü[25] bulunuyordu. En büyük zorlukların göğüslenmesi gereken her noktada, tehlikeyi hiçe sayarak muharebeyi bizzat sevk ve idare etti. Fenile Tepesi'nde, cerrahı Baron Larrey'nin altındaki at vuruldu, Yüz Muhafızlar'dan birkaç kişi de yaralandı. İmparator aynı gün Avusturya İmparatoru'nun konakladığı Cavriana'daki eve yerleşti ve oradan İmparatoriçe'ye zaferini müjdeleyen bir telgraf gönderdi. Fransa ordusu gün içinde ele geçirdiği mevzilerde kamp kurdu.

25 *Yüz Muhafızlar* (*Cent-Gardes*); İmparator III. Napolyon'un kişisel güvenliğinden sorumlu, en seçkin ve mümtaz süvari muhafız bölüğüdür. Sadece boylu poslu ve tecrübeli askerlerden seçilirlerdi ve İmparator'a savaş alanında en yakın mesafede eşlik ederlerdi.–ed.

l'empereur d'Autriche, et c'est de là qu'il adressa une dépêche à l'Impératrice, pour lui annoncer sa victoire.

L'armée française campa sur les positions qu'elle avait conquises dans la journée : la garde bivouaquait entre Solférino et Cavriana, les deux premiers corps occupèrent les hauteurs voisines de Solférino, le troisième corps était à Rebecco, et le quatrième à Volta.

Guidizzolo demeura occupé jusqu'à dix heures du soir par les Autrichiens dont la retraite fut couverte, à l'aile gauche, par le feldmaréchal de Veigel, et à l'aile droite par le feldmaréchal Benedek qui, resté maître de Pozzolengo jusqu'à une heure avancée de la nuit, protégea la marche rétrograde des comtes Stadion et Clam-Gallas, dans laquelle se comportèrent très-honorablement les brigades Koller et Gaal et le régiment Reischach. Sous la conduite du prince de Hesse les brigades Brandenstein et Wussin s'étaient dirigées sur Volta, d'où elles facilitèrent le passage du Mincio à l'artillerie par Borghetto et Valeggio.

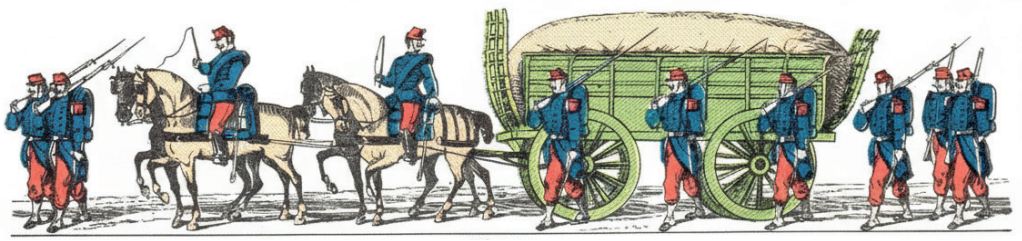
Les soldats autrichiens errants sont rassemblés et emmenés à Valeggio; les routes sont couvertes soit de bagages appartenant aux différents corps, soit d'équipages de ponts et de réserves d'artillerie, qui se pressent et se culbutent pour atteindre au plus vite le défilé de Valeggio ; le matériel du train est sauvé par la construction rapide de ponts volants. Les premiers convois, composés d'hommes légèrement blessés, commençaient en même temps à entrer dans Villafranca, les soldats plus grièvement atteints leur succédèrent, et pendant toute la durée

◀

İmparatorluk Muhafızları Solferino ile Cavriana arasında, birinci ve ikinci kolordular Solferino'nun yakınındaki tepelerde, üçüncü kolordu Rebecco'da, dördüncü kolordu ise Volta'da konuşlandı.

Guidizzolo, gece saat ona dek Avusturyalıların denetiminde kaldı. Sol kanadın ricatini Mareşal de Veigl, sağ kanadınkini ise gece yarısına kadar Pozzolengo'yu savunan Mareşal Benedek korudu. Böylece Benedek, Kont Stadion ile Kont Clam-Gallas'ın güvenli biçimde çekilmesini sağladı; bu sırada Koller ve Gaal Tugayları ile Reischach Alayı önemli bir başarı sergiledi. Hesse Prensi'nin komutasındaki Brandenstein ve Wussin Tugayları da Volta'ya ilerleyerek Borghetto ve Valeggio'da Mincio Nehri'ni geçmekte olan topçu birliklerine destek verdi.

Dağılan Avusturya askerleri toplanarak Valeggio'ya sevk edildi. Yollar, farklı birliklere ait yükler, seyyar köprü teçhizatları ve topçu yedekleriyle dolmuştu; herkes Valeggio Geçidi'ne bir an önce ulaşmak için deyim yerindeyse birbirini ezerek ilerliyordu. Hızla kurulan seyyar köprüler sayesinde nakliye kolları kurtarıldı. Bu sırada hafif yaralılardan oluşan ilk kafileler Villafranca'ya ulaşmaya başlamıştı. Onları ağır yaralılar takip etti. O kasvetli gece boyunca süren yaralı akını devasa boyutlara ulaştı. ▶

de cette nuit si triste l'affluence en fut énorme; les médecins pansaient leurs plaies, les réconfortaient par quelques aliments et les expédiaient, par les wagons du chemin de fer, sur Vérone, où l'encombrement devint effroyable. Mais quoique dans sa retraite l'armée ait enlevé tous les blessés qu'elle peut transporter avec ses voitures et des charrettes de réquisition, combien de ces infortunés sont laissés gisant abandonnés sur la terre humide de leur sang !

Vers la fin de la journée et alors que les ombres du crépuscule s'étendaient sur ce vaste champ de carnage, plus d'un officier ou d'un soldat français cherchait, ici ou là, un camarade, un compatriote, un ami; trouvait-il un militaire de sa connaissance, il s'agenouillait auprès de lui, il tâchait de le ranimer, lui serrait la main, étanchait son sang, ou entourait d'un mouchoir le membre fracturé, mais sans pouvoir réussir à se procurer de l'eau pour le pauvre patient. Que de larmes silencieuses ont été répandues dans cette lamentable soirée, alors que tout faux amour-propre, que tout respect humain était mis de côté !

Au moment de l'action, des ambulances volantes avaient été établies dans des fermes, des maisons, des églises et des couvents du voisinage, ou même en plein air à l'ombre de quelques arbres: là, les officiers blessés dans la matinée avaient subi une espèce de pansement, et après eux les sous-officiers et les soldats; tous les chirurgiens français ont montré un dévouement infatigable,

Hekimler, askerlerin yaralarını sarıp onlara az da olsa yiyecek verdikten sonra tren vagonlarıyla topyekûn Verona'ya sevk ediyordu. Ancak orada da büyük bir yığılma yaşanıyordu. Ordu geri çekilirken askerî araçlar ve el koyduğu sivil arabalarla olabildiğince çok yaralıyı taşımaya çabalamış; yine de nice talihsiz asker, kanlarıyla ıslattıkları toprak üzerinde çaresizliğe terk edilmişti!

Günün sonuna doğru alacakaranlığın gölgeleri bu geniş katliam alanına yayılırken birçok Fransız subay veya asker bir arkadaşını, bir hemşerisini, bir dostunu arayarak dolanıyordu. Tanıdığı bir askeri bulduğunda yanına diz çöküyor, onu hayata döndürmeye çalışıyor, elini tutuyor, kanını durdurmaya yahut parçalanan uzvunu bir mendille sarmaya uğraşıyordu ancak zavallı yaralıya bir yudum su veremiyordu çünkü bulmak imkânsızdı. Bu acıyla örülü gecede, insana dair her türlü gururun ve sahte kaygının geride bırakıldığı o anlarda, ne çok sessiz gözyaşı düştü yeryüzüne!

Muharebe başladığında çevredeki çiftliklerde, evlerde, kiliselerde, manastırlarda, hatta bazen ağaçların gölgesinde, açık havada seyyar sahra hastaneleri kurulmuştu. Sabahın erken saatlerinde yaralı subaylar buralarda az çok tedavi görebilmiş, ardından astsubaylar ve erler sıraya alınmıştı. Tüm Fransız cerrahları yorulmak bilmez bir özveriyle çalışmış, ▶

plusieurs ne se permirent, pendant plus de vingt-quatre heures, aucun instant de repos ; deux d'entre eux qui étaient à l'ambulance placée sous les ordres du docteur Méry, médecin en chef de la garde, eurent tant de membres à couper et de pansements à faire qu'ils s'évanouirent ; et dans une autre ambulance, un de leurs collègues, épuisé de fatigue, fut obligé, pour pouvoir continuer son office, de se faire soutenir les bras par deux soldats.

Lors d'une bataille un drapeau noir, fixé sur un point élevé, indique ordinairement le poste des blessés ou les ambulances des régiments engagés dans l'action, et par un accord tacite et réciproque on ne tire pas dans ces directions ; quelquefois néanmoins les bombes y arrivent, sans épargner les officiers comptables et les infirmiers, ni les fourgons chargés de pain, de vin, et de viande destinée à faire du bouillon pour les malades. Ceux des soldats blessés qui sont encore capables de marcher, se rendent d'eux-mêmes à ces ambulances volantes ; dans le cas contraire on les transporte au moyen de brancards ou de civières, affaiblis qu'ils sont souvent par des hémorragies et par la privation prolongée de tout secours.

Sur cette vaste étendue de pays si accidentée, de plus de vingt kilomètres de longueur, et après les phases de bouleversement qu'entraînait un conflit aussi gigantesque, soldats, officiers et généraux ne peuvent savoir qu'imparfaitement l'issue de tous les combats qui se sont livrés,

birçoğu yirmi dört saati aşkın süre boyunca bir an durup dinlenmeden hizmet vermişti. İmparatorluk Muhafızları Başhekimi Doktor Méry'nin yönettiği sahra hastanesinde çalışan iki cerrah, sayısız ampütasyon ve pansumandan sonra yorgunluktan bayılacak hâle gelmişti. Bir başka sahra hastanesindeyse iki asker, yorgunluktan tükenmiş cerrahın kollarını tutarak onun görevine devam etmesini sağlama çabasındaydı.

Bir muharebe sırasında yüksek bir noktaya asılmış siyah bir bayrak, genellikle ilk yardım noktalarının yahut sahra hastanelerinin yerini gösterir ve karşılıklı, zımni bir mutabakat gereği bu bölgelere ateş açılmaz. Ancak kimi zaman gülleler bu noktalara da ulaşır; bu sırada ne erzak subayları ne sağlık görevlileri ne de hastalara vermek için ekmek, katık, şarap taşıyan erzak arabaları bu ateşten kurtulabilir. Yaralı askerlerden yürüyebilecek durumda olanlar kendi başlarına bu seyyar hastanelere gider, yürüyemeyenlerse çoğu zaman kan kaybından ve uzun süre hiçbir yardım alamamaktan dolayı tükenmiş bir hâlde sedyelerle taşınır.

Yaklaşık yirmi kilometre boyunca uzanan engebeli arazide süren bu büyük muharebe, bütün o karmaşık safhaların akabinde öyle bir manzara ortaya çıkardı ki askerinden generaline kadar hiç kimse, gün boyu yaşanan sayısız çarpışmanın sonucunu tam olarak kestiremiyordu. ▶

et pendant l'action même c'est à peine s'ils pouvaient connaître ou apprécier bien sûrement ce qui se passait à côté d'eux; cette ignorance s'était compliquée dans l'armée autrichienne par la confusion ou l'absence de commandements généraux, exacts et précis.

Les hauteurs qui s'étendent de Castiglione à Volta étincellent de milliers de feux, alimentés par des débris de caissons autrichiens, et par les branches d'arbres que les boulets et l'orage ont abattues; les soldats font sécher à ces feux leurs vêtements mouillés, et dorment sur les cailloux ou sur le sol; mais ceux qui sont valides ne se reposent pas encore, il faut trouver de l'eau pour faire de la soupe ou du café, après cette journée sans repos et sans nourriture.

Que d'épisodes navrants et de déceptions de toute espèce! Ce sont des bataillons entiers qui n'ont point de vivres, et des compagnies auxquelles on avait fait mettre sac à terre et qui sont dénuées de tout; ailleurs c'est l'eau qui manque, et la soif est si intense qu'officiers et soldats recourent à des mares boueuses, fangeuses et remplies de sang caillé.

Des hussards qui revenaient au bivouac, entre dix et onze heures du soir, et qui avaient dû, quoique accablés de lassitude, aller en corvée chercher de l'eau et du bois à de fortes distances pour pouvoir faire du café, rencontrèrent tant de mourants tout le long de leur chemin, les suppliant de leur donner à boire, qu'ils vidèrent presque

Muharebenin ortasındakiler hemen yanı başlarında olup biteni dahi güçlükle fark ediyordu. Avusturya Ordusu'ndaysa kesin ve yeterli genel emirlerin olmayışı bu belirsizliği iyice derinleştiriyordu.

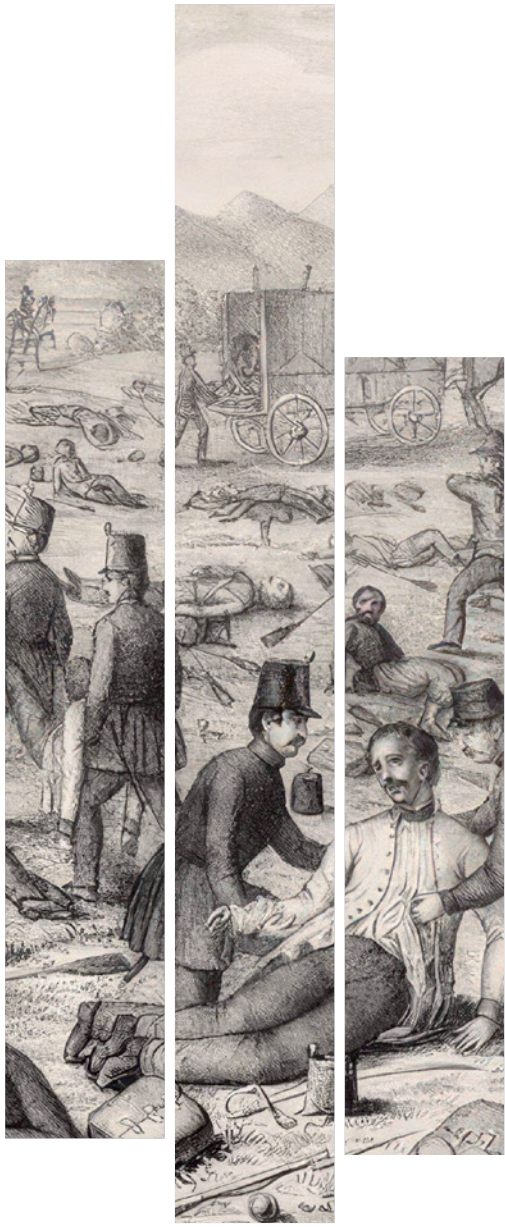
Castiglione ile Volta arasındaki tüm tepeler, Avusturya cephane arabalarının enkazıyla ve önce topların sonra fırtınanın parçaladığı ağaç dallarıyla beslenen ateşlerle aydınlanıyordu. Askerler bu ateşlerin çevresinde ıslanmış giysilerini kurutuyor, ateşin yakınındaki taşların, olmadı doğrudan toprağın üzerinde uyukluyorlardı. Oysa yaralanmamış olanlar için hâlâ dinlenme vakti gelmemişti çünkü tüm gün boyunca aç açına sürdürdükleri muharebenin yorgunluğuna karşın çorba ve kahve yapmak için gereken suyu bulmak da onlara düşüyordu.

Ne korkunç anlar ne acımasız hayal kırıklıkları yaşandı! Koca taburlar açlığa terk edilmişti; hele sırt çantalarını bırakmaları emredilen birliklerin elinde hiçbir şey kalmamıştı. Bazı yerlerdeyse bir damla su bulunmuyordu. Susuzluk öylesine yakıcıydı ki subaylar da erler de çamurlu, ağır kokulu ve pıhtılaşmış kanla karışık su birikintilerine bile razıydılar.

Hüsarlar, gece on bir sularında ordugâha döndüklerinde yorgunluktan tükenmiş olmalarına rağmen kahve yapabilmek için su ve odun getirmek üzere tekrar yollara dökülmek zorunda kaldılar. Hayli uzakta bulunan kaynaklardan doldurdukları mataralarının neredeyse hepsi yolları boyunca karşılaştıkları ölümün kıyısındaki nice yaralının bir yudum su dileğini hayrına yerine getirirken boşaldı. ▶

tous leurs bidons en s'acquittant de ce devoir charitable. Cependant leur café put enfin se faire, mais à peine était-il prêt que des coups de feu se faisant entendre dans le lointain, l'alerte fut donnée; aussitôt les hussards sautent à cheval et partent précipitamment dans la direction de la fusillade, sans avoir eu le temps de boire leur café qui est renversé dans le tumulte; mais bientôt ils s'aperçoivent que ce qu'ils avaient pris pour l'ennemi revenant à la charge, était tout simplement des coups de fusil partis des avant-postes français, dont les vedettes faisaient feu sur leurs propres soldats cherchant aussi de l'eau et du bois, et que ces sentinelles avaient cru être des Autrichiens. Après cette alerte, les cavaliers revinrent harassés se jeter sur la terre pour y dormir le reste de la nuit, sans avoir pris aucun aliment, mais leur retour ne s'effectua pas sans rencontrer encore de nombreux blessés qui demandaient toujours à boire. Un Tyrolien qui gisait non loin de leur bivouac, leur adressait des supplications qui ne pouvaient plus être exaucées, car l'eau manquait entièrement; le lendemain matin on le trouva mort, l'écume à la bouche et la bouche pleine de terre; son visage gonflé était vert et noir; il s'était tordu dans d'atroces convulsions jusqu'au matin, et les ongles de ses mains crispées étaient recourbés.

Dans le silence de la nuit on entend des gémissements, des soupirs étouffés pleins d'angoisse et de souffrance, et des voix déchirantes qui appellent du secours. Qui pourra jamais redire les agonies de cette horrible nuit !

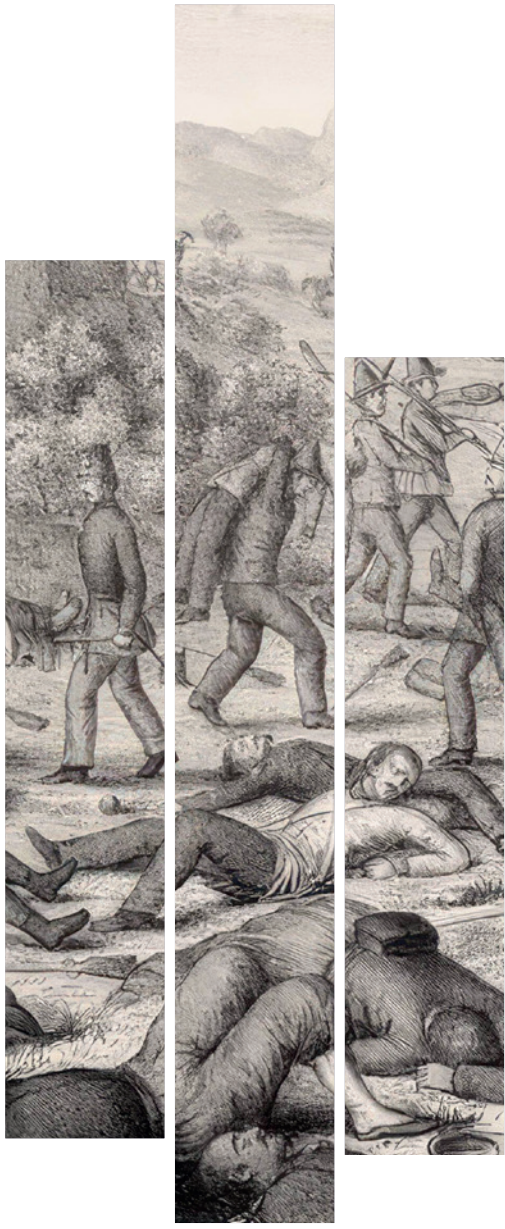
Sonunda kalan az biraz suyla kahvelerini pişirmeyi başardılar fakat tam içecekleri sırada uzaktan gelen silah seslerine dikkat borusunun tiz sesi karıştı. Hüsarlar, yudumlamaya fırsat bulamadıkları kahvelerini telaşla dökerek atlarına atlayıp silah seslerinin geldiği yöne doğru doludizgin yola koyuldular. Kısa süre içinde anlaşıldı ki düşman saldırısı zannettikleri Fransız ileri karakollarının açtığı ateşti; nöbetçiler, odun ve su arayan kendi askerlerini Avusturyalılarla karıştırmıştı. Tehlike durumu sona erince zor bela ordugâha ulaşan bitap hâldeki süvariler hiçbir şey yiyip içmeden kendilerini yere bırakıp sabaha dek uyudular. Dönerken yine *su* diye inleyen yaralıların yanlarından geçmişlerdi, hatta ordugâhın yakınlarında yatan yaralı bir Tirol askeri de onlara su için defalarca seslenmişti. Fakat ne çare… Mataralarında verecek bir damla suları yoktu. Sabah uyandıklarında o askerin cansız bedenini buldular. Ağzı toprakla dolmuş, dudaklarında köpükler kabarmıştı; şişmiş yüzü yeşile ve siyaha dönmüştü; son anlarında korkunç kasılmalar yaşadığı, kenetlenmiş parmaklarından, geriye doğru kıvrılıp dönmüş tırnaklarından belli oluyordu.

Gecenin sessizliğini acı ve ızdırapla boğuklaşmış biteviye iniltiler, derinden kopan feryatlar yırtıyordu. Yürek dağlayan sesler durmaksızın medet diliyor, yalvarıyordu. O dehşet dolu zulmette saklanan elemleri kim, hangi kelimelerle anlatabilir ki!

Le soleil du 25 éclaira l'un des spectacles les plus affreux qui se puissent présenter à l'imagination. Le champ de bataille est partout couvert de cadavres d'hommes et de chevaux ; les routes, les fossés, les ravins, les buissons, les prés sont parsemés de corps morts, et les abords de Solférino en sont littéralement criblés. Les champs sont ravagés, les blés et les maïs sont couchés, les haies renversées, les vergers saccagés, de loin en loin on rencontre des mares de sang. Les villages sont déserts, et portent les traces des ravages de la mousqueterie, des fusées, des bombes, des grenades et des obus; les murs sont ébranlés et percés de boulets qui ont ouvert de larges brèches ; les maisons sont trouées, lézardées, détériorées; leurs habitants qui ont passé près de vingt heures cachés et réfugiés dans leurs caves, sans lumière et sans vivres, commencent à en sortir, leur air de stupeur témoigne du long effroi qu'ils ont éprouvé.

Aux environs de Solférino, mais surtout dans le cimetière de ce village, le sol est jonché de fusils, de sacs, de gibernes, de gamelles, de shakos, de casques, de képis, de bonnets de police, de ceinturons, enfin de toutes sortes d'objets d'équipement, et même de débris de vêtements souillés de sang, ainsi que de monceaux d'armes brisées.

Les malheureux blessés qu'on relève pendant toute la journée sont pâles, livides, anéantis; les uns, et plus particulièrement ceux qui ont été profondément mutilés, ont le regard hébété et paraissent ne pas comprendre ce qu'on leur dit, ils attachent sur vous des yeux hagards,

25 Haziran sabahının güneşi, insanın tahayyül edebileceği en korkunç manzaralardan birini aydınlatıyordu. Savaş alanı insan ve at cesetleriyle kaplanmıştı; ölüler yolların, hendeklerin, dere yataklarının, çalılıkların ve tarlaların üzerine saçılmış gibiydi. Solferino'ya çıkan yollar sanki ölenlerin bedenleriyle döşenmişti. Tarlalar mahvolmuş, ekili buğday ve mısırlar tümüyle toprağa karışmıştı; meyve bahçeleri harap olmuş, çit çeper namına bir şey kalmamıştı; toprağın üstünde yer yer kan gölcükleri parlıyordu. Terk edilmiş köyler, topların, bombaların ve diğer ateşli silahların yaptığı yıkımı gözler önüne seriyordu; duvarlar top güllelerinin açtığı geniş gediklerle göçmüş; kurşunlarla delik deşik olmuş evler birer harabeye dönmüştü. Yaklaşık yirmi saat boyunca bir lokma yiyecek olmaksızın kapkaranlık bodrumlarda saklanan köylüler nihayet dışarı çıktıklarında şahit oldukları vahşetin ağırlığıyla afallıyorlardı.

Solferino'nun çevresi, özellikle de köy mezarlığı tüfekler, sırt çantaları, fişeklikler, yemek kapları, miğferler, şakolar, hizmet kepleri,[26] kemerler, türlü çeşit teçhizat, kana bulanmış giysi parçaları ve kırık silah yığınlarıyla kaplıydı.

Gün boyu savaş alanından toplanan yaralılar solgun ve bitkin hâldeydi; yaraları ağır olanlar söylenenleri duymuyor yahut anlamıyor gibi dalgın ve donuk gözlerle çevrelerine bakınıyor ▶

26 Üçü de XIX. yüzyıl ordularında yaygın kullanılan farklı tipteki askerî başlıklardır. *Şako* (*shako*) çoğunlukla silindir şeklinde, üstü düz veya hafifçe genişleyen, önünde bir siperliği ve arması bulunan, sorguçla süslenmiş sert bir tören başlığıdır. *Kepi* (*képi*) yumuşakça, silindir şeklinde, düz tepeli, siperlikli bir hizmet başlığıdır; özellikle Fransız ordusuyla özdeşleşmiştir. *Hizmet kepi* (*bonnet de police*) ise genellikle yumuşak kumaştan yapılmış, siperliksiz, nispeten gayriresmî durumlarda veya kışla hizmetinde giyilen bir tür asker kepidir.–ed.

mais cette prostration apparente ne les empêche pas de sentir leurs souffrances; les autres sont inquiets et agités par un ébranlement nerveux et un tremblement convulsif; ceux-là, avec des plaies béantes où l'inflammation a déjà commencé à se développer, sont comme fous de douleur, ils demandent qu'on les achève, et ils se tordent, le visage contracté, dans les dernières étreintes de l'agonie.

Ailleurs, ce sont des infortunés qui non-seulement ont été frappés par des balles ou des éclats d'obus qui les ont jetés à terre, mais encore dont les bras ou les jambes ont été brisés par les roues des pièces d'artillerie qui leur ont passé sur le corps. Le choc des balles cylindriques fait éclater les os dans tous les sens, de telle sorte que la blessure qui en résulte est toujours fort grave; les éclats d'obus, les balles coniques produisent aussi des fractures excessivement douloureuses et des ravages intérieurs souvent terribles. Des esquilles de toute nature, des fragments d'os, des parcelles de vêtement, d'équipement ou de chaussure, de la terre, des morceaux de plomb compliquent et irritent souvent les plaies du patient et redoublent ses angoisses.

Celui qui parcourt cet immense théâtre des combats de la veille y rencontre à chaque pas, et au milieu d'une confusion sans pareille, des désespoirs inexprimables et des misères de tous genres.

Des régiments avaient mis sac à terre, et le contenu des sacs de plusieurs bataillons a disparu, des paysans lom-

fakat bu uyuşmuş hâlleri acılarını azaltmıyordu. Bazıları sinirleri yıprandığından titreye titreye telaşla nefes alıp veriyor; bazılarıysa iltihaplanmaya başlayan derin yaralarının dayanılmaz sancısıyla neredeyse aklını yitirecek gibi oluyordu. Ölümün eşiğinde ızdıraplarına son verilmesi için yalvarıyor, yüzleri acıdan donmuş hâlde can çekişiyorlardı.

Kimi talihsizler yalnızca kurşun veya şarapnelle yaralanmamış, top arabalarının tekerlekleri altında ezilerek kol ve bacaklarını da kaybetmişlerdi. Silindir biçiminde bir merminin darbesi kemikleri bin parçaya ayırır ve böylesi yaralar daima son derece ciddidir. Şarapnel parçaları ve konik mermiler de son derece acılı kırıklara ve ekseriyetle şiddetli dâhilî hasarlara sebep olur. Üstelik çoğu zaman yaraların içine her türlü kıymık; kemik, giysi, teçhizat, ayakkabı veya kurşun parçaları ve toz toprak karışır; bunlar hem yaranın ciddiyetini hem de çekilen acıyı katbekat arttırır.

Dün kanlı çarpışmalara sahne olan o geniş ovadan geçenler, her adımda tarifsiz bir umutsuzluğa eşlik eden her türden sefalete şahitlik ediyordu.

Muharebe esnasında bazı birlikler, yüklerini hafifletmek için sırt çantalarını geride bırakmış fakat bu çantalar açgözlü ▶

bards et des tirailleurs algériens s'étant emparés de tout ce qui leur est tombé sous la main : c'est ainsi que les chasseurs et les voltigeurs de la garde qui avaient déposé leurs sacs près de Castiglione, pour monter plus facilement à l'assaut de Solférino, en allant au secours de la division Forey, et qui avaient couché dans les environs de Cavriana après avoir combattu jusqu'au soir en avançant toujours, le lendemain, de grand matin, coururent à leurs sacs, mais ces sacs étaient vides, on avait tout pris pendant la nuit; la perte était cruelle pour ces pauvres militaires dont le linge et les vêtements d'uniforme sont salis et souillés, ou bien usés et déchirés, et qui se voient privés en même temps de leurs effets, peut-être de leurs modestes économies composant toute leur petite fortune, comme aussi d'objets d'affection, rappelant la famille et la patrie ou donnés par des mères, des sœurs, des fiancées.

En plusieurs endroits les morts sont dépouillés par des voleurs qui ne respectent même pas toujours de malheureux blessés encore vivants; les paysans lombards sont surtout avides de chaussures, qu'ils arrachent brutalement des pieds enflés des cadavres.

A ces scènes déplorables se mêlent des drames solennels et des épisodes pathétiques. Ici, c'est le vieux général Le Breton qui erre à la recherche de son gendre, le général Douay blessé, et qui a laissé sa fille, l'épouse du général Douay, à quelques lieues de distance, au milieu du tumulte et dans l'inquiétude la plus poignante. Là, c'est le corps du lieutenant-colonel de Neuchèze, qui

Lombardiyalı köylüler ile ne bulsalar kapan Cezayirli hafif piyadeler tarafından çoktan talan edilmişti. Muhafızların hafif piyadeleri de Solferino'ya saldıran Forey Tümeni'ne yetişebilmek için Castiglione civarında bir yerde çantalarını çıkarıp bırakmıştı. Gün boyu çarpışarak adım adım ilerlemiş, geceyi Cavriana yakınlarında geçirmişlerdi. Ertesi günün şafağında çantalarını almak üzere geri döndüklerinde yağmacılarca içlerinin boşaltıldığını, gece boyunca neleri var neleri yoksa hepsinin çalınmış olduğunu gördüler. Bu kayıp, o yoksul askerler için ne ağır bir darbeydi. Üniformaları savaşırken lime lime olmuş; kana, toz toprağa bulanmıştı. Bu yetmezmiş gibi şimdi bütün yedek giysileri, hatta belki biriktirdikleri birkaç kuruşu da kaptırmışlardı. En beteri ise annelerinden, kız kardeşlerinden, sevgililerinden yadigâr, memleket kokan hatıralarının hoyrat ellerce heder edilmesiydi.

Yağmacılar, ölüleri bile bir an utanıp çekinmeksizin soyuyor; ecelle pençeleşen yaralıların hâlâ yaşıyor olmalarını hiçe sayarak üzerlerindeki eşyalara el uzatıyorlardı. Hele Lombardiyalı köylüler… Ölü askerlerin çizmelerini şişmiş ayaklarından insafsızca çekerken sanki hepsinin gözleri dönmüştü.

Bu kanlı hengâmenin içinde yürek dağlayan sahneler yaşanıyordu. Yaşlı General Le Breton, yaralı damadı General Douay'yi bulmak için savaş alanında dört dönüyor, köşe bucak demeden bakıyordu. Birkaç mil ötede, kargaşanın ortasında bıraktığı kızı Madame Douay beklerken gitgide koyulaşan bir korku ve endişe içindeydi. Tam da orada, Yarbay de Neuchèze, komutanı Albay Vaubert de Genlis'nin ağır şekilde yaralanıp atından düştüğünü görünce komutayı devralmak için öne atılmış lakin kalbine saplanan kurşunla oracığa yığılarak can vermişti. ▶

ayant vu son chef, le colonel Vaubert de Genlis, renversé de cheval et dangereusement blessé, avait été frappé d'une balle au cœur en s'élançant pour prendre le commandement. Non loin est le colonel de Genlis lui-même, agité par une fièvre ardente, et auquel on donne les premiers soins, et le sous-lieutenant de Selve de Sarran, de l'artillerie à cheval, qui, sorti depuis un mois de Saint-Cyr, va subir l'amputation du bras droit. Voilà un pauvre sergent-major des chasseurs de Vincennes, qui a les deux jambes traversées par des balles, que je reverrai dans un hôpital de Brescia, que je retrouverai encore dans un des wagons du chemin de fer qui me reconduira de Milan à Turin, et qui doit mourir des suites de ses blessures en passant le Mont Cenis. Le lieutenant de Guiseul, qu'on croyait mort, est relevé sur l'emplacement où, tombé avec son drapeau, il était resté sans connaissance. Tout près, et comme au centre d'un abattis de lanciers et de chasseurs autrichiens, de turcos et de zouaves, et dans son élégant uniforme oriental, gît le cadavre d'un officier musulman, le lieutenant de tirailleurs algériens Larbi ben Lagdar, dont le visage hâlé et bruni repose sur la poitrine déchirée d'un capitaine illyrien à la casaque d'une blancheur éclatante; ces monceaux de lambeaux humains exhalent une vapeur de sang. Le colonel de Maleville, si héroïquement blessé à la Casa Nova, rend le dernier soupir; on enterre le commandant de Pongibaud qui a succombé dans la nuit, et on retrouve le corps du jeune comte de Saint-Paër qui avait gagné, depuis une semaine à peine, son

Biraz ötede ateşler içinde kıvranan Albay Genlis'ye ilk müdahale yapılırken hemen yanı başındaki Saint-Cyr'den[27] henüz bir ay önce mezun olmuş Atlı Topçu Teğmen Sarranlı Selve de o genç yaşında sağ kolunun kesilmesini bekliyor… Ve işte, iki bacağının ikisi de vurulmuş Vincennes Hafif Piyade birliğinden bir başçavuş… Onu daha sonra Brescia'daki hastanede, ardından Milano'dan Torino'ya giden trende yeniden gördüm. Fakat yaralarının ağırlığına yenilecek ve son nefesini Mont Cenis Geçidi'ni aşarken verecekti. Öldü sanılan Teğmen de Guiseul, sancağıyla birlikte düştüğü yerde baygın hâlde bulundu. Beri yanda Avusturyalı mızraklılar, hafif piyadeler, Turcolar[28] ve Zuhafların cansız bedenleri arasına gömülmüş, zarif Doğu tarzı üniforması içindeki Cezayirli Hafif Piyade Birliğinden Müslüman subay Teğmen Larbi ben Lagdar'ın güneş yanığı esmer yüzü, üniforması hâlâ göz kamaştırıcı beyazlığını koruyan İlliryalı bir yüzbaşının parçalanmış göğsüne yaslanmıştı. Bu yığın hâlindeki insan enkazından ağır bir kan kokusu yayılıyordu. Casa Nova'da kahramanca savaşırken yaralanan Albay de Malevil-le, daha fazla direnemeyerek bu dünyadan ayrıldı. Geceleyin hayatını kaybeden Binbaşı Pongibaud toprağa verildi. Henüz bir hafta önce tabur komutanlığına yükselmiş olan genç Saint-Paër Kontu'nun cesedi bulundu. ▶

27 *Saint-Cyr Askerî Okulu* (*École Spéciale Militaire de Saint-Cyr*), 1802'de Napolyon Bonapart tarafından kurulan Fransa'nın en köklü ve muteber askerî akademisidir. Metnin geçtiği dönemde Fransız ordusunun subay kadrosunun büyük bir bölümü bu okuldan mezun olmaktaydı. Saint-Cyr'den yeni mezun bir subayın savaşta ölmesi, parlak bir geleceğin başlamadan sönmesi olarak görülürdü.–ed.

28 Kelime anlamıyla "Türkler" demek olan *Turcos*, Fransızların, Cezayirli ve diğer Kuzey Afrikalı hafif piyade (*tirailleur*) alaylarına taktığı bir lakaptı. Bu birliklerin resmî adı "Cezayirli Avcı Erleri" (Tirailleurs Algériens) olsa da savaşçılıkları ve Osmanlı etkisindeki kıyafetleri nedeniyle halk nezdinde ve orduda bu isimle anılırlardı.–ed.

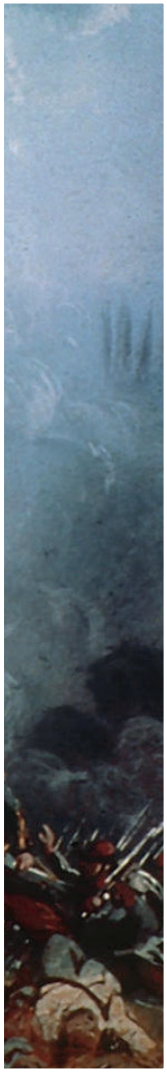
grade de chef de bataillon. C'est là que le brave sous-lieutenant Fournier, des voltigeurs de la garde, gravement blessé le jour précédent, termine à vingt ans sa carrière militaire : engagé volontaire à dix ans, caporal à onze, sous-lieutenant à seize, il avait fait déjà deux campagnes en Afrique, et la guerre de Crimée où il avait été blessé au siége de Sébastopol[1]. C'est aussi à Solférino que devait s'éteindre l'un des noms glorieux du premier empire français dans la personne du lieutenant-colonel Junot, duc d'Abrantès, chef d'état-major de l'ancien commandant militaire de Constantinople, le vaillant général de Failly.

Le manque d'eau se fait de plus en plus sentir, les fossés sont desséchés, les soldats n'ont pour la plupart qu'une boisson malsaine et saumâtre pour apaiser leur soif, et sur presque tous les points où l'on trouve une fontaine, des factionnaires, l'arme chargée, en gardent l'eau pour les malades; près de Cavriana un marécage devenu infect, abreuve pendant deux jours vingt mille chevaux d'artillerie et de cavalerie. Ceux de ces animaux qui sont blessés, qui ont perdu leurs cavaliers et ont erré toute la nuit, se trainent vers des groupes de leurs cama-

[1] Le sous-lieutenant Jean François Fournier, né à Metz le 6 février 1839, s'était engagé, comme volontaire, dans la légion étrangère le 4 juin 1849, et avait passé en Algérie; il fut nommé caporal le 6 avril 1850, sergent le 1er avril 1851, sergent-fourrier le 11 juillet 1852, et sergent-major en 1854; il avait fait la campagne de Crimée dans les années 1855 et 1856 comme adjudant, et avait été nommé, le 20 novembre 1855, sous-lieutenant au 42e de ligne d'où il avait passé avec ce grade, le 13 octobre 1856, au 2e régiment des voltigeurs de la garde impériale. Blessé à mort le 24 juin 1859, il succomba le 25.

Muhafız Hafif Piyadeleri'nden Asteğmen Fournier ise önceki gün aldığı ağır yarayla sadece yirmi yaşındayken askerliğe veda etti. On yaşında gönüllü olarak orduya katılmış, on birinde onbaşı, on altısındaysa asteğmen olmuştu. İki Afrika seferine katılmış, Kırım Savaşı sırasında gerçekleşen Sivastopol Kuşatması'nda yaralanmıştı.[29] Fransız Birinci İmparatorluğu'nun en namlı isimlerinden biri de Solferino'da sönüp gitti: Konstantinopolis'in eski askerî kumandanı yiğit General de Failly'nin kurmay başkanlığını yapan Abrantès Dükü, Yarbay Junot.[30]

Su sıkıntısı gittikçe ağırlaşıyordu; hendekler kurumuştu, askerlerin çoğu susuzluğunu dindirmek için sağlıksız, tuzlu bir sıvıyla yetiniyordu. Yaralılar susuz kalmasın diye az sayıdaki çeşmenin başında silahlı nöbetçiler bekliyordu. Cavriana yakınındaki pis kokmaya başlayan bir bataklık, iki gün boyunca yirmi bin topçu ve süvari atına su kaynağı oldu. Yaralanmış, binicilerini kaybetmiş ve gece boyunca başıboş dolanmış bu hayvanlar, tan ağarırken son bir gayretle sağ kalan yoldaşlarının yanına yaklaşıyor, ▶

29 Asteğmen Jean-François Fournier, 6 Şubat 1839'da Metz'de doğdu. 4 Haziran 1849'da gönüllü katıldığı Yabancı Lejyon'la Cezayir'e gönderildi. 1850'de onbaşı, 1851'de çavuş, 1852'de maaşlı çavuş onbaşı, 1854'te kıdemli çavuş oldu. 1855-56'da Kırım Savaşı'na başçavuş rütbesiyle katıldı. 20 Kasım 1855'te 42. Hat Alayı'nda teğmenliğe yükseltildi. 13 Ekim 1856'da aynı rütbeyle Muhafızların 2. Hafif Piyade Alayı'na nakledildi. 24 Haziran 1859'da ağır yaralandı ve ertesi gün, 25 Haziran'da öldü.

30 Dunant'ın bu ifadesinde birkaç tarihsel yanlışlık bulunmaktadır. General de Failly'yi "Konstantinopolis'in eski askerî kumandanı" olarak tanımlasa da tarihsel kayıtlar de Failly'nin böyle bir görevde bulunduğunu doğrulamamaktadır. Keza Yarbay Junot'ya atfedilen "Abrantès Dükü" ünvanı da bir karışıklığa işaret etmektedir; zira bu ünvanın ilk sahibi olan ünlü Mareşal Jean-Andoche Junot, 1813'te ölmüştür. Metinde adı geçen Yarbay Junot ise Solferino'da, General de Failly'nin kurmay başkanı olarak bulunmuştur.–ed.

rades à qui ils semblent demander du secours ; on les achève avec une balle. L'un de ces nobles coursiers, magnifiquement harnaché, est venu se rendre au milieu d'un détachement français ; le porte-manteau intact est demeuré fixé à la selle, il contient des lettres et des objets qui font reconnaître qu'il a dû appartenir au valeureux prince d'Isembourg : on cherche parmi les morts, et l'on découvre le prince autrichien blessé et encore évanoui par la perte de son sang ; mais les soins les plus empressés qui lui sont prodigués par les chirurgiens français, lui permettront plus tard de retourner dans sa famille, laquelle, privée de ses nouvelles et l'ayant considéré comme mort, en avait pris le deuil, qu'elle portait depuis plusieurs semaines.

Parmi les morts, quelques soldats ont une figure calme, ce sont ceux qui, soudainement frappés, ont été tués sur le coup ; mais un grand nombre sont restés contournés par les tortures de l'agonie, les membres raidis, le corps couvert de taches livides, les mains creusant le sol, les yeux démesurément ouverts, la moustache hérissée, un rire sinistre et convulsif laissant voir leurs dents serrées.

On a passé trois jours et trois nuits à ensevelir les cadavres restés sur le champ de bataille[1] ; mais sur un espace aussi étendu, bien des hommes qui se trouvaient

[1] On a même retrouvé, ici et là sur le champ de bataille, pendant les trois semaines qui ont suivi le 24 juin 1859, des soldats morts des deux armées. — On a prétendu, bien à tort, que la journée du 25 avait suffi pour relever et recueillir tous les blessés français ou autrichiens, ce qui est complétement inexact.

âdeta imdat, merhamet dileniyordu ki çoğunun acısına genelde bir kurşunla son verildi. Görkemli rahtı hemen fark edilen bu asil atlardan biri bir Fransız birliğinin ortasına kadar sokuldu. Eyerine bağlı çanta hâlâ sağlamdı, içindeki mektup ve eşyalardan bu atın cesur İsembourg Prensi'ne ait olduğu anlaşıldı. Prens'i bulmak için her yana bakıldı, en nihayet ölülerin arasında ağır yaralı ve kan kaybından baygın bir hâlde bulundu. Fransız cerrahların özenli müdahalesi sayesinde Prens önce sağlığına, sonra kendisinden haber alamayıp öldüğünü sanarak haftalardır yas tutan ailesine kavuşacaktı.

Ölen askerlerin kiminin yüzüne gayet dingin bir ifade yerleşmişti; çünkü ölüm onları apansız yakalamış, yaralarının acısını duymaya bile bırakmadan vurulur vurulmaz çekip almıştı canlarını. Fakat büyük çoğunluğunun kıvrana kıvrana ölümü beklediğini acıyla bükülmüş bedenleri ele veriyordu: kasılı uzuvlar, mor lekelerle kaplı gövdeler, toprağı tırmalayan eller, dehşetle açılmış gözler, diken misali kabarmış bıyıklar… Tüm bu çehreler, dişlerini sımsıkı kenetleyen uğursuz bir sırıtmayla donup kalmıştı.

Savaş alanında kalan asker cesetlerinin, sadece meydandakilerin defnedilmesi üç gün üç gece sürdü.[31] Oysa daha nicesi bu alabildiğine geniş arazinin bir kıyısında, ▶

31 24 Haziran 1859'un ardından geçen üç hafta boyunca savaş alanından her iki ordunun ölü askerleri toplanmaya devam etti. Her ne kadar 25 Haziran gününde tüm Fransız ve Avusturya yaralılarının bulunup kaldırıldığı iddiası mevcutsa da bu iddia bütünüyle asılsızdır.

cachés dans des fossés, dans des sillons, ou masqués par des buissons ou des accidents de terrain, n'ont été aperçus que beaucoup plus tard; ils répandaient, ainsi que les chevaux qui avaient péri, des émanations fétides.

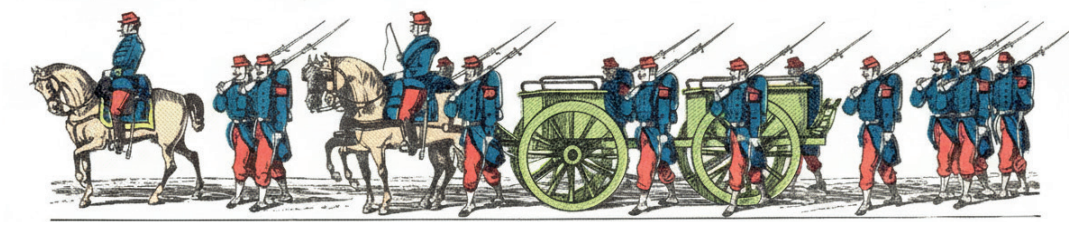
Dans l'armée française, pour reconnaître et enterrer les morts, un certain nombre de soldats sont désignés par compagnie; à l'ordinaire ceux d'un même corps relèvent leurs compagnons d'armes; ils prennent le numéro de matricule des effets de l'homme tué, puis aidés dans ce pénible devoir par des paysans lombards, payés pour cela, ils déposent son cadavre avec ses vêtements dans une fosse commune. Malheureusement dans la précipitation qu'entraîne cette corvée, et à cause de l'incurie ou de la grossière négligence de quelques-uns de ces paysans, tout porte à croire que plus d'un vivant aura été enterré avec les morts. Les décorations, l'argent, la montre, les lettres et les papiers recueillis sur les officiers sont plus tard envoyés à leurs familles; mais avec une pareille masse de corps à ensevelir, il n'est pas toujours possible de remplir fidèlement cette tâche.

Un fils idole de ses parents, élevé et soigné pendant de longues années par une tendre mère qui s'effrayait à sa moindre indisposition; un brillant officier chéri de sa famille, qui a laissé chez lui sa femme et ses enfants; un jeune soldat qui, pour entrer en campagne, a quitté sa fiancée et presque toujours sa mère, des sœurs, son vieux père, le voilà étendu dans la boue, dans la poussière et

hendeklerde, siperlerde veya çalıların ve toprak yığınlarının altında saklıydı ve ancak günler sonra ortaya çıkarılabildi. Hem onlardan hem de at leşlerinden ötürü dayanılması güç, fena bir koku sarmıştı etrafı.

Fransız ordusunda, ölülerin teşhis ve defnedilmesi görevinin ifası için her bölükten belli sayıda asker seçildi. Bu askerler, genellikle kendi birliklerindeki arkadaşlarının cesetlerini topladılar. Ölen askerin eşyalarındaki alay numarası kaydediliyor, akabinde cansız bedeni bu iş için parayla tutulan Lombardiya köylülerinin yardımıyla olduğu gibi toplu mezara bırakılıyordu. Ne yazıktır ki bu ağır işi çabucak bitirme telaşına bazı köylülerin dikkatsizliğinin ve dahi umursamazlığının eklenmesi, kimi yerde hâlen hayatta olan bazı bedbahtların da ölülerle birlikte gömüldüğüne dair kuvvetli şüpheler uyandırmıştı. Subayların üzerlerinden çıkan madalya, para, saat, mektup ve belgeler ailelerine gönderiliyordu fakat gömülmesi gerekenlerin çokluğu yüzünden bu görev de her zaman hakkıyla yerine getirilemedi.

Bir evlat düşünün; anne babasının gözbebeği, annesinin en hafif hastalığında bile üzerine titrediği… Ailesinin gururu, eşi ve çocukları olan bir subay… Veyahut ardında nişanlısını, annesini, kardeşlerini, yaşlı babasını bırakıp cepheye gitmiş genç bir asker… Artık hepsi, kendi kanlarına bulanmış hâlde, ▶

baigné dans son sang; sa mâle et belle figure est méconnaissable, le sabre ou la mitraille ne l'ont pas épargné : il souffre, il expire; et son corps, objet de tant de soins, noirci, gonflé, hideux, va être jeté, tel quel, dans une fosse à peine creusée, il ne sera recouvert que de quelques pellées de chaux et de terre, et les oiseaux de proie ne respecteront pas ses pieds ou ses mains, sortant du sol détrempé et du talus qui lui sert de tombeau : l'on reviendra, on rapportera de la terre, on plantera peut-être une croix de bois sur la place où il repose, et ce sera tout!

Quant aux cadavres des Autrichiens qui sont répandus par milliers sur les collines, les contre-forts, les arêtes des mamelons, et qui sont épars au milieu des massifs d'arbres et des bois ou dans la campagne et les plaines de Médole, vêtus de vestes de toile déchirées, de capotes grises souillées de boue ou de tuniques blanches toutes rougies de sang, des essaims de mouches les dévoraient, et les oiseaux de proie planaient au-dessus de ces corps verdâtres, dans l'espoir d'en faire leur pâture; on les entasse par centaines dans de grandes fosses communes.

Combien de jeunes hommes hongrois, bohêmes ou roumains, enrôlés depuis quelques semaines, qui se sont jetés à terre de fatigue et d'inanition, une fois hors de la portée du feu, et qui ne se sont plus relevés, ou qui affaiblis par la perte de leur sang, quoique peut-être légèrement blessés, ont péri misérablement d'épuisement et de faim!

çamurun ve tozun içinde yatıyor. Bir zamanların yiğit, yakışıklı yüzlerinin kimi kılıçla, kimi kurşunla parçalanıp tanınamaz olmuş… Ölümcül yaralarıyla acı içinde kıvranarak son nefesini vermesinin peşinden o sevilen beden –ki şimdi morarmış, şimdi şişmiş, şimdi dönüp bakılamayacak hâldedir– yarım yamalak kazılmış sığ bir çukura atılacak, üzeri birkaç kürek kireç ve toprakla baştan savma örtülecek… Islak toprak kuruduğunda dışarı fırlayan el ve ayaklarıysa leşçil kuşların merhametsiz gagalarına terk edilecek. Neden sonra belki biri gelecek, üzerine biraz daha toprak atacak, başına bir tahta haç dikecek… Ve hepsi bundan ibaret olacak…

Medole'deki geniş ovalar, tepeler, tümsekler, koruluklar ve toprak siperler binlerce Avusturyalı askerin cesediyle doluydu. Yırtılıp paramparça olmuş ceketlerin, çamurla kaplanmış gri paltoların veya bir zamanlar bembeyazken şimdi tümden kana batmış üniformaların üzerinde vızıl vızıl uçuşan sinek bulutları… Bu manzaraya çürüyen etin kokusuna gelen leşçil kuşların döne döne giderek daha alçaktan uçuşu katılıyordu. Ve yüzlerce ceset büyük toplu mezarlarda üst üste yığılıyordu.

Oysa çok değil, birkaç hafta önce askere alınmıştı bu Macar, Bohemyalı veya Romen delikanlılar… Ateş hattından sağ çıkanların kim bilir kaçı bitkinlik ve açlıkla yığıldığı yerden bir daha kalkamamış; kim bilir kaçı yarasının hafifliğine rağmen yardım bulamadığı için kan kaybıyla bitap düşüp açlık ve susuzluktan helak olarak ölüp gitmişti!

Parmi les Autrichiens faits prisonniers, il en est qui sont remplis de terreur parce qu'on avait jugé bon de leur représenter les Français, les zouaves particulièrement, comme des démons sans pitié; c'est au point que quelques-uns, en arrivant à Brescia et en voyant les arbres d'une promenade de cette ville, ont demandé sérieusement si c'était à ces arbres-là qu'on allait les pendre; et plusieurs qui reçurent des soins généreux de soldats français, les en récompensaient, dans leur aveuglement et leur ignorance, d'une manière bien insensée : le samedi matin, un voltigeur, ému de compassion en voyant sur le champ de bataille un Autrichien étendu par terre et dans un état pitoyable, s'en approche avec un bidon rempli d'eau et lui présente à boire; ne pouvant croire à tant de bienveillance, l'Autrichien saisit son fusil qu'il avait à côté de lui, et en frappe de la crosse, avec toute la force qui lui reste, le charitable voltigeur qui demeure contusionné au talon et à la jambe. Un grenadier de la garde veut relever un autre soldat autrichien tout mutilé, celui-ci qui avait près de lui un pistolet chargé, s'en empare et le décharge, à bout portant, sur le soldat français qui lui portait secours[1].

[1] A Marignan, une sentinelle sarde, placée aux avant-postes, se laisse surprendre par un détachement de soldats autrichiens qui lui crèvent les yeux, pour lui apprendre, lui disent-ils, à être plus clairvoyante une autre fois; et un bersaglier qui s'était écarté de sa compagnie, étant tombé entre les mains d'une poignée d'Autrichiens, ils lui coupent les doigts, puis le relâchent en lui disant en italien : Va te faire donner une pension! — Espérons que ces faits, qui sont authentiques, sont à peu près les seuls de ce genre qui aient été commis pendant la guerre d'Italie.

Avusturyalı esirlerin bir kısmı, Fransızların –özellikle de Zuhafların– acımasız birer canavar olduğuna inandırılmıştı. Öyle ki bazıları Brescia'ya getirildiklerinde kentteki yürüyüş yolunu çevreleyen ağaçları görünce ciddi ciddi bunların kendilerini asmak için mi kullanılacağını sormuştu. Birçoğu Fransız askerlerinin cömertçe sunduğu yardımların karşısında bile peşin fikirlerinden ve yalan yanlış kabullerinden doğan akıl almaz tepkiler veriyordu: Bir Fransız hafif piyadesi Cumartesi sabahı savaş alanını dolanırken gördüğü perişan hâlde yere serilmiş bir Avusturya askerine merhametle yaklaşıp matarasındaki suyu ona uzatmıştı. Bu iyiliğe inanamayan askerse kalan son gücüyle yanında duran tüfeğini kapıp hayırsever Fransız'ın topuğuna ve baldırına dipçikle vurarak onu yaralamıştı. Bir başka olayda ağır yaralı bir Avusturyalı yardım etmek için kendisine uzanan İmparatorluk Muhafızları'ndan bir piyadeyi hemen yanındaki dolu tabancaya davranıp yakın mesafeden vurmuştu.[32]

32 Marignan'da ileri karakolda nöbet tutan bir Sardinyalı asker, bir grup Avusturyalı asker tarafından pusuya düşürülerek yakalanmış ve gözleri oyulmuştu. Ona, "bir dahaki sefere daha dikkatli olması için" korkunç bir ders vermişlerdi. Birliğinden ayrılan bir Bersagliero da Avusturyalıların eline düşmüş; parmakları kesildikten sonra serbest bırakılmış ve ona İtalyanca, "Git, kendine bir emekli maaşı bağlat!" denmişti. Umulur ki doğruluğu teyit edilmiş bu iki vahşet, İtalya Seferi sırasında yaşanan nadir vakalar arasında kalmıştır.

« Ne soyez pas surpris de la dureté et de la rudesse de quelques-unes de nos troupes, me disait un officier autrichien prisonnier, car nous avons des sauvages, venus des provinces les plus reculées de l'empire, en un mot, de vrais barbares dans notre armée. »

Des soldats français voulaient à leur tour faire un mauvais parti à quelques soldats prisonniers qu'ils prenaient pour des Croates, ajoutant avec exaspération que « ces pantalons collants, » comme ils les désignaient, achevaient toujours les blessés; cependant c'étaient des Hongrois qui, sous un uniforme ressemblant à celui des Croates, ne sont point aussi cruels; je parvins assez promptement moi-même, en expliquant cette différence aux soldats français, à retirer de leurs mains ces Hongrois tout tremblants. Chez les Français il n'y a pourtant envers les prisonniers, à peu d'exceptions près, que des sentiments de bienveillance : ainsi des officiers autrichiens ont été autorisés à garder leur sabre ou leur épée, par une courtoisie que leur ont faite les commandants d'armée; ils ont la même nourriture que les officiers français, et ceux qui sont blessés sont soignés par les mêmes médecins, on va jusqu'à permettre à l'un d'eux de retourner chercher ses bagages. Bien des soldats français partagent fraternellement leurs vivres avec des prisonniers mourants de faim; d'autres chargent sur leur dos des blessés de l'armée ennemie pour les porter aux ambulances, et là leur rendent toutes sortes de bons offices, avec un dévouement remarquable et une profonde compassion. Des officiers français

"Birliklerimizden bazılarının sertliği ve kabalığına şaşırmayın." demişti, esir düşmüş bir Avusturyalı subay bana ve devam etmişti: "Çünkü ordumuzda İmparatorluğun en ücra köşelerinden gelen vahşiler, gerçek anlamda barbarlar var."

Bazı Fransız askerleri hem "dar paçalılar" diye küçümsedikleri hem de yaralıları acımasızca öldürdüklerine inandıkları birkaç esire misilleme yapmaya kalkıştı.[33] Oysa bu adamlar Hırvat değildi, yalnızca üniformaları onlara benzeyen fakat Hırvatlar kadar kıyıcı olmayan Macarlardı. Ben, Fransız askerlerine aralarındaki farkı izah edip korkuyla titreyen Macar esirleri ellerinden kurtarmayı başardım. Çok az istisna haricindeki Fransızların esirlere tutumu bütünüyle iyi niyetliydi. Öyle ki Fransız komutanların nezaketi sayesinde bazı Avusturyalı subayların kılıç yahut meçlerini yanlarında taşımalarına izin verildi; onlara Fransız subaylarıyla aynı yemek sunuldu, yaralıları aynı doktorlarca tedavi edildi. Hatta bir subayın eşyaları hususi izinle kendisine teslim edildi. Pek çok Fransız askeri, açlıktan öleyazan esirlerle erzaklarını kardeşçe paylaştı; kimileri yaralı düşman askerlerini sırtlarında sahra hastanelerine taşıdı, onlara büyük bir özveri ve derin bir şefkatle baktı. Dahası, bazı Fransız subaylar ▶

33 "Dar paçalılar" ifadesi Fransız askerlerinin Hırvat askerlerine yönelik kullandığı bir aşağılama ve alay ifadesidir. O dönemde, Avusturya İmparatorluğu ordusunda görev yapan Hırvat ve Macar alayları, kendi etnik kimliklerini yansıtan, dar paçalı ve sıkı oturan pantolonlar (*dolman*) giyerlerdi. Bu pantolonlar, Fransız askerlerinin daha bol ve rahat olan üniformalarıyla tezat oluşturuyordu. Fransızlar bu pantolonları hem giyim tarzı olarak yabancı ve komik buluyor hem de düşman askerlerini kolayca ayırt etmek için bir etiket olarak kullanıyordu.–ed.

prennent eux-mêmes soin de soldats autrichiens, l'un d'eux enveloppe de son mouchoir la tête fendue d'un Tyrolien, qui n'avait pour se couvrir qu'un vieux linge déchiré et tout ensanglanté.

Si l'on peut citer une infinité d'actes isolés et d'incidents qui mettent en relief la grande valeur de l'armée française et l'héroïsme de ses officiers et de ses soldats, on doit mentionner aussi l'humanité du simple troupier[1],

[1] Les soldats français ont montré le plus grand respect pour tout ce qui était la propriété des habitants du pays, et on peut louer hautement leur esprit de discipline, leur civilité, leur sobriété, et leur bonne conduite pendant toute la guerre d'Italie.

Des proclamations du genre de celles du maréchal Regnaud de Saint-Jean d'Angely ou du général Trochu sont, à ces différents égards, toujours dignes d'être rappelées, et elles méritent aussi d'être considérées comme de véritables titres de gloire pour ceux qui les ont adressées à leurs soldats.

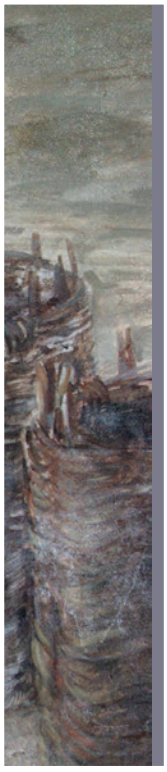
« ... Dans la campagne qui s'ouvre, » dit le général Trochu dans sa proclamation du 4 mai 1859, datée d'Alexandrie, et lue à toutes les compagnies de sa division, réunies sous les armes, « nous affronterons avec ardeur les épreuves les plus ardues, déjà commencées pour nous; nous serons disciplinés et soumis aux règlements dans l'exécution desquels vous me trouverez inflexible, et, le jour de la bataille, nous ne souffrirons pas que les braves soient plus braves que nous. Nous n'oublierons pas que ces habitants sont nos alliés : nous respecterons leurs habitudes, leurs biens et leurs personnes; nous ferons la guerre avec humanité, avec civilisation. De cette manière, nos efforts seront honorables, Dieu les bénira, et moi qui vous commande, je considérerai comme le plus beau titre de ma carrière celui de commandant de la deuxième division. »

Le 18 mai 1859, à Marengo, le maréchal Regnaud de Saint-Jean d'Angely s'adressait en ces termes à la garde impériale : « Soldats de la garde,... vous donnerez à l'armée l'exemple de l'intrépidité dans le danger, de l'ordre et de la discipline dans les marches, du calme et de la modération dans le pays que vous allez parcourir. Le souvenir de vos familles vous inspirera de la bienveillance pour les habitants, le respect pour la propriété, et, soyez-en certains, la victoire vous attend.... »

Avusturyalı askerlerin bakımını bizzat üstlendi; bunlardan biri, başında kanlı bir paçavradan başka bir şey olmayan Tirollü bir askerin yarasını kendi mendiliyle sardı.

Fransız Ordusu'nun yüksek karakterini, subayları ile askerlerinin cesaretini kanıtlayan sayısız örnekten söz edilebilir. Ancak sıradan erlerin insanlığı[34] da ayrı bir övgüye layıktır. ▶

34 Fransız askerleri, İtalya Savaşı sırasında yerel halka ait her türlü mülke büyük bir saygı gösterdiler. Disiplinleri, nezaketleri, ölçülülükleri ve sergiledikleri iyi davranışlar övgüyü fazlasıyla hak eder. Bilhassa General Trochu ile Mareşal Regnaud de Saint-Jean d'Angely'nin ifadeleri, bu ruhu yansıtan beyanlar meyanında dikkate değerdir zira bu beyanatlar onları kaleme alan komutanların şanına şeref katmaktadır.

General Trochu, 4 Mayıs 1859'da Alexandrie'dan yayımladığı ve tümenindeki tüm birliklere yüksek sesle okunan beyanatında şöyle sesleniyordu:

"Başlamak üzere olan bu seferde en çetin sınavların üzerine büyük bir gayretle yürüyeceğiz; bu sınavlar şimdiden başlamıştır bile. Disiplinli olacağız ve ben de kuralları tavizsiz biçimde uygulatacağım. Muharebe günü geldiğinde yiğitlerin bizden daha yiğit olmasına izin vermeyeceğiz. Bu toprakların halkını müttefikimiz sayacak, onların âdetlerine, mallarına ve kişiliklerine saygı göstereceğiz. Savaşı insani ve medeni sınırlarda sürdüreceğiz. Böyle yaparsak gayretlerimiz onurlu olacak, Tanrı onları kutsayacak ve ben de İkinci Tümen Komutanı ünvanını kariyerimin en soylu payesi sayacağım."

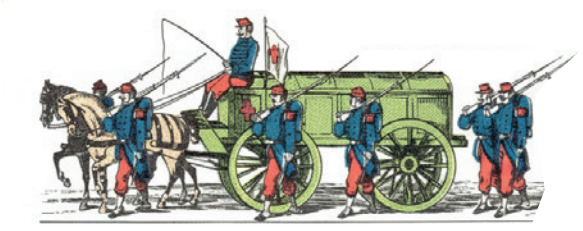
Mareşal Regnaud de Saint-Jean d'Angely ise 18 Mayıs 1859'da Marengo'da, İmparatorluk Muhafızlarına şu sözlerle hitap etti: "Ey Muhafız askerleri… Tehlike karşısında korkusuzlukta, yürüyüşte disiplin ve düzende, bulunduğunuz ülkeye karşı vakar ve ölçülülükte tüm orduya örnek olacaksınız. Kendi ailelerinizin hatırası size, buradaki halkın haklarına ve mallarına karşı insaflı olmayı hatırlatacak ve mülkiyete duyduğunuz saygıyı canlı tutacaktır. Ve şundan emin olacaksınız: Zafer sizleri bekliyor."

sa bonté et sa sympathie envers l'ennemi vaincu ou prisonnier, qualités qui ont bien certainement autant de prix que son intrépidité et sa bravoure. C'est un fait reconnu que les militaires vraiment distingués sont doux et polis, comme tous les gens réellement supérieurs; or l'officier français est, d'habitude, non-seulement affable, mais encore chevaleresque et généreux; il n'a pas cessé de mériter l'éloge qu'en faisait le général de Salm, lorsque, fait prisonnier par les Français à la bataille de Nerwinde, et traité par le maréchal de Luxembourg avec une extrême courtoisie, il disait au chevalier du Rozel : « Quelle nation est la vôtre ! vous vous battez comme des lions, et vous traitez vos ennemis, après les avoir vaincus, comme s'ils étaient vos meilleurs amis ! »

Le service de l'Intendance continue à faire relever les blessés qui, pansés ou non, sont transportés, par des mulets porteurs de litières ou de cacolets, aux ambulances volantes, d'où ils sont dirigés sur les villages et les bourgs les plus rapprochés soit du lieu qui les a vus tomber, soit de l'endroit où ils ont été d'abord recueillis. Dans ces bourgades, églises, couvents, maisons, places publiques, cours, rues, promenades, tout est converti en ambulances provisoires ; Carpenedolo, Castel Goffredo, Médole, Guidizzolo, Volta et toutes les localités environnantes réunissent une quantité considérable de blessés, mais le plus grand nombre est amené à Castiglione, où les moins invalides sont parvenus à se traîner.

Mağlup ettikleri yahut esir aldıkları düşmanlarına gösterdikleri şefkat ve merhamet, korkusuzluk ve yiğitlikleri kadar takdire şayandır. Seçkin askerlerin tüm mütekâmil insanlar gibi nazik ve kibar olduğu bilinen bir gerçektir. Fransız subayları da ekseriyetle salt dostane değil, aynı zamanda şövalye ruhlu ve cömerttir. Bu hususiyetleriyle Nerwinde Muharebesi'nde Fransızlara esir düşen ve Mareşal de Luxembourg tarafından büyük bir nezaketle ağırlanan General de Salm'in övgüsünü bütünüyle hak ederler. General, Chevalier du Ptozel'e[35] şu sözleri söylemiştir: "Ne büyük bir milletsiniz! Aslanlar gibi savaşıyor, zafer kazandıktan sonraysa düşmanınıza en yakın dostunuzmuş gibi davranıyorsunuz!"

Levazım hizmetleri, yaralıları durmaksızın topluyor; yaraları sarılmış olsun olmasın onları sedyelerle ve katır eyerlerine bağlanmış sandalyeler[36] üzerinde sahra hastanelerine taşıyordu. Oradan da vuruldukları yahut bulundukları yere en yakın kasaba veya merkeze gönderiliyorlardı. Köylerdeki her kilise, manastır, ev, meydan, avlu, sokak ve patika birer geçici hastaneye dönüştürülmüştü. Yaralıların bir kısmı Carpenedolo, Castel, Goffredo, Medole, Guidizzolo, Volta ve mücavir yerleşimlere götürülmekle birlikte ekserisi Castiglione'ye sevk ediliyordu. Hafif yaralılar ise çoğu zaman kendi başlarına, sürüne sürüne oraya ulaşmıştı.

35 *Şövalye (Chevalier):* Avrupa soyluluk hiyerarşisinde genellikle barondan daha alt bir ünvanı ifade eden bir asalet payesi. Her zaman belirli bir toprak mülkiyetine bağlı olmasa da sahibine belirli ayrıcalıklar tanır ve genellikle köklü bir aileden gelindiğini veya devlete üstün hizmetlerde bulunulduğunu gösterirdi.–ed.

36 *Cacolets (Osmanlıcası kakule)*: Yaralıları taşımak için bir katırın veya beygirin eyerinin iki yanına takılan bir çift sandalye veya sedyeden oluşan sistem. Bir hayvanın aynı anda iki yaralıyı (genellikle oturur pozisyonda) taşımasına olanak tanırdı. Özellikle tekerlekli ambulansların giremediği zorlu ve engebeli arazilerde hayati bir taşıma yöntemiydi.–ed.

Voici la longue procession des voitures de l'Intendance, chargées de soldats, de sous-officiers et même d'officiers de tous grades confondus ensemble, cavaliers, fantassins, artilleurs, tout sanglants, exténués, déchirés, couverts de poussière ; puis des mulets arrivant au trot, et dont l'allure arrache à chaque instant des cris aigus aux malheureux blessés qu'ils portent. La jambe de l'un est fracassée et semble être presque détachée de son corps, chaque cahot de la charrette qui l'emmène lui impose de nouvelles souffrances; un autre a un bras cassé, et avec celui qui lui reste il soutient et préserve le membre fracturé ; un caporal a le bras gauche traversé, de part en part, par la baguette d'une fusée à la congrève, il la retire lui-même, et cette opération faite, il se sert de cette baguette en guise de canne pour s'aider à gagner Castiglione; plusieurs expirent en route, leurs cadavres sont déposés sur le bord du chemin, on viendra plus tard les enterrer.

Depuis Castiglione les blessés devaient être conduits dans les hôpitaux de Brescia, de Crémone, de Bergame et de Milan, pour y recevoir enfin des soins réguliers ou y subir les amputations nécessaires. Mais les Autrichiens ayant enlevé, à leur passage, presque tous les chars du pays par leurs réquisitions forcées, et les moyens de transport de l'armée française étant très-insuffisants en proportion de la masse effrayante des blessés, on fut obligé de les faire attendre deux ou trois jours dans les ambulances volantes, avant de pouvoir les entreposer à Castiglione où

Nihayet uzun bir yük arabası konvoyu geldi; askerler, astsubaylar, hatta subaylar, asta üste bakılmaksızın nakil için arabalara bindiriliyordu. Süvariler, piyadeler, topçular… Hepsi kan revan içinde bitkindi, lime lime giysileri toza toprağa batmıştı. Arabaları daha ağır yaralıları taşıyan katırlar izliyordu. Katırların her adımı yaralıları sarsıyor, acıyla tekrar tekrar haykırmalarına neden oluyordu. Birinin bacağı kırılmış ve handiyse bedeninden tamamen kopmuştu; her sarsıntıda çektiği acı daha da katlanıyordu. Bir diğerinin kolu kırılmış, sağlam koluyla kırık olanı destekleyip korumaya çalışıyordu. Koluna bir Congreve roketinin[37] demir çubuğu saplanan metin bir onbaşı ise demiri kendi elleriyle çıkarmakla kalmayıp bir de baston gibi kullanarak Castiglione'ye kadar yürümüştü. Yazık ki nakledilen yaralıların hepsi hastanelere ulaşamıyor; bazıları bu yolculuk sırasında yakalanıyordu eceline, cansız bedenleri ise daha sonra defnedilmek üzere yol kenarına bırakılıyordu.

Yaralılar, düzenli tedavi görmeleri yahut iyileşemeyecek kadar ağır hasarlı uzuvlarının kesilmesi için Castiglione'den Brescia, Cremona, Bergamo ve Milano'daki hastanelere sevk edilecekti. Fakat yollardaki neredeyse tüm arabalara Avusturyalılar el koymuştu ve yaralıların olağanüstü sayısıyla kıyaslandığında Fransız ordusuna ait nakliye araçları yetersizdi. Dolayısıyla yaralılar Castiglione'ye ▶

37 *Congreve roketi:* İngiliz mucit Sir William Congreve tarafından XIX. yüzyılın başlarında geliştirilen bir tür savaş roketi. Demir bir kasaya doldurulmuş barutla ilerler ve dengesini sağlamak için uzun bir sopa veya çubuğa (*baguette*) bağlı olurdu. İsabet oranı düşük olmasına rağmen özellikle yarattığı psikolojik etki ve yangın çıkarma kapasitesi nedeniyle kullanılırdı.–ed.

l'encombrement devient indescriptible[1]. Cette ville se transforme tout entière, pour les Français et les Autrichiens, en un vaste hôpital improvisé; déjà dans la journée du vendredi l'ambulance du grand quartier général s'y était établie, des caissons de charpie y avaient été déballés, de même que des appareils et des médicaments; les habitants ont donné tout ce dont ils pouvaient disposer en couvertures, linge, paillasses et matelas. L'hôpital de Castiglione, l'église, le cloître et la caserne San Luigi, l'église des Capucins, la caserne de gendarmerie, ainsi que les églises Maggiore, San Giuseppe, Santa Rosalia sont remplis de blessés qui y sont entassés et couchés seulement sur de la paille; on met aussi de la paille dans les rues, dans les cours, sur les places, où l'on a établi à la hâte ici des couverts en planches, là tendu des toiles, pour préserver un peu du soleil les blessés qui arrivent de tous les côtés à la fois. Les maisons particulières ne tardent pas à être elles-mêmes occupées; officiers et soldats y sont reçus par les propriétaires les plus aisés qui s'empressent de leur procurer tous les faibles adoucissements qui sont en leur pouvoir; quelques-uns d'entre eux

[1] Castiglione delle Stiviere, située à six lieues sud-est de Brescia, compte cinq mille trois cents habitants. C'est en avant de Castiglione que le 5 août 1796 le général Bonaparte, à la tête de l'armée d'Italie, remporta, deux jours après la prise de cette ville par le général Augereau, une victoire importante sur le feldmaréchal autrichien Wurmser. C'est également tout près de là, sur la Chiese, que le 19 avril 1706 le duc de Vendôme avait gagné la bataille de Calcinato sur le maréchal de Reventlow, qui commandait les Impériaux en l'absence du prince Eugène.

nakledilmeden önce seyyar hastanelerde iki üç gün bekletilmek zorunda kaldı. Castiglione'deki izdiham tarif edilemeyecek seviyelere ulaşmıştı.[38] Kasaba, Fransız ve Avusturyalı yaralılar için devasa bir geçici hastaneye dönüşmüştü. Cuma günü burada hastane merkezi kurulurken arabalarla da pamuk,[39] tıbbi malzeme ve ilaç sevki sağlandı. Kasaba halkı da ellerinde ne kadar battaniye, çarşaf ve şilte varsa getiriyordu. Castiglione Hastanesi ve Kilisesi, San Luigi Manastırı ve Yurdu, Kapuçin Kilisesi, polis kışlası, San Maggiore, San Giuseppe ve Santa Rosalia kiliseleri yaralılarla doldu taştı. Kalabalıktan üst üste yatan yaralıların çoğunun altında bir kucak saman ya vardı ya yoktu. Dört bir yandan akan yaralılar için sokaklara, avlulara ve meydanlara da saman seriliyor, en azından güneşten biraz korunabilmeleri için kumaşlar gerilerek gölgelik yapılıyor, bazı yerlere ise ahşap barakalar kuruluyordu. Kısa sürede evler de hastaneye dönüştürüldü; varlıklı ev sahipleri subay ve askerleri evlerine kabul ediyor, acılarını hafifletmek için ellerinden geleni yapıyordu. ▶

38 Brescia'nın 25 kilometre güneydoğusunda bulunan Castiglione della Stiviere'nin nüfusu yaklaşık 5.300'dür. 5 Ağustos 1796'da General Bonaparte İtalya Ordusu'yla burada Avusturya Mareşali Wurmser'e karşı önemli bir zafer kazanmıştı. Bu zafer, kentin General d'Augereau tarafından alınmasından sadece iki gün sonra gerçekleşmişti. Castiglione yakınlarındaki Chiese Nehri kıyısında 19 Nisan 1706'da vuku bulan Calcinato Muharebesi'nde ise Vendôme Dükü, Prens Eugène'in yokluğunda İmparatorluk kuvvetlerine komuta eden Mareşal de Reventlow'u bozguna uğratmıştı.

39 *Didiklenmiş pamuk* (*charpie*): Modern gazlı bezin yaygınlaşmasından önce kullanılan temel cerrahi pansuman malzemesi. Eski ve temiz keten kumaşlar liflerine ayrılarak, didiklenmek veya tiftiklendirmek suretiyle elde edilirdi. Yaraları temizlemek, kanı emmek ve yarayı doldurarak korumak için kullanılırdı. Metinde "pamuk" olarak çevrilmesi günümüz okuru bakımından en yakın karşılık olduğu içindir.–ed.

courent, tout effarés, par les rues à la recherche d'un médecin pour leurs hôtes ; d'autres vont et viennent par la ville, d'un air désolé, en demandant avec instances qu'on enlève de chez eux des cadavres dont ils ne savent comment se débarrasser. C'est à Castiglione qu'ont été portés les généraux de Ladmirault, Dieu et Auger, les colonels Broutta, Brincourt, et d'autres officiers supérieurs auxquels des soins sont donnés par l'habile docteur Berthe-rand, qui fait, depuis le vendredi matin, des amputations à San Luigi. Deux autres chirurgiens-majors, les docteurs Leuret et Haspel, deux médecins italiens, et les aides-majors Riolacci et Lobstein ont appliqué des appareils et fait des pansements pendant deux jours, et ils continuent même leur pénible ministère durant la nuit. Le général d'artillerie Auger, transporté d'abord à la Casa Morino où se trouvait l'ambulance du quartier général du corps du maréchal Mac-Mahon dont il faisait partie, a été ensuite amené à Castiglione : cet officier si éminent a eu l'épaule gauche fracassée par un boulet de six, qui est resté enclavé, pendant vingt-quatre heures, dans la profondeur des muscles de l'aisselle. Le général succomba le 29 aux suites de l'opération de la désarticulation du bras, nécessitée pour l'extraction de ce boulet, et à la gangrène qui avait envahi la plaie.

Pendant la journée du samedi le nombre des convois de blessés devient si considérable que l'Administration, les habitants, et le détachement de troupes laissé à Castiglione sont absolument incapables de suffire à tant de

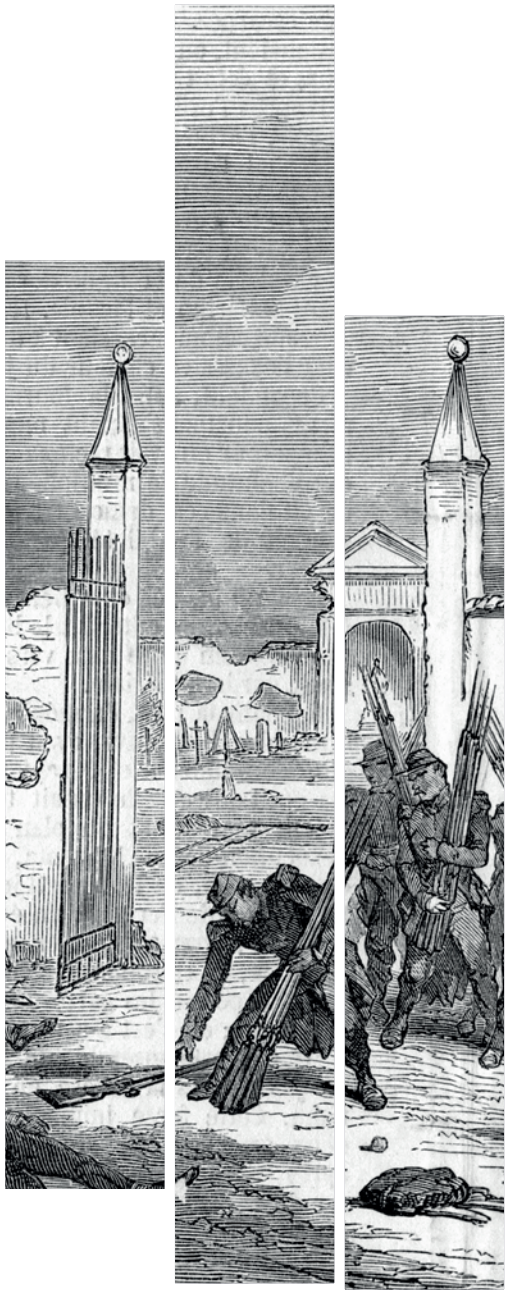
Kimi misafirlerine doktor çağırmak için telaşla sokaklarda koşturuyor kimiyse evindeki ölülerin alınması için yalvarıyor, ne yapacağını bilemiyordu. General Ladmirault, General Dieu, General Auger, Albay Broutta, Albay Brincourt ve diğer yüksek rütbeli subaylar da Castiglione'ye getirilmiş; Cuma sabahından beri San Luigi'de yaralıları ameliyat eden hekim Bertherand'ın maharetli ellerine emanet edilmişlerdi. Başcerrahlardan Doktor Leuret ve Doktor Haspel, iki İtalyan hekim ve asistan cerrahlar Riolacci ile Lobstein, iki gün boyunca kırıkları sabitleyip pansuman yaptılar, hatta gece boyunca bu yorucu göreve devam ettiler. Topçu Generali Auger, ilkin Mareşal Mac-Mahon'a bağlı kolordu karargâhındaki seyyar hastanenin bulunduğu Casa Morino'ya taşınmış, daha sonra Castiglione'ye nakledilmişti. Bu seçkin subayın sol omzu, yirmi dört saat boyunca koltuk altındaki kasların derinliklerinde kalan altı kalibrelik bir gülleyle parçalanmıştı. Yarası kangrene dönüştüğü için kolunun eklemlerinden ayrılmasını gerektiren bir ameliyat yapıldı ancak 29'unda, bu müdahaleden hemen sonra hayatını kaybetti.

Cumartesi günü boyunca Castiglione'ye akan yaralı kafilelerinin sayısı o denli arttı ki ne yerel yetkililerin, ne halkın ve ne de burada bırakılan askerî birliğin çaresizce bekleşen onca muhtaca ▶

misères. Alors commencent des scènes aussi lamentables que celles de la veille, quoique d'un genre tout différent : il y a de l'eau et des vivres, et pourtant les blessés meurent de faim et de soif; il y a de la charpie en abondance, mais pas assez de mains pour l'appliquer sur les plaies; la plupart des médecins de l'armée ont dû partir pour Cavriana, les infirmiers font défaut, et les bras manquent dans ce moment si critique. Il faut donc, tant bien que mal, organiser un service volontaire, mais c'est bien difficile au milieu d'un pareil désordre, qui se complique d'une espèce de panique, laquelle vient s'emparer des habitants de Castiglione et a pour résultats désastreux d'augmenter prodigieusement la confusion et d'aggraver, par l'émotion qu'elle leur donna, le misérable état des blessés.

Cette panique fut causée par une circonstance en réalité bien futile. A mesure que chaque corps de l'armée française se reconnaissait, après avoir pris position, on formait, le lendemain de la bataille, des convois de prisonniers, qui étaient dirigés sur Brescia par Castiglione et Montechiaro. L'un de ces détachements de prisonniers escorté par des hussards, s'approchait, dans l'après-midi, en s'avançant depuis Cavriana dans la direction de Castiglione où, du plus loin qu'on l'aperçut, il fut pris sottement, par les habitants, pour l'armée autrichienne qui revenait en masse. Malgré l'absurdité et l'invraisemblance de cette nouvelle, colportée par des paysans, par les conducteurs auxiliaires des bagages de l'armée, et par ces

yetişmekten acze düşmemesi mümkündü. Bir an geldi, önceki günden farklı ama çok daha yürek sızlatıcı sahneler yaşanmaya başladı: Yaralılar yine açlık ve susuzluktan ölüyordu oysa yeterli su da vardı yiyecek de… Yeterince olmayan yaralılara yedirecek, içirecek ellerdi. Artık yığınla pamuk vardı fakat yara saracak eller çok azdı. Askerî doktorların çoğu Cavriana'ya gitmek zorunda kalmıştı ve hastabakıcıların sayısı yetersizdi, bu kritik anda yardım edecek kimse bulunamıyordu. Bu nedenle iyi kötü bir gönüllü hizmet örgütlemek gerekiyordu fakat böylesi bir kargaşanın ortasında bu son derece zordu. Bu kargaşa, bir anda Castiglione halkını saran panikle daha da büyümüş; bu durum, yaralıların perişanlığını perçinlerken ruhsal çöküntülerini de koyulaştırmıştı.

Halkın paniği, aslında ipe sapa gelmeyecek bir olaydan kaynaklanmıştı. Muharebenin ertesi günü Fransız ordusunun her bir kolu yeniden toparlanmış aynı zamanda esir kafileleri oluşturularak Castiglione ile Montechiaro üzerinden Brescia'ya doğru sevk edilmeye başlanmıştı. Hüsarların eşliğinde öğleden sonra Cavriana'dan Castiglione'ye doğru ilerleyen bir esir kafilesini uzaktan gören kasaba halkı safça bir yanılgıya düşüp bunu geri dönen Avusturya ordusu sanmıştı. Köylüler, ordunun yük taşıyıcıları ve genellikle seferdeki birlikleri takip eden ▶

petits marchands ambulants qui suivent ordinairement les troupes en campagne, les gens de la ville ajoutèrent foi à ce bruit ridicule, en voyant se précipiter au milieu d'eux ces individus haletants de terreur. Aussitôt les maisons sont fermées, les habitants se barricadent chez eux, brûlent les drapeaux tricolores qui pavoisaient leurs fenêtres, et se cachent dans leurs caves ou leurs greniers; ceux-ci se sauvent dans les champs avec leurs femmes et leurs enfants, en emportant tout ce qu'ils ont de plus précieux; ceux-là, un peu moins troublés, restent chez eux, mais y installent les premiers blessés autrichiens qui leur tombent sous la main, qu'ils ramassent sur les places, et qu'ils comblent tout-à-coup d'égards et de prévenances. Dans les rues et sur les routes, encombrées de voitures de blessés allant à Brescia et de convois destinés à l'approvisionnement de l'armée et venant de cette ville, ce sont des fourgons emportés à toute vitesse, des chevaux fuyant dans toutes les directions au milieu de cris d'effroi et de colère, des prolonges chargées de bagages qui sont renversées, des chargements de biscuit qui sont jetés dans les fossés bordant le grand chemin. Enfin, les conducteurs auxiliaires, frappés de plus en plus de terreur, dételent les chevaux et s'élancent, bride abattue, sur la route de Montechiaro et de Brescia, sur le parcours de laquelle ils sèment l'épouvante en produisant une bagarre incroyable, heurtant les charrettes remplies de vivres et de pains que l'administration municipale de Brescia expédie continuellement dans le camp de l'armée alliée, entraînant avec eux

küçük seyyar satıcılar tarafından yayılan bu saçma söylenti, dehşete kapılmış bu insanların kasabaya doluşmasıyla inandırıcı hâle gelmişti. Hemen evlerine kapanan insanlar kendilerini barikatlarla korumaya alıp mahzenlere veya tavan aralarına saklanırken pencerelerini süsleyen üç renkli Fransız bayraklarını yakmayı da ihmal etmedi. Bazıları, eşleri ve çocuklarıyla birlikte en değerli eşyalarını yanına alarak tarlalara kaçtı. Daha soğukkanlı olanlarsa evlerinden çıkmadı ama sokaklarda rastladıkları ilk Avusturyalı yaralıyı telaşla içeri alıp ona büyük bir özen ve ilgi göstermeye başladı. Brescia'ya giden yaralı nakil araçları ile oradan orduya getirilen erzaklarla dolup taşan cadde ve yollarda, yük arabaları son hızla çekilip götürülüyor, korku dolu çığlıklara, öfkeli bağırışlara ürkerek oraya buraya kaçışan atların kişnemeleri karışıyor, levazım yüklü cephane arabaları devriliyor, peksimet çuvalları yol kenarındaki hendeklere atılıyordu. Dehşete kapılan levazım arabacıları atlarını koşumlarından çözüp Montechiaro ve Brescia yönüne dörtnala kaçmakla kalmamış güzergâh boyunca inanılmaz bir kargaşa yaratarak herkesi paniğe sürüklemişlerdi. Brescia Belediyesinin Müttefik ordugâhına ardı ardına gönderdiği tayın ve azık dolu arabalara çarpıp devirmişler; ▶

tout ce qu'ils rencontrent, et foulant les blessés qui supplient qu'on les emmène, et qui, sourds aux observations, se débarrassent de leurs bandages, sortent tout chancelants des églises et s'avancent dans les rues, sans savoir jusqu'où ils pourront aller.

Pendant les journées du 25, du 26 et du 27, que d'agonies et de souffrances ! Les blessures, envenimées par la chaleur et la poussière et par le manque d'eau et de soins, sont devenues plus douloureuses ; des exhalaisons méphitiques vicient l'air, en dépit des louables efforts de l'Intendance pour faire tenir en bon état les locaux transformés en ambulances, et l'insuffisance du nombre des aides, des infirmiers et des servants se fait cruellement sentir, car les convois dirigés sur Castiglione continuent à y verser, de quart-d'heure en quart-d'heure, de nouveaux contingents de blessés. Quelque activité que déploient un chirurgien en chef et deux ou trois personnes qui organisent des transports réguliers sur Brescia, au moyen de charrettes traînées par des bœufs; quel que soit l'empressement spontané de ceux des habitants de Brescia qui, possédant des voitures, viennent réclamer des malades, et auxquels on confie les officiers, les départs sont bien inférieurs aux arrivées, de sorte que l'entassement ne fait qu'augmenter.

Sur les dalles des hôpitaux ou des églises de Castiglione ont été déposés, côte à côte, des hommes de toutes nations, Français et Arabes, Allemands et Slaves; provisoirement

önlerine çıkan her şeyi sürüklemişler ve hatta yalvarmalarına aldırmadan yaralıları çiğneyip geçmişlerdi. Birçok yaralı askerse uyarılara kulak asmayıp sargılarını sökmüş ve nerede olduklarını yahut nereye gideceklerini bilmeksizin düşe kalka kiliselerden sokaklara kaçışmıştı.

25, 26 ve 27 Haziran günlerinde ne büyük elemler, ne büyük ızdıraplar yaşandı! Temizlenip sarılmayan yaralar, giderek kötüleşiyor, ağrılar dayanılmaz hâle geliyordu. Sıcak, toz, susuzluk ve bakımsızlık yüzünden çürüyen yaralardan yükselen ufunet yetkililerin hastane bölgelerini temiz tutma yönündeki övgüye değer gayretlerine rağmen havayı kirletiyordu. Her çeyrek saatte bir gelen kafileler Castiglione'ye yeni bir grup yaralı bırakıyor; tıbbi görevli, sıhhiye eri ve yardımcı personel yetersizliği derinden hissediliyordu. Bir askerî doktorla birkaç kişinin kağnılarla Brescia'ya hasta sevk etme çabalarına ve Brescia'dan at arabalarıyla hasta almaya gelen gönüllülerin iyi niyetli uğraşlarına rağmen yaralı sayısının artış hızı ile sevk hızı arasındaki uçurum giderek açılıyor; bu da yığılmanın her geçen an daha da kötüleşmesine sebep oluyordu.

Castiglione'deki kiliselerin taş zeminlerinde her milletten insan yan yana yatıyordu; Fransızlar, Araplar, Almanlar, Slavlar… ▶

enfouis au fond des chapelles, ils n'ont plus la force de remuer, ou ne peuvent bouger de l'espace étroit qu'ils occupent. Des jurements, des blasphèmes et des cris qu'aucune expression ne peut rendre, retentissent sous les voûtes des sanctuaires. « Ah! monsieur, que je souffre! me disaient quelques-uns de ces infortunés, on nous abandonne, on nous laisse mourir misérablement, et pourtant nous nous sommes bien battus! » Malgré les fatigues qu'ils ont endurées, malgré les nuits qu'ils ont passées sans sommeil, le repos s'est éloigné d'eux; dans leur détresse ils implorent le secours d'un médecin, ou se roulent de désespoir dans des convulsions qui se termineront par le tétanos et la mort. Quelques soldats, s'imaginant que l'eau froide qu'on verse sur leurs plaies déjà purulentes, produisait des vers, refusent, dans cette crainte absurde, de laisser humecter leurs bandages; d'autres, après avoir eu le privilége d'être pansés dans les ambulances volantes, ne le furent plus durant leur station forcée à Castiglione, et ces linges excessivement serrés en vue des secousses de la route, n'ayant été ni renouvelés ni desserrés, étaient pour eux une véritable torture. La figure noire de mouches qui s'attachent à leurs plaies, ceux-ci portent de tous côtés des regards éperdus qui n'obtiennent aucune réponse; la capote, la chemise, les chairs et le sang ont formé chez ceux-là un horrible et indéfinissable mélange où les vers se sont mis; plusieurs frémissent à la pensée d'être rongés par ces vers, qu'ils croient voir sortir de leur corps, et qui proviennent des

Şapellerin içine dip dibe dizilen bu insanların kıpırdayacak takatleri de yerleri de yoktu. Kutsal mekânların kubbeleri galiz küfürler, lanetler ve çığlıklarla yankılanıyordu. Bu talihsizlerin birkaçı bana "Ah! Efendim, canım çok yanıyor!" diye yakardı ve devam etti: "Bizi burada yüz üstü ölüme terk ettiler, hâlbuki biz yiğitçe savaştık!" Günlerdir uykusuz ve bitkin olmalarına rağmen bir an bile kendilerini bırakıp dinlenemiyorlardı. Çaresizlik içinde doktor çağırıyor ama çırpınışları tetanos nöbetleri ve ölümle son buluyordu. Bazı askerler, soğuk su dökülmesinin kurtçuk ürettiğine inanıyor, bu saçma korkuyla sargılarının ıslatılmasına izin vermiyordu. Bazıları, seyyar hastanelerde pansuman olma ayrıcalığına ulaşmıştı ancak Castiglione'deki zorunlu bekleyiş sırasında bir daha pansuman edilmemişler; yolun sarsıntıları düşünülerek sımsıkı bağlanan sargıları, yenilemek söyle dursun gevşetmek için bile kimse sargılarına el sürmediğinden kelimenin tam anlamıyla işkenceye dönüşmüştü. Yüzleri, yaralarına üşüşen sineklerle kapkara kesilmiş; umarsızca etraflarına bakınıyorlardı. Paltoları, gömlekleri, etleri ve kanları kurtçukların istilasıyla feci ve tarifsiz bir görünüm almıştı; çoğu, vücutlarından çıktığını sandıkları ▶

myriades de mouches dont l'air est infesté. Ici est un soldat, entièrement défiguré, dont la langue sort démesurément de sa mâchoire déchirée et brisée; il s'agite et veut se lever, j'arrose d'eau fraîche ses lèvres desséchées et sa langue durcie; saisissant une poignée de charpie, je la trempe dans le seau que l'on porte derrière moi, et je presse l'eau de cette éponge dans l'ouverture informe qui remplace sa bouche. Là est un autre malheureux dont une partie de la face a été enlevée par un coup de sabre: le nez, les lèvres, le menton ont été séparés du reste de la figure; dans l'impossibilité de parler et à moitié aveuglé il fait des signes avec la main, et par cette pantomime navrante, accompagnée de sons gutturaux, il attire sur lui l'attention; je lui donne à boire et fais couler sur son visage saignant quelques gouttes d'eau pure. Un troisième, le crâne largement ouvert, expire en répandant ses cervelles sur les dalles de l'église; ses compagnons d'infortune le repoussent du pied parce qu'il gêne le passage, je protége ses derniers moments et recouvre d'un mouchoir sa pauvre tête qu'il remue faiblement encore.

Quoique chaque maison soit devenue une infirmerie, et que chaque famille ait assez à faire de soigner les officiers qu'elle a recueillis, j'avais néanmoins réussi, dès le dimanche matin, à réunir un certain nombre de femmes du peuple qui secondent de leur mieux les efforts que l'on fait pour venir au secours des blessés; il ne s'agit en effet ni d'amputations, ni d'aucune autre opération, mais il faut donner à manger et avant tout à boire à des gens

bu kurtçukların kendilerini yediği düşüncesiyle tir tir titriyordu; oysa bunlara havayı saran sinek sürüleri sebep oluyordu. Şurada, yüzü tamamen tanınmaz hâle gelmiş bir asker vardı; dili, parçalanmış ve kırılmış çenesinden dışarı fırlamış, korkunç bir şekilde sarkıyordu; kıpırdanıyor, kalkmaya çalışıyordu. Kurumuş dudaklarını ve sertleşmiş dilini serinletmek için soğuk suyla ıslattım; bir avuç dolusu pamuğu alıp arkamdaki kovaya daldırdım, parmaklarımın arasındaki pamuktan ağzının yerini alan bu biçimsiz boşluğa damlattığım suyla yaralının susuzluğunu dindirmeye çalıştım. Orada, bir kılıç darbesinin burnunu, dudaklarını ve çenesini kesip yüzünün geri kalanından koparan başka bir zavallı yatıyordu; konuşamaz hâlde ve yarı kör, eliyle işaretler yapıyor, bu yürek paralayan pandomime eşlik eden gırtlaksı seslerle medet dileniyordu; ona bir şeyler içirip kanlı yüzüne birkaç damla temiz su döktüm. Bir üçüncüsü, beyni parçalanan kafatasından kilisenin taş zeminine akmış, oracıkta can çekişiyordu. Diğer yaralılar yollarını tıkadığı için onu tekmeleyip kenara doğru iteliyordu. Onu, hayatının son anlarında biraz olsun korumayı başardım; hâlâ hafifçe seğiren başını bir mendille örttüm.

Her ev bir hastaneye dönüşmüş, her aile himayesine aldığı subayların bakımıyla meşguldü. Ben de Pazar sabahı itibarıyla yaralılara yardım çabalarına ellerinden geldiğince destek olacak bir grup kadını toplamaya muvaffak oldum. Burada mesele ampütasyon veya başka bir cerrahi müdahalenin uygulanması değildi. Aslolan açlık ve susuzluktan ölmek üzere olan bu insanlara yiyecek ve en başta da içecek vermekti. ▶

qui meurent de faim et de soif; puis il faut panser leurs plaies, ou laver ces corps sanglants, couverts de boue et de vermine, et il faut faire cela au milieu d'exhalaisons fétides et nauséabondes, à travers des lamentations et des hurlements de douleur, et dans une atmosphère brûlante et corrompue. Bientôt un noyau de volontaires s'est formé, et les femmes lombardes courent à ceux qui crient le plus fort sans être toujours les plus à plaindre; je m'emploie à organiser, aussi bien que possible, les secours dans celui des quartiers qui paraît en être le plus dépourvu, et j'adopte particulièrement l'une des églises de Castiglione, située sur une hauteur à gauche en venant de Brescia, et nommée, si je ne me trompe, Chiesa Maggiorre. Près de cinq cents soldats y sont entassés, et il y en a au moins encore une centaine sur de la paille devant l'église et sous des toiles que l'on a tendues pour les garantir du soleil; les femmes qui ont pénétré dans l'intérieur, vont de l'un à l'autre avec des jarres et des bidons remplis d'une eau limpide qui sert à étancher la soif et à humecter les plaies. Quelques-unes de ces infirmières improvisées sont de belles et gracieuses jeunes filles; leur douceur, leur bonté, leurs beaux yeux pleins de larmes et de compassion, et leurs soins si attentifs relèvent un peu le courage et le moral des malades. Des petits garçons de l'endroit vont et viennent de l'église aux fontaines les plus rapprochées avec des seaux, des bidons et des arrosoirs. Aux distributions d'eau succèdent des distributions de bouillon et de soupes, dont le service de l'Intendance est

Ayrıca yaralarının sarılması ve kan, çamur ve haşereyle kaplı bedenlerinin yıkanıp temizlenmesi gerekiyordu. Bütün bunları hem iç dağlayan inilti ve feryatlara dayanarak hem de kötü, mide bulandırıcı kokuların karıştığı ve kavurucu sıcakla daha da ağırlaşan havayı soluyarak yapmak zorundaydık. Kısa sürede gönüllülerden çekirdek bir grup oluştu. Fakat Lombardiyalı kadınlar çok acil durumda olmasalar da sesi en çok çıkanların yanına koşturuyordu hep. Buna mukabil benim gayretim, yardımları mümkün mertebe en eksik olduğu mahallere yönlendirmeye matuftu. Özellikle Brescia'dan gelirken sol tarafta bir tepede bulunan –yanılmıyorsam adı Chiesa Maggiore idi– bir kiliseyi seçtim. Yaklaşık beş yüz asker oraya yığılmıştı, en az yüz kadar yaralı da ya kilisenin hemen önündeki samanların üstünde ya da güneşten korunmaları için gerilen tentelerin altında yatıyordu. Yardım için gelen kadınlar ellerindeki testi ve tulumlarla dolaşıyor, temiz suyla hem yaralıların susuzluğunu gideriyor hem de yaralarını ıslatıyordu. Bu gönüllü hemşirelerin bazıları güzel ve zarif genç kızlardı; yumuşak sesleri, şefkatli hâlleri ve yaşlı gözlerle gerçekleştirdikleri özenli bakımları hastaların metanet ve maneviyatını bir nebze olsun yükseltiyordu. Mahalleli genç erkeklerse ellerine geçen bir kapla kiliseler ile en yakın çeşmeler arasında mekik dokuyarak su taşıyorlardı. Su dağıtımının ardından levazım hizmetleri tarafından devasa kazanlarda pişirilen et suyu ve çorbalar ▶

obligé de faire des quantités prodigieuses. D'énormes ballots de charpie ont été entreposés ici et là, chacun peut en user en toute liberté, mais les bandelettes, les linges, les chemises font défaut; les ressources, dans cette petite ville où a passé l'armée autrichienne, sont si chétives que l'on ne peut plus se procurer même les objets de première nécessité; j'y achète pourtant des chemises neuves par l'entremise de ces braves femmes qui ont déjà apporté et donné tout leur vieux linge, et le lundi matin j'envoie mon cocher à Brescia pour y chercher des provisions; il en revient, quelques heures après, avec son cabriolet chargé de camomilles, de mauves, de sureau, d'oranges, de citrons, de sucre, de chemises, d'éponges, de bandes de toile, d'épingles, de cigares et de tabac, ce qui permet de donner une limonade rafraîchissante impatiemment attendue, de laver les plaies avec de l'eau de mauves, d'appliquer des compresses tièdes et de renouveler les bandages des pansements. En attendant nous avons gagné des recrues qui se joignent à nous : c'est un vieil officier de marine, puis deux touristes anglais qui, voulant tout voir, sont entrés dans l'église, et que nous retenons et gardons presque de force; deux autres Anglais se montrent au contraire, dès l'abord, désireux de nous aider; ils répartissent aux Autrichiens des cigares. Un abbé italien, trois ou quatre voyageurs et curieux, un journaliste de Paris, qui se charge ensuite de diriger les secours dans une église voisine, et quelques officiers dont le détachement a reçu l'ordre de rester à

dağıtılıyordu. Çeşitli yerlere büyük miktarda pamuk balyaları yığılmıştı, herkes bunları serbestçe alıp kullanabiliyordu. Ne var ki sargı bezi, iç çamaşırı ve gömlek bulmak mümkün değildi. Avusturya ordusunun geçmiş olduğu bu küçük kasabada, en temel ihtiyaç maddelerine bile ulaşılamıyordu. Yine de daha önce evlerindeki bütün eski çamaşırları toplayıp bana getiren yardımsever kadınların aracılığıyla birkaç yeni gömlek de satın almayı başardım. Pazartesi sabahı, arabacımı erzak ve malzeme almak üzere Brescia'ya gönderdim. Birkaç saat sonra arabayı papatya, ebegümeci, mürver çiçeği, portakal, limon, şeker, gömlek, sünger, keten sargı bezi, iğne, puro ve tütünle doldurmuş olarak geri döndü. En nihayet askerlerin uzun süredir hasretini çektikleri serinletici limonataları dağıtma, yaralarını ebegümeci suyuyla temizleme, sıcak bez tatbiki ve pansumanlarını yenileme imkânına kavuşmuştuk. Bu sırada aramıza yeni gönüllüler katıldı: önce yaşlı bir deniz subayı, peşinden meraktan kiliseye giren ve neredeyse zorla çalışmaya alıkoyduğumuz iki İngiliz turist. Öte yandan başından beri bize yardıma hevesli diğer iki İngiliz turist de Avusturyalı esirlere sigara dağıtıyordu. Bize destek verenler arasında ilaveten bir İtalyan papaz, tamamen rastlantı sonucu orada bulunan iki üç yolcu, meraklı bir Parisli gazeteci (ki daha sonra komşu bir kilisede yardımları idare etmeyi üstlendi) ve ▶

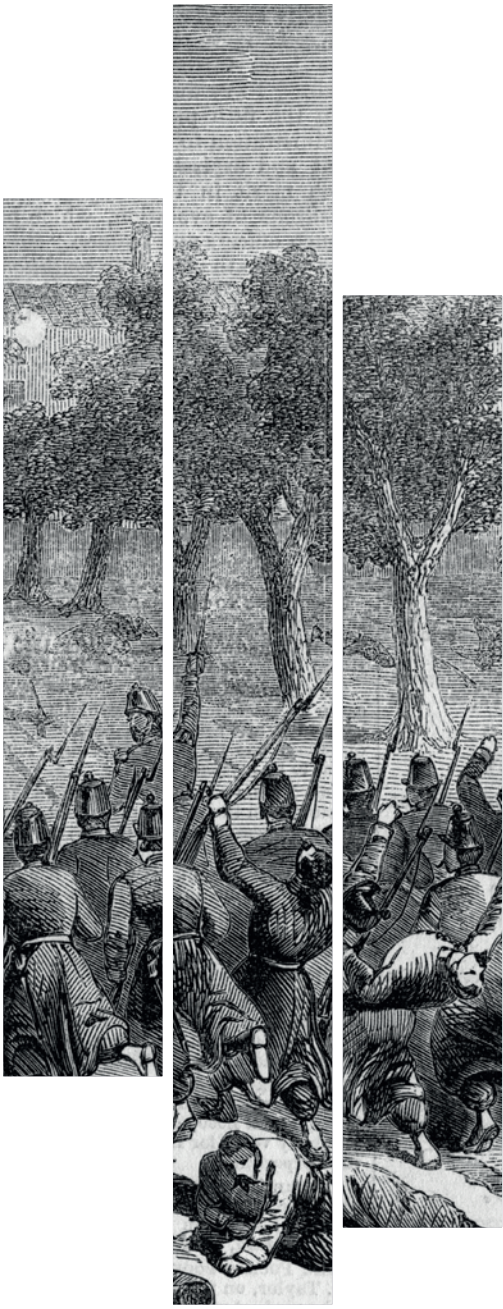
Castiglione, nous prêtent leur concours. Mais bientôt l'un de ces militaires se sent malade d'émotion, et nos autres infirmiers volontaires se retirent successivement, incapables de supporter longtemps l'aspect de souffrances qu'ils ne peuvent que si faiblement soulager; l'abbé a suivi leur exemple, mais il reparaît pour nous mettre sous le nez, par une attention délicate, des herbes aromatiques et des flacons de sels. Un jeune touriste français, oppressé par la vue de ces débris vivants, éclate soudainement en sanglots; un négociant de Neuchâtel se consacre pendant deux jours à panser les plaies, et à écrire pour les mourants des lettres d'adieux à leurs familles; on est obligé, par égard pour lui, de ralentir son ardeur, comme aussi de calmer l'exaltation compatissante d'un Belge qui était montée à un tel degré que l'on craignait qu'il ne fût pris d'un accès de fièvre chaude, semblable à celui dont fut atteint, à côté de nous, un sous-lieutenant qui arrivait de Milan pour rejoindre le corps dont il faisait partie. Quelques soldats du détachement laissé en garnison dans la ville essaient de secourir leurs camarades, mais ils ne peuvent non plus soutenir un spectacle qui abat leur moral en frappant trop vivement leur imagination. Un caporal du génie, blessé à Magenta, à peu près guéri, retournant au bataillon et auquel sa feuille de route accorde quelques jours, nous accompagne et nous aide avec courage, quoique deux fois de suite il s'évanouisse. L'intendant français qui vient de s'établir à Castiglione, accorde enfin l'autorisation d'utiliser, pour le service des hôpi-

birlikleriyle Castiglione'de kalma emri alan birkaç subay da vardı. Kısa süre sonra bu subaylardan biri gördüklerinin ağırlığıyla fenalaştı. Keza çekilen ızdırabı hafifletmek için ellerinden hemen hiçbir şey gelmediğini gören diğer gönüllü hastabakıcılarımız da bu manzaraya daha fazla dayanamayıp birer birer çekildi. Papazın ortalıklarda görünmeyişini de ilkin ayrılanları izlediğine yorduk ancak o çok geçmeden geri döndüğü gibi büyük bir nezaket timsali göstererek burunlarımıza tutmamız için hoş kokulu otlar ve tuz şişeleri getirdi bize. Genç bir Fransız turist sargı yerlerindeki canlı enkazları görüverince hıçkırıklara boğuldu. Neuchâtel'den bir tüccar iki gün boyunca kendini yaraları sarmaya ve ölmek üzere olanların ailelerine yazacakları veda mektuplarını kaleme almaya adadı. Onu koruyabilmek için bu müşfik gayretini dizginlemek zorunda kaldık. Milano'dan birliğine katılmak için gelen bir asteğmenin aşırı heyecan sebebiyle yakalandığı yüksek ateş nöbetine benzer bir duruma düşeceğinden korktuğumuz bir Belçikalıyı da sakinleştirmemiz icap etti. Kent garnizonunda bırakılan bazı askerler de arkadaşlarına yardım etmek için geldiler. Ne var ki muhayyilelerini şiddetle sarsan bu dehşetengiz manzara onları yeise düşürdüğü için dayanamadılar. Magenta'da yaralandıktan sonra gördüğü tedavi ve bakımla neredeyse tamamen iyileşip birliğine dönmek üzere yol izni alan bir mühendis onbaşı bize katıldı ve iki kez bayılmasına rağmen metanetle yardım etti. Castiglione'ye yeni yerleşen Fransız Levazım İdaresi sonunda sağlam durumdaki esirlerin hastane hizmetinde kullanılmasına izin verdi. ▶

taux, des prisonniers bien portants, et trois médecins autrichiens viennent seconder un jeune aide-major corse, qui m'importune, à différentes reprises, pour obtenir de moi un certificat constatant son zèle pendant le temps que je le vis agir. Un chirurgien allemand, resté intentionnellement sur le champ de bataille pour panser les blessés de sa nation, se dévoue à ceux des deux armées; en reconnaissance l'Intendance le renvoie, après trois jours, rejoindre ses compatriotes à Mantoue.

« Ne me laissez pas mourir! » s'écriaient quelques-uns de ces malheureux qui, après m'avoir saisi la main avec une vivacité extraordinaire, expiraient dès que cette force factice les abandonnait. Un jeune caporal d'une vingtaine d'années, à la figure douce et expressive, nommé Claudius Mazuet, a reçu une balle dans le flanc gauche, son état ne laisse plus d'espoir, et il le comprend lui-même, aussi après que je l'ai aidé à boire il me remercie, et les larmes aux yeux il ajoute: « Ah! monsieur, si vous pouviez écrire à mon père, qu'il console ma mère! » Je pris l'adresse de ses parents, et peu d'instants après il avait cessé de vivre[1]. Un vieux sergent, décoré de plusieurs chevrons, me disait avec une tristesse profonde, d'un air de conviction et avec une froide amertume : « Si l'on m'avait soigné plus tôt, j'aurais pu vivre, tandis que ce soir je serai mort! » Le soir il était mort.

[1] Les parents, qui demeuraient rue d'Alger, 3, à Lyon, et dont ce jeune homme, engagé comme volontaire, était le fils unique, n'ont eu d'autres nouvelles de leur enfant que celles que je leur ai données : il aura été, comme tant d'autres, porté « disparu. »

Hemen akabinde üç Avusturyalı doktor, genç bir Korsikalı yardımcı cerraha yardım etmek üzere geldiler. Bu cerrah birkaç kez yanıma gelip kendisine çalışmalarındaki gayretine tanıklık ettiğimi belgeleyen bir yazı vermemi istedi. Ayrıca yurttaşlarına yardım için bile isteye savaş alanında kalan bir Alman cerrah da kendisini ayrım gözetmeksizin her iki ordunun yaralılarına adadı; bu onurlu yaklaşımının karşılığında Levazım İdaresi onu üç gün sonra Mantova'daki Avusturyalıların yanına gönderdi.

Elimi olağanüstü bir kuvvetle tutup sıkarak "Beni böyle bırakmayın, ölmek istemiyorum!" diye haykırıyordu bazı talihsizler; lakin bu arızi kuvvet tükenir tükenmez pençeleşmeyi bırakıp ecele teslim oluyorlardı. Yirmili yaşlarında, yumuşak ve anlamlı bir yüze sahip genç Onbaşı Claudius Mazuet, sol böğründen vurulmuştu. Yaşama umudu yoktu ve kendisi de bunun farkındaydı; ona su verdikten sonra bana teşekkür etti ve gözleri dolarak "Ah, efendim, keşke babama yazıp annemi teselli etmesini söyleyebilseniz!" dedi. Ailesinin adresini yazdırdıktan birkaç dakika sonra aramızdan uful eyledi.[40] Kolunda birkaç hizmet şeridi bulunan yaşlı bir çavuş ise hadden aşkın kederinin, mutlak kabulünün ve acıtan küskünlüğünün yansıdığı buz gibi bir sesle mırıldandı: "Eğer daha erken tedavi edilseydim yaşayabilirdim ama bu akşam öleceğim!" Ve o akşam öldü.

40 Anne ve babası Lyon'da, Alger Sokağı 3 numarada oturuyordu; orduya gönüllü yazılan bu genç onların tek evladıydı. Ondan alabildikleri tek haber benim kendilerine ilettiğim bilgiden ibaretti. Ne yazık ki pek çokları gibi onun da adı "kayıplar" listesine kaydedilmişti.

« Je ne veux pas mourir, je ne veux pas mourir ! » vociférait avec une énergie farouche un grenadier de la garde, plein de force et de vigueur trois jours auparavant, mais qui, blessé à mort et sentant bien que ses moments étaient irrévocablement comptés, regimbait et se débattait contre cette sombre certitude; je lui parle, il m'écoute, et cet homme, adouci, apaisé, consolé, finit par se résigner à mourir avec la simplicité et la candeur d'un enfant. Voyez là-bas au fond de l'église, dans l'enfoncement d'un autel à gauche, ce chasseur d'Afrique couché sur de la paille, il ne se plaint pas et ne bouge presque plus; trois balles l'ont frappé, une au flanc droit, une à l'épaule gauche et la troisième est restée dans la jambe droite; nous sommes au dimanche soir, et il affirme n'avoir rien mangé depuis le vendredi matin; il est dégoûtant de boue séchée et de grumeaux de sang, ses vêtements sont déchirés, sa chemise est en lambeaux; après avoir lavé ses plaies, lui avoir fait prendre un peu de bouillon, et après que je l'ai enveloppé dans une couverture, il porte ma main à ses lèvres avec une expression de gratitude indéfinissable. A l'entrée de l'église est un Hongrois qui crie sans trêve ni repos, réclamant en italien et avec un accent déchirant un médecin; ses reins qui ont été labourés par des éclats de mitraille et qui sont comme sillonnés par des crocs de fer, laissent voir une grande surface de chairs rouges et palpitantes; le reste de son corps enflé est noir et verdâtre; il ne sait comment se reposer ni s'asseoir, je trempe des flots de charpie dans de l'eau

"Ölmek istemiyorum, ölmek istemiyorum!" diye vahşi bir coşkunlukla haykırıyordu seçkin bir Muhafız piyadesi; çok değil üç gün önce gücünün, zindeliğinin zirvesindeki hayat dolu bedenine aldığı yarası iflah etmeyecekti; ecelinin gelip çattığını, vaktinin çok az kaldığını adı gibi biliyordu, yine de bu muzlim akıbete direniyor, yeri göğü inletiyordu. Onunla konuştum, beni dinledi. En nihayet teselli bularak dinginlik, uysallık içre bir hâle büründü, bir çocuk safiyet ve masumiyetiyle kaderine boyun eğdi. Kilisenin derinliklerinde, sol taraftaki bir sunağın girintisinde, saman üzerinde yatan Afrika Avcı Süvarilerinden bir nefer neredeyse hiç kıpırdamıyor, hiç şikâyet etmiyordu. Üç kurşun isabet etmişti ona; biri sağ böğrüne, biri sol omzuna ve üçüncüsü sağ bacağına saplanıp kalmıştı. Pazar akşamıydı ve cuma sabahından beri boğazından bir lokma geçmediğini söylüyordu; üstü başı kurumuş çamur ve pıhtılaşmış kan içindeydi; elbiseleri yırtılmış, gömleği lime limeydi. Yaralarını yıkayıp biraz çorba içirdik; ardından üstünü bir battaniyeyle örttüğümde elimi tutup dudaklarına götürdü ve tarifsiz bir minnet ifadesiyle öptü. Kilisenin girişinde feryat feryada bir Macar vardı; İtalyanca, yürek parçalayıcı bir aksanla doktor istiyordu. Bir karteş mermisi sırtına saplanmış, çelik pençelerle yarılmışçasına etini parçalamış, genişçe bir bölgeyi kaplayan, kızıl renkte ve titreyen canlı dokuyu gün yüzüne çıkarmıştı. Vücudunun geri kalanıysa şişmiş, yeşil siyah bir renge dönmüştü; nasıl dursun, ne yana yatsın bilemiyordu. ▶

fraîche, et j'essaie de lui en faire une couche, mais la gangrène ne tardera pas à l'emporter. Un peu plus loin est un zouave qui pleure à chaudes larmes, et qu'il faut consoler comme un petit enfant. Les fatigues précédentes, le manque de nourriture et de repos, l'excitation morbide et la crainte de mourir sans secours développaient, à ce moment, même chez d'intrépides soldats, une sensibilité nerveuse qui se traduisait par des gémissements et des sanglots : une de leurs pensées dominantes, lorsqu'ils ne sont pas trop cruellement souffrants, c'est le souvenir de leur mère, et l'appréhension du chagrin qu'elle éprouvera en apprenant leur sort; on trouva le corps d'un jeune homme qui avait le portrait d'une femme âgée, sa mère sans doute, suspendu à son cou; de sa main gauche il semblait encore presser ce médaillon sur son cœur.

Ici, contre le mur, une centaine de soldats et de sous-officiers français, pliés chacun dans leur couverture, sont rapprochés sur deux rangs parallèles, on peut passer entre ces deux files; ils ont tous été pansés, la distribution de soupes a eu lieu, ils sont calmes et paisibles, ils me suivent des yeux, et toutes ces têtes se tournent à droite si je vais à droite, à gauche si je vais à gauche. « On voit bien que c'est un Parisien[1], disent les uns. Non, répliquent

[1] J'eus la satisfaction de rencontrer à Paris, dans le courant de l'année suivante, et notamment dans la rue de Rivoli, des militaires amputés et invalides qui, me reconnaissant, m'ont arrêté pour m'exprimer leur gratitude de ce que je les avais soignés à Castiglione. « Nous vous appelions le monsieur blanc, me disait l'un d'eux, parce que vous étiez vêtu tout en blanc : c'est qu'aussi il n'y faisait pas mal chaud ! »

Soğuk suya batırdığım büyükçe pamuk tomarlarını yarasının altına yerleştirmeye çalıştım ancak çok geçmedi kangren onu aldı götürdü. Hemen yanındaki bir Zuhaf askeri de tıpkı küçük bir çocuk gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyor, bir çocuk gibi teselli bekliyordu. Bitkinlik, açlık ve uykusuzluğa ölüm korkusu kadar yabanda kimsesiz göçüp gitmekten duyulan ezginlik de eklenince en korkusuz askerlerde bile yakınıp sızlanmaya hatta gözyaşlarına boğulmaya iten bir garip hâl peyda olmuştu. Acıları zihinlerini bulandıracak kadar şiddetli olmadığı zamanların çoğunda annelerini düşünüyorlar, başlarına gelenleri öğrendiklerinde annelerinin düşeceği elemin derinliğiyle kahırlanıyorlardı. Boynundaki madalyonda yaşlı bir kadının, muhtemelen annesinin portresini taşıyan gençten bir askerin cesedi bulunduğunda o sol eliyle hâlâ o madalyonu kalbine bastırıyor gibiydi.

Duvar dibinde, battaniyelerine sarılmış yaklaşık yüz Fransız er ve astsubay, iki sıra hâlinde yan yana dizilmişti, bu iki sıra arasındaki dar boşluktan güçlükle geçilebiliyordu ama hepsinin yaraları sarılmış, çorbaları verilmişti. Sakin ve huzurlu görünüyorlardı yine de sürekli gözleriyle beni takip ediyorlar, sağa gidersem tüm bu başlar sağa, sola gidersem sola dönüyordu. "Ah," dedi kimi, "Belli ki Paris'ten…";[41] "Hayır," diyerek karşı çıktı buna içlerinden bazıları; ▶

41 Ertesi yıl, Paris'te, özellikle Rivoli Sokağı'nda yürürken bu askerlerle karşılaşmak bana derin bir memnuniyet verdi. Beni tanıyıp yolumu kestiler, bazıları uzuvlarını kaybettiğinden çürüğe çıkarılmış olsa da Castiglione'de onlara gösterdiğim ilgiden ötürü teşekkür ettiler. İçlerinden biri gülümseyerek şöyle dedi: "Sizi 'Beyaz Beyefendi' diye anardık çünkü baştan ayağa beyaz giysiler içindeydiniz, hem zaten hava da oldukça sıcaktı!"

d'autres, il m'a l'air d'être du Midi. N'est-ce pas, monsieur, que vous êtes de Bordeaux ? » me demande un troisième, et chacun veut que je sois de sa province ou de sa ville. La résignation dont faisaient ordinairement preuve ces simples soldats de la ligne, est digne de remarque et d'intérêt. Pris individuellement, qu'était chacun d'eux dans ce grand bouleversement? Bien peu de chose. Ils souffraient sans se plaindre, ils mouraient humblement et sans bruit.

Rarement les Autrichiens blessés et prisonniers ont voulu braver les vainqueurs; cependant quelques-uns refusent de recevoir des soins dont ils se défient, ils arrachent leurs bandages et font saigner leurs blessures; un Croate a pris la balle qu'on venait de lui extraire et l'a lancée au front du chirurgien; d'autres demeurent silencieux, mornes et impassibles; en général ils n'ont pas cette expansion, cette bonne volonté, cette vivacité expressive et liante qui caractérise les hommes de la race latine; toutefois, la plupart sont loin de se montrer insensibles ou rebelles aux bons traitements, et une sincère reconnaissance se peint sur leur figure étonnée. Un d'entre eux, âgé de dix-neuf ans, refoulé, avec une quarantaine de ses compatriotes, dans la partie la plus reculée de l'église, est depuis trois jours sans nourriture; il a perdu un œil, il tremble de fièvre et ne peut plus parler, à peine a-t-il la force de prendre un peu de bouillon; nos soins le ranimèrent, et vingt-quatre heures plus tard lorsqu'on put le diriger sur Brescia, il nous quitta avec regret, presque

bir üçüncüsü "Bana Güneyli gibi geliyor." kanaatini belirtip doğrudan bana sordu: "Bordeaux'dansınız değil mi efendim?" Hepsi de benim kendi şehrinden olmamı umuyordu. Bu sıradan cephe hattı askerlerinin gösterdiği teslimiyet gerçekten de dikkate değerdi. Bu büyük altüst oluşun içinde, her birinin tek başına ne hükmü vardı? Pek az şey; hiç yakınmadan acı çekiyor, alçakgönüllülükle ve sükûnetle ölüyorlardı.

Avusturyalı yaralı esirler içinde nadiren de olsa galiplerine meydan okuma cesareti gösterenler çıkıyordu; bazıları kendilerine gösterilen yardıma güvenmeyip reddediyor, sargılarını söküp yaralarını kanatıyordu. Bir Hırvat, yarasından yenice çıkarılan kurşunu kaptığı gibi cerrahın yüzüne fırlatmıştı. Diğerleri donuk, kasvetli bir sessizlikle duruyordu. Çoğunda Latin ırkına özgü o neşeli içtenlik, sıcakkanlılık ve dostça tez canlılık gelişmemişti. Ancak hepsi de iyi muameleye karşı nobran veya nankör değildi. Şaşkın yüzlerinde zaman zaman samimi bir minnettarlık ifadesi beliriyordu. Kilisenin en ücra köşesinde kırk kadar hemşerisiyle birlikte yatan on dokuz yaşında bir delikanlı vardı; üç gündür kursağına bir habbe düşmemişti. Savaşta bir gözünü kaybetmiş, hummadan titriyor ve artık konuşamıyordu; zar zor biraz çorba içebildi. Gösterdiğimiz özen sayesinde hayata dönen delikanlı, yirmi dört saat sonra Brescia'ya gönderilme zamanı geldiğinde enikonu üzgün, hatta çökmüş gibiydi. ▶

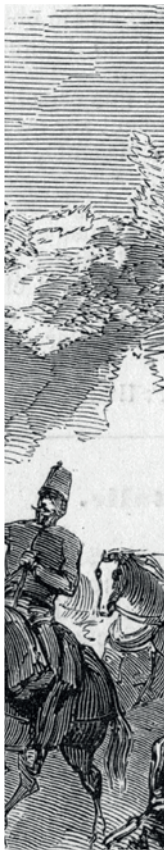
avec déchirement; l'œil qui lui reste et qui était d'un bleu magnifique, exprimait sa vive et profonde gratitude, il pressait sur ses lèvres les mains des femmes charitables de Castiglione. Un autre prisonnier, en proie à la fièvre, attire les regards, il n'a pas vingt ans et ses cheveux sont tout blancs; c'est qu'ils ont blanchi le jour de la bataille, à ce qu'affirment ses camarades et lui-même[1].

Que de jeunes gens de dix-huit à vingt ans, venus tristement jusque là du fond de la Germanie, ou des provinces orientales du vaste empire d'Autriche, et quelques-uns peut-être forcément, rudement, auront à endurer, outre des douleurs corporelles avec le chagrin de la captivité, la malveillance provenant de la haine vouée par les Milanais à leur race, à leurs chefs et à leur Souverain, et ne rencontreront plus guère de sympathie avant leur arrivée sur la terre de France! Pauvres mères, en Allemagne, en Autriche, en Hongrie, en Bohême, comment ne pas songer à vos angoisses lorsque vous apprendrez que vos fils blessés sont prisonniers dans ce pays ennemi! Mais les femmes de Castiglione, voyant que je ne fais aucune distinction de nationalité, suivent mon exemple en témoignant la même bienveillance à tous ces hommes d'origines si diverses, et qui leur sont tous également étrangers. « Tutti fratelli, » répétaient-elles avec émotion. Honneur

[1] Ce fait que j'ai cité dans une séance de la Société d'Ethnographie de Paris, a été mentionné dans la *Revue orientale et américaine* (janvier 1860) par M. R. Cortambert, dans son remarquable article « De la chevelure chez les différents peuples. »

Castiglione'nin merhametli kadınlarının ellerini dudaklarına bastırdığında yüzünde o tek kalan parlak mavi gözde derin ve samimi bir şükran okunuyordu. Ateşler içinde yanan bir diğer esir, daha yirmisinde bile değildi fakat saçları bembeyazdı… Arkadaşlarının ve kendisinin söylediğine göre o saçlar savaş günü yekten ağarmış…[42]

Kim bilir on sekiz ila yirmi yaşlarındaki kaç genç, Almanya'nın ücralarından veya Avusturya İmparatorluğu'nun Doğu eyaletlerinden isteksizce buraya gelmişti. Belki de bazıları zorla, zorbalıkla getirilmişti; şimdi hem bedensel acılara hem esaretin üzüntüsüne hem de Milano halkının onlara, komutanlarına ve hükümdarlarına duyduğu düşmanlığa düçar kalıyorlardı. Fransa topraklarına ulaşıncaya değin hemen hiç kimse onlara merhamet göstermeyecekti! Almanya, Avusturya, Macaristan, Bohemya'daki o zavallı anneler, oğullarının düşman topraklarında yaralı ve esir olduğunu öğrendiğinde kim bilir nasıl kahrolacaktı! Ancak Castiglione kadınları, benim milliyet ayrımı yapmadan herkese yardım ettiğimi görünce peşim sıra geldiler; kökenleri böylesine farklı, kendilerine tamamen yabancı olan bu adamlara kandaşlarıyla aynı şefkati gösterdiler. "*Tutti fratelli,*"[43] diyorlardı, içtenlikle… Şan olsun ▶

42 Bu konuyu Paris Etnografya Cemiyetinin bir toplantısında dile getirdim; ayrıca M. R. Cortambert, *Revue orientale et américaine* dergisinin Ocak 1860 sayısında yayımlanan "De la chevelure chez les différents peuples" ("Farklı Halkların Saçları") başlıklı önemli makalesinde buna değinmiştir.

43 "Hepimiz kardeşiz!"

à ces femmes compatissantes, à ces jeunes filles de Castiglione ! rien ne les a rebutées, lassées ou découragées, et leur dévouement modeste n'a voulu compter ni avec les fatigues, ni avec les dégoûts, ni avec les sacrifices.

Le sentiment qu'on éprouve de sa grande insuffisance dans des circonstances si extraordinaires et si solennelles, est une indicible souffrance ; il est excessivement pénible, en effet, de ne pouvoir toujours ni soulager ceux que l'on a devant les yeux, ni arriver à ceux qui vous réclament avec supplications, de longues heures s'écoulant avant de parvenir là où l'on voudrait aller, arrêté par l'un, sollicité par l'autre, et entravé, à chaque pas, par la quantité d'infortunés qui se pressent au-devant de vous et qui vous entourent ; puis, pourquoi se diriger à droite, tandis qu'à gauche il y en a tant qui vont mourir sans un mot amical, sans une parole de consolation, sans seulement un verre d'eau pour étancher leur soif ardente ? La pensée morale de l'importance de la vie d'un homme, le désir d'alléger un peu les tortures de tant de malheureux ou de relever leur courage abattu, l'activité forcée et incessante que l'on s'impose dans des moments pareils, donnent une énergie nouvelle et suprême qui crée comme une véritable soif de porter du secours au plus grand nombre possible ; on ne s'affecte plus devant les mille tableaux de cette formidable et auguste tragédie, on passe avec indifférence devant les cadavres les plus hideusement défigurés ; on envisage presque froidement, quoique la plume se refuse absolument à les décrire, des scènes même plus horribles

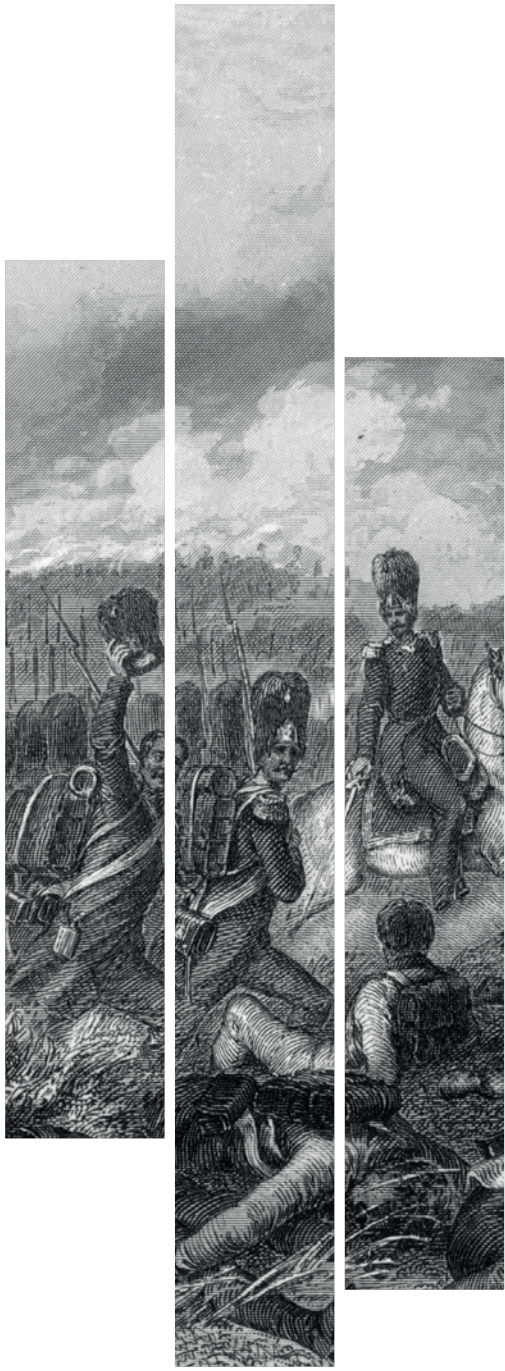
Castiglione'nin o merhametli kadınlarına, o genç kızlarına! Hiçbir şey yıldırmadı onları; ne yorgunluk ne tiksinti ne de feragat yüzünden gölgelendi mütevazı adanmışlıkları; hesapsız fedakârlıklarını hiç kale almadan canla başla çalışıp didindiler.

Böylesine olağanüstü ve sert koşullarda kişinin kendi acziyetini hissetmesi, tarifi imkânsız bir ızdıraptır. Gerçekten de gözünün önündekilerden başka kimseye yardım edememek, size seslenip gelmeniz için yalvaranları bekletmek zorunda kalmak son derece hüzün vericidir; saatler, kararladığınız yere varmadan akıp gider çünkü her adımda yardım isteyen birileri elinize yapışır, her adımda önünüze yığılan, etrafınızı saran sayısız bedbaht tarafından engellenirsiniz; hem zaten niye sağa yönelesiniz ki? Sol tarafta, dostane bir söz, bir teselli duyamadan veya susuzluğunu dindirecek bir yudum su bulamadan hayatı sona erecek bunca insan varken! İnsan hayatının kıymet ve ehemmiyetine matuf derin ahlaki idrak, bunca bedbahtın ızdırabını zerre miskal hafifletme yahut kırılmış cesaretini yeniden ihya emeli ve böyle anlarda kişinin kendine dayattığı azim ve zor içre gayret, bütün bunlar kişide alabildiğine çok insana yardım etme arzusunu âdeta doyumsuz bir tutkuya dönüştüren bir güç katar. Artık bu dehşetli trajedinin nice sahnesi sizi etkilemez olur; bozularak korkunç bir görünüm alan cesetlerin yanından kayıtsızca geçer gidersiniz. Hatta burada anlatılanlardan bile daha ürkütücü sahneleri ▶

que celles retracées ici[1]; mais il arrive que le cœur se brise parfois tout d'un coup, et comme frappé soudain d'une amère et invincible tristesse, à la vue d'un simple incident, d'un fait isolé, d'un détail inattendu, qui va plus directement à l'âme, qui s'empare de nos sympathies et qui ébranle toutes les fibres les plus sensibles de notre être.

Pour le soldat rentré dans la vie journalière de l'armée en campagne, après les grandes fatigues et les fortes émotions par lesquelles le font passer le jour et le lendemain d'une bataille comme celle de Solférino, les souvenirs de la famille et du pays deviennent plus impressifs et plus palpitants que jamais. Cette situation est vivement dépeinte par ces lignes touchantes d'un brave officier français, écrivant de Volta à un frère resté en France: « Tu ne peux te figurer combien le soldat est ému quand il voit paraître le vaguemestre chargé de la distribution des lettres à l'armée; c'est qu'il nous apporte, vois-tu, des nouvelles de la France, du pays, de nos parents, de nos amis. Chacun écoute, re-

[1] Comme ce n'est qu'après plus de trois ans que je me suis décidé à rassembler des souvenirs pénibles, que je n'avais pas eu l'intention de livrer à l'impression, on comprend qu'ils fussent déjà quelque peu effacés, et qu'ils soient en outre abrégés en ce qui concerne les scènes de douleur et de désolation dont j'ai été le témoin. Mais si ces pages pouvaient faire naître, ou développer et presser la question, soit des secours à donner aux militaires blessés en temps de guerre, soit des soins immédiats à leur prodiguer après un engagement, et si elles pouvaient attirer l'attention des personnes douées d'humanité et de philanthropie, en un mot si la préoccupation et l'étude de ce sujet si important devaient, en le faisant avancer de quelques pas, améliorer un état de choses où de nouveaux progrès et des perfectionnements ne sauraient jamais être de trop, même dans les armées les mieux organisées, j'aurais pleinement atteint mon but.

neredeyse soğukkanlılıkla gözlemlersiniz; öyle ki kaleminiz, gözünüzün gördüklerini yazmayı reddeder.[44] Ama bazen basit bir olay, münferit bir hadise, beklenmedik bir ayrıntı ruhunuzun derununa dokunur, tüm benliğinizi sarsar; yekten yüreğinizi bin parça eder ve amansız, kesif bir hüzne garkolursunuz.

Bir asker, Solferino gibi kanlı bir muharebenin ardından –o hengâmenin dayanılmaz yorgunluklarını ve ertesinin hissiyatında yarattığı şedit sarsıntıları geride bırakıp– cephedeki olağan düzene döndüğünde ailesine ve evine ait hatıraların tesirini her zamankinden daha yoğun, daha yakıcı yaşar. Bu hâletiruhiye, Volta'dan Fransa'da kalan kardeşine yazan cesur bir Fransız subayının dokunaklı satırlarında tüm çarpıcılığıyla şöyle resmedilmiştir: "Posta onbaşısı mektupları dağıtmak üzere göründüğünde askerlerin içine dolan heyecanı tahayyül bile edemezsiniz çünkü o bize Fransa'dan, evimizden, ailemizden, dostlarımızdan haberler getirir. Hepimizin gözü, kulağı ondadır; ellerimiz hevesle ona uzanır. ▶

44 Bu acı hatıraları kaleme almaya karar vermem üç yılı aşkın bir süre aldı. Aslında onları yayımlamak gibi bir düşüncem de yoktu. Bu yüzden aradan geçen zamanda bazı ayrıntıların zihnimde bulanıklaşmış olması ve gördüğüm acı ve yıkım sahnelerinin kısaltılarak aktarılması doğal karşılanmalıdır. Şayet bu sayfalar savaşta yaralı askerlere yardım meselesini gündeme getirebilir, bir çarpışmanın ardından onlara insani ve tıbbi yardımın nasıl sağlanacağı hususunun öneminin anlaşılmasına vesile olabilir, insancıl ve hayırsever kalplerin dikkatini çekebilirse, yani en üst seviyede örgütlenmiş ordularda bile ilerleme ve gelişmenin asla yeterli sayılamayacağı böyle bir meselenin, bu kadar hayati bir konunun ele alınıp tartışılması istikametinde atılacak en ufak adım için bir yol açabilirse amacımı tam anlamıyla gerçekleştirmiş olacağım.

garde, et tend vers lui des mains avides. Les heureux, ceux qui ont une lettre, l'ouvrent précipitamment et la dévorent aussitôt ; les autres, les déshérités, s'éloignent le cœur gros, et se retirent à l'écart pour penser à ceux qui sont restés là-bas. Quelquefois on appelle un nom auquel il n'est pas répondu. On se regarde, on s'interroge, on attend : Mort! a murmuré une voix ; et le vaguemestre serre cette lettre, qui retournera, sans être décachetée, à ceux qui l'avaient écrite. Ils étaient joyeux alors ceux-là, ils se disaient : Comme il sera content lorsqu'il la recevra ! Et, quand ils la verront revenir, leur pauvre cœur se brisera.»

Les rues de Castiglione sont plus calmes, les morts et les départs ont fait de la place, et malgré l'arrivée de nouvelles charrettes de blessés, l'ordre s'établit peu à peu et les services commencent à se régulariser, l'encombrement n'étant point le fait d'une mauvaise organisation ou de l'imprévoyance de l'Administration, mais résultant de la quantité inouïe et inattendue de soldats atteints, et du nombre relativement très-insignifiant des médecins, des servants et des infirmiers. Les convois de Castiglione à Brescia sont plus réguliers, ils se composent soit des voitures d'ambulance, soit de chars grossiers, traînés par des bœufs qui marchent lentement, bien lentement, sous un soleil brûlant, et dans une poussière telle que le piéton sur la route enfonce jusqu'au-dessus de la cheville du pied dans ces flots mouvants et solides ; et lors même que ces véhicules, si mal commodes, sont garnis de branches

Şanslı olanlar, mektubu gelenler, zarfı alelacele açar ve yazılanları bir çırpıda okur; diğerleri, mahrum kalanlar, gönülleri pürmelal bir köşeye çekilip sılada bıraktıklarını düşünürler. Bazen de bir isim okunur fakat kimseden ses çıkmaz. Herkes birbirine bakar, sorar, bekler: 'Öldü!' diye fısıldar nihayet biri; onbaşı, açılmamış o mektubu alır, yazanlara geri postalanmak üzere saklar. Onların 'Eline ulaşınca sevinecek,' dediklerinde yüzlerine yayılan o mutluluk ışıltısı, mektup mührü kırılmamış hâlde geri döndüğünde yerini kalplerini paramparça eden acının gölgelerine bırakacaktır artık."

Castiglione sokakları şimdi daha sakindi. Yaralılardan ölenlerin ve sevk edilenlerin eksilmesiyle bir nebze olsun yer açılmıştı. Her ne kadar yeni yaralılarla dolu arabalar gelmeye devam etse de yavaş yavaş bir nizam sağlanmış, hizmetler düzene girmeye başlamıştı. Önceki izdiham Levazım İdaresi'nin ne yetersizliğinden ne de öngörüsüzlüğünden kaynaklanmıştı; asıl sebep yaralı sayısının beklenmedik ve akıl almaz yüksekliğine kıyasla doktor, hizmetli ve sıhhiye personelinin sayısının çok düşük olmasıydı. Castiglione'den Brescia'ya giden yaralı kafilelerinin işleyişi de artık daha düzenliydi. Bunlar ya ambulans arabalarından ya da öküzlerin çektiği kaba saba araçlardan oluşuyor, kavurucu güneşin altında, boğucu toz bulutları içinde, yol hiç bitmeyecekmiş gibi ağır aksak ilerliyorlardı. Öylesine toz kaldırıyorlardı ki yol kenarındaki yayalar bile bileklerine kadar toza gömülüyordu. Ağaç dallarıyla kapatılmış bu hantal araçlar ▶

d'arbres, elles ne préservent que bien imparfaitement de l'ardeur d'un ciel de feu les blessés qui sont, pour ainsi dire, empilés les uns sur les autres : on peut se figurer les tortures de ce long trajet ! Un signe de tête amical, adressé à ces malheureux quand on passe près d'eux, semble leur faire du bien, et ils le rendent avec empressement et avec l'expression de la reconnaissance. Dans tous les bourgs situés sur la route qui conduit à Brescia, les villageoises sont assises devant leurs portes, faisant silencieusement de la charpie : lorsqu'un convoi arrive, elles montent sur les voitures, elles changent les compresses, elles lavent les plaies, renouvellent la charpie, qu'elles imbibent d'eau fraîche, et elles versent des cuillerées de bouillon, de vin ou de limonade dans la bouche de ceux qui n'ont plus la force de lever ni la tête ni les bras. Les chariots qui apportent sans cesse au camp français des vivres, des fourrages, des munitions et des approvisionnements de toute espèce arrivant de France ou du Piémont, au lieu de retourner à vide emmènent et transportent les malades à Brescia. Dans toutes les bourgades que traversent les convois, les autorités communales font préparer des boissons, du pain et de la viande. A Montechiaro, les trois petits hôpitaux de cette localité sont desservis par des paysannes de l'endroit qui soignent avec autant d'intelligence que de bonté les blessés qui y ont été placés. A Guidizzolo, un millier d'entre eux ont été convenablement installés dans un vaste château, quoique d'une manière toute provisoire; et à Volta

ateş kesen bir gök altında üst üste yatan yaralıları korumakta yetersiz kalıyordu. Hiç zorlanmadan bu uzun yolculuğun çilesi tasavvur edilebilir. Yoldan geçenin dostça bir baş selamı bile bu zavallıların yüzünde hemen bir minnet pırıltısıyla karşılık buluyordu. Brescia yolundaki köylerde, köylü kadınlar kapılarının önünde sessizce sargı bezi hazırlıyor; kafile geldiğinde pansuman yapmak için arabalara çıkıyor; yaraları yıkıyor, üzerlerine temiz suyla ıslatılmış yeni bezler koyup tekrar sarıyor, başını kaldıracak gücü olmayanlara kaşıkla çorba, şarap yahut limonata içiriyorlardı. Fransa'dan yahut Piyemonte'den gelen ve Fransız ordusuna erzak, yem, mühimmat ve türlü malzeme taşıyan nakliye arabaları yüklerini boşalttıktan sonra hasta ve yaralıları alıp Brescia'ya götürüyordu. Kafilelerin geçtiği kasabaların tümünde belediye yetkilileri içecek, ekmek ve etle hazır bekliyordu. Montechiaro'da bulunan üç küçük hastane yaralı askerlere itina ve şefkatle bakan köylü kadınlarca idare ediliyordu. Guidizzolo'da, bin kadar yaralı muvakkaten görkemli bir şatoya yerleştirilmişti. Volta'da ▶

c'est un ancien couvent, transformé en caserne, qui reçoit des centaines d'Autrichiens. A Cavriana, on a installé dans l'église principale de cette chétive bourgade des Autrichiens, tout estropiés, qui étaient restés étendus, durant quarante-huit heures, sous les galeries d'un méchant corps-de-garde ; à l'ambulance du grand quartier général on pratique des opérations, en employant le chloroforme qui entraînait chez les blessés autrichiens une insensibilité presque immédiate, et chez les français des contractions nerveuses accompagnées d'une grande exaltation.

Les habitants de Cavriana sont entièrement dépourvus de denrées et de provisions, ce sont les soldats de la garde qui les nourrissent en partageant avec eux leurs rations et leur gamelle ; les campagnes ont été ravagées, et à peu près tout ce qui pouvait se consommer en fait de produits, a été vendu aux troupes autrichiennes, ou saisi par elles sous forme de réquisitions. L'armée française, si elle a des vivres de campagne en abondance, grâce à la sagesse et à la ponctualité de son Administration, a bien de la peine à se procurer le beurre, la graisse et les légumes qui d'habitude sont ajoutés à l'ordinaire du soldat ; les Autrichiens avaient requis presque tout le bétail du pays, et la farine de maïs est la seule chose que les Alliés puissent aisément trouver dans les localités où ils sont maintenant campés. Cependant tout ce que peuvent encore vendre les paysans lombards pour aider à l'alimentation des troupes, leur est acheté à des prix fort élevés, l'estimation en étant toujours faite de façon à ce que les

ise kışlaya çevrilmiş eski bir manastır yüzlerce Avusturyalıyı barındırıyordu. Cavriana'da, bu yoksul kasabanın ana kilisesine, kırk sekiz saat boyunca bir karakolun derme çatma avlusuna yatırılan, ağır yaralı Avusturyalılar yerleştirilmişti. Umumi ordugâhın sahra hastanesinde kloroformla ameliyatlar yapılıyor; bu madde Avusturyalıları neredeyse anında bayıltırken Fransızlarda sinirsel kasılmalara ve yoğun bir heyecana neden oluyordu.

Cavriana halkının elinde artık neredeyse hiç yiyecek ve erzak kalmamıştı. İmparatorluk Muhafızları, kendi tayınlarını ve çelik karavanalarda gelen yemeklerini onlarla paylaşarak bu açlığı bir nebze olsun hafifletiyordu. Tarlalar yağmalanmış, yenilebilir ne varsa Avusturya ordusunca ya satın alınmış ya da el konmuştu. Fransız ordusunun sefer erzakı, ikmal biriminin öngörüsü sayesinde bol olmakla beraber askerlerin öğünlerini zenginleştirecek tereyağı, içyağı ve sebzeyi temin etmek son derece güçtü. Avusturyalılar neredeyse bölgedeki tüm sığırları toplayıp götürmüştü; Müttefiklerin konakladıkları köylerde kolayca bulabildiği tek gıda mısır unuydu. Bunun haricinde Lombardiya köylülerinin elinde kalan az miktarlardaki gıdalar yüksek fiyatlarla satın alınıyor, ödemelerde daima satıcıların ▶

vendeurs soient satisfaits ; et les réquisitions pour l'armée française, telles que fourrages, pommes de terre ou autres denrées ont été partout largement payées aux habitants du pays, qui furent de même généreusement indemnisés des dégâts inévitables causés par la lutte.

Les blessés de l'armée sarde qui ont été transportés à Desenzano, Rivoltella, Lonato et Pozzolengo s'y trouvent dans des conditions moins désavantageuses que ceux de Castiglione : les deux premières de ces villes n'ayant pas été occupées, à peu de jours d'intervalle, par deux armées différentes, on y découvre davantage de vivres, les ambulances y sont bien tenues, les habitants moins troublés et moins effrayés y secondent activement le service de l'infirmerie, et les malades qu'on expédie de là sur Brescia sont établis dans de bonnes charrettes, garnies d'une épaisse couche de foin, où ils sont abrités du soleil par des berceaux de branches feuillées et entrelacées, solidement assujettis aux voitures, et recouverts d'une forte toile tendue encore par-dessus.

Excédé de fatigues, et ne pouvant plus trouver le sommeil, je fais atteler mon cabriolet, dans l'après-midi du 27 et je pars vers six heures pour respirer en plein air la fraîcheur du soir, et afin de prendre un peu de repos en échappant, durant ce temps, aux scènes lugubres dont on est entouré de tous côtés à Castiglione. C'était un jour favorable, aucun mouvement de troupes (comme je l'appris plus tard) n'ayant été ordonné pour le lundi. Le calme

memnuniyeti gözetiliyordu. Fransız ordusu adına yapılan yem, patates ve diğer erzak alımları bihakkın ödeniyor, savaşın bölge halkı açısından yarattığı kaçınılmaz yıkım hatırı sayılır tazminatlarla cömertçe telafi edilmeye çalışılıyordu.

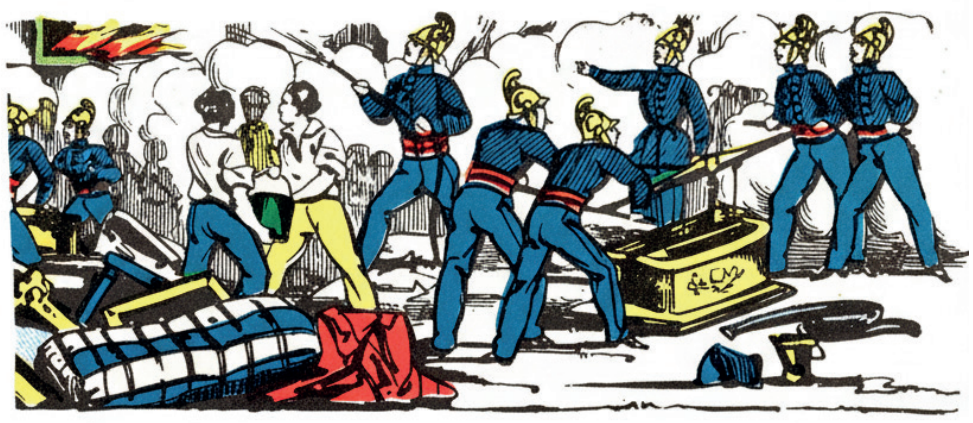
Desenzano, Rivoltella, Lonato ve Pozzolengo'ya nakledilen Sardinya ordusunun yaralıları, Castiglione'dakiler kadar kötü durumda değildi. Bu kasabalardan ilk ikisinin elinde, birkaç gün arayla iki farklı ordunun işgaline uğramadığından, daha fazla gıda bulunuyordu; sahra hastaneleri iyi durumdaydı, halk görece daha az telaşlanmış ve sarsılmış olduğundan hastane hizmetlerine bilfiil katılıyordu. Buradaki yaralılar Brescia'ya sağlam arabalarla, kalın bir saman tabakasının üzerine yatırılarak sevk ediliyordu. Bu sırada güneşten korunmaları için arabaların üzeri yapraklı dallardan örülmüş ve dayanıklı brandalarla kaplanmış kubbelerle kapatılıyordu.

27 Haziran günü öğleden sonra, artık bitkin düşmüştüm buna rağmen uyuyamıyordum. Akşam serinliğinde açık havada biraz nefes almak ve Castiglione'de her yanı saran kasvetten birkaç saatliğine kaçıp uzaklaşmak için faytonumu hazırlattım ve saat altı sularında yola çıktım. O gün şanslı bir günümdeydim, zira (daha sonra öğrendiğime göre) Pazartesi için hiçbir birliğe hareket emri verilmemişti. ▶

avait donc succédé aux terribles agitations des jours précédents sur ce champ de bataille, maintenant si mélancolique, et que la passion et l'enthousiasme ont abandonné et quitté entièrement ; mais on y aperçoit çà et là des flaques de sang séché qui rougissent le sol, et des terres fraîchement remuées, blanchies et saupoudrées de chaux, qui indiquent les places où reposent les victimes du 24. A Solférino, dont la tour carrée domine depuis des siècles, impassible et fière, ce pays où, pour la troisième fois, venaient de se heurter deux des plus grandes puissances des temps modernes, on relève encore de nombreux et tristes débris qui recouvrent, jusque dans le cimetière, les croix et les pierres ensanglantées des tombeaux. J'arrivai vers neuf heures à Cavriana : c'était un spectacle unique et grandiose que le train de guerre qui entourait ce quartier général de l'empereur des Français. Je cherchais le maréchal duc de Magenta, que j'avais l'honneur de connaître personnellement. Ne sachant pas précisément où était campé à ce moment-là son corps d'armée, je fis arrêter mon cabriolet sur une petite place en face de la maison qu'habitait, depuis le vendredi soir, l'empereur Napoléon, et je tombai à l'improviste sur un groupe de généraux qui, assis sur de simples chaises de paille ou des escabeaux de bois, fumaient leurs cigares en prenant le frais devant le palais improvisé de leur Souverain. Pendant que je m'informe de la direction assignée au maréchal de Mac-Mahon, ces officiers-généraux interrogent, de leur côté, le caporal qui m'accompagne, et qui,

Ondan sebep savaş alanında önceki günlerin korkunç kargaşası yerine hazin bir sükûnet hâkimdi; o tutku tuğyanı tamamen çekilmiş, ortalığı dalga dalga yeis kaplamıştı. Ve 24 Haziran kurbanlarına işaret ediyordu; onların oluk oluk akıttıkları kanlarıyla kızaran yerler ve altına topluca yatırıldıkları taze kazıldığı belli, üstü kireçle örtülmüş toprak yığınları… Solferino'da, yüzyıllardır dimdik ve gururla duran bir kare kule modern zamanların iki büyük gücünün üçüncü kez çarpıştığı bu toprakları gözetliyordu. İnsanlar hâlâ, mezarlığın kanla kirlenmiş haçlarını ve solgun taşlarını bile örten o dehşet verici karmaşanın etrafa saçılmış kalıntılarını topluyordu. Saat dokuz civarında Cavriana'ya vardım. Fransız İmparatoru'nun karargâhını çevreleyen savaş düzeni, görkemli ve eşsiz bir manzara sunuyordu. Şahsen tanıma şerefine eriştiğim Magenta Dükü Mareşal'i arıyordum. Birliklerinin o an tam olarak nerede konakladığını bilmediğimden faytonumu, İmparator III. Napolyon'un Cuma akşamından beri kaldığı evin karşısındaki küçük meydana çektirdim. Bu sırada basit hasır sandalyelerde yahut tahta taburelerde oturmuş, İmparator'u geçici sarayının önünde serinleyip puro içen bir grup generale rastladım. Ben onlara Mareşal Mac-Mahon'un nerede olduğunu sorarken ▶

posté sur le siége de ma voiture près du cocher, leur paraît devoir être mon ordonnance[1]; ils voudraient savoir qui je suis, et découvrir le but de la mission dont ils me supposent chargé, car il ne pouvait guère leur venir à la pensée qu'un simple touriste eût entrepris de se risquer seul au milieu des camps, et que, parvenu jusqu'à Cavriana, il se proposât, à une heure aussi tardive, d'aller plus loin. Le caporal, qui n'en savait pas davantage, resta naturellement impénétrable, tout en répondant très-respectueusement à leurs questions, et la curiosité sembla s'accroître lorsqu'on me vit repartir pour Borghetto, où devait être le duc de Magenta. Le deuxième corps que commandait le maréchal, avait dû, le 26, se porter de Cavriana à Castellaro qui en est éloigné de cinq kilomètres, et ses divisions étaient établies à droite et à gauche de la route qui conduit de Castellaro à Monzambano; le maréchal lui-même, avec son état-major, occupait Borghetto. Mais la nuit s'était avancée : n'ayant obtenu que des renseignements assez incomplets, au bout d'une heure de marche nous nous trompons de route, et pre-

[1] Ce caporal qui avait été blessé à Magenta, et qui après sa convalescence rejoignait son bataillon, s'était donné beaucoup de peine à Castiglione pour aider les infirmiers ; j'acceptai l'offre qu'il me fit de m'accompagner dans cette course au milieu des armées, où sa qualité de militaire gradé pouvait me tenir lieu de sauf-conduit dans un pareil moment. Ce même jour du 27, deux Anglais qui avaient voulu s'aventurer jusque dans l'intérieur des lignes françaises, furent pris par des soldats pour des espions allemands, et malmenés à travers le camp où ils avaient été se fourrer si malencontreusement, jusqu'à ce que, par bonheur pour eux, ils rencontrèrent le maréchal commandant le corps d'armée, qui mit promptement fin à une mésaventure dont nos deux insulaires demeurèrent d'ailleurs enchantés.

generaller de arabamın sürücü koltuğunda oturan ve emir erim sandıkları çavuşa[45] sorular yöneltmeye başladılar. Kim olduğumu ve ne amaçla geldiğimi merak ediyorlardı zira sıradan bir seyyahın, hele de akşam vakti, tek başına ordugâhlarının içine kadar gireceğini ve Cavriana'ya ulaşıp daha da öteye gitmeyi düşünebileceğini akılları kesmiyordu. Çavuş tabiatıyla saygılı ama sessizce karşıladı bu soruları ki zaten bir şey bilmiyordu. Ben Magenta Dükü'nü bulmak için Borghetto'ya doğru yola çıkarken merakları daha da artmıştı. Mareşal'in, 26'sında Cavriana'dan beş kilometre uzaktaki Castellaro'ya geçtiği, birliklerini Monzambano yolunun sağ ve soluna konuşlandırdığı, kendisinin de kurmaylarıyla beraber Borghetto'da olduğu bilgisini almıştım. Ancak vakit ilerlemişti; edindiğimiz bilgiler yetersizdi, bir saat kadar ilerledikten sonra yolu şaşırdık, ▶

45 Magenta'da yaralanıp iyileşme sürecini tamamladıktan sonra birliğine dönmekte olan bu çavuş, Castiglione'de sıhhiye erlerine yardım ederken büyük bir gayret göstermişti. Bana ordular arasındaki görevimde eşlik etme teklifini kabul ettim zira o dönemde bir astsubayın rütbesi, benim için bir çeşit güvence yahut geçiş izni işlevi görebilirdi. Aynı gün yani 27 Haziran'da, Fransız hatlarına girmekte ısrar eden iki İngiliz, Alman casusu sanılarak askerler tarafından hırpalandı ve ordugâhta epey kötü muamele gördü. Neyse ki şansları döndü ve kolordu komutanı mareşalle karşılaşmaları sayesinde bu vahim serüven son buldu. İşin tuhaf yanı, bu tehlikeli macera, ada ülkesinin iki evladını da son derece keyiflendirmişti.

nant un chemin qui mène à Volta, nous allons ainsi tomber au travers du corps d'armée du général Niel, nommé maréchal depuis trois jours, et qui est campé dans les environs de cette petite ville. Les vagues rumeurs qui se font entendre sous ce beau ciel étoilé, ces feux des bivouacs alimentés par des arbres entiers, les tentes éclairées des officiers, en un mot ces derniers murmures d'un camp qui veille et qui s'endort, reposent agréablement l'imagination tendue et surexcitée ; les ombres du soir et un silence solennel ont fait place aux bruits variés et aux émotions de la journée, et l'air pur et doux d'une splendide nuit d'Italie se respire avec délices.

Quant à mon cocher italien, il était en proie à une telle frayeur au milieu de ces demi-ténèbres, et à l'idée d'être si rapproché de l'ennemi, qu'à plus d'une reprise je fus obligé de lui retirer les guides, et de les mettre aux mains du caporal ou de les prendre moi-même. Ce pauvre homme qui s'était enfui de Mantoue, huit ou dix jours auparavant, afin de se soustraire au service autrichien, s'était réfugié à Brescia pour chercher à y gagner sa vie, et il s'était engagé chez un maître voiturier qui l'employait comme cocher. Sa grande frayeur s'était considérablement augmentée d'un coup de feu tiré de loin par un Autrichien, qui avait déchargé son arme en se sauvant à notre approche et en disparaissant dans les taillis : lors de la retraite de l'armée autrichienne, quelques soldats s'étaient cachés dans les caves des maisons de petits villages abandonnés par leurs habitants et à moitié saccagés ; ces

Volta yoluna saptık ve bu küçük kasabanın çevresinde konaklayan birliklerin, üç gün önce mareşal ünvanı alan General Niel'in ordusunun içine düştük. Yıldızlı, berrak bir gökyüzünün altında yankılanan müphem uğultular, koca kütüklerle beslenen ateşler, subay çadırlarının ışıkları, kısacası uyanık duran ve uykuya dalan bir ordugâhın bu son mırıldanmaları, gergin ve yorgun hayal gücümü bir hoşça dinlendiriyordu; günün dağdağası ve beraberinde getirdiği duygusal sarsıntılar yerini alaca karanlığın gölgelerine ve muhteşem bir sessizliğe bırakmıştı; enfes bir İtalya akşamının saf ve tatlı havası zevkle solunuyordu.

İtalyan arabacıma gelince, bu yarı karanlıkta, düşmana bu kadar yakın olma düşüncesi onu öylesine kaygılandırmıştı ki dizginleri birkaç kez elinden alıp çavuşa vermek yahut kendim tutmak zorunda kaldım. Bu zavallı adam sekiz on gün önce Avusturya hizmetinden kaçmak için Mantova'dan Brescia'ya sığınmış, orada bir arabacıda iş bulmuştu. Uzaktan bizi fark eden bir Avusturyalı askerin kaçarken silahını ateşleyip çalılıklara dalması arabacımın korkusunu iyice körükledi. Avusturya ordusunun geri çekilişi sırasında bazı askerler, sakinleri tarafından terk edilmiş ve yarı yağmalanmış köy evlerinin bodrumlarına saklanmıştı. Bu ▶

malheureux fugitifs, isolés et tout tremblants, s'étaient d'abord abreuvés et nourris tant bien que mal dans ces souterrains, ensuite ils s'étaient furtivement échappés dans les champs où ils erraient à l'aventure pendant la nuit. Incapable de se rassurer, le Mantouan ne pouvait plus du tout conduire son cheval en ligne directe; il tournait continuellement la tête, de gauche à droite et de droite à gauche, il fouillait de ses yeux hagards tous les buissons du chemin, appréhendant à chaque instant d'y voir quelque Autrichien embusqué prêt à le mettre en joue, il sondait de ses regards effarés toutes les haies, toutes les masures, et ses craintes redoublaient au moindre tournant de route; son effroi se changea en une terreur indescriptible lorsque le profond silence de la nuit fut soudainement interrompu par un nouveau coup de feu d'une vedette que l'obscurité nous avait empêchés d'apercevoir, et il faillit tomber en syncope à la vue d'un grand parapluie tout ouvert, percé de trois boulets et de plusieurs balles, qui se présenta à nos regards, sur le bord d'un champ, près du sentier qui conduisait à Volta : ce parapluie faisait probablement partie du bagage de quelque cantinière de l'armée française, à qui l'orage du 24 l'avait enlevé.

Nous avions rebroussé chemin pour reprendre la bonne route de Borghetto; il était plus de onze heures, nous faisions galoper notre cheval avec toute la rapidité possible, et notre modeste petite voiture, franchissant l'espace, filait sans bruit sur la Strada Cavallara, lorsqu'une nou-

talihsiz kaçaklar, yapayalnız ve tedirgin, bulabildikleri yiyecek ve suyla idare etmiş, geceleri de tarlalarda başıboş dolaşmaya başlamışlardı. Mantovalı arabacım korkudan atını düzgün süremez olmuştu; sürekli sağa sola bakıyor, işkilli, ürkek gözlerle çalılıkları ve yıkık dökük kulübeleri tarıyor, endişe içinde her an bir Avusturyalının yattığı pusudan çıkıp namlusunu ona doğrultmasını bekliyordu. En ufak bir dönemeçte korkusu katlanıyordu. Gecenin koyu sessizliği, karanlıkta göremediğimiz bir nöbetçinin ateşiyle apansız bozulduğunda korkusu hepten şirazesinden çıktı. Adamcağıza sanki bu yetmemişti; Volta yolunun kenarındaki bir tarlada, üç top mermisi ve birkaç kurşunla delinmiş kocaman, açık bir şemsiyeyi görüverince bayılayazdı. Bu şemsiye muhtemelen 24 Haziran'daki fırtınada Fransız ordusundan bir kantinci kadınının eşyaları arasından uçmuştu.

Sonunda geri dönüp Borghetto'ya giden doğru yolu bulduk. Saat on biri geçmişti; atımızın dizginlerini boşaltmış, dörtnala gidiyorduk. Neden sonra mütevazı arabamız Strada Cavallara üzerinde sessizce süzülerek âdeta boşlukta gibi ilerlerken beklenmedik bir sesle irkildik: ▶

velle alerte vint nous surprendre : « Qui vive, qui vive, qui vive, ou je fais feu ! » s'écrie sans reprendre haleine, et à bout portant, une sentinelle à cheval. « France ! » répond tout aussitôt le militaire qui ajoute en déclinant en même temps son grade : « Caporal au premier génie, septième compagnie... » — « Passez au large, » nous fut-il répondu. Enfin, à minuit moins un quart, nous atteignons sans autre rencontre les premières maisons de Borghetto[1]. Tout y est silencieux et sombre, cependant dans la rue principale une petite lumière brille à un rez-de-chaussée, et dans une chambre basse sont occupés des officiers comptables qui, quoique troublés dans leur travail, et fort surpris d'une apparition aussi inattendue, à pareille heure, se montrent pleins de courtoisie; et l'un d'eux, M. A. Outrey, officier-payeur, avant même d'avoir vu que j'étais muni de diverses recommandations d'officiers-généraux, m'offrit une cordiale hospitalité : son ordonnance apporta un matelas sur lequel je me jetai tout habillé pour reposer quelques heures, après avoir pris un excellent bouillon qui me parut d'autant plus restaurant que depuis bien des jours je ne mangeais rien qui vaille, et je dormis tranquillement sans être, comme à Castiglione, suffoqué par des exhalaisons malsaines et harcelé par les mouches qui, rassasiées de cadavres, ve-

[1] Borghetto est un bourg de deux mille habitants environ, sur la rive droite du Mincio, à peu près vis-à-vis de Valeggio. En 1848, les troupes sardes, sous les ordres du roi Charles-Albert, y franchirent le Mincio, malgré la vigoureuse résistance des Autrichiens qui étaient commandés par le feldmaréchal Radetzky.

"Kim var orada? Dur, yoksa ateş ederim!" diye sabırsız bir sesle bağırdı bir atlı nöbetçi. Beraberimizdeki çavuş hemeninde cevapladı: "Fransa!" Duraksamadan birliğini, rütbesini ve adını ekledi: "Birinci İstihkâm Alayı, Yedinci Bölük, Çavuş…" Nöbetçiden gelen "Geçin!" cevabı üzerine tekrar yola koyulduk. Artık başkaca bir olay yaşamadık. Nihayet gece yarısına çeyrek kala Borghetto'nun ilk evlerine ulaştık.[46] Bütün kasaba, derin bir sessizlik ve karanlığa gömülmüştü, sadece zemin katta yer alan alçak tavanlı bir odadan zayıf bir ışık hüzmesi sızıyordu ana caddeye. Burası levazım subaylarının çalışmasına tahsis edilmişti. İşlerinin bölünmesi bir tarafa, bu saatte beni karşılarında görmenin yarattığı şaşkınlığa rağmen subaylar bana son derece nazik davrandı. Maaş memurlarından Bay A. Outrey, çeşitli generallerden alınmış tavsiye mektuplarımı çıkarmamı bile beklemeden bana çok içten bir misafirperverlik gösterdi. Emir eri hemen bir şilte getirdi; aynı anda ikram ettikleri o nefis çorba da günlerdir doğru dürüst bir şey yemediğimden bana ilaç gibi geldi. Sonra üzerimden hiç çıkarmadığım kıyafetlerimle şilteye uzandım ve birkaç saatlik bir uykuya daldım. Castiglione'deki dayanılmaz kokuların ve ölülerden beslenip dirilere musallat olan sineklerin uzağında rahatça uyudum. ▶

46 Borghetto, Mincio Nehri'nin sağ kıyısında, Valeggio'nun karşısında bulunan ve yaklaşık 2.000 kişinin yaşadığı küçük bir kasabadır. 1848'de Sardinya ordusu, Kral Charles-Albert komutası altında, Mareşal Radetzky ve Avusturya kuvvetlerinin sert direnişine rağmen Mincio'yu tam da burada geçmeyi başarmıştır.

naient encore torturer les vivants. Quant au caporal et au cocher, ils s'étaient installés dans le cabriolet resté dans la rue; mais l'infortuné Mantouan, dans des transes continuelles, ne put fermer l'œil de toute la nuit, et je le retrouvai plus mort que vif.

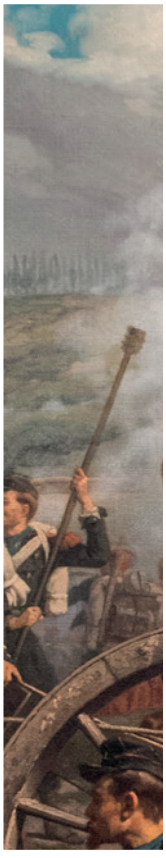
Le 28, à six heures du matin, je recevais un accueil des plus bienveillants et des plus aimables du bon et chevaleresque maréchal de Mac-Mahon, si justement nommé l'idole de ses soldats[1], et à dix heures j'étais dans cette maison de Cavriana devenue désormais historique, pour avoir, dans l'intervalle du matin au soir du 24, reçu deux grands monarques ennemis. A trois heures après midi, le même jour, j'étais de retour vers les blessés de Castiglione qui m'exprimaient leur joie de me revoir, et le 30 juin j'étais à Brescia.

[1] Le duc de Magenta est très-aimé dans l'armée française, ses soldats ont pour lui autant d'affection que de vénération; en voici un exemple : En 1856, en Algérie, sur la route de Constantine, deux ex-zouaves se trouvaient dans l'intérieur d'une diligence dont j'occupais le coupé; ils allaient à Bathna, comme ouvriers, abattre des arbres dans les forêts; ils s'entretenaient de la guerre d'Orient et du maréchal de Mac-Mahon dans leur langage pittoresque, dont quelques phrases parvinrent jusqu'à moi. « Ce général, disait l'un, y en a-t-il un pareil? c'est lui qui savait nous commander! nous sommes de vieux troupiers, de vieux grognards, nous n'avons jamais eu peur, et cependant nous avons pleuré; te rappelles-tu quand il nous a parlé dans la plaine, lorsque nous étions congédiés, que notre temps était fini, qu'il nous a fait ses adieux, et qu'il nous a dit : Mes enfants, vous avez servi avec courage sous les drapeaux, vous rentrez dans la vie civile, ne commettez jamais d'actions basses, rappelez-vous que vous avez un père, et ce père, c'est moi! a-t-il dit en se frappant la poitrine... et ma bourse est la vôtre. Touchez-moi tous la main... Te rappelles-tu quand il nous a jeté sa bourse pleine d'or, et qu'il a dit : Partagez, mais surtout ne vous disputez pas!... Et nous avons tous pleuré, comme des petites filles. »

Çavuş ve arabacı arabada kalmıştı fakat zavallı Mantovalı biteviye kaygılanarak gece boyunca gözünü bile kırpmamıştı, sabahleyin onu ölüden farksız bir hâlde buldum.

28 Haziran sabahı saat altıda, askerlerinin gözünde bir ilah mertebesine yükselmiş,[47] şövalye ruhlu kahraman Mareşal Mac-Mahon tarafından son derece sıcak ve dostane karşılandım. Saat onda ise 24 Haziran gününün düşman hükümdarlarının ikisine birden yine aynı gün içinde mesken olması hasebiyle artık tarihî bir önem kazanmış olan Cavriana'daki evdeydim. Ardından yola çıkarak öğleden sonra saat üçte Castiglione'deki yaralıların yanına döndüm; beni yeniden gördüklerine çok sevindiler. 30 Haziran'da ise Brescia'daydım.

47 Magenta Dükü, Fransız ordusunda hem çok sevilen hem de büyük saygı gören bir komutandı. 1856'da Cezayir'deydim, Constantine istikametinde ilerleyen bir posta arabasının ön koltuğunda yaptığım yolculuk boyunca arabaya Bathna'ya ağaç kesme işine gitmek üzere binen ve arkamda oturan iki eski Zuav'ın sohbetine kulak misafiri olmuştum. Doğu Savaşı'nı ve Mareşal Mac-Mahon'u kendilerine özgü bir dille anlatıyorlardı. "Şu General," dedi onlardan biri, "Onun gibi biri daha var mı? Komuta etmesini bilen gerçek bir kumandandı! Biz yaşlı askerler, huysuz ihtiyarlarız; korku nedir bilmeyiz ama onun o sözleri karşısında gözyaşlarımızı tutamamıştık. Hatırlıyor musun, terhis olacağımız gün ovaya çıkarıldığımızda bize nasıl hitap etmişti: 'Evlatlarım, bayrağın altında yiğitçe hizmet ettiniz; şimdi sivil hayata dönüyorsunuz. Asla utanacağınız bir şey yapmayın; unutmayın ki sizin bir babanız var, o da benim!' Elini kalbine koyarak söyledi bunları. Sonra da 'Kesem sizin kesenizdir. Hepiniz elinizi uzatın…' Hatırlıyor musun? Ardından altınla dolu cüzdanını bize fırlatıp 'Aranızda paylaşın ama sakın kavga etmeyin!' demişti. Hepimiz birer çocuk gibi ağlamıştık."

Cette ville, si gracieuse et si pittoresque, est transformée, non pas en une grande ambulance provisoire comme Castiglione, mais bien en un immense hôpital : ses deux cathédrales, ses églises, ses palais, ses couvents, ses colléges, ses casernes, en un mot tous ses édifices sont encombrés par les victimes de Solférino; quinze mille lits y ont été improvisés, en quelque sorte, du jour au lendemain; les généreux habitants ont fait plus qu'on n'avait jamais fait, nulle part, vis-à-vis d'événements pareils. Au centre de la ville, la vieille basilique appelée il Duomo vecchio ou la Rotonde, avec ses deux chapelles, renferme un millier de blessés; le peuple se porte en foule auprès d'eux, et les femmes de toutes les classes leur apportent à profusion des oranges, des gelées, des biscuits, des bonbons et des friandises; l'humble veuve ou la plus pauvre petite vieille ne se croit pas dispensée de venir elle-même faire accepter son tribut de sympathie et sa modeste offrande; les mêmes scènes se passent dans la nouvelle cathédrale, magnifique temple en marbre blanc à la vaste coupole, où sont agglomérés des centaines de blessés, et elles se répètent dans les quarante autres édifices, églises ou hôpitaux qui contiennent, entre eux tous, près de vingt mille blessés et malades.

La Municipalité de Brescia s'éleva aussitôt et sut se maintenir dignement au niveau des devoirs extraordinaires que lui imposaient des circonstances si solennelles; elle s'était constituée en permanence, et elle s'entoura des lumières et des conseils des citoyens les plus notables qui

Bu manzaralı zarif kasaba, geçici bir devasa sahra hastanesine dönüşen Castiglione'nin aksine sanki öteden beri varlığını sürdüren muazzam bir hastaneyi andırıyordu: İki katedrali, kiliseleri, sarayları, manastırları, okulları, kışlaları, kısacası tüm binaları Solferino kurbanlarına hasredilmiş; mucize kabilinden bir gayretle bir gecede on beş bin yatak hazırlanmıştı. Kasabanın cömert halkı, benzeri olaylar karşısında hiçbir yerde görülmemiş bir fedakârlıkla hareket ediyordu. Şehrin merkezindeki il Duomo Vecchio yahut La Rotonda adıyla bilinen eski bazilika, iki şapeliyle birlikte bin yaralıyı ağırlıyor, halk akın akın onların yanına koşuyor, her sınıftan kadın hastalara sandıklar dolusu portakal, jöle, bisküvi, şekerleme ve nice başka yiyecekler getiriyordu. En yoksul dullardan en fakir yaşlı kadınlara değin hepsi yaralılara şefkat göstermeyi, ufacık da olsa bir armağan sunmayı vazife biliyordu. Benzer sahneler, yüzlerce yaralının birbirine sokulmuş hâlde yattığı, bembeyaz duvarları ve görkemli kubbesiyle yükselen Yeni Katedral'in içinde de toplamda yaklaşık yirmi bin yaralı ve hastanın barındığı kasabanın dört bir yanındaki kırk kadar bina, kilise ve hastanede de tekrarlanıyordu.

Brescia Belediye Meclisi hiç vakit kaybetmeksizin harekete geçerek böylesine zorlu koşulların yüklediği olağanüstü sorumlulukları olanca vakarıyla ve bihakkın omuzlamayı bildi. ▶

l'appuyèrent efficacement de leur concours ; elle nomma pour la direction supérieure des hôpitaux, sur la proposition de l'éminent docteur Bartolomeo Gualla, une commission centrale dont il fut le président, et qui fut composée des docteurs Corbolani, Orefici, Ballini, Bonicelli, Cassa, C. Maggi et Abeni, lesquels, avec une activité digne d'admiration, ne s'épargnèrent aucune peine ni le jour ni la nuit. Cette Commission établit à la tête de chaque hôpital un administrateur spécial et un chirurgien en chef, aidé par quelques médecins et par un certain nombre d'infirmiers. En faisant ouvrir un couvent, une école ou une église, elle créait, en peu d'heures et comme par enchantement, des hôpitaux pourvus de centaines de lits, d'une cuisine spacieuse et d'une buanderie, et approvisionnés de linge, comme de tout ce qui pouvait être utile ou nécessaire. Ces mesures furent prises avec un tel empressement et avec tant de cœur qu'au bout de peu de jours on s'émerveillait du bon ordre et de la marche régulière de ces hospices si multipliés, et cet étonnement était bien naturel quand on réfléchit que la population de Brescia, qui est de quarante mille habitants, se trouva, tout à coup, à peu près doublée par plus de trente mille blessés ou malades[1]. Et comment ne pas rappeler ici

[1] Du 15 juin au 31 août, et d'après des chiffres officiels, on a compté, seulement en fiévreux et en malades, 19,665 soldats reçus dans les hôpitaux de Brescia, dont plus de 19,000 appartenaient à l'armée franco-sarde. De leur côté, les Autrichiens comptaient au moins 20,000 malades dans leurs hôpitaux de la Vénétie, sans parler de la masse des blessés qui y étaient aussi soignés.

Hiç aralıksız toplanan Meclis, kasabanın ileri gelen eşhasının bilgi ve tavsiyelerine başvurarak onlardan destek ve yardım aldı. Ünlü hekim Bartolomeo Gualla'nın teklifiyle hastane çalışmalarını yönetmek üzere bir merkez komite kuruldu. Reisliğini bizzat Gualla'nın deruhte ettiği bu komitede Dr. Corbolani, Orefici, Ballini, Bonicelli, Cassa, C. Maggi ve Abeni yer alıyor; hepsi gece gündüz demeden, büyük bir şevkle çalışıyordu. Komite her hastanenin başına özel bir idareci ve bir başhekim atadı; bunlara birkaç doktor ve muayyen sayıda hemşire eşlik ediyordu. Manastır, okul veya kiliselerin kapıları ardına kadar açtırıldı; âdeta sihirli bir dokunuşla, birkaç saat içinde geniş mutfaklara ve çamaşırhanelere sahip, gerekli her türlü malzemeyle donatılmış yüzlerce yataklı hastaneler oluşturuldu. Bu tedbirler öylesine hızlı ve samimiyetle tatbik mevkiine konuldu ki yalnızca birkaç gün içinde kurulan onca geçici hastanenin ne denli tertip ve intizamla işlediğini gören herkes hayretler içinde kalıyordu. Bu şaşkınlık doğaldı zira Brescia'nın 40 bin kişilik nüfusu, bir anda 30 bini aşkın hasta ve yaralının gelmesiyle neredeyse iki katına çıkmıştı.[48] ▶

48 Resmî kayıtlara göre 15 Haziran'dan 31 Ağustos'a kadarki zaman zarfında Brescia hastanelerine kabul edilen hasta ve hummalı sayısı 19.665'ti; bunların 19.000'den fazlası Fransız-Sardinya Ordusu askerleriydi. Öte yandan Avusturyalıların da Venetia'daki hastanelerde yatan en az 20.000 hastası vardı; üstelik bu sayıya aynı hastanelerde tedavi edilen çok sayıdaki yaralı dâhil değildi.

que les médecins, au nombre de cent quarante, déployèrent, durant tout le temps de leurs fonctions, aussi difficiles que fatigantes, une énergie et un dévouement sublimes, sans qu'aucune susceptibilité ou rivalité quelconque ait altéré un instant, en quoi que ce soit, leur bonne harmonie pour le bien général; ils furent secondés par des étudiants en médecine, et par un petit nombre de personnes de bonne volonté. Des comités auxiliaires s'étant organisés, une commission particulière fut nommée pour recevoir les dons et les offrandes en literie, lingerie et provisions de toute espèce, et une autre commission eut la direction du dépôt ou magasin central[1].

Dans les vastes salles des hôpitaux, les officiers sont ordinairement séparés des soldats, et les Autrichiens ne sont pas confondus avec les Alliés. Les séries de lits paraissent semblables, mais sur une étagère au-dessus de chaque homme, son uniforme et son képi font distinguer l'arme à laquelle il appartient. On commence à empêcher la multitude d'entrer, elle gêne et embarrasse le service. A côté de militaires aux figures martiales et résignées, en voilà d'autres qui murmurent et qui se lamentent; dans les premiers jours toutes les blessures semblent graves. On remarque chez les soldats français le caractère ou l'esprit gaulois vif, net, souple et facile, quoique ferme et énergique, mais impatient et susceptible de s'emporter

[1] La première de ces commissions était composée de MM. Pallavicini, Glisenti, Averoldi, Sienna, des avocats Zuccoli et Conter, et du chanoine Rossa; et la seconde de MM. Basileuli, Caprioli, Rovetta et Da Ponte.

Ve burada, sayıları yüz kırkı bulan hekimin, bu son derece güç ve yıpratıcı görevleri boyunca sergiledikleri gayret ve fedakârlığı; aralarına tek bir çekişme veya kıskançlık gölgesi düşürmeksizin kusursuz bir ahenkle gerçekleştirdikleri işleri anmadan geçmek haksızlık olur. Onlara tıp öğrencileri ve az sayıda gönüllü destek oldu. Yardımcı komiteler kuruldu; yatak takımları, çarşaflar gibi eşya ve her neviden erzak bağışının kabulüne yönelik özel bir komisyon atandı; başka bir komisyona da ana depo veya ambarın yönetimi verildi.[49] Geniş hastane koğuşlarında, subaylar genellikle erlerden ayrılıyor, Avusturyalılar ise Müttefik Ordu'nun askerleriyle karıştırılmıyordu.

Yatak sıraları birbirine benzese de her hastanın başucundaki rafta yer alan üniforma ve kep, onun hangi birliğe ait olduğunu gösteriyordu. Ziyaretçilerin, çalışmaları aksatacak şekilde içeri doluşmalarını önlemek üzere tedbirler alınmıştı. Metanet ve teslimiyetle bakıp bekleyen askerler kadar sürekli huysuzlanıp yakınan başkaları da vardı; ilk günlerde tüm yaralar ciddi görünüyordu. Fransız askerlerindeki canlı, kararlı, uyumlu ve neşeli Galyalı ruhu hemen göze çarpıyordu. Sağlam ve zinde olmalarının yanı sıra sabırsız ve en küçük bir terslikte öfkelenmeye yatkın bir tabiattaydılar. ▶

49 Bu komisyonlardan ilki Pallavicini, Glisenti, Averoldi, Sienna, Zuccoli, Conter ve Rahip Rossa'dan oluşuyordu. İkincisi ise Basiletti, Caprioli, Rovetta ve da Ponte'den meydana gelmişti.

à la moindre contrariété. S'inquiétant peu et ne s'affectant guère, leur insouciance fait qu'ils se prêtent plus volontiers aux opérations que les Autrichiens, qui, d'humeur moins légère, redoutent beaucoup les amputations, et sont plus disposés à s'attrister dans leur isolement. Les médecins italiens, vêtus de leurs grandes robes noires, soignent les Français avec tous les égards possibles, mais le mode de traitement que suivent quelques-uns d'entre eux, désole leurs malades, car il prescrit la diète, la saignée et l'eau de tamarin.

Je retrouve dans ces salles plusieurs de mes blessés de Castiglione qui me reconnaissent : ils sont mieux soignés maintenant, mais leurs épreuves ne sont pas finies. Voici l'un de ces héroïques voltigeurs de la garde qui s'est si courageusement battu, et qui a séjourné à Castiglione, où je l'ai pansé pour la première fois : atteint d'un coup de feu à la jambe, il est étendu sur son grabat ; l'expression de son visage dénote une profonde souffrance, il a les yeux caves et ardents, son teint jaune et livide annonce que la fièvre purulente est venue compliquer et aggraver son état, ses lèvres sont sèches, sa voix tremblotante, la hardiesse du brave a fait place à je ne sais quel sentiment d'appréhension craintif et hésitant, il a peur qu'on s'approche de sa pauvre jambe que la gangrène a déjà envahie. Le chirurgien français, qui fait les amputations, passe devant son lit, le malade lui prend la main qu'il serre dans les siennes, dont le toucher est comme celui d'un fer brûlant. « Ne me faites pas de mal,

Kaygıya pek yer tanımayan, duygularını kolay kolay belli etmeyen bu rahat ve neşeli mizacın, onları ameliyat masasında Avusturyalı emsallerine kıyasla daha dayanıklı kıldığı açıktı. Avusturyalılar ise hadiseleri daha bir ciddiyetle karşılıyor, ampütasyonlardan yoğun bir korku duyuyor, boğucu yalnızlıklarında huzursuzluk ve endişeyle kıvranıyorlardı. Uzun siyah cüppeleriyle İtalyan doktorlar, Fransızlara mümkün olan en iyi bakımı sunuyor ancak bazılarının uyguladığı tedavi yöntemleri –diyet, kan alma ve demirhindi suyu– hastalarını perişan ediyordu.

Bu koğuşlarda, Castiglione'de karşılaştığım bazı yaralılara tekrar rastladım; görür görmez beni tanıdılar. Şimdi daha iyi bakılıyorlardı ama çileleri henüz bitmemişti. Aralarında o yiğit Muhafız piyadelerinden biri de vardı; yarasını ilk olarak Castiglione'de ben sarmıştım. Bacağından vurulmuştu; sedyesinde kıvranıyor, acısının şiddeti yüzünden okunuyordu. Alev alev yanan çökkün gözleri ve sarı solgun teni cerahatin vücuduna yayıldığını, durumunun ağırlaştığını ele veriyordu. Dudakları kuru, sesi titrek; o mertçe cesaretin yerini belli belirsiz bir korku ve tereddüt almış… Çoktan kangrene kesmiş zavallı bacağına kimsenin dokunmasına yanaşmıyordu. Ampütasyonları yapan Fransız cerrah yatağının önünden geçerken kızgın demir gibi yanan elleriyle onun elini yakalayıp sımsıkı kavradı. "Bana zarar vermeyin, ▶

c'est horrible ce que je souffre ! » s'écrie-t-il. Mais il faut agir, et sans retard : vingt autres blessés veulent être opérés dans la même matinée, et cent cinquante attendent leur pansement, on n'a pas le temps de s'apitoyer sur un seul ni de s'arrêter à ses indécisions. Le chirurgien, bon de caractère, mais froid et résolu, répond seulement : « Laissez-nous faire, » puis il relève rapidement la couverture; la jambe fracturée a doublé de volume, de trois endroits s'écoule une suppuration abondante et fétide, des taches violettes prouvent qu'une artère principale ayant été rompue le membre ne peut plus être nourri, il n'y a donc plus de remède, et la seule ressource, s'il y en a une, c'est l'amputation au tiers supérieur de la cuisse. Amputation ! mot effrayant pour ce malheureux jeune homme, qui dès lors ne voit devant lui d'autre alternative qu'une mort prochaine ou la misérable existence d'un estropié. Il n'a plus le temps de se préparer à la dernière décision : « Mon Dieu, mon Dieu ! qu'allez-vous faire? » demande-t-il tout frissonnant. Le chirurgien ne répond pas. « Infirmier, transportez, dépêchez ! » dit-il. Mais un cri déchirant s'élève de cette poitrine haletante, l'infirmier maladroit a saisi la jambe inerte, et pourtant si sensible, beaucoup trop près de la plaie : les os fracturés en pénétrant dans les chairs ont causé un horrible supplice au soldat, dont on voit la jambe fléchir, ballottée par les secousses du transport jusqu'à la salle des opérations. Affreux cortége ! il semble que l'on conduise une victime à la mort. Il repose enfin sur la table des opérations, qui est recou-

bu acı dayanılmaz!" diye haykırdı. Ama harekete geçmek, hem de bir an boşa geçirmeksizin harekete geçmek gerekiyordu. O sabah yirmi yaralı daha ameliyat edilmeyi bekliyordu, yüz elli kişi de pansuman için sıradaydı. Tek bir vakaya acıyıp duraksayacak yahut hastanın karar vermesini bekleyecek vakit yoktu. Hem iyi huylu hem de soğukkanlı ve kararlı olan cerrah cevaben sadece "Her şeyi bize bırakın." dedi ve ardından hızla battaniyeyi kaldırdı. Kırık bacak iki katına şişmiş, üç yerden yoğun ve kötü kokulu irin akıyordu; mor lekeler, bir ana atardamarın yırtıldığını, dolayısıyla uzvun artık beslenemediğini gösteriyordu. Uyluğun üst üçte birlik kısmından ampütasyon yapmak dışında hiçbir yol yoktu; tek çare buydu, eğer buna çare denirse… Ampütasyon! Bu zavallı delikanlı için ne dehşet yüklü bir kelimeydi… Ya yaklaşan ölüm ya da sakat bir hayat; önünde yalnızca bu iki ihtimal vardı artık… Cesaretini toplayacak kadar bile vakit bulamamıştı. "Aman Tanrım, ne yapacaksınız bana?" diye titreyerek sordu. Cerrah ona cevap vermedi. Yardımcılarına "Götürün onu, çabuk!" diye emretti. An geçmedi; hastanın titreyen boğazından yürek parçalayıcı bir çığlık koptu. Beceriksiz hastabakıcı, hareketsiz ama son derece hassas bacağı yaranın çok yakınından kavramıştı. Kırık kemikler ete saplanıp hastaya tahammülü imkânsız bir acı vermişti. Taşıma sırasında bacağı eğilip bükülerek biçimsiz bir hâl aldı. Ah, o korkunç tören! Âdeta kurban edilmeye götürülen bir kuzu gibiydi. Sonunda, ince bir şilteyle kaplı bir ameliyat masasına yatırıldı. ▶

verte d'un mince matelas; à côté de lui, et sur une autre table, une serviette cache les instruments. Le chirurgien, tout à son affaire, n'entend et ne voit plus que son opération ; un jeune aide-major retient les bras du patient, et pendant que l'infirmier, saisissant la jambe saine, attire de toutes ses forces le malade vers le bord de la table, celui-ci effrayé s'écrie : « Ne me laissez pas tomber! » et il serre convulsivement avec ses bras le jeune docteur prêt à le soutenir, et qui lui-même, pâle d'émotion, est presque tout aussi troublé. L'opérateur a ôté son habit, il a retroussé ses manches jusque près de l'épaule, un large tablier remonte jusqu'à son cou; un genou sur les dalles de la salle et la main armée du terrible couteau, il entoure de son bras la cuisse du soldat et d'un seul coup fend la peau dans toute sa circonférence, un cri perçant a retenti dans l'hôpital; le jeune médecin, face à face avec le martyr, peut contempler sur ses traits contractés les moindres détails de cette atroce agonie : « Courage, » dit-il à demi-voix au soldat, dont il sent les mains se crisper sur son dos : « deux minutes encore et vous serez délivré! » Le chirurgien s'est relevé, il a commencé à séparer la peau des muscles qu'elle recouvre, et qu'il met à nu; il découpe et pèle en quelque sorte les chairs en retroussant la peau à la hauteur d'un pouce, comme une manchette; puis, revenant à la charge, d'un tour vigoureux il traverse et tranche avec son couteau tous les muscles jusqu'à l'os; un torrent de sang jaillit des artères qui viennent d'être ouvertes, inonde l'opé-

Yanındaki masanın üzerinde beyaz bir bezle örtülü ameliyat aletleri duruyordu. Cerrah, kendini tamamen işine vermiş, başka bir şeyi ne duyuyor ne görüyordu. Genç bir asistan hastanın kollarını tutarken bir hemşire de sağlam bacağını kavrayıp tüm gücüyle hastayı masanın kenarına çekmeye çalıştı. Hasta destek vermek için hazır bekleyen genç doktora sımsıkı tutunarak "Düşmeme izin vermeyin!" diye bağırdı korkuyla… O genç doktorun da yüzü hastanınki kadar solgun ve neredeyse onun kadar endişeliydi. Cerrah ceketini çıkardı, kollarını omuzlarına kadar sıvadı, boynuna dek uzanan beyaz bir önlük giydi. Bir dizini yere dayayarak askerin uyluğunu kavradı ve elindeki korkunç bıçakla tek hamlede deriyi çepeçevre kesip yardı. Aynı anda tüm hastane keskin bir çığlıkla yankılandı; genç doktor, göz göze geldiği bu kurbanın kasılmış yüz hatlarında acının en küçük ayrıntısını dahi görebiliyordu: "Dayan," diyerek devam etti, askerin sırtına kenetlenen ellerinin giderek artan baskısı altında alçak bir sesle; "iki dakika daha, birazdan kurtulacaksın!" Cerrah ayağa kalkıp deriyi altındaki kaslardan ayırarak sıyırdı; sanki bir manşet gibi bir başparmak kalınlığında kıvırarak yukarı çekti. Sonra asıl işleme döndü ve güçlü bir hareketle kasları kemiğe kadar kesti. Açılan damarlardan fışkıran kan, cerrahın üzerine fışkırmış, oradan da yere damlıyordu. ▶

rateur et ruisselle sur le plancher. Calme et impassible, l'habile praticien ne prononce pas un mot, mais tout à coup au milieu du silence qui règne dans la salle, il s'adresse avec colère à l'infirmier maladroit : « Imbécile, lui dit-il, ne savez-vous pas comprimer les artères ? » Ce dernier, peu expérimenté, n'a pas su prévenir l'hémorragie en appliquant convenablement le pouce sur les vaisseaux. Le blessé, au comble de la douleur, articule faiblement : « Oh ! c'est assez, laissez-moi mourir! » et une sueur glacée découle de son visage. Mais il y a encore une minute à passer, une minute qui est une éternité. L'aide-major, toujours plein de sympathie, mesure les secondes, et observant tour à tour ou le maître qui opère ou la figure du patient, il essaie de soutenir son courage, et le voyant frissonner d'épouvante, il lui dit : « Plus qu'une minute! » En effet le moment de la scie est arrivé, et déjà l'on entend l'acier qui crie en pénétrant dans l'os vif et qui sépare du corps le membre à moitié pourri. Mais la douleur a été trop forte sur ce corps affaibli et épuisé, et les gémissements ont cessé, car le malade s'est évanoui : le chirurgien qui n'est plus guidé par ses cris et ses plaintes, craignant que son silence ne soit celui de la mort, le regarde avec inquiétude pour s'assurer qu'il n'a pas expiré ; les cordiaux, tenus en réserve, ne parviennent qu'avec peine à ranimer ses yeux ternes, à demi-fermés et comme flétris ; le mourant semble pourtant renaître à la vie, il est brisé et exténué, mais au moins ses grandes souffrances sont terminées.

Mahir cerrah, sakin ve soğukkanlı işlerken tek kelime bile etmedi tâ ki beceriksiz hastabakıcıya öfkeyle çıkışana değin: "Ahmak herif, bir damarı bile sıkamıyorsun!" Deneyimsiz asistan başparmağını damarlara doğru şekilde bastıramadığı için kanamayı durduramıyordu. Hasta, acının zirvesinde, kısık bir sesle "Ah! Yeter, bırakın öleyim!" diye inledi; alnından soğuk terler damlıyordu. Ama hâlâ dayanması gereken bir dakika, sonsuzluk kadar uzun bir dakika vardı. Daima şefkat dolu olan yardımcı doktor, saniyeleri sayıyor, bakışlarını cerrahtan hastaya, hastadan cerraha tekrar tekrar çevirerek hastanın cesaretini diri tutmaya çalışıyordu. Hastanın korkuyla titrediğini görünce "Sadece bir dakika kaldı," dedi. Artık sıra testereye gelmişti; çeliğin canlı kemiğe girerken çıkardığı o dişli, tüyler ürperten sesi duydum. Çürümeye yüz tutmuş uzuv, bedenden ayrılıyordu. Fakat bu zayıf ve bitkin beden acıya daha fazla dayanamadı; artık ne bir çığlık ne bir şikâyet duyuluyordu; hasta bayılmıştı. Cerrah, onu yönlendiren feryat ve iniltiler kesilince bu sessizliğin ölümden kaynaklanabileceğinden endişelendi ve hâlâ yaşadığından emin olmak için yaralıya baktı. Yedekte tutulan kuvvetlendiricilerle yarı kapalı ve donuk gözlerde hafif bir hayat pırıltısı uyandırmak zar zor mümkün oldu. Görünüşe bakılırsa hasta ölümün eşiğinden döndürülmüştü. Vâkıâ, hem bedenen tükenmiş hem de manen çökmüştü ama en azından en kötüsü geride kalmıştı.

Dans l'hôpital voisin on emploie quelquefois le chloroforme: alors le patient, surtout le Français, traverse deux périodes bien distinctes; il passe d'une agitation, qui va souvent jusqu'au délire furieux, à un abattement et à une prostration complète, dans laquelle il demeure plongé comme dans une profonde léthargie; quelques militaires, adonnés à l'usage des liqueurs fortes, ne sont que très-difficilement chloroformés et se débattent longtemps contre ce puissant anesthésique. Les accidents et les cas de mort avec le chloroforme ne sont point aussi rares qu'on pourrait le croire, et parfois c'est en vain qu'on essaie de rappeler à la vie celui qui, quelques instants auparavant, vous parlait encore.

Qu'on se représente maintenant une opération de ce genre sur un Autrichien, ne sachant ni l'italien ni le français, et qui se laisse conduire à peu près comme un mouton à la boucherie, sans pouvoir échanger une seule parole avec ses charitables bourreaux. Les Français rencontrent partout de la sympathie, ils sont flattés, choyés, encouragés, et, lorsqu'on leur parle de la bataille de Solférino, quoiqu'ils y aient été si cruellement frappés, ils s'animent et discutent : ces souvenirs, glorieux pour eux, les enthousiasment et semblent, en reportant ainsi leurs pensées ailleurs que sur eux-mêmes, adoucir un peu leur position. Mais les Autrichiens n'ont point les mêmes priviléges. Dans les divers hôpitaux où ils sont parqués, j'insiste absolument pour les voir, ou bien je pénètre presque de force dans leurs chambrées. Avec quelle vive gratitude

Komşu hastanede bazen kloroform kullanılıyordu. Bu durumda, özellikle Fransız askerlerinde, genelde iki belirgin evre gözlenirdi: Önce, çoğunlukla çılgınca bir sayıklamaya varan aşırı bir coşku hâli baş gösterir; bunu mutlak bir durgunluk ve derin bir bitkinlik izlerdi. İkinci evrede hasta, sanki dünyayla tüm bağları kopmuşçasına ağır bir uyuşukluğa gömülürdü. Sert içkilere alışkın bazı askerler kloroforma direnç gösterir, güçlü anestezinin etkisine uzun süre karşı koyabilirdi. Kloroformun yol açtığı kazalar, hatta ölümler, sanıldığı kadar nadir değildi; bazen daha birkaç dakika önce sizinle konuşan bir adamı, tüm çabalara rağmen hayata döndürmek imkânsız olurdu.

Şimdi böyle bir ameliyatın ne İtalyanca ne de Fransızca bilen ve deyim yerindeyse bir koyun gibi sessizce kesime götürülen, hayırsever kasaplarıyla tek kelime bile konuşamayan bir Avusturyalıya yapıldığını hayal edin. Fransızlar her yerde teveccühle karşılandı, şımartıldı, cesaretlendirildi; Solferino Savaşı'nın bahsi her açıldığında verdikleri ağır kayıplara rağmen dirilir ve tartışmaya başlarlardı. Bu şanlı hatıralar, onları coşturarak düşüncelerini başka yere yönlendirdiğinden kendilerini dinlemeyi bir an olsun bırakmalarını sağlar ve acılarını bir nebze olsun hafifletirdi. Gelgelelim Avusturyalıların böyle bir ayrıcalıkları yoktu. Onların tutulduğu hastanelere girmek için ısrar ettim, hatta kimi zaman neredeyse zorla girdim. Dağıttığım bir tutam tütünü ve sarf ettiğim birkaç şefkatli sözü büyük bir minnettarlıkla karşılarlardı! ▶

ces braves gens accueillent mes paroles de sympathie et le don d'un peu de tabac! Sur leurs figures résignées, calmes et douces, se peignent les sentiments qu'ils ne savent comment exprimer, leurs regards en disent plus que tous les remercîments possibles. Les officiers se montrent particulièrement sensibles aux attentions qu'on a pour eux; ils sont traités, comme leurs soldats, avec humanité par les Brescians, mais ceux-ci ne leur témoignent aucune bienveillance. Dans l'hôpital où est le prince d'Isembourg, il occupe, avec un autre prince allemand, une petite chambre assez confortable.

Pendant plusieurs jours de suite je distribue du tabac, des pipes et des cigares dans les églises et les hôpitaux, où l'odeur du tabac, fumé par des centaines d'hommes, était très-utile pour combattre les exhalaisons méphitiques, résultant de l'agglomération de tant de malades dans des locaux étouffants de chaleur; tout ce qu'il y avait de tabac à Brescia finit bien vite par s'épuiser, et l'on fut obligé d'en faire venir de Milan; c'était la seule chose qui diminuât les appréhensions des blessés avant l'amputation d'un membre; beaucoup ont été opérés la pipe à la bouche, et plusieurs sont morts en fumant.

Un honorable habitant de Brescia, M. Carlo Borghetti, me conduit lui-même dans sa voiture, avec une extrême obligeance, aux hôpitaux de la ville, et il m'aide à répartir nos cadeaux de tabac, arrangés par les marchands en des milliers de petits cornets, que portent, dans d'énormes corbeilles et de gigantesques paniers, des soldats de bonne

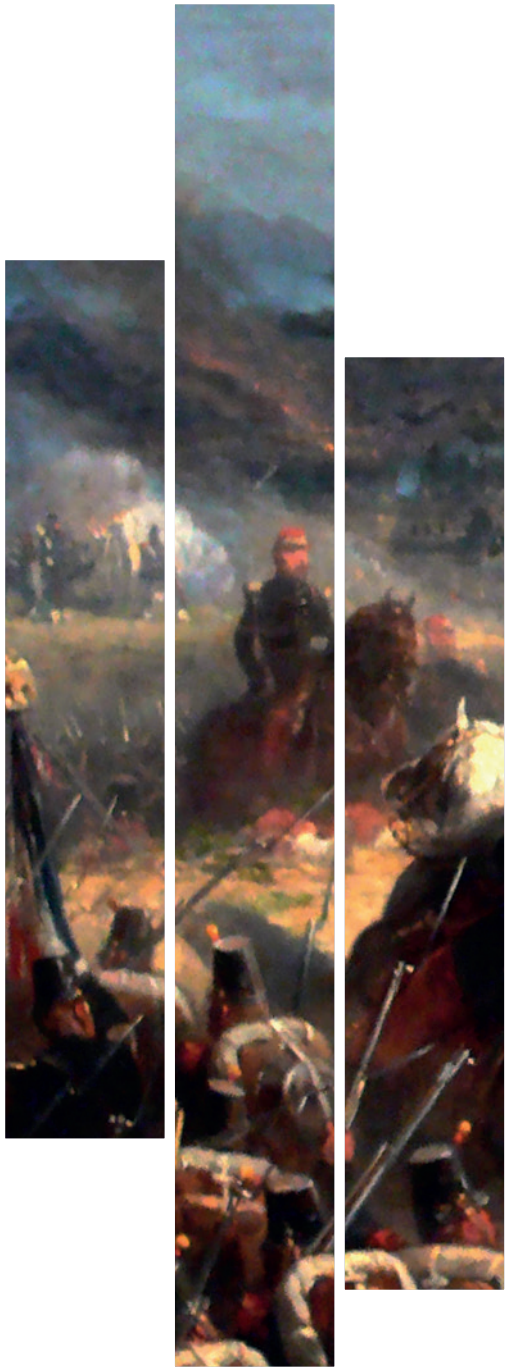
Çekingen, sakin ve nazik yüzlerinden kelimelere dökemeseler de samimi bir şükran okunur, bakışları tüm teşekkürlerden daha fazlasını söylerdi. Subaylar, kendilerine gösterilen ilgiye özellikle duyarlıydı; Brescia halkı, subay veya er ayırt etmeksizin onlara insanca davranıyor fakat dostane bir yakınlık göstermiyordu. İsembourg Prensi'nin yattığı hastanede, o, başka bir Alman prensiyle beraber küçük ama oldukça rahat bir odada kalıyordu.

Peş peşe birkaç gün kilise ve hastanelerde tütün, pipo ve puro dağıttım. Yüzlerce askerin içtiği tütünün dumanı, o boğucu sıcakta çok sayıda hastanın biriktiği bu odalardaki pis kokuları bastırmaya yarıyordu. Brescia'daki tütün stoku hızla tükendi ve Milano'dan yeni sevkiyat yapılması gereği doğdu. Yaralıların ampütasyon öncesi korkularını azaltan tek şey tütündü. Çoğu ağızlarında pipoyla ameliyat edildi, bazılarıysa son nefeslerini tüttürdükleri dumanın içinde verdiler.

Brescia'nın saygıdeğer sakinlerinden Sayın Carlo Borghetti, büyük bir nezaket göstererek beni arabasıyla şehrin çeşitli hastanelerine götürdü ve tüccarların binlerce küçük külah içinde hazırladığı tütünleri, gönüllü askerlerin devasa sepetlerle taşıdığı bu hediyeleri, dağıtmama bizzat yardımcı oldu. ▶

volonté. Partout je suis bien accueilli. Seul entre tous, un docteur lombard, le comte Calini, ne voulut pas autoriser, dans l'hôpital militaire de San Luca confié à ses soins, les dons de cigares, au grand déplaisir des pauvres alités qui jetaient des regards d'envie sur les provisions de tabac entreposées à la porte, tandis que tous les autres médecins, au contraire, se sont montrés aussi reconnaissants que leurs malades des cadeaux de cette espèce. Ce petit contretemps ne m'arrêta pas, et je dois dire que c'est là le premier obstacle que j'aie rencontré et la première difficulté, quoique en elle-même bien minime, qui se présenta à moi; jusque-là, en effet, je n'avais éprouvé aucune contrariété de ce genre, et, ce qui est plus étonnant, je n'avais pas même eu à exhiber une seule fois mon passeport ni les lettres de chaleureuses recommandations de généraux[1] pour d'autres officiers généraux, lettres dont mon portefeuille était garni. Je ne me tins donc pas pour battu vis-à-vis du docteur Calini, et le même jour dans l'après-midi, à la suite d'une nouvelle tentative à San Luca, je réussis à faire une large répartition de cigares à ces braves estropiés auxquels j'avais, bien innocemment, fait subir le supplice de Tantale; en me voyant revenir,

[1] Notamment du général marquis de Beaufort d'Hautpoul, aussi distingué par son caractère bon et affable que par ses brillantes qualités militaires : il était chef d'état-major général du corps d'armée qui avait occupé la Toscane. Depuis lors il a commandé en chef l'expédition de Syrie. — Le général de Beaufort est le neveu de feu le respectable comte de Budé, membre du Conseil général de l'Ain, qui vient de mourir à Genève, en juillet 1862, regretté de tous ceux qui l'ont connu, et que son cœur excellent et ses qualités nobles et aimables avaient fait chérir de ses nombreux amis.

Nereye gitsem coşkuyla karşılandım. Sadece Lombardiyalı Kont Calini, kendisine emanet edilen San Luca Askerî Hastanesinde puro dağıtılmasına izin vermedi. Bu karar, kapı önünde duran tütün sepetlerine hasretle bakan zavallı hastalarda büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştı. Oysa diğer tüm doktorlar bu hediyeler için en az hastalar kadar minnettar oluyordu. Bu küçük engel beni yıldırmadı; itiraf etmeliyim ki karşılaştığım ilk engel de (eğer engel denirse) buydu. O ana dek hiçbir tatsızlık yaşamamıştım; hatta cüzdanımdaki pasaportumu yahut generallerden aldığım tavsiye mektuplarını bile göstermek zorunda kalmamıştım.[50] Bu yüzden Kont Calini karşısında pes etmedim; aynı gün öğleden sonra, San Luca'da ikinci bir teşebbüste bulunarak istemeden Tantalos işkencesine[51] maruz bıraktığım bu sakat kalmış iyi yürekli askerlere bolca puro dağıtmayı başardım. ▶

50 Özellikle de hem nezaketi ve sevecenliğiyle hem de üstün askerî yetenekleriyle tanınan General Marquis de Beaufort d'Hautpol'dan söz etmem gerekir. Toskana'yı işgal eden Kolordunun Kurmay Başkanı olarak görev yapmış, ardından Suriye Seferi'nde Başkomutanlığa getirilmiştir. General de Beaufort, kısa süre önce, Temmuz 1862'de Cenevre'de vefat eden Ain Genel Konseyi üyesi müteveffa Kont de Budé'nin yeğenidir. İyi kalbi, soylu ve sevecen kişiliğiyle dostlarının gönlünde taht kurmuş olan Kont'un kaybı, onu tanıyan herkes için derin bir yas nedeni olmuştur.

51 Yunan mitolojisinde Tantalos, ulaşılmaz meyve ve suya mahkûm edilmişti; mecazi olarak umutsuz bekleyişi simgeler. Yazar, Tantalos mitine atıfla "ulaşılması mümkün görünen bir şeye erişememe"yi "Tantalos işkencesi" olarak isimlendiriyor.–ed.

ils ne purent s'empêcher de faire entendre des exclamations et des soupirs de satisfaction et de joie.

Dans le cours de mes pérégrinations je pénètre dans une succession de chambres formant le second étage d'un vaste couvent, espèce de labyrinthe converti en hôpital, et dont les salles du rez-de-chaussée et du premier étage sont remplies de malades; je trouvai dans l'une de ces chambres hautes quatre ou cinq blessés et fiévreux, dans une autre dix ou quinze, dans une troisième une vingtaine, chacun étendu dans son lit, mais tous laissés sans secours et se plaignant amèrement de n'avoir vu aucun infirmier depuis plusieurs heures; ils me demandèrent, avec de vives instances, qu'on voulût bien leur porter un peu de bouillon à la place de l'eau glacée qu'ils avaient pour toute boisson. A l'extrémité d'un interminable corridor, dans une chambre tout à fait isolée, se mourait seul, immobile sur son grabat, un jeune bersaglier, saisi par le tétanos; quoiqu'il parût encore plein de vie et qu'il eût les yeux tout ouverts, il n'entendait et ne comprenait plus rien, aussi l'avait-on déjà abandonné. Beaucoup de soldats français me prient d'écrire à leurs parents, quelques-uns à leur capitaine, qui remplace, à leurs yeux, leur famille absente. Dans l'hôpital S^{t}. Clément, une noble dame de Brescia, la comtesse Bronna, s'emploie avec une abnégation admirable à soigner les amputés; les soldats français en parlent avec enthousiasme, les détails les plus rebutants ne l'arrêtent point. « Sono madre, » me dit-elle avec une simplicité sublime. Je suis mère! ce

Döndüğümü görünce sevinç ve memnuniyetlerini yüksek sesle dile getirmekten kendilerini alamadılar.

Dolaşırken devasa bir manastırın ikinci katındaki, âdeta bir labirente dönüşmüş ve hastane olarak kullanılan bir dizi odaya girdim. Zemin katındaki ve birinci kattaki odaların tamamı hastalarla doluydu; yüksek tavanlı bu odaların birinde dört ila beş, bir diğerinde on ila on beş, bir başkasındaysa yirmi kadar hasta ateşler içerisinde yatıyordu ve her biri bir yataktaydı ve hepten kendi hâllerine bırakılmışlardı. Saatlerdir hiçbir görevli odalarına uğramadığından acı içinde yakınıyorlardı. Yanlarında buzlu su dışında hiçbir şey olmadığını söyleyip benden çorba getirmemi rica ettiler. Bitmek bilmeyen bir koridorun sonundaki bir odada tek başına yatan genç bir hafif piyade eri tetanostan yavaş yavaş tükeniyordu. Palaspare döşeğinin üzerinde kıpırtısız yatıyor; gözleri açık ve hâlâ canlı görünse de artık ne duyuyor ne de anlıyordu. Orada sessizce ölüme terk edilmişti. Birçok Fransız askeri, ailelerine yahut aileleri yerine koydukları yüzbaşılarına mektup yazmamı rica etti. San Clemente Hastanesindeyse Brescialı bir soylu hanımefendi, Kontes Bronna, eşi menendi görülmemiş bir fedakârlıkla ampütelere bakıyordu. Fransız askerleri ondan büyük bir hayranlıkla söz ediyordu. En tiksindirici ayrıntılar bile onun iradesini sarsamıyordu. Bana ağırbaşlı bir sadelikle "Sono madre!" dedi. Ben bir anneyim! ▶

mot révélait toute la grandeur de son dévouement aussi complet que maternel.

Dans les rues, je suis arrêté, jusqu'à cinq fois de suite, par des bourgeois de Brescia qui me supplient de venir chez eux leur servir d'interprète auprès d'officiers français blessés, commandants, capitaines ou lieutenants, qu'ils ont voulu avoir dans leurs maisons, et auxquels ils donnent tous les soins les plus empressés et les plus affectueux, mais souvent sans pouvoir saisir un seul mot de ce que leur dit leur hôte qui ne connaît pas l'italien; ce dernier, presque toujours agité et inquiet, s'irrite de ne pas être compris, au grand désespoir de la famille entière qui l'entoure des égards les plus sympathiques, mais les voit reçus avec l'impatience et la mauvaise humeur que donnent la fièvre et la souffrance; ou bien c'est un officier que le docteur italien veut saigner et qui, s'imaginant qu'on veut l'amputer, lui résiste de toutes ses forces, et en s'échauffant se fait un mal affreux : des paroles rassurantes et explicatives, prononcées dans la langue de leur patrie, parviennent seules, au milieu de ces quiproquos lamentables, à calmer ces invalides de Solférino. Avec quelle douceur et quelle patience les habitants de Brescia se dévouent maintenant, à leur tour, auprès de ceux qui se sont dévoués pour eux et leur pays afin de les délivrer de la domination étrangère! c'est un véritable chagrin qu'ils ressentent lorsque leur malade vient à mourir. Combien il est touchant de voir ces familles improvisées suivre religieusement, le long de la grande avenue de

Onun bu sözü, fedakârlığının yüceliğini bütünüyle ifade ediyordu. Gerçekten de tam manasıyla bir anneydi.

Kentin saygın sakinleri Brescia sokaklarında art arda beş kez yolumu kestiler; evlerine misafir ettikleri Fransız subaylara –binbaşı, yüzbaşı veya teğmenlere– tercümanlık yapmam için yana yakıla benden yardım istiyorlardı. Onlara büyük bir özen ve sevgiyle bakıyorlar ancak çoğu zaman tek kelime İtalyanca bilmeyen konuklarının söylediklerini anlamakta güçlük çekiyorlardı. Yaralı subaysa hemen her an gergin ve tedirgin olduğundan anlaşılmadığını görünce öfkeleniyor, bu durum ona tüm şefkatiyle yaklaşan ailenin hevesini kırıyordu. Bazen bir aile ferdi kan akıtmak için damar açmaya kalkıştığında subay bacağının kesileceğini sanıyor, bu iyi niyetli işleme heyecanla ve tüm gücüyle direnerek kendine ciddi zarar veriyordu. Böylesi üzücü yanlış anlaşılmalar karşısında Solferino'nun yabancı hastalarını sakinleştirmenin tek yolu onlara kendi dillerinde itimat telkin edecek açıklamalar yapmaktı. Brescia halkı ülkelerini yabancı egemenliğinden kurtarmak için hayatlarını ortaya koyan bu insanlara ne büyük bir sabır ve şefkatle hizmet etti! Hastalarının ölümü, onları gerçekten kederlendiriyordu. Bu ailelerin Saint Jean Kapısı'ndan Campo Santo'ya uzanan servi ağaçlarıyla çevrili büyük caddede,

▶

cyprès de la porte S^t. Jean, jusqu'au Campo Santo, en l'accompagnant à sa dernière demeure, le cercueil de l'officier français, leur hôte de quelques jours, qu'ils pleurent comme un ami, comme un parent, comme un fils, et dont ils ignoraient peut-être le nom !

C'est pendant la nuit qu'on enterre les soldats qui meurent dans les hôpitaux ; on a soin de prendre note, du moins le plus souvent, de leurs noms ou de leurs numéros, ce qui ne se faisait guère à Castiglione.

Toutes les villes de la Lombardie tinrent à honneur de revendiquer leurs droits dans la répartition des blessés. A Bergame, à Crémone, les secours étaient fort bien organisés, et les sociétés spéciales furent secondées par des comités auxiliaires de dames, qui soignèrent parfaitement leurs nombreux contingents de malades ; et dans l'un des hôpitaux de Crémone un médecin italien ayant dit : « Nous réservons les bonnes choses pour nos amis de l'armée alliée, mais nous donnons à nos ennemis tout juste le nécessaire, et s'ils meurent, tant pis ! » ajoutant pour s'excuser de ces paroles barbares que, d'après les rapports de quelques soldats italiens revenus de Vérone et de Mantoue, les Autrichiens laissaient mourir sans soins les blessés de l'armée franco-sarde, une noble dame de Crémone, la comtesse *** qui les avait entendues, et qui s'était consacrée de tout son cœur aux hôpitaux, s'empressa d'en témoigner sa désapprobation, en déclarant qu'elle entourait tout à fait des mêmes soins les Autrichiens et les Alliés, et qu'elle ne faisait pas de dif-

birkaç günlüğüne misafir ettikleri, belki adını bile sorup öğrenmedikleri fakat bu sırada bir dost, bir akraba, bir oğul gibi bağlandıkları Fransız subayın tabutunu son durağına kadar huşu içinde gösterdikleri tazimle izlemeleri nasıl da dokunaklı bir manzaraydı!

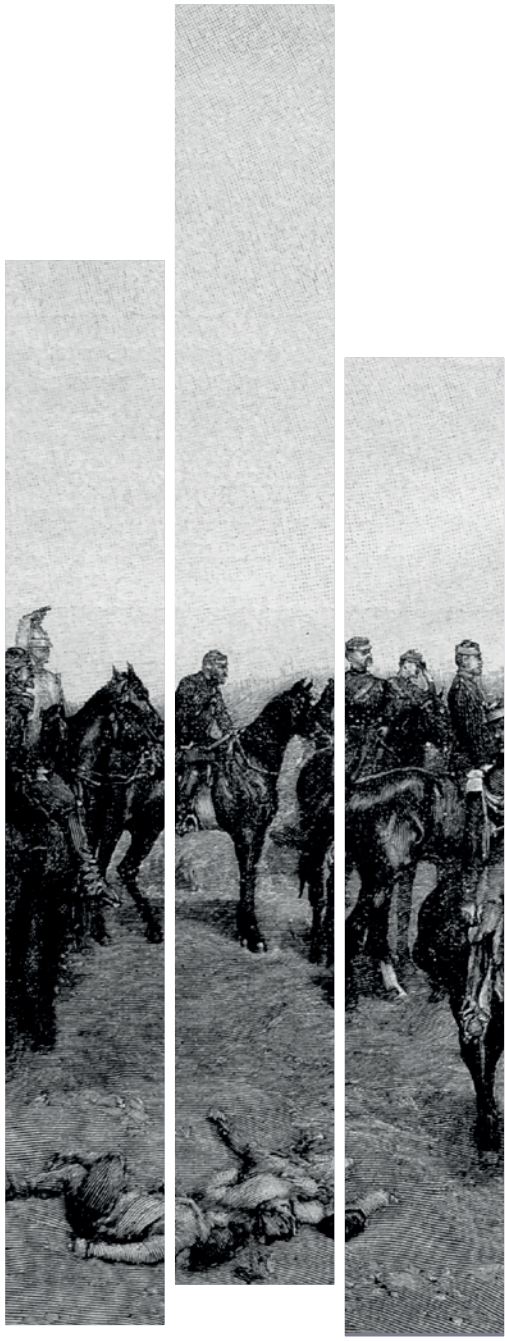
Hastanelerde ölen askerler genellikle gece gömülür, çoğu zaman en azından adları veya numaraları kaydedilirdi. Oysa Castiglione'de bunu yapmak neredeyse imkânsızdı.

Lombardiya'daki tüm kentler, yaralı askerlerden paylarına düşenlerin bakımını üstlenmeyi âdeta bir onur meselesine dönüştürmüştü. Bergamo ve Cremona'da yardım çalışmaları gereğince tertip ve tanzim edilmişti; kadınlardan müteşekkil yardımcı komiteler, özel derneklerle birlikte çok sayıda yaralıya kusursuzca bakıyordu. Fakat Cremona'daki hastanelerin birinde, bir İtalyan doktor şöyle demişti: "İyi şeyleri Müttefik Ordu'daki dostlarımız için saklıyoruz; düşmanlarımızınsa sadece temel ihtiyaçlarını karşılıyoruz, ölürlerse bu da onların talihsizliği, ne yapalım!" Bu barbarca sözleri mazur göstermek için de Verona ve Mantova'dan dönen bazı İtalyan askerlerinden, Avusturyalıların Fransız-Sardinya ordusuna ait yaralılara bakmayarak onları ölüme terk ettiklerini duyduğunu eklemişti. Kendini tüm kalbiyle hastane hizmetine adamış Cremonalı soylu bir kadın, Kontes *** bu sözleri işittiği anda tavrını göstermiş ve Avusturyalılara da Müttefik askerleriyle aynı özeni gösterdiğini, hiç ayrımsız dosta da düşmana da baktığını ▶

férence entre amis et ennemis, « car, ajouta-t-elle, Notre Seigneur Jésus-Christ n'a point établi de pareilles distinctions entre les hommes lorsqu'il s'agit de leur faire du bien. » Quoiqu'il soit possible que les prisonniers de l'armée alliée aient d'abord été traités un peu rudement, ces rapports étaient certainement inexacts et exagérés, et en tout cas rien ne pouvait justifier de pareilles expressions.

Quant aux médecins français, non-seulement ils font tout ce qui leur est humainement possible, sans se préoccuper des nationalités, mais ils gémissent et s'affligent de ce qu'ils ne peuvent pas faire. Ecoutons à cet égard le docteur Sonrier : « Je ne puis, dit-il, sans de profonds retours de tristesse, songer à une petite salle de vingt-cinq lits affectés, à Crémone, aux Autrichiens les plus gravement atteints. Je vois alors se dresser devant moi ces figures hâves, terreuses, au teint flétri par l'épuisement et une longue résorption purulente, implorant avec une pantomime accompagnée de cris déchirants, comme une grâce dernière, l'ablation d'un membre qu'on avait voulu conserver, pour aboutir à une lamentable agonie dont nous sommes demeurés les spectateurs impuissants ! »

L'Intendant général de Brescia et le docteur Guaila, directeur général des hôpitaux de cette ville, le docteur Commissetti, médecin en chef de l'armée sarde, et le docteur Carlo Cotta, inspecteur sanitaire de la Lombardie, rivalisèrent de dévouement et doivent être honorablement signalés après l'illustre baron Larrey, médecin-inspecteur en chef de l'armée française; le docteur Isnard,

ilan etmişti: "Çünkü," demişti "Rabbimiz İsa Mesih, iyilikte bulunurken insanlar arasında böyle bir ayrım yapmamıştır." Evet, Avusturyalıların eline düşen Müttefik askerlerine savaşın başında sert davranılmış olabilirdi ancak bu rivayetler apaçık abartılmış, gerçeği yansıtmayan söylentilerdi. Dolayısıyla bu sözler, katiyetle mazur görülemezdi.

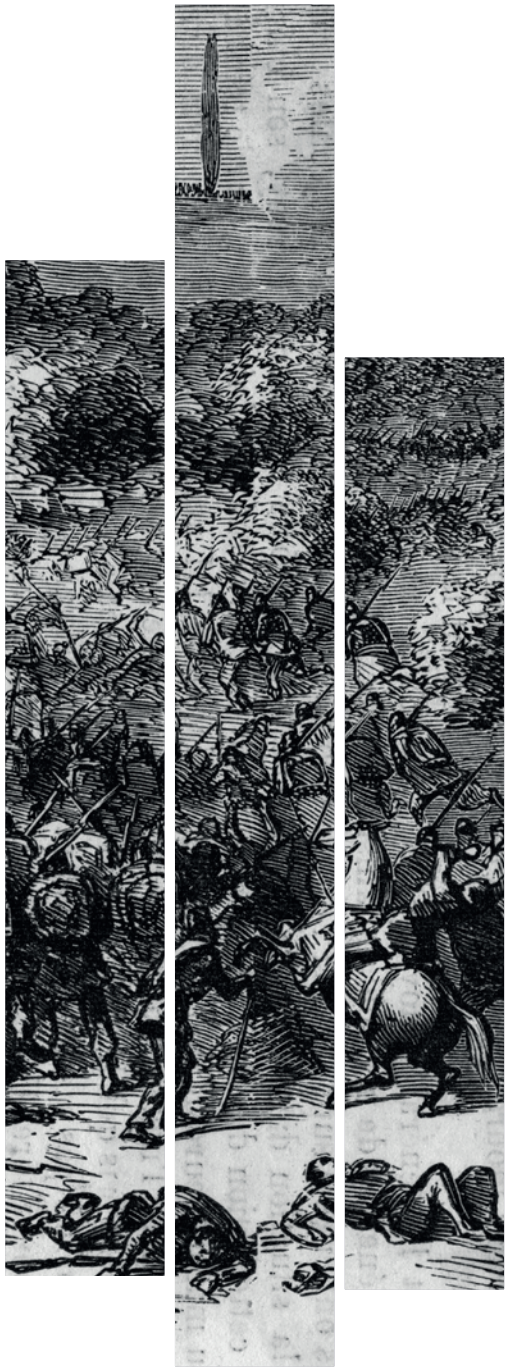
Peki, ya Fransız doktorlar… Onlar yalnızca milliyet ayrımı gözetmeksizin insan onuruna yakışır her türlü işi yapmakla kalmıyor, aynı zamanda güç yetiremedikleri şeyler için de içtenlikle üzülüp kederleniyorlardı. Doktor Sonrier'nin şu sözünü hatırlamak yerinde olur: "Cremona'da, ağır yaralı Avusturyalılara ayrılmış yirmi beş yataklı küçük koğuşu düşündüğümde kesif bir hüzün kaplar içimi. Gözlerimin önünde hâlâ o çökmüş, toprak rengine dönmüş yüzler belirir; bitkinlik ve uzun süren irin zehirlenmesinin solgun düşürdüğü tenler… Çaresizlikle, hıçkırıklarla ve yürek parçalayan çığlıklarla yalvarıyorlardı: Koruyup kurtarmaya çalıştığımız bir uzvun alınmasını, son bir merhamet niyazıyla istiyorlardı; bizse elimiz kolumuz bağlı o acıklı sahnelere, solukları tamamen tükenene dek süren çırpınışlarına yalnızca tanıklık edebiliyorduk."

Brescia'daki levazım müdürü ve hastanelerin genel idaresinden sorumlu Başhekim Doktor Gualla, Sardinya Ordusu Başcerrahı Dr. Commissetti ve Lombardiya Sağlık Müfettişi Dr. Carlo Cotta birbirleriyle sanki fedakârlık yarışına girmişlerdi. Bu isimler, Fransız ordusunun Başmüfettişi ünlü Başcerrah Baron Larrey'nin, mesleki ve idari alanda takdire şayan bir yetkinlik sergileyen Ordu Başcerrahı Dr. Isnard'ın, ▶

médecin principal de première classe, montra une habileté remarquable comme praticien et comme administrateur; près de lui, à Brescia, se distingua M. Thierry de Maugras, et toute une phalange de courageux et infatigables chirurgiens français dont on voudrait pouvoir citer tous les noms; car, certes, si ceux qui tuent peuvent prétendre à des titres de gloire, ceux qui guérissent, et souvent au péril de leur vie, méritent bien l'estime et la reconnaissance. Un chirurgien anglo-américain, le docteur Norman Bettun, professeur d'anatomie à Toronto, dans le Haut-Canada, vint exprès de Strasbourg apporter son concours à ces hommes dévoués. Des étudiants en médecine étaient accourus de Bologne, de Pise, et d'autres villes d'Italie. A côté des habitants de Brescia, quelques Français en passage, des Suisses et des Belges, autorisés par l'Administration, étaient venus aussi offrir spontanément leurs services et visitèrent les hôpitaux, se rendant utiles auprès des malades, et leur donnant de légers adoucissements tels que des oranges, des sorbets, du café, des limonades, du tabac. L'un d'entre eux changea un billet de banque allemand d'un florin à un Croate, qui, depuis un mois, implorait tous ceux qu'il voyait pour obtenir cet échange, sans lequel il ne pouvait faire aucun usage de cette modique valeur composant toute sa fortune. A l'hôpital San Gaetano, un religieux franciscain se distingue par son zèle envers les malades, et un jeune soldat piémontais, convalescent, qui, originaire de Nice, parle français et italien, traduit leurs plaintes ou leurs de-

Brescia'da olağanüstü hizmetler sunan Bay Thierry de Maugras'nın ve adlarını tek tek anmayı dilediğim yılmak yorulmak nedir bilmeyen mert Fransız cerrahlarının hepsinin adının yanına onurla yazılmalıdır. Ölüm saçanların şeref listesinde yer bulduğu bir dünyada, hayat kurtaranların, hem de çoğu kez kendi hayatlarını tehlikeye atarak hayat kurtaranların saygı ve şükranı hak etmediklerini düşünmek kabil midir? Anglo-Amerikan cerrah ve Yukarı Kanada'daki Toronto Üniversitesinde anatomi profesörü olan Doktor Norman Bettun, bu özverili insanlara destek olmak için Strasbourg'dan özellikle gelmişti. Bologna, Pisa ve diğer İtalyan şehirlerinden çok sayıda tıp öğrencisi de yardım için buralara akın etmişti. Brescia sakinlerinin yanı sıra yönetimden izin alan birkaç Fransız, İsviçreli ve Belçikalı gönüllü gezgin de hastaneleri ziyaret etmiş, hastalara portakal, şerbet, kahve, limonata ve tütün gibi küçük ikramlarda bulunarak destek olmuştu. Hatta bu gezginlerden biri, küçücük servetini bozdurabilmek için bir ay boyunca nafile yere yalvaran bir Hırvat askere merhamet edip elindeki Alman banknotu karşılığında bir florin vererek imdadına yetişmişti. San Gaetano Hastanesinde bir Fransisken keşiş, hastalara gösterdiği özverili hizmetle öne çıkmıştı; Nice'ten gelmiş genç bir Piyemonteli asker de hem Fransızca hem İtalyanca bildiğinden hastanede tercüman olarak tutulmuş ve Lombardiyalı doktorlara nekahet dönemindeki hastaların şikâyet ve taleplerini tercüme etmişti. ▶

mandes aux médecins lombards, aussi le garde-t-on comme interprète. A Plaisance, dont les trois hôpitaux étaient administrés par des particuliers et par des dames faisant l'office d'infirmiers et d'infirmières, l'une de ces dernières, une jeune demoiselle, que sa famille suppliait de renoncer à y passer ses journées, à cause des fièvres pernicieuses et contagieuses qui y régnaient, continuait néanmoins la tâche qu'elle s'était imposée, de si bon cœur, avec tant de douceur et un entrain si aimable, qu'elle était vénérée de tous les soldats: « Elle met, disaient-ils, de la joie dans l'hôpital. » — Ah! combien eussent été précieux dans ces villes de la Lombardie une centaine d'infirmiers et d'infirmières volontaires, expérimentés et bien qualifiés pour une pareille œuvre! ils auraient rallié autour d'eux des secours épars et des forces disséminées qui auraient eu besoin d'une direction éclairée, car non-seulement le temps manquait à ceux qui étaient capables de conseiller et de conduire, mais les connaissances et la pratique faisaient défaut à la plupart de ceux qui ne pouvaient apporter que leur dévouement individuel, par conséquent insuffisant et bien souvent stérile. En effet, que pouvaient faire, isolées et disséminées, une poignée de personnes de bonne volonté, vis-à-vis d'une œuvre si grande et si pressante! Au bout de huit ou dix jours, l'enthousiasme charitable des habitants de Brescia, si véritable cependant, s'était beaucoup refroidi; ils se sont fatigués et lassés, à de très-honorables exceptions près. En outre, les bourgeois inexpérimentés

Piacenza'da kentin üç hastanesini, gönüllü hanımefendi ve beyefendiler yönetiyor, hemşirelikten hastabakıcılığa her görevi üstleniyorlardı. Bu gönüllüler arasında, ailesi tehlikeli ve bulaşıcı hummalara yakalanmasından korktuğu için onu hastanelerden uzak tutmaya ne kadar uğraşsa da direnen genç bir hanım vardı. Tüm uyarılara rağmen kalmayı seçen bu genç kadın görevini öylesine büyük bir şevkle, öylesine ince bir nezaket ve derin bir şefkatle yerine getiriyordu ki askerler ona neredeyse taparcasına bağlanmıştı: "Hastaneye neşe getiriyor…" diyorlardı. Ah, keşke o günlerde Lombardiya kasabalarında yüz kadar liyakat sahibi gönüllü hastabakıcı ve hemşire olsaydı! Böylesi bir topluluk, dağınık ve yetersiz çabalara yön verir, onları tek bir merkez etrafında toplayacak mahir bir çekirdek oluşturabilirdi. Ne var ki vakit dardı; işini bilenler zamansızlıktan kendilerinden beklenen faydalı öğüt ve önerilerle rehberlik yapamıyor, iyi niyetle koşanların ekserisi de gerekli bilgi ve tecrübeden yoksun olduğundan emekleri kâfi gelmiyor, hatta çoğu kez sonuçsuz kalıyordu. Gerçekten de böylesine büyük bir felaketin karşısında müteferrik ve münferit gayretlerle didinen bir avuç insan ne yapabilirdi ki! Sekiz on gün içinde Brescia halkının samimi hayırsever coşkusu büyük ölçüde azaldı. Birkaç azimkâr istisna dışında insanlar yorulup yılmıştı. Üstelik ▶

ou peu judicieux, apportant dans les églises ou les hôpitaux une nourriture souvent malsaine aux blessés, on fut obligé de leur en interdire l'entrée; beaucoup d'entre eux qui auraient consenti à venir passer une heure ou deux auprès des malades, y renonçaient dès qu'il s'agissait d'avoir une permission et de faire des démarches pour l'obtenir; et les étrangers qui auraient été disposés à rendre service et à s'utiliser, rencontraient des obstacles imprévus, tantôt d'une espèce, tantôt d'une autre, de nature à les décourager. Mais des infirmiers volontaires bien choisis et capables, envoyés par des sociétés, ayant la sanction et l'approbation des autorités, auraient surmonté sans peine toutes les difficultés et fait incomparablement plus de bien.

Pendant les huit premiers jours après la bataille, les blessés dont les médecins disaient à demi-voix en passant devant leurs lits et en branlant la tête : « Il n'y a plus rien à faire! » ne recevaient plus guère de soins, et mouraient délaissés et abandonnés. Et cela n'était-il pas tout naturel, vu le très-petit nombre d'infirmiers, en regard de la quantité énorme des blessés? n'était-il pas d'une logique aussi inévitable que désolante et cruelle de les laisser périr sans plus s'occuper d'eux, et sans leur consacrer un temps précieux qu'il était si nécessaire de réserver aux soldats encore susceptibles de guérison? Ils étaient nombreux ceux que l'on condamnait ainsi par avance, et ils n'étaient pas sourds ces malheureux sur lesquels on

kasaba sakinleri ya bilmediklerinden ya da düşünemediklerinden genellikle yaralılar için uygun olmayan yiyecekler getiriyordu. Bu yüzden onların hastane ve kiliselere girişine mecburen kısıtlama getirildi. Fakat bu durumda hastalarla birkaç saat geçirmeye hevesli diğer birçok kişi de izin almakla uğraşmaya erindiğinden geri çekildi. Yabancı gönüllüler de öyle veya böyle kendilerini çalışmalara katılımdan soğutacak beklenmedik engellerle karşılaştılar. Oysa buralara resmî otoritelerce seçilip yönlendirilen, yetkin ve seçilmiş gönüllüler gönderilebilseydi bütün bu zorluklar muhtemelen kolayca aşılacak, yapılan yardımın değeri de katbekat artacaktı.

Savaşı takip eden ilk hafta boyunca doktorların bazı yatakların yanından geçerken umarsızca başlarını sallayıp fısıldayarak "Artık yapılacak bir şey kalmadı." sözüyle haklarındaki hükmü açıklamasının ardından bu yaralılarla neredeyse hiç kimse alakadar olmuyor, ecel gelip alana değin kendi hâllerine terk ediliyorlardı. Muazzam sayılara ulaşan yaralılara mukabil gerçekten pek az sayıda bakıcı olduğu beraber düşünüldüğünde bu hazin akıbet aslında hiç şaşırtıcı değildi; bilakis bu hüküm mantıken kaçınılmazdı, her ne kadar zalimane görünüyor ve ruhlarına azap veriyorsa da… Kurtarılma ümidi olanlara zaman ve emek ayrılabilsin diye çok sayıda bedbaht en başında ölüme mahkûm edildi. ▶

prononçait cet arrêt inexorable : bientôt ils s'apercevaient de leur délaissement, c'était le cœur déchiré et ulcéré qu'ils rendaient le dernier soupir, sans que personne s'en émût ou y prît garde ; et la fin de tel d'entre eux était peut-être encore rendue plus triste et plus amère par le voisinage de quelque jeune zouave, légèrement blessé, dont les plaisanteries frivoles et déplacées, partant du lit à côté du sien, ne lui laissent ni trêve ni repos, et par la proximité d'un autre compagnon d'infortune qui vient d'expirer, ce qui le force d'assister, lui moribond, aux funérailles si lestes, dévolues à ce camarade défunt, funérailles qui mettent d'avance sous ses yeux celles qu'il subira bientôt lui-même ; et heureux est-il s'il n'aperçoit pas certaines gens qui, le voyant à l'article de la mort, profitent de son état de faiblesse pour aller fureter dans son havre-sac et le dévaliser de ce qu'ils y trouveront à leur convenance. Ce mourant, abandonné, a pourtant, depuis huit jours, des lettres de sa famille à la poste : si elles lui étaient remises, elles seraient pour lui une consolation suprême; il a supplié, à diverses reprises, les gardiens d'aller les lui chercher, pour qu'il puisse les lire avant son heure dernière, mais les gardiens paresseux ont répondu durement qu'ils n'en avaient pas le temps, ayant bien autre chose à faire.

Il eût mieux valu pour toi, pauvre martyr, que tu eusses péri brusquement frappé d'une balle sur le champ de carnage, au milieu de ces splendides horreurs qu'on nomme la gloire ! ton nom du moins eût été entouré d'un peu

Bu mahkûmiyetin idrakinde olan zavallılar, meyus kalpleri bin parça ecellerini beklerken kimse müteessir olmuyor, hatta belki onları fark bile etmiyordu. İçlerinden bazılarının akıbetini bekleyişi, yakınlarındaki hafif yaralı birkaç Zuhaf'ın yersiz neşeleri ve yakışıksız şakalarıyla apaçık işkenceye dönüşüyordu, bu adamların densizliklerinden ötürü bir an bile dinlenemeden, huzur bulamadan gözleri açık gidiyorlardı. Bazen biri, mecali hızla tükenip soluğu azalırken gözlerinin önünde ecele teslim olan kara bahtlı yoldaşının daha soğumadan nasıl hoyratça atılıp sürüklendiğini gördüğünde kendi sonunu da izler gibi oluyordu. Ölümün eşiğindeki bu zavallılar için her hâlde en ağırı, zayıflıklarından faydalanıp torbalarını karıştırarak içindekileri çalıp çırpan kepaze elleri görmeleriydi. Ecelin insafına bırakılan bir başka yaralı bir haftadır ailesinden gelen mektupların posta merkezinden kendisine ulaştırılmasını bekliyordu. Okuyabilseydi, bu mektuplar ona son saatlerinde ne büyük bir teselli olurdu. Defalarca görevlilere mektupları getirmeleri için yalvarıp yakarmış, dünyadan göçüp gitmeden önce onları görebilmeyi istemişti. Maatteessüf kimse onun yakarışlarına kulak asmadı; tersleyerek başka işleri olduğunu, ona vakit ayıramayacaklarını söylediler.

Ah, zavallı bahtsız! Ne büyük lütuf olurdu senin için, eğer mukadderat seni savaş meydanında, insanların "şan" diye yücelttiği o görkemli dehşetin ortasında, ansızın gelen bir kurşunla alıverseydi! O vakit hiç değilse adın bir nebze itibar görür, sancağının uğruna, albayının yanı başında düşmüş olurdun toprağa. ▶

d'éclat, si tu étais tombé auprès de ton colonel en défendant le drapeau de ton régiment; il eût même mieux valu pour toi que tu eusses été enterré tout vivant par les rustres auxquels la mission d'ensevelir était dévolue, lorsque, privé de connaissance, tu as été relevé inanimé sur le mamelon des Cyprès ou dans la plaine de Médole! au moins ton affreuse agonie n'aurait pas été longue; mais maintenant, c'est une succession d'agonies que tu dois endurer, ce n'est plus le champ d'honneur qui se présente à toi, mais après d'inexprimables souffrances la mort froide et lugubre, accompagnée de tous ses épouvantements; enfin c'est à peine si ton nom échappera à l'épithète si brève de « disparu, » pour toute oraison funèbre!

Qu'était devenue cette ivresse profonde, intime, inexprimable, qui électrisait ce valeureux combattant, d'une manière si étrange et si mystérieuse, à l'ouverture de la campagne, et lors de la journée de Solférino, dans les moments mêmes où il jouait sa vie, et où sa bravoure avait en quelque sorte soif du sang de ses semblables qu'il courait répandre d'un pied si léger? Qu'étaient devenus, comme dans les premiers combats, ou lors de ces entrées triomphales dans les grandes cités de la Lombardie, cet amour de la gloire et cet entraînement si communicatif, augmentés mille fois par les accents mélodieux et fiers des musiques guerrières et par les sons belliqueux des fanfares retentissantes, et ardemment ai-

Hatta belki Medole ovasında yahut Servi Dağı'nda defin için görevlendirilmiş köylüler acelelerinden seni baygınken güya ölü sanıp gömmüş olsalardı dahi çilen bu kadar uzun sürmezdi! Heyhat, şimdi seni bekleyen tek şey bu ardı arkası kesilmeyen ızdıraplar… Kendini bulacağın yer, şerefli bir harp meydanı değil; tarifsiz acılarla örülü, buz gibi ve kasvetli bir ölüm döşeği olacak. Hem de bütün dehşetiyle! En nihayet, belki de senin adın yanında sadece "kayıp" yazan kuru bir kayıttan ibaret kalacak. Ve hiç garipsenmeksizin bu kupkuru satırdan gayrı dua edilmeyecek cenazene…

O sarhoş edici kudret, o gizemli esinti… Seferin ilk günlerinde yiğit savaşçıların damarlarında şimşek gibi çakan, Solferino'da canlarını hiçe sayarak dövüştüklerinde derunlarının en ince kıvrımlarına değin işleyen o büyü şimdi nerede? Hani o vakit, cengâverlikle kan dökmek için yanıp tutuşuyor, kendileri gibi insanlara kıymak uğruna hışımla ileri atılıyorlardı… Nerede şimdi o nam alma sevdası, nerede o savaş ateşi? Askerî bandoların ezgileriyle, borazanların çelikten yankılarıyla bin kat harlanan o ateş… ▶

guillonnés par le sifflement des balles, le frémissement des bombes et les mugissements métalliques des fusées et des obus qui éclatent et qui se brisent, dans ces heures où l'enthousiasme, la séduction du péril et une excitation violente et inconsciente font perdre de vue la pensée du trépas ?

C'est dans ces nombreux hôpitaux de la Lombardie que l'on pouvait voir et apprendre à quel prix s'achète ce que les hommes appellent pompeusement la gloire, et combien cette gloire se paie cher ! — La bataille de Solférino est la seule qui, au XIXe siècle, puisse être mise en parallèle, pour l'étendue des pertes qu'elle entraîna, avec les batailles de Borodino, de Leipsick et de Waterloo. En effet, comme résultat de la journée du 24 juin 1859, on comptait en tués ou blessés, dans les armées autrichienne et franco-sarde, 5 feldmaréchaux, 9 généraux, 1566 officiers de tous grades, dont 630 autrichiens et 936 alliés, et environ 40,000 soldats ou sous-officiers[1]. Deux mois après, il fallait joindre à ces chiffres, pour les trois armées réunies, plus de 40,000 fiévreux et morts de maladie, soit par suite des fatigues excessives éprouvées le 24 juin et les jours qui précédèrent immédia-

[1] Des journaux français et des publications ont prétendu qu'au moment de signer le traité de paix de Villafranca, le feldmaréchal Hess avait avoué que les Autrichiens, à la bataille de Solférino, avaient eu 50,000 hommes mis hors de combat, car, aurait-il ajouté, « les canons rayés français décimaient nos réserves. » Mais il est permis de douter de l'authenticité de ces paroles, répétées par quelques journaux.

Mermilerin ıslığında, bombaların gök gürültüsünü andıran infilaklarında, roket ve obüslerin metalik çığlıklarında daha da bilenmişti. Ve işte o saatlerde, tehlikenin cazibesine kapılmışken, galeyana gelip gözleri tümden kararmışken zihinlerinde ölümü hatırlatacak herhangi bir şey kalmamış, silinip gitmişti hepsi.

Lombardiya'daki hastanelere bakıldığında insanların "şan" diye yücelttikleri şeyin aslında ne kadar ağır bir bedelle satın alındığı apaçık görülüyordu. Solferino Muharebesi, sebep olduğu kayıplar bakımından XIX. yüzyılda ancak Borodino, Leipzig ve Waterloo muharebeleriyle mukayese edilebilir. 24 Haziran 1859 günü Avusturya ve Fransız-Sardinya ordularının ölü ve yaralı toplam zayiatı; 3 mareşal, 9 general ve 1.566 subay (650 Avusturyalı ve 956 Müttefik) dâhil olmak üzere yaklaşık 40.000 er ve subaydan oluşuyordu.[52] Savaşı takiben geçen hepi topu iki ayın ardından bu rakamlara üç ordunun toplamında 40.000 kişi daha eklendi. Bunların bir kısmı ölmüş, bir kısmıysa hastalık ve humma yüzünden hastanelere düşmüştü. Söz konusu kayıpların nedeni, 24 Haziran'daki muharebenin öncesinde ve sonrasında yaşanan aşırı yorgunluk kadar ▶

52 Fransız basınında ve başka bazı yayınlarda, Villafranca Barış Antlaşması imzalanırken Mareşal Hess'in Avusturya ordusunun Solferino'da 50.000 kayıp verdiğini kabul ettiği, hatta "Fransız topçusunun yivli silahları ihtiyat birliklerimizi paramparça etti." dediği ileri sürülmüştür. Ancak çeşitli gazetelerde aktarılan bu sözlerin doğruluğu şüphelidir.

tement ou qui suivirent cette date, soit par l'influence pernicieuse du climat au milieu de l'été et les chaleurs tropicales des plaines de la Lombardie, soit enfin par les accidents provenant des imprudences que commettaient les soldats. — Abstraction faite du point de vue militaire et glorieux, cette bataille de Solférino était donc, aux yeux de toute personne neutre et impartiale, un désastre pour ainsi dire européen[1].

Le transport des blessés, de Brescia à Milan, qui a lieu pendant la nuit (à cause de la chaleur torride du jour), présente un spectacle aussi dramatique que saisissant

[1] Écoutons Paul de Molènes, qui assistait à la bataille de Solférino comme officier supérieur dans l'armée française, et à qui son noble cœur a dicté les lignes suivantes qui sont tout à fait en harmonie avec notre sujet :

« Après la bataille de Marengo, » celle de 1800, « qui fut bien loin pourtant d'égaler en carnage la bataille de Solférino, Napoléon Ier éprouva un de ces sentiments soudains et puissants, étrangers aux conseils de la politique, supérieurs peut-être aux inspirations mêmes du génie, un de ces sentiments, le secret des âmes héroïques, qui éclosent sous les regards de Dieu, dans les parties les plus hautes et les plus mystérieuses de la conscience. — C'est sur le champ de bataille, écrivit-il à l'empereur d'Autriche, au milieu des souffrances d'une multitude de blessés, et environné de quinze mille cadavres, que je conjure Votre Majesté d'écouter la voix de l'humanité. — Cette lettre que nous a donnée tout entière un historien célèbre de nos jours, m'a vivement frappé. Celui qui l'avait tracée en fut lui-même ému et surpris. Sa surprise ne fut point mêlée toutefois du remords secret dont sont pénétrés, à ce qu'ils nomment leur réveil, ces hommes qui accusent leur esprit d'avoir dormi quand ils ont laissé s'accomplir quelque acte généreux de leur cœur. Il accepta, sous la forme imprévue où elle s'était offerte à lui, une pensée dont il comprenait et respectait la source. — Or la source de la pensée qui arracha au vainqueur de Marengo cet étrange cri de pitié et de tristesse, la bataille de Solférino, ajoute Paul de Molènes, la faisait de nouveau jaillir. »

Lombardiya ovasını kavuran yaz sıcağı ve bunaltıcı iklim koşullarıydı. Bazen de askerlerin kendi dikkatsizliklerinden doğan talihsiz kazalar ölümlere yol açmıştı. Tüm stratejik hesaplar gibi savaşa atfedilen şan ve şeref de bir kenara bırakılıp olan bitene tarafsız gözlerle bakıldığında bütün dehşetiyle görülüyordu ki Solferino, hakikatte kelimenin tam anlamıyla bir Avrupa felaketiydi.[53]

Gündüzün yakıcı sıcağına dayanmak imkânsız olduğundan yaralıların Brescia'dan Milano'ya nakli hep gece yapılırdı. ▶

53 Solferino'da Fransız Ordusu'nda kurmay subay olarak bulunmuş olan Paul de Molènes, asil kalbinin yönlendirmesiyle kaleme aldığı ve konumuzla bütünüyle örtüşen şu satırlarla bize sesleniyor:

"Marengo Muharebesi'nin (1800) ardından –ki bu savaş, Solferino'nun sebep olduğu kayıplarla kıyaslanamayacak kadar az can almıştı– I. Napolyon, politikanın hesaplarıyla açıklanamayacak, belki de dâhiliğin en yüce ilhamlarından bile daha yüksek bir düzeye ait bir duygulanışa kapıldı. Bu, Tanrı'nın gözü altında vicdanın en yüksek ve en gizemli katmanlarında birdenbire ışık bulan kahraman ruhların gizli sezgisiydi. Avusturya İmparatoru'na yazdığı mektupta şöyle diyordu: 'Majesteleri, sizi insanlığın sesine kulak vermeye çağırıyorum; bunu, sayısız yaralının iniltileri arasında, on beş bin cesedin ortasında, savaş meydanından yapıyorum.' Günümüzün ünlü bir tarihçisinin bütünüyle aktardığı bu mektup üzerimde derin bir etki bıraktı. Onu yazan kişi de bu sözlerinden etkilenmiş, hatta şaşırmıştır ama bu şaşkınlığında, çoğu kez cömertlik anında ölçüsüzce davrandıklarını düşünerek pişmanlık duyan insanların gizli vicdan azabından hiçbir iz yoktur. Napolyon, kendisine beklenmedik biçimde gelen bu düşünceyi tereddütsüz kabul etmiş, kaynağını anlamış ve ona saygı göstermiştir. Paul de Molènes şöyle ekler: 'Solferino Muharebesi, Marengo'nun galibinin içinden yükselen o garip hüzün ve merhamet haykırışını doğuran kaynağı yeniden açığa çıkarmıştır.'"

avec ses trains chargés de soldats mutilés, et l'arrivée aux gares, encombrées d'une population morne et silencieuse éclairée par les pâles lueurs des torches de résine, et avec cette foule compacte qui, toute palpitante à la fois d'émotion et de sympathie, semble vouloir suspendre sa respiration pour écouter les gémissements ou les plaintes étouffées qui arrivent jusqu'à elle depuis les sinistres convois.

Sur le chemin de fer de Milan à Venise, les Autrichiens, en se retirant peu à peu, dans le courant du mois de juin, jusqu'au lac de Garda, avaient coupé, sur plusieurs points, la partie de la voie ferrée qui s'étend de Milan à Brescia et à Peschiera; mais cette ligne avait été promptement réparée et rouverte à la circulation[1] pour faciliter le transport du matériel, des munitions, des vivres expédiés à l'armée alliée, et pour permettre l'évacuation des hôpitaux de Brescia.

A chaque station, des baraques longues et étroites avaient été construites pour la réception des blessés, qui, à leur sortie des wagons, étaient déposés sur des lits, ou sur de simples matelas alignés les uns à la suite des autres; sous ces hangars sont dressées des tables surchargées de pain, de bouillon, de vin et surtout d'eau, ainsi que de charpie et de bandelettes dont le besoin ne cesse pas de se faire continuellement sentir. Une multi-

[1] Ce résultat a été dû particulièrement à l'activité et à l'énergie de M. Charles Brot, banquier à Milan, seul membre du Conseil d'administration des chemins de fer lombards-vénitiens qui fût resté dans cette ville.

Karanlığın içindeki o tablo, bir dram sahnesini andırıyordu: Yaralılarla dolup taşan trenler, reçine meşalelerinin solgun ışığı altında sessiz ve mahzun kalabalıkların yığıldığı istasyonlara girmekte… Merhametten kabaran duygularıyla tir tir yürekleri ağızlarında bekleşen bu insanlar, o iniltilere karışıp yük olmasın diye derin bir sessizliğe gömülüyor...

Avusturyalılar, Haziran'da Garda Gölü'ne doğru yavaş yavaş geri çekilirken Milano ile Venedik arasındaki demir yolunu Brescia ve Peschiera hattında birkaç noktadan tahrip etmişlerdi. Ancak bu hat,[54] Müttefik Ordu'ya malzeme, mühimmat ve erzak sevkiyatını kolaylaştırmak ve Brescia'daki hastanelerin tahliyesini sağlamak için hızla onarılmış ve yeniden ulaşıma açılmıştı.

Her durakta, yaralıların indirileceği dar uzun barakalar kurulmuştu. Vagonlardan indirilenler, yan yana dizilmiş yataklara veya basit şiltelere özenle yatırılıyordu. Bu barakalardaki dizi dizi masalar ekmek, çorba, şarap ve en önemlisi serin sularla doluydu; ihtiyaç hiç kesilmediğinden pamuk ve sargı bezleri daima hazır bulunduruluyordu. ▶

54 Bunu mümkün kılan, her şeyden önce Milano'da kalmayı sürdüren Lombardiya ve Venedik Demiryolları İdare Kurulu'nun tek üyesi, banker Charles Brot'un çalışkanlığı ve bitip tükenmeyen gayretiydi.

tude de flambeaux, tenus par les jeunes gens de la localité où le convoi est arrêté, dissipent les ténèbres, et les citadins lombards, infirmiers improvisés, se hâtent d'apporter leur tribut d'égards et de gratitude aux vainqueurs de Solférino : sans faire de bruit et dans un religieux silence ils pansent les blessés, ou les portent hors des wagons avec des précautions toutes paternelles, et les étendent soigneusement sur les couches qu'ils leur ont préparées ; les dames du pays leur offrent des boissons rafraîchissantes ou des comestibles de toute espèce, qu'elles distribuent dans les wagons à ceux qui, en bonne voie de convalescence, doivent poursuivre leur route ou aller jusqu'à Milan.

Dans cette ville où il arrive à la gare de Brescia un millier de blessés par nuit[1], pendant plusieurs nuits de suite, les martyrs de Solférino sont reçus comme l'avaient été ceux de Magenta et de Marignan, c'est-à-dire avec un empressement et une affection dont la persévérance ne se lasse point.

Ce ne sont plus maintenant des feuilles de roses que répandent, depuis les balcons pavoisés des somptueux palais de l'aristocratie milanaise, sur des épaulettes étincelantes et sur des croix moirées d'or et d'émail, ces gracieuses et belles jeunes patriciennes, rendues plus belles

[1] Vers le milieu de juin 1859, et par conséquent avant Solférino, les hôpitaux de Milan renfermaient déjà environ neuf mille blessés, résultant des engagements précédents : l'hôpital Majeur ou grand hospice civil (fondé dans le xve siècle par Blanche Visconti, femme du duc Sforza) en contenait à lui seul près de trois mille.

Karanlık geceyi, gençlerin ellerindeki meşalelerin ışığı aydınlatıyordu. Lombardiya kasabalarının sakinleri, âdeta birer gönüllü hastabakıcıya dönüşmüş, Solferino'nun muzaffer askerlerine şükranlarını sunmak için sessiz bir telaşla koşuşturuyorlardı. Onları trenden babacan bir şefkatle indiriyor ve özenle hazırlanmış yataklara yatırıyor, sanki kutsal bir görevdeymişçesine çıt çıkarmamaya çalışarak huşu içinde yaralarını sarıyorlardı. Kadınlarsa yaralılara serin içecekler ve türlü yiyecekler dağıtıyor, yarası iyileşmeye yüz tutmuş olanlara vagonlarda hizmet ediyor, Milano'ya dek sürecek yolculuklarını kolaylaştırmak için çabalıyorlardı.

Brescia İstasyonu'ndan Milano'ya üst üste birkaç gece bin kadar yaralı nakledildi.[55] Magenta ve Marignan'ın kahramanları gibi Solferino'nun yiğit savaşçıları da coşkuyla ve hudutsuz bir sevgiyle karşılandılar.

Aristokrasinin genç ve zarif hanımları, gönüllerini saran o ulvi heyecanın tesiriyle daha da güzelleşmiş görünüyorlardı. Artık görkemli sarayların süslü balkonlarından altın apoletlere, ipek şeritlere yahut mineli haçlara gül yaprakları serpmiyorlardı. ▶

55 Haziran 1859'un ortalarında, yani Solferino'dan önce, Milano hastanelerinde önceki çarpışmalarda yaralanmış yaklaşık 9.000 asker bulunuyordu. Bunların yaklaşık 3.000'i Maggiore Hastanesinde yani XV. yüzyılda Dük Sforza'nın eşi Blanche Visconti tarafından kurulan büyük sivil hastanede yatıyordu.

encore par l'exaltation d'un enthousiasme passionné; mais ce sont des larmes brûlantes, expression d'un saisissement douloureux et d'une compassion qui va se transformer en un dévouement chrétien, patient et rempli d'abnégation.

Toutes les familles qui disposent d'une voiture viennent prendre des blessés à la gare, et le nombre de ces équipages, envoyés spontanément par les Milanais, dépasse peut-être cinq cents; les plus riches calèches, comme les plus modestes carrioles, sont tous les soirs dirigées à Porta Tosa, où est l'embarcadère du chemin de fer de Venise; les nobles dames italiennes tiennent à honneur de placer elles-mêmes dans leurs voitures qu'elles ont garnies de matelas, de draps et d'oreillers, les hôtes qui leur tombent en partage et qui ont été transportés depuis les wagons jusque dans ces opulents carrosses par les seigneurs lombards, aidés dans cet office par leurs serviteurs tout aussi zélés. La foule acclame sur leur passage ces privilégiés de la souffrance, elle se découvre respectueusement, et elle escorte la marche lente des voitures avec des torches illuminant les mélancoliques figures des blessés qui essaient de sourire; elle les accompagne jusqu'au seuil des palais et des maisons hospitalières où les attendent les soins les plus assidus.

Chaque famille veut avoir chez elle des blessés français, et cherche à diminuer, par toutes sortes de bons procédés, la privation de la patrie, des parents et des amis; dans les maisons particulières comme dans les hôpitaux, les

Onun yerine gözlerinden elem ve merhamet dolu yaşlar süzülüyor ve bu ateşîn gözyaşları hızla sabır ve fedakârlıkla örülmüş bir İsevi adanmışlığa dönüşüyordu.

Milano'daki her aile, elindeki arabayı yaralı askerleri istasyondan taşımak için seferber etmişti. Halkın gönüllü verdiği bu araçların sayısı beş yüzü bulmuştu. Her akşam, gösterişli faytonlardan basit arabacıklara kadar her türden araç, Venedik hattının başlangıç noktası olan Porta Tosa'ya akıyordu. Soylu İtalyan hanımları, kendilerine emanet edilen yaralıları bizzat arabalarına yerleştirmeyi bir şeref sayıyor; onları yastıklar, çarşaflar ve şiltelerle rahat ettirmeye çalışıyorlardı. Yaralı bedenler trenden bu ihtişamlı araçlara, Lombardiya beyefendilerinin kollarında taşınıyor; hizmetkârlarsa efendileriyle yarışırcasına gayret gösteriyordu. Bu talihli yaralılar geçerken kalabalık vakur bir hürmetle şapkalarını çıkarıyor, onları meşalelerin kızıllığında yaptıkları içten tezahüratlarla uğurluyorlardı. Alevlerin titreyen ışığı ağır ağır ilerleyen arabaların içindeki mahzun yüzlere vuruyor; yaralıların acılarına rağmen mütebessim olan çehrelerini aydınlatıyordu. Halk, bu sessiz alaya misafirperver saray ve evlerin kapılarına kadar refakat ediyor; kapıların ardındaysa sabırlı ve şefkatli bir bakım onları bekliyordu.

Milano'daki her aile evini bir Fransız yaralıya açmayı bir görev addederek askerlerin vatan, aile ve dost hasretini unutturmak için hiçbir çabadan kaçınmadı. ▶

meilleurs médecins sont occupés auprès d'eux[1]. Les plus grandes dames milanaises leur témoignent une sollicitude aussi courageuse que durable ; elles veillent au chevet du simple soldat, comme à celui de l'officier, avec la plus inébranlable constance ; Mme Uboldi de Capei, Mme Boselli, Mme Sala, née comtesse Taverna, et beaucoup d'autres nobles dames, oubliant leurs habitudes élégantes et commodes, passent des mois entiers à côté des lits de douleur des malades, dont elles deviennent les anges tutélaires. Tous ces bienfaits sont répandus sans ostentation ; et ces soins, ces consolations, ces attentions de chaque moment, ont bien droit, avec la reconnaissance des familles de ceux qui en ont été les objets, à la respectueuse admiration de chacun. Quelques-unes de ces dames étaient des mères dont les vêtements de deuil révélaient des pertes douloureuses toutes récentes ; rappe-

[1] Les habitants de Milan durent, pour la plupart, et au bout de peu de jours, consigner dans les hôpitaux les soldats malades qu'ils avaient recueillis chez eux, parce qu'on voulait éviter la dissémination des secours à donner et un surcroît de fatigues aux médecins qui ne pouvaient suffire à tant de visites.

La haute surveillance des hôpitaux de cette ville était confiée au docteur Cuvellier, qui s'acquitta dignement de la tâche difficile dont l'avait chargé le chirurgien en chef de l'armée d'Italie. Ce dernier fut puissamment secondé, après la bataille de Solférino, par M. Faraldo, intendant général de la province de Brescia, dont l'admirable activité, dans ces graves circonstances, et les sentiments élevés méritent les plus grands éloges.

L'armée française, lorsqu'elle partit de Milan vers le milieu de juin pour se diriger sur Brescia, laissait disponibles derrière elle des abris tutélaires pour plus de huit mille blessés.

Il faut mentionner la bonne organisation de l'armée française au point de vue humanitaire, laquelle était due spécialement à S. E. le maréchal Randon, ministre de la guerre, au maréchal Vaillant, major-général de l'armée d'Italie, et au général de Martimprey, aide-major général de l'armée.

En seçkin hekimler, hastanelerde olduğu kadar özel evlerde de onların hizmetine koştu.[56]

Milano'nun yüksek sosyetesinden hanımefendiler, rütbeli subaylardan erlere dek her yaralının başucunda sabırla nöbet tutarak nihayetsiz bir şefkat sergilediler. Madame Uboldi de Capei, Madame Boselli, Madame Sala (evlenmeden önce Kontes Taverna) ve daha nice soylu kadın, yaşayageldikleri rahat hayattan ve alışkanlıklarından vazgeçerek aylarca bu acı dolu yatakların başında kaldı. Âdeta hastaların "Koruyucu Melekleri" oldular; bunu en ufak bir gösteriş kaygısı gütmeden, hiç tantanasız hakiki bir adanmışlıkla yaptılar. Engin ilgileri, teselli eden sözleri, sabırla sürdürdükleri özenleri, onlara yalnızca hizmet ettikleri askerlerin ailelerinin minnettarlığını değil, tüm muhitlerinin de içten saygı ve hayranlığını kazandırdı. Aralarında yakın zamanda kaybettikleri evlatlarının henüz çok taze acısıyla onmaz bir keder içinde yas giysilerine bürünmüş anneler de vardı. ▶

56 Milanolular, çoğu durumda evlerinde ağırladıkları hasta askerleri birkaç gün içinde hastanelere yatırmak zorunda kaldılar. Zira yardımların dağılmasını önlemek ve doktorların altından kalkamayacakları sayıda ev ziyaretiyle yorgun düşmelerini engellemek gerekiyordu.

Milano hastanelerinin genel denetimi Dr. Cuvellier'ye emanet edilmişti; Cuvellier, İtalya Ordusu Başcerrahı tarafından uhdesine bırakılan bu ağır sorumluluğu hakkıyla yerine getirdi. Solferino Muharebesi sonrasındaysa Brescia Eyaleti Genel Komiseri M. Faraldo'dan büyük destek aldı. Faraldo'nun bu ciddi durumda gösterdiği olağanüstü gayret ve yüce karakter en yüksek övgüyü hak eder.

Fransız ordusu, Haziran ortasında Brescia'ya yönelmek üzere Milano'dan ayrılırken geride 8.000'den fazla yaralı için korunaklı barınaklar bırakmıştı.

Burada özellikle vurgulanması gereken Fransız Ordusu'nun insani bakımdan sergilediği örnek örgütlenmedir. Bu üstün başarı, Harbiye Nazırı Mareşal Randon, İtalya Ordusu Genelkurmay Başkanı Mareşal Vaillant ve Kurmay General Martimprey'nin ortak eseriydi.

lons à cet égard la sublime confidence de l'une d'elles au docteur Bertherand : « La guerre m'a ravi, lui dit la marquise L..., l'aîné de mes fils ; il est mort, il y a huit mois, des suites d'une balle reçue en combattant, avec votre armée, à Sébastopol. Quand j'ai su qu'il arrivait à Milan des Français blessés, et que je pourrais les soigner, j'ai senti que Dieu m'envoyait sa première consolation... »

Mme la comtesse Verri-Borromeo, présidente du grand comité central de secours[1], voulut constamment diriger le mouvement des dépôts de lingerie et de charpie, et sut aussi, malgré son âge avancé, trouver le temps de consa-

[1] La comtesse Justine Verri, née Borromée, est morte à Milan en 1860, laissant les plus vifs regrets chez tous ceux qui ont eu le bonheur de la connaître. — Les vastes magasins de charpie et de bandelettes, situés Contrada San Paolo, qu'elle administrait avec une haute intelligence, étaient approvisionnés par des envois considérables provenant de diverses villes et de divers pays, mais surtout de Turin où la marquise Pallavicino-Trivulzio faisait une œuvre semblable à celle de Mme Verri à Milan.

Genève et d'autres villes de la Suisse, comme aussi de la Savoie, expédièrent à Turin des quantités très-considérables de linge et de charpie par l'entremise de M. le docteur Appia, qui prit à Genève l'initiative de cette œuvre excellente. D'assez fortes sommes d'argent furent consacrées à procurer aux blessés, sans distinction de nationalités, toutes sortes de petits secours. Mme la comtesse de G... provoqua, dans ce but, la création d'un comité, et cette proposition, favorablement accueillie à Paris, reçut à Genève un commencement d'exécution. Depuis ce pays neutre, où les sympathies se répartissaient naturellement entre les deux armées belligérantes, on fit passer aux comités officiels de Turin et de Milan des secours qui devaient être distribués impartialement entre les Français, les Allemands et les Italiens.

A Turin, Mme la marquise Pallavicino-Trivulzio, si bonne, si généreuse et si dévouée, présidait le comité principal (Comitato delle Signore per la raccolta di bende, filacce, a pro dei feriti) avec toute l'activité que comportait une si grande tâche. — D'autres comités avaient été constitués à Turin, dont la population s'était très-bien montrée en faveur des victimes de la guerre.

Bu annelerden biri, Markiz, Dr. Bertherand'a feyzâfeyz şu sözleri söyledi: "Savaş," dedi kısık bir sesle; "…beni en büyük oğlumdan mahrum bıraktı. O, sekiz ay önce sizin ordunuzda, Sivastopol'de aldığı bir kurşun yarasıyla can verdi. Fransız yaralıların Milano'ya getirileceğini ve onlara bakabileceğimi duyduğumda Tanrı'nın bana en büyük tesellisini bahşettiğini hissettim."

Büyük Merkezî Yardım Komitesi Başkanı Kontes Verri-Borromeo,[57] çamaşır ve sargı depolarının yönetimini bizzat üstlenmiş ve ilerlemiş yaşına rağmen her gün birkaç saatini yaralılara kitap okumaya hasretmişti. ▶

57 Borromeo soyundan gelen Kontes Justine Verri, 1860 yılında Milano'da vefat etti; onu tanıyan herkes bu kaybı ta içten bir üzüntüyle karşıladı. Onun önderliğinde Contrada San Paolo'da kurulan devasa pamuk ve sargı depoları çeşitli şehir ve bölgelerden, özellikle Torino'dan gönderilen yardımlarla sürekli destekleniyordu. Torino'da ise Markiz Pallavicino-Trivulzio, benzer bir sorumluluğu üstlenmişti.

Cenevre başta olmak üzere İsviçre'nin birçok şehri ve Savoy'daki bazı kasabalar da Dr. Appia'nın teşebbüsüyle Torino'ya büyük miktarda keten ve pamuk göndermişti. Ayrıca kayda değer miktarda para, hangi milletten olduklarına bakılmaksızın tüm yaralı askerlerin en küçük ihtiyaçlarını bile karşılamak için harcandı. Kontes de G… bu amaçla bir komite kurulmasını önerdi; Paris'te olumlu karşılanan bu öneri Cenevre'de de hayata geçirildi. Tarafsız bir ülke olan İsviçre'den, her iki tarafa da sempati besleyenlerce gönderilen yardımlar, Torino ve Milano'daki resmî yardım komitelerine ulaştırıldı ve Fransız, Alman, İtalyan yaralılar arasında adil biçimde dağıtıldı.

Torino'da Markiz Pallavicino-Trivulzio, büyük bir nezaket, cömertlik ve adanmışlıkla başkanlığını yaptığı ana komitenin (*Comitato delle Signore per la raccolta di bende, filacce, a pro dei feriti*) çalışmalarını yürüttü ve bu ağır sorumluluğu olağanüstü bir gayretle yerine getirdi. Kentte başka komiteler de kurulmuş, Torino halkı savaş mağdurları için büyük bir özveriyle seferber olmuştu.

crer, chaque jour, plusieurs heures aux blessés pour leur faire des lectures. Tous les palais renferment des malades; celui des Borromée (des Iles) en contient trois cents. La supérieure des Ursulines, la sœur Marina Videmari, dirige avec une charité exemplaire un grand hôpital qui est un modèle d'ordre et de propreté, et dont elle fait tout le service avec ses sœurs compagnes.

Mais peu à peu on voit passer, prenant la route de Turin, de petits détachements de soldats français convalescents, au teint bronzé par le soleil d'Italie, les uns le bras en écharpe, les autres soutenus par des béquilles, tous avec des traces de graves blessures; leurs uniformes d'ordonnance sont usés et déchirés, mais ils portent du linge magnifique dont de riches Italiens les ont généreusement pourvus, en échange de leurs chemises ensanglantées : « Votre sang a coulé pour la défense de notre pays, leur ont dit ces Italiens, nous voulons en conserver le souvenir. » Ces hommes, peu de semaines auparavant forts et robustes, et aujourd'hui privés d'un bras, d'une jambe, ou la tête empaquetée et saignante, supportent leurs maux avec résignation; mais incapables désormais de suivre la carrière des armes ou de venir en aide à leurs familles, ils se voient déjà, avec une douloureuse amertume, devenir des objets de commisération et de pitié, à charge aux autres et à eux-mêmes.

Je ne puis m'empêcher de mentionner la rencontre que je fis à Milan, à mon retour de Solférino, d'un vieillard vénérable, M. le marquis Ch. de Bryas, ancien député

Milano'daki tüm saraylar hasta ve yaralılarla doluydu; Borromeo Sarayı'nda üç yüz yaralı barınıyor, Ursulin Manastırının Başrahibesi Marina Videmari'nin yönettiği büyük hastane ise rahibelerin titiz hizmetiyle düzenin ve temizliğin timsali olarak anılıyordu.

Neden sonra iyileşip Torino yoluna koyulan küçük Fransız birliklerine rastlamaya başladık. Yüzleri İtalya güneşiyle yanmıştı. Kiminin kolu askıya alınmıştı, kimi koltuk değneklerine tutunmuştu, kimi de ağır yaraların izlerini taşıyordu. Delik deşik üniformalarının altında, zengin ve cömert İtalyanların verdiği ince keten gömlekler vardı. İtalyanlar bunların mukabilinde onlardan kanlı giysilerini talep ederek şöyle demişlerdi: "*Kanınızı vatanımızın müdafaası uğrunda akıttınız; gömleklerinizi hatıra olarak saklamak istiyoruz.*" Daha birkaç hafta evvel, bu adamların hepsi dimdik ve sıhhatliydi; şimdiyse biri kolsuz, diğeri bacaksız, berikinin başında kanlı sargılar… Çarnaçar kaderlerine boyun eğmişlerdi ama artık ne silah tutabilecekler ne de ailelerine kol kanat gerebileceklerdi. Başkalarının merhametine muhtaç kalacaklarını, herkese hatta kendi benliklerine bile yük olacaklarını düşündükçe içleri gam kasavetle dolup taşıyordu.

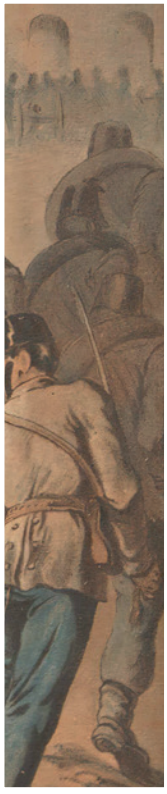
Solferino'dan dönerken Milano'da karşılaştığım, Bordeaux'nun eski milletvekili ve belediye başkanı, saygıdeğer Bryas Markisi'ni anmadan geçemeyeceğim. ▶

et ancien maire de Bordeaux, et qui, possesseur d'une très-grande fortune, était venu spontanément en Italie dans le but unique d'y être utile aux soldats blessés. Je fus assez heureux pour faciliter à ce noble philanthrope son départ pour Brescia : pendant la première quinzaine de juillet la confusion et l'encombrement furent tels à la gare de Porta Tosa, où je l'accompagnai, qu'il était d'une difficulté inouïe de parvenir jusqu'aux wagons; malgré son âge, sa position et son caractère officiel (car il venait, si je ne me trompe, d'être chargé par l'Administration française d'une mission toute charitable), il ne pouvait réussir à obtenir une place dans le train où il devait monter. Ce petit incident peut donner une idée de l'affluence énorme qui obstruait la gare et ses abords.

Combien de faits intéressants resteront toujours inconnus ! Un beau trait est celui d'un autre Français, presque sourd, qui, lui aussi, avait franchi trois cents lieues pour venir soigner ses compatriotes, et qui, arrivé à Milan, voyant les blessés autrichiens à peu près délaissés, se consacra plus spécialement à eux et chercha à leur faire tout le bien possible, en échange du mal que lui avait fait, quarante-cinq ans auparavant, un officier autrichien : dans l'année 1814, alors que les armées de la Sainte Alliance avaient envahi la France, cet officier, ayant dû prendre logement chez les parents de ce Français qui, tout jeune à cette époque, se trouvait atteint d'une maladie dont la nature était pour le militaire étranger un sujet de dégoût, il mit rudement à la porte et hors de

Büyük bir servetin sahibi olan Marki, sadece yaralı askerlere yardım etmek üzere kendi ihtiyarıyla İtalya'ya gelmişti. Bu soylu hayırseverin Brescia'ya gidişini kolaylaştırmak bana nasip oldu: Temmuz'un ilk yarısında Porta Tosa İstasyonu öyle bir insan seline teslim olmuştu ki yaşına, asaletine ve resmî görevinin sağladığı imtiyazlara (Zannederim Fransız idaresi tarafından tamamen hayır amaçlı bir görevle vazifelendirilmişti.) rağmen Marki binmesi gereken trende kendisine yer bulamamıştı. Bu küçük denebilecek hadise bile istasyonun ve civarının nasıl mahşerî bir kalabalıkla dolup taştığını, izdihamın boyutunu bütün çıplaklığıyla göstermeye yetecektir.

Ne hazin hikâyeler var ki asla gün yüzüne çıkmayacak! Yine de asil ruhlu bir başka Fransız'dan bahsetmeden geçmek haksızlık olur; neredeyse tamamen sağır olan bu adam, yaralı yurttaşlarına bakmak için yaklaşık 1.500 kilometre yol gelmişti. Milano'ya vardığında Avusturyalı yaralıların kaderlerine terk edildiğini görünce kendini özellikle onlara yardım etmeye adayarak onlar için var gücüyle uğraşmıştı. Oysa bu adamı kırk beş yıl önce sağırlığa mahkûm eden bir Avusturyalı subayın gaddarlığıydı; şimdiyse o, aynı milletin yaralı askerlerine merhametini sunuyordu. 1814'te Kutsal İttifak orduları Fransa'yı istila ettiğinde o daha çocuk yaştaymış, evlerinde konaklayan Avusturyalı subay o sırada ağır hasta olan çocuk hâlinden tiksinerek zorla dışarı attırmış ▶

la maison, sans qu'on pût l'en empêcher, le pauvre enfant à qui cet acte de brutalité occasionna une surdité dont il a souffert toute sa vie.

Dans l'un des hôpitaux de Milan, un sergent des zouaves de la garde, à la figure énergique et fière, qui avait été amputé d'une jambe, et avait supporté cette cruelle opération sans proférer une seule plainte, fut saisi, peu de temps après, d'une profonde tristesse, quoique son état s'améliorât et que sa convalescence fît des progrès satisfaisants : cette tristesse, qui augmentait de jour en jour, demeurait donc inexplicable. Une sœur de charité ayant même surpris des larmes dans ces yeux qui n'avaient peut-être jamais pleuré, elle le pressa de tant de questions qu'il finit par avouer à la bonne religieuse qu'il était le seul soutien de sa mère âgée et infirme, et que lorsqu'il était bien portant, il lui adressait chaque mois cinq francs, fruit des économies qu'il faisait sur sa paie; il se voyait actuellement dans l'impossibilité de lui venir en aide, et elle devait être alors dans un très-grand besoin d'argent, puisqu'il n'avait pu lui envoyer sa petite rente habituelle. La sœur de charité, touchée de commisération, lui donna une pièce de cent sous dont la valeur fut aussitôt expédiée en France; mais lorsque la comtesse T..., qui avait pris intérêt à ce brave et digne soldat, et qui avait été informée de la cause de sa tristesse extraordinaire, voulut lui remettre une légère somme pour sa mère et pour lui-même, il se refusa à l'accepter et il répondit à cette dame en la remerciant : « Gardez cet ar-

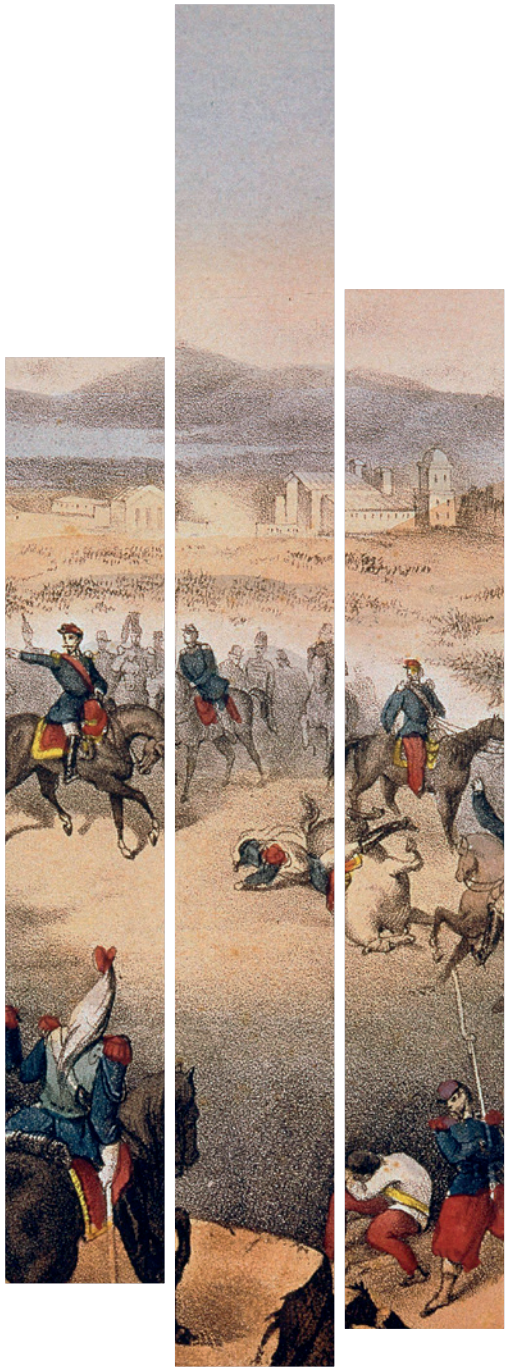
ve bu gaddarlık onun bütün hayatını karartan sağırlığın sebebi olmuş. İşte yıllar sonra o çocuk, kendisine yapılan kötülüğe iyilikle mukabelede bulunuyordu…

Milano'daki hastanelerden birinde, mağrur tavrı dikkat çeken, güçlü kuvvetli bir Zuhaf çavuşu yatıyordu. Bir bacağının kesildiği zorlu ameliyata gık bile demeden dayanmıştı. Ameliyatın ardından sağlığı iyiye gidiyordu fakat nedense mahzunlaşmıştı. Anbean artan bu hüznün sebebi bir türlü anlaşılamıyordu. Günlerden bir gün, bir rahibe onun gözlerinden yaşlar süzüldüğünü görmüştü ki belki de o gözler ilk kez ağlıyordu. Rahibenin ısrarlı soruları karşısında çavuş pes edip sırrını açmıştı: O, yaşlı ve hasta annesinin tek dayanağıydı; sağlıklıyken maaşından artırıp her ay ona beş frank gönderirdi. Lakin şimdi bunu yapamıyor ve annesinin yokluk içinde kıvrandığını düşünmekten kahroluyordu. Bu sözlerle yüreği ezilen rahibe ona bir beş frank uzatmış ve o da parayı derhâl Fransa'ya göndermişti. Bu yiğit ve asil ruhlu askerin hüznünden haberdar olan Kontes T., hem kendisi hem de annesi için ona bir miktar maddi bağışta bulunmak istemişse de çavuş bu parayı almamış, Kontes'e nazikçe teşekkür ederek şöyle demişti: ▶

gent pour d'autres qui en ont plus besoin que moi; et quant à ma mère, j'espère bien lui envoyer sa pension le mois prochain, car je compte pouvoir bientôt travailler. »

L'une des grandes dames de Milan, portant un nom historique, avait mis à la disposition des blessés un de ses palais, avec cent cinquante lits. Parmi les soldats logés dans ce magnifique palais se trouvait un grenadier du 70e qui, ayant subi une amputation, était en danger de mort. Cette dame, cherchant à consoler le blessé, lui parlait de sa famille, et celui-ci racontait qu'il était le fils unique de paysans du département du Gers, et que tout son chagrin était de les laisser dans une profonde misère, puisque lui seul aurait pu pourvoir à leur subsistance; il ajoutait que ç'aurait été pour lui une bien grande consolation d'embrasser sa mère avant de mourir. Cette dame, sans lui communiquer son projet, se décide subitement à quitter Milan, elle monte en chemin de fer, se rend dans le département du Gers auprès de cette famille dont elle a obtenu l'adresse, s'empare de la mère du blessé après avoir laissé deux mille francs au vieux père infirme, emmène la pauvre paysanne avec elle à Milan, et, six jours après la conversation de cette dame avec le grenadier, le fils embrassait sa mère en pleurant et en bénissant sa bienfaitrice.

Mais pourquoi avoir raconté tant de scènes de douleur et de désolation, et avoir peut-être fait éprouver des émo-

“Lütfen bu parayı benden daha çok ihtiyacı olanlara saklayın. Anneme gelince… Önümüzdeki ay yine eskisi gibi ona para gönderebileceğimi umuyorum, çünkü pek yakında çalışabilecek kadar iyileşeceğime inanıyorum.”

Milano’nun köklü ailelerinden birine mensup soylu bir hanımefendi, yaralı askerler için saraylarından birini açmış, içine 150 yatak yerleştirmişti. Bu görkemli mekânda kalan askerlerden biri, 70. Alay’dan bir grenadyerdi; bir bacağını kaybetmişti ve yaşamı pamuk ipliğine bağlıydı. Hanımefendi, onu avutabilmek için ailesinden söz açtırmıştı. Asker, Gers bölgesinde yaşayan fakir bir köylü çiftin tek evladı olduğunu anlattıktan sonra en büyük ızdırabının onları fakruzaruret içinde bırakmak olduğunu söylemişti; çünkü onlara bakabilecek tek kişi kendisiydi. Hem hayata veda etmeden önce annesine bir kez olsun sarılabilseydi keşke, bu kendisine tarifsiz bir teselli verirdi. Hanımefendi bu sözlerden sonra ona hiçbir şey belli etmeden derhâl yola çıkmıştı. Milano’dan trene binip Gers’e gitmişti; adresi askerden öğrenmişti. Orada, yatalak babaya iki bin frank bırakmış, gariban anneyle beraber dönmüştü Milano’ya. Hanımefendi ile grenadyerin konuşmasından altı gün sonra ana oğul birbirlerine sarılacak, gözyaşları içinde hayırseverlerini dualara boğacaklardı.

Peki, neden bu kadar acı ve keder dolu sahneyi anlattım, neden okuyucularımın yüreğini ezim ezim ezecek duyguları uyandırdım? ▶

tions pénibles? Pourquoi s'être étendu comme avec complaisance sur des tableaux lamentables, et les avoir retracés d'une manière qui peut paraître minutieuse et désespérante ?

A cette question toute naturelle, qu'il nous soit permis de répondre par une autre question :

N'y aurait-il pas moyen, pendant une époque de paix et de tranquillité, de constituer des sociétés de secours dont le but serait de faire donner des soins aux blessés, en temps de guerre, par des volontaires zélés, dévoués et bien qualifiés pour une pareille œuvre?

Puisqu'il faut renoncer aux vœux et aux espérances des membres de la Société des Amis de la paix, aux rêves de l'abbé de St. Pierre et aux nobles inspirations d'un comte de Sellon;

Puisque l'on peut répéter avec un grand penseur que « les hommes en sont venus à ce point de s'entretuer sans se haïr, et que le comble de la gloire et le plus beau de tous les arts est de s'exterminer les uns les autres; »

Puisque l'on est arrivé à déclarer que « la guerre est divine, » comme l'affirme le comte Joseph de Maistre;

Puisque l'on invente tous les jours de nouveaux et terribles moyens de destruction avec une persévérance digne d'un meilleur but, et que les inventeurs de ces engins meurtriers sont applaudis et encouragés dans la plupart des grands Etats de l'Europe, où l'on arme à qui mieux mieux;

Neden bu hazin tablolar üzerinde, sanki bundan haz alıyormuşum gibi uzun uzadıya durdum, ayrıntılarını titizlikle resmettim?

Bu çok tabii soruya başka bir soruyla cevap vermeme izin verin:

Barış zamanında, savaş günlerini düşünerek yaralılara özenle ve adanmışlıkla hizmet edecek her anlamda donanımlı gönüllülerden oluşan yardım cemiyetleri kurmak mümkün değil midir?

Mademki Barış Dostları Cemiyetinin umutlarını da tıpkı Abbé de Saint-Pierre'in hayallerini yahut Kont de Sellon gibi soylu insanların yüce ideallerini olduğu gibi bir kenara bırakıyoruz;

Mademki "İnsanlar artık birbirlerinden nefret etmeden öldürüyorlar; en yüce şan, sanatların en yükseği, karşılıklı yok etmektir." diyen büyük bir düşünürün sözlerini şiar edinmişiz;

Mademki Kont Joseph de Maistre'in ifadesiyle "Savaş kutsaldır." diyoruz;

Mademki her gün yeni ve korkunç yıkım yöntemleri icat ediyor, daha ulvi bir gaye için sarf edilmesi gereken azim bu yolda israf ediliyor, icat sahipleriyse büyük Avrupa devletlerinin çoğunda silahlanma yarışına girişmiş hükûmetlerce alkışlanıp destekleniyor;

Puisque enfin la situation des esprits en Europe, sans mentionner d'autres indices encore, peut faire prévoir des guerres qui semblent inévitables dans un avenir plus ou moins éloigné ;

Pourquoi ne profiterait-on pas d'un temps de tranquillité relative et de calme pour étudier et chercher à résoudre une question d'une importance si haute et si universelle, au double point de vue de l'humanité et du christianisme ?

Ce sujet, d'un intérêt si général, une fois livré à la méditation de chacun, provoquera sans doute les réflexions et les écrits de personnes plus habiles et plus compétentes ; mais en attendant, n'est-il pas évident que pour essayer d'atteindre ce noble but, il faudrait d'abord que cette idée, présentée aux diverses branches de la grande famille européenne, fixât l'attention et conquît les sympathies de tous ceux qui ont une âme élevée ou un cœur susceptible de s'émouvoir aux souffrances de leurs semblables ?

Des Sociétés de ce genre, une fois constituées, et avec une existence permanente, demeureraient naturellement inactives en temps de paix, mais elles se trouveraient tout organisées vis-à-vis d'une éventualité de guerre ; elles devraient non-seulement obtenir la bienveillance des autorités du pays où elles auraient pris naissance, mais elles auraient à solliciter, en cas de guerre, auprès des Sou-

Ve mademki Avrupa'daki hâkim zihniyet, başka birçok emareyle birleşerek gelecekteki savaşların neredeyse kaçınılmaz olduğunu gösteriyor;

O hâlde bu kadar evrensel ve hayati bir meselenin barışın görece huzurlu günlerinde hem insani hem de bir Hristiyan bakış açısından araştırılıp çözüme kavuşturulması gerekmez mi?

Şuna eminim ki böylesine herkesin ortak menfaatini ilgilendiren bir mesele üzerine düşünmeye başlandığında benden çok daha yetkin kalem ve zihinler bu konuda derinlemesine değerlendirmeler ve eserler ortaya koyacaktır. Fakat aynı esnada bu yüce hedefe ulaşma yolunda atılması gereken ilk adım, bu fikrin Avrupa ailesinin farklı kollarına sunulması ve insanlık acılarına duyarlı bütün yüksek ruhların, bütün vicdanlı kalplerin dikkatini ve temayülünü kazanması değil midir?

Bu tür cemiyetler bir kez kurulup kalıcı bir yapıya kavuşturulduğunda barış zamanında tabiatıyla faal olmayacak fakat daima örgütlü ve olası bir savaşa hazır bulunacaktır. Yalnızca kuruldukları ülkelerin makamlarının iyi niyetini kazanmakla yetinilmeyip savaş çıktığında muharip devletlerin hükümdarlarından da müessir çalışabilmek için izin ve kolaylık talep edilmelidir. ▶

verains des puissances belligérantes, des permissions et des facilités pour conduire leur œuvre à bonne fin. Ces Sociétés devraient donc renfermer dans leur sein, et pour chaque pays, comme membres du comité supérieur dirigeant, les hommes les plus honorablement connus et les plus estimés. Ces comités feraient appel à toute personne qui, pressée par des sentiments de vraie philanthropie, consentirait à se consacrer momentanément à cette œuvre de charité, laquelle consisterait à apporter, d'accord avec les Intendances militaires, c'est-à-dire avec leur appui et leurs directions au besoin, des secours et des soins sur un champ de bataille au moment même d'un conflit; puis, à continuer, dans les hôpitaux, ces soins aux blessés jusqu'à leur entière convalescence. Ce dévouement, tout spontané, se rencontrerait plus aisément qu'on n'est porté à le penser, et bien des personnes, désormais certaines d'être utiles et convaincues de pouvoir faire quelque bien en étant encouragées et facilitées par l'Administration supérieure, iraient certainement, même à leurs propres frais, remplir pour un peu de temps une tâche si éminemment philanthropique. Dans ce siècle accusé d'égoïsme et de froideur, quel attrait pour les cœurs nobles et compatissants, pour les caractères chevaleresques, que de braver les mêmes dangers que l'homme de guerre, mais avec une mission toute volontaire de paix, de consolation et d'abnégation !

Les exemples que fournit l'histoire prouvent qu'il n'y a rien de chimérique à compter sur de pareils dévoue-

Bu nedenle cemiyetlerin her ülkedeki yönetim kurulunda o ülkenin en saygın ve itibarlı isimlerinin yer alması gerekir. Kurullar, bu hayırlı işe samimi hayırseverlik duygularıyla belli bir süre kendini adayabilecek herkese çağrıda bulunacaktır. Görevleri askerî yetkililerle iş birliği içinde, gerektiğinde onların desteği ve talimatlarıyla savaş alanına gidip yaralılara yardım ulaştırmaktan, ardından da hastanelerde onların bakımını üstlenerek tümüyle iyileşinceye kadar yanlarında olmaktan ibaret olacaktır. Bu minvaldeki gönüllü adanmışlık sanıldığından çok daha yaygındır. Çünkü gerçekten faydalı olabileceklerine ve sahici bir iyilik yapabileceklerine ikna edildiklerinde, üstelik yetkililerce teşvik edilip kendilerine kolaylıklar sağlandığında pek çok insan, kendi masraflarını karşılamak pahasına bu denli yüce bir göreve kısa süreliğine gönüllü olacaktır. "Bencil ve soğuk" diye nitelendirilen çağımızda bile asil ve merhametli kalpler için, şövalye ruhlu kimseler için bundan daha cazip ne olabilir: Savaşçının yüz yüze kaldığı tehlikelere kendi rızalarıyla, teselli amacıyla ve özveri duygusuyla barışın ruhunu taşıyarak karşı koymak!

Tarih, böylesi özverilere güvenmenin boş bir hayal olmadığını gösteren nice örnek barındırır. ▶

ments, et pour n'en citer que deux ou trois, ne sait-on pas que l'archevêque de Milan, St. Charles Borromée, accourut dans cette ville, du fond de son diocèse, lors de la peste de 1576 pour porter à tous, en bravant la contagion, des secours et des encouragements? et son exemple ne fut-il pas imité en 1627 par Frédéric Borromée? L'évêque Belzunce de Castel-Moron ne s'est-il pas illustré par le dévouement héroïque qu'il déploya pendant les ravages de ce cruel fléau à Marseille, en 1720 et 1721 ? Un John Howard n'a-t-il pas parcouru l'Europe pour visiter les prisons, les lazarets, les hôpitaux, et provoquer de salutaires réformes dans ces établissements? il mourut en 1790, à Kherson, d'une fièvre qu'il gagna auprès d'un malade, après un séjour au milieu des pestiférés de la Crimée. La sœur Marthe, de Besançon, a été bien connue pour avoir, de 1813 à 1815, pansé les blessés des armées coalisées, de même que ceux de l'armée française; et, avant elle, une autre religieuse, la sœur Barbe Schyner, s'était distinguée à Fribourg, en 1799, par ses soins aux blessés des troupes qui envahissaient son pays et à ses propres compatriotes.

Mais mentionnons surtout deux dévouements contemporains, qui se rattachent à la guerre d'Orient, et qui sont plus directement en rapport avec le sujet qui nous occupe. Pendant que les bonnes sœurs de charité soignaient les blessés et les malades de l'armée française en Crimée, les armées russe et anglaise voyaient arriver, venant du nord et de l'occident, deux nobles légions de

Yalnızca birkaçını hatırlamak bile yeterlidir. 1576'daki veba salgını sırasında, Milano Başpiskoposu Aziz Charles Borromée, piskoposluğunun en uzak köşesinden Milano'ya gelip ölümcül bulaşıcı hastalık tehlikesini göze alarak halka yardım ve teselli sunmadı mı? Onun bu cesur teşebbüsü 1627'de Frédéric Borromée tarafından yinelenmedi mi? Castel-Moron Piskoposu Belzunce, 1720 ve 1721 yıllarında Marsilya'yı kırıp geçiren veba salgını sırasında gösterdiği kahramanca özveriyle hafızalara kazınmadı mı? Bir başka örnek, John Howard'dır. Howard, Avrupa'nın dört bir yanında hapishaneleri, karantina istasyonlarını ve hastaneleri ziyaret ederek oralarda köklü sağlık reformları gerçekleştirmişti. Fakat 1790'da Kırım'daki veba salgını sırasında bir köylüden kaptığı hummadan Kherson'da hayatını kaybetti. Besançonlu Rahibe Marthe, 1813–1815 aralığında hem Koalisyon ordularının hem de Fransız ordusunun yaralılarına sunduğu hizmetlerle ün kazanmıştı. Ondan önce, 1799'da Fribourg'da Rahibe Barbe Schyner, kendi yurttaşlarının yaralıları kadar ülkesini işgal eden ordunun askerlerine sunduğu fedakârane hizmetlerle adını duyurmuştu.

Burada konumuzla daha yakından ilgili ve Doğu'daki savaşla bağlantılı çağdaş iki örneği özellikle anmak isterim. Kırım'daki hayırsever rahibeler Fransız ordusunun yaralı ve hastalarıyla ilgilenirken Rus ve İngiliz orduları hem kuzeydeki hem de batıdaki iki yüce gönüllü kadının önderliğinde harekete geçen cömert hemşirelerin oluşturduğu iki ayrı birliğin gelişini memnuniyetle karşılıyordu.[58] ▶

58 H. Dunant, coğrafi yönlerle iki farklı gönüllü grubuna gönderme yapmaktadır: Kuzeyden gelenler, Büyük Düşes Elena Pavlovna önderliğinde St. Peterburg'dan Kırım'a intikal eden Rus hemşirelerdir; batıdan gelenler ise Florence Nightingale önderliğinde Büyük Britanya'dan yola çıkan İngiliz hemşirelerdir.–ed.

généreuses infirmières conduites par deux saintes femmes. En effet, peu après que la guerre eut éclaté, la grande-duchesse Hélène Paulowna de Russie, née princesse Charlotte de Wurtemberg, veuve du grand-duc Michel, quitta S^t^. Pétersbourg, avec près de trois cents dames qui la suivirent pour aller faire le service d'infirmières dans les hôpitaux de la Crimée, où elles furent bénies par des milliers de soldats russes[1]. De son côté Miss Florence Nightingale, qui avait visité les hôpitaux de l'Angleterre, et les principaux établissements de charité et de bienfaisance sur le continent, et qui s'était vouée à faire le bien en renonçant aux douceurs de l'opulence, reçut un appel pressant de lord Sidney Herbert, secrétaire de la guerre de l'empire britannique, l'invitant à aller soigner les soldats anglais en Orient. Miss Nightingale, dont le nom est devenu populaire, n'hésita pas à entreprendre cette belle œuvre, qu'elle savait sympathique aussi au cœur de sa Souveraine, et elle partit pour Constantinople et Scutari, en novembre 1854, avec trente-sept dames anglaises, qui, dès leur arrivée, donnèrent des soins aux nombreux blessés d'Inkermann; en 1855, Miss Stanley vint la joindre avec cinquante nouvelles

[1] Pendant la guerre d'Orient, dans l'hiver de 1854 à 1855, l'empereur Alexandre II, de Russie, visita les hôpitaux de la Crimée. Ce puissant potentat, dont on connaît le cœur excellent et l'âme si généreuse et si humaine, fut tellement impressionné par le spectacle affreux qui s'offrit à ses regards que dès lors il se détermina à conclure la paix, ne pouvant supporter l'idée de voir se continuer une série de massacres, qui mettaient dans un état aussi lamentable un si grand nombre de ses sujets.

Savaşın hemen başında, Büyük Dük Mihail'in dul eşi, aslen Württemberg Prensesi Charlotte olarak doğan Rusya Büyük Düşesi Hélène Paulowna, yaklaşık üç yüz hanımla birlikte St. Peterburg'dan ayrıldı. Bu kadınlar Kırım'daki hastanelerde hemşirelik yaptılar ve binlerce Rus askerinin duasını aldılar.[59] Öbür yanda İngiltere'deki hastaneleri ve kıtadaki hayır kurumlarını yakından tanıyan, servetin sağladığı zevklerden el çekip kendini bütünüyle iyilik yapmaya adayan Florence Nightingale, Britanya İmparatorluğu Savaş Bakanı Lord Sidney Herbert'ten, Doğu'daki İngiliz askerleriyle ilgilenmesi için acil bir çağrı aldı. Bugün dünya çapında tanınan Nightingale, hükümdarının da bu göreve destek verdiğini bildiğinden bu çağrıya hiç tereddüt etmeden cevap verdi; Kasım 1854'te, otuz yedi İngiliz kadınla beraber İstanbul'a ve Üsküdar'a doğru yola çıktı. Şehre ayak basar basmaz Inkermann Muharebesi'nin nice yaralısına bakım vermeye başladılar; 1855'te Bayan Stanley, elli yeni hemşireyle ona katılınca ▶

59 1854–55 kışında, Kırım Savaşı sürerken, Rus Çarı II. Alexandre Kırım'daki hastaneleri ziyaret etti. İnsancıl ve cömert kişiliğiyle tanınan bu büyük hükümdar, karşılaştığı korkunç manzaralardan o kadar etkilendi ki halkını bunca felakete sürükleyen savaşın sürmesine daha fazla katlanamayarak hemen barış arayışına girmeye karar verdi.

compagnes, ce qui permit à Miss Nightingale de se rendre à Balaklava pour en inspecter les hôpitaux. On sait tout ce que lui a fait accomplir, durant ce long et sublime sacrifice, son ardent amour pour l'humanité souffrante [1].

Mais dans la multitude infinie de tant d'autres dévouements dont la plupart ont été obscurs ou ignorés, combien sont demeurés plus ou moins stériles, parce qu'ils étaient isolés et qu'ils n'ont pas été soutenus par des sympathies collectives et organisées !

Si une Société internationale de secours eût existé lors de Solférino, et si des infirmiers volontaires s'étaient trouvés à Castiglione le 24, le 25 et le 26 juin, ou à Brescia vers la même époque, comme aussi à Mantoue ou à Vérone, quel bien inappréciable ils eussent pu faire!

Comment supposer qu'une légion d'aides actifs, zélés et courageux auraient été inutiles sur ce champ de destruction, pendant la nuit néfaste du vendredi au samedi, alors que des gémissements et des supplications déchirantes s'échappaient de la poitrine de milliers de blessés, en proie aux douleurs les plus aiguës, et subissant l'inexprimable supplice de la soif !

[1] L'image de Miss Florence Nightingale, parcourant pendant la nuit, une petite lampe à la main, les vastes dortoirs des hôpitaux militaires, et prenant note de l'état de chacun des malades pour leur procurer les adoucissements et les soulagements les plus nécessaires, ne s'effacera jamais du cœur des hommes qui furent les objets ou les témoins de son admirable charité, et la tradition de son héroïque et saint dévouement sera conservée pour toujours dans les annales de l'histoire.

Bayan Nightingale de Balaklava'ya giderek oradaki hastaneleri inceleme imkânı buldu. Onun bu uzun ve yüce fedakârlık sürecinde acı çeken insanlık için duyduğu ateşîn muhabbetle neler başardığı bugün herkesin malumudur.[60]

Geçmişte nice fedakârlıklar yapılmışsa da çoğu gölgede kalmış, unutulmuştur! Ne yazık ki bunların birçoğu da nafile kalmıştır çünkü bunlar yalnız başına girişilmiş, örgütlü bir dayanışmanın desteğinden yoksun çabalardır.

Eğer Solferino'da bir uluslararası yardım cemiyeti var olsaydı; 24, 25 ve 26 Haziran günlerinde Castiglione'de, aynı günlerde Brescia'da yahut Mantova'da veyahut Verona'da gönüllü yardımcılar bulunabilseydi kim bilir ne kadar büyük iyilikler yapılabilirdi!

O korkunç Cuma gecesinden Cumartesi sabahına uzanan karanlık saatlerde, binlerce yaralı askerin boğazından yükselen iniltiler ve yürek parçalayıcı yakarışlar arasında faal, gayretli ve farklı becerilere sahip bir yardım topluluğu olsaydı kim bilir neler başarılırdı. O gece tarifsiz acılarla kıvranan, susuzluğun akıl almaz işkencesine mahkûm binlerce yaralı vardı!

60 Elinde küçük bir lamba, gecenin karanlığında askerî hastanenin uzun koğuşlarında ilerleyen, her bir hastanın hâlini kaydedip onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışan Florence Nightingale'in o silinmez görüntüsü, yardımına mazhar olan askerlerin ve ona tanıklık edenlerin yüreğine ebediyen kazınmıştır. Onun kahramanca ve kutsal özverisi ise tarihin sayfalarında sonsuza dek yaşayacaktır.

Si le prince d'Isembourg, et avec lui tant d'infortunés combattants, eût été relevé plus tôt par des mains compatissantes sur le terrain humide et sanglant où il gisait évanoui, il ne souffrirait pas aujourd'hui encore de blessures qui furent dangereusement aggravées par un abandon de plusieurs heures; et si son cheval ne l'avait pas fait découvrir au milieu des cadavres, il eût certainement péri, faute de secours, avec bien d'autres blessés, qui n'étaient pas moins des créatures de Dieu, et dont la mort pouvait être également sensible à leurs familles.

Pense-t-on que ces belles jeunes filles et ces bonnes femmes de Castiglione, toutes dévouées qu'elles fussent, aient préservé de la mort beaucoup de ces militaires mutilés ou défigurés, mais susceptibles de guérison, auxquels elles donnèrent des soins? C'est à peine si elles ont pu apporter à quelques-uns de légers adoucissements! Il fallait là, non pas seulement des femmes faibles et ignorantes, mais à côté d'elles, et avec elles, il aurait fallu des hommes de cœur et d'expérience, capables, fermes, organisés d'avance, et en nombre suffisant pour agir aussitôt avec ordre et ensemble; alors on eût évité la plupart de ces accidents et de ces fièvres venant misérablement compliquer des blessures, qui, peu graves au premier moment, devenaient très-promptement mortelles.

Si l'on avait eu suffisamment d'aides pour pourvoir au service du relèvement des blessés dans les plaines de Médole, et au fond des ravins de San Martino, et sur les escarpements du Mont Fontana ou les mamelons de Sol-

Isemburg Prensi dâhil binlerce yaralı asker, ıslak toprağın üzerinde kana bulanmış ve baygın hâlde bırakılmayıp merhametli ellerce erkenden kaldırılıp sargı yerlerine taşınmalıydı. Eğer Prens daha erken kaldırılmış olsaydı, yerde çaresiz beklerken ağırlaşıp tehlikeli hâle gelen yaralarının acısını bugün hâlâ çekmiyor olurdu. Eğer atı sayesinde ölülerin arasında tesadüfen fark edilmeseydi o da pek çokları gibi yardım göremediği için ölecekti. Oysa Tanrı'nın kulları olan o talihsiz askerlerin ölümü de Tanrı'nın yarattığı Prens'inkiyle aynı kefedeydi; ailelerinin yüreğine bıraktığı acı tastamam aynı şiddetteydi.

Castiglione'nin fedakâr genç kızları ve şefkatli kadınları büyük bir özveriyle çabaladılar. Ne yazık ki ölüme terk edilmiş nice askerin, yüzleri ve bedenleri yaralarla dolu fakat hâlâ kurtarılabilecek durumda olan birçok yaralının hayattan kopmasını engelleyemediler. Yapabildikleri yalnızca bir kısmına biraz olsun teselli ve rahatlık sunmaktı. Oysa orada ihtiyaç duyulan şey, yalnızca güçsüz ve deneyimsiz kadınların uğraşıp didinmesi değildi. Onların yanında, özveri ve şefkat sahibi tecrübeli erkeklerin de bulunması gerekirdi. Böylece, ihtiyaç anında yeterli sayıda, iyi donanımlı, eğitimli ve disiplinli gönüllü birlikleri oluşturulabilirdi. Böyle olsaydı, başta önemsiz gibi görünen ama birkaç saat içinde cerahatlenmeye ve hatta kangrene dönüşecek ölümcül durumları ortaya çıkaran birçok sorun önlenebilirdi.

Medole ovasında, San Martino'nun derin vadilerinde, Fontana Dağı'nın sarp yamaçlarında veya Solferino'nun alçak tepelerinde ▶

férino, on n'eût pas laissé, le 24 juin, pendant de longues heures, dans des angoisses poignantes et dans la crainte si amère de l'abandon, ce pauvre bersaglier, ce uhlan ou ce zouave qui, cherchant à se soulever malgré ses atroces douleurs, faisait inutilement signe de loin, avec la main, pour qu'on dirigeât une civière de son côté. Enfin, on n'eût pas encouru l'horrible chance d'enterrer, le lendemain, comme cela n'est que trop probablement arrivé, des vivants avec des morts!

Si l'on avait possédé pour les blessés des moyens de transport mieux perfectionnés que ceux qui existent maintenant[1], on eût épargné à ce voltigeur de la garde cette douloureuse amputation qu'il dut subir à Brescia, et qui fut nécessitée par un manque déplorable de soins pendant le trajet depuis l'ambulance volante de son régiment jusqu'à Castiglione; et s'il n'est pas mort des suites d'une opération à laquelle beaucoup de soldats ont succombé, il ne faut l'attribuer qu'à sa constitution aussi saine que robuste.

[1] En évitant, par de meilleurs moyens de transport, les accidents si fréquents pendant le trajet depuis le champ de bataille à l'ambulance, on diminuera le nombre des amputations, ce qui est, certes, déjà bien quelque chose au point de vue de l'humanité; ensuite, en diminuant le nombre des amputés, on amoindrira les charges qui incombent à un gouvernement qui doit pensionner les invalides.

Plusieurs médecins, dans ces derniers temps, ont fait de la question spéciale du transport des blessés un sujet d'études particulières: ainsi, M. le docteur Appia a imaginé un appareil aussi simple que souple et léger, qui amortit les secousses et qui est fort utile dans les cas de fractures de membres; et M. le docteur Martrès a porté heureusement aussi son attention sur cette question, bien digne de préoccuper les sociétés que nous désirons voir se constituer.

yaralıları toplayacak yeterli yardım bulunsaydı her şey ne kadar farklı olurdu! 24 Haziran günü, uzun saatler boyunca, keskin bir terk edilmişlik korkusu ve yürek parçalayıcı ızdırap içindeki o zavallı Bersagliero, o Uhlan, o Zuhaf dayanılmaz acılarına rağmen bedenini yerden kaldırmaya çalışarak bir sedyenin kendi tarafına yönelmesi için uzaktan boşuna el sallayıp durmazdı. Ve nihayet ertesi gün –ki bu, ne yazık ki pek muhtemeldir– yaşayanların ölülerle birlikte toprağa verilmesi gibi dehşet verici bir akıbet asla kimsenin başına gelmezdi

Eğer yaralılar için mevcut olanlardan daha gelişmiş taşıma araçları olsaydı[61] Brescia'da İmparatorluk Muhafızlarından bir hafif piyadenin katlanmak zorunda kaldığı o acımasız ampütasyona gerek kalmazdı. Bu zorunluluk, onun alayın seyyar ambulansıyla Castiglione'ye taşınırken uğradığı büyük ihmallerden doğmuştu. Eğer birçok asker gibi ameliyat masasında can vermediyse bunu yalnızca kendi sağlam ve dirençli bünyesine borçluydu.

61 Savaş meydanından sahra hastanelerine yaralı taşıma sırasında sık sık meydana gelen kazaları önleyecek gelişmiş nakil araçları, ampütasyonların sayısını azaltarak hem insani açıdan önemli bir kazanç sağlayacak hem de sakat kalan asker sayısını düşürerek devletin yükümlendiği maluliyet maaşlarına büyük tasarruf getirecektir.

Nitekim bazı hekimler son dönemde yaralıların taşınması konusunu özellikle incelemişlerdir. Dr. Appia, darbeyi hafifleten, basit, hafif ve esnek bir araç geliştirmiştir; bu araç özellikle kırık vakalarında büyük yarar sağlamaktadır. Dr. Martres da aynı mesele üzerinde çalışmıştır. Şüphesiz bu konu, kurulmasını arzuladığım yardım derneklerinin araştırmaları için son derece uygun bir inceleme sahası olacaktır.

La vue de ces jeunes invalides, privés d'un bras ou d'une jambe, et qui rentrent tristement dans leurs foyers, ne doit-elle pas faire naître comme un remords ou un regret, pour n'avoir pas tenté de prévenir les conséquences funestes de blessures, qui auraient pu être guéries par des secours efficaces, envoyés et donnés à propos? Et ces mourants, délaissés dans les ambulances de Castiglione ou dans les hôpitaux de Brescia, et dont plusieurs ne pouvaient point du tout se faire comprendre dans leur langue, auraient-ils rendu le dernier soupir en maudissant et en blasphémant, s'ils avaient eu auprès d'eux quelqu'un pour les comprendre, les écouter et les consoler?[1] Peut-on penser que, malgré tout le zèle des villes de la Lombardie et celui des habitants de Brescia, il ne soit pas resté immensément à faire? — Dans aucune guerre, et dans aucun siècle, on n'avait vu un si grand empressement et un si beau déploiement de charité, et pourtant ce dévouement, si général et si remarquable, a été tout à fait insuffisant et sans aucune proportion avec l'étendue des maux à secourir; d'ailleurs il ne s'adressait qu'aux blessés de l'armée alliée, et nullement aux malheureux Autrichiens : c'était la reconnaissance d'un peuple qu'on arrache à l'oppression, qui avait produit ce délire momentané d'enthousiasme et de sympathie!— Il y eut, il est vrai, en Italie bien des femmes courageuses dont la patience

[1] Pendant la guerre d'Italie, il y eut même des soldats qui furent saisis par le mal du pays à un tel degré que sans autre maladie, et sans aucune blessure, ils en moururent.

Kolunu bacağını yitirmiş genç adamların sakat ve mahzun bir hâlde evlerine döndüklerini gördüğümüzde yüreğimizde hiç mi pişmanlık ve vicdan azabı uyanmaz? Zamanında gönderilecek etkili yardımlarla tedavi edilebilecek yaraların bu kadar ağır sonuçlar doğurmasını önlemek için neden hiçbir girişimde bulunmadık? Castiglione'deki sahra hastanelerinde veya Brescia'daki hastanelerde terk edilip unutulan yaralıları hatırlayın; çoğu derdini bile kendi ana dilinde anlatamıyordu! Eğer yanlarında onları anlayacak, dinleyecek ve teselli edecek birileri olsaydı son nefeslerini küfür ve isyanlarla mı verirlerdi?[62] Lombardiya kentlerinin ve Brescia halkının sarf ettiği onca çabaya rağmen geride hâlâ yapılmayı bekleyen yığınla iş bulunmadığını kim iddia edebilir? Hiçbir yüzyılda bir savaşta böylesine samimi bir iyi niyet, böylesine güçlü bir hayırseverlik sergilenmemiştir. Yine de yapılan tüm fedakârlıklar, ne kadar cömert ve değerli olurlarsa olsunlar ihtiyaçların büyüklüğüyle kıyaslandığında çok yetersizdi. Üstelik bütün çabalar yalnızca Müttefik Ordu'nun yaralılarına yönelmiş, zavallı Avusturyalılar için neredeyse hiçbir şey yapılmamıştı. Bu, baskıdan kurtulmuş bir halkın şükranının tezahürüydü; coşkunun ve nezaketin o geçici taşkınlığı da bununla açıklanabilir. Gerçi İtalya'da sabrı ve sebatı tükenmeyen nice cesur kadın vardı ▶

62 İtalya Savaşı sırasında bazı askerler hastalıkları yahut taşıdıkları yaralardan ziyade kelimelerin tariften aciz kaldığı derin vatan hasreti yüzünden can vermişti.

et la persévérance ne se lassèrent point, mais, hélas! on finit par pouvoir facilement les compter. Les populations se fatiguèrent, les fièvres contagieuses écartèrent des personnes d'abord empressées, et les infirmiers et les servants, ennuyés ou découragés, ne répondirent pas tous longtemps à ce qu'on devait attendre d'eux.

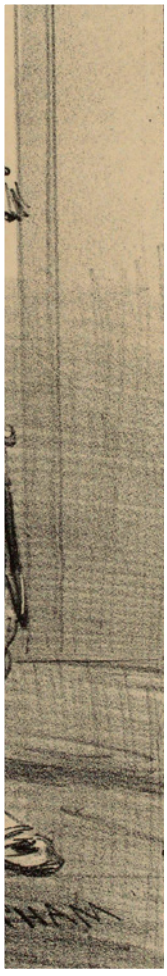
Pour une tâche de cette nature il ne faut pas des mercenaires; trop souvent, en effet, les infirmiers salariés deviennent durs, ou le dégoût les éloigne et la fatigue les rend paresseux. — Il faut, d'autre part, des secours immédiats, car ce qui peut sauver aujourd'hui le blessé ne le sauvera plus demain, et en perdant du temps on laisse arriver la gangrène qui emporte le malade [1]. Il faut donc des infirmiers et des infirmières volontaires, diligents, préparés et initiés à cette œuvre, et qui, reconnus par les chefs des armées en campagne, soient facilités et soutenus dans leur mission. — Le personnel des ambulances militaires est toujours insuffisant, et fût-il doublé ou

[1] Au commencement de la campagne d'Italie et avant qu'aucun combat eût encore été livré, Mme N... ayant proposé, dans un salon, à Genève, la formation d'un Comité pour l'envoi de secours aux blessés, plusieurs des personnes auxquelles elle s'adressait, trouvèrent beaucoup trop hâtive cette proposition, et moi-même je ne pus m'empêcher de dire : « Comment peut-on penser à faire de la charpie, avant qu'il y ait un seul blessé? » Et cependant comme, dès les premiers engagements, cette charpie eût été utile dans les hôpitaux de la Lombardie ou de la Vénétie! — C'est donc la vue même de faits tels que ceux que j'ai racontés, qui, en me faisant changer de manière de voir à cet égard, m'a conduit à présenter quelques réflexions sur ce sujet; et Dieu veuille qu'elles soient mieux reçues que je n'accueillis moi-même, en mai 1859, la proposition de Mme N...!

fakat ne yazık ki savaşın sonuna gelindiğinde geriye pek azı kalmıştı. Halk yorulup çekildi; bulaşıcı hastalıklar, başlangıçta yardım etmeye hevesli olanları korkutup uzaklaştırdı; hemşireler ve hastabakıcılarsa zamanla bezginlik ve yılgınlığa düşerek beklentileri karşılayamaz hâle geldiler.

Bu türden bir hizmet ücret mukabilinde yapılacak iş değildir. Zira parayla çalışan hastabakıcılar çoğu zaman sertleşir, işlerinden bıkar yahut yorgun düşüp tembelleşirler. Oysa bu işte zaman kaybına yer yoktur. Bugün hayat kurtaracak yardım, yarın aynı sonucu vermez; geç kalındığında kangren başlar ve hasta ölüme sürüklenir.[63] Bu yüzden inisiyatif iyi eğitimli, hazırlıklı ve deneyimli gönüllülere, hastabakıcılara ve hemşirelere ait olmalıdır çünkü onların görevi, harp sahasındaki komutanlarca tanınıp onaylanarak askerî sıhhiyenin hiçbir zaman yetişemediği hizmetlerin verilmesini kolaylaştıracak ve destekleyecektir. Çünkü askerî sıhhiye personeli daima yetersizdir; ▶

63 İtalyan seferi daha başlamadan, henüz tek bir çatışma çıkmamışken, Madam N… Cenevre'deki bir salonda yaralılara yardım ulaştıracak bir komite kurulmasını önermişti. Ancak onun sözlerini dinleyen çoğu kişi bu fikri zamansız bulmuştu; ben de dayanamayıp "Daha tek bir asker bile yaralanmamışken nasıl olur da sargı bezi hazırlamayı düşünürüz?" demiştim. Oysa çatışmalar başlar başlamaz, o sargıların Lombardiya ve Venedik hastanelerinde ne denli kıymetli olduğu görüldü! İşte kendi gözlerimle gördüğüm manzaralar, beni fikrimi değiştirmeye ve bu konuda düşüncelerimi kaleme almaya yöneltti. Tanrı'dan dileğim bu satırların Mayıs 1859'da Bayan N…'in önerisine verdiğim tepkiden daha iyi bir karşılık bulmasıdır.

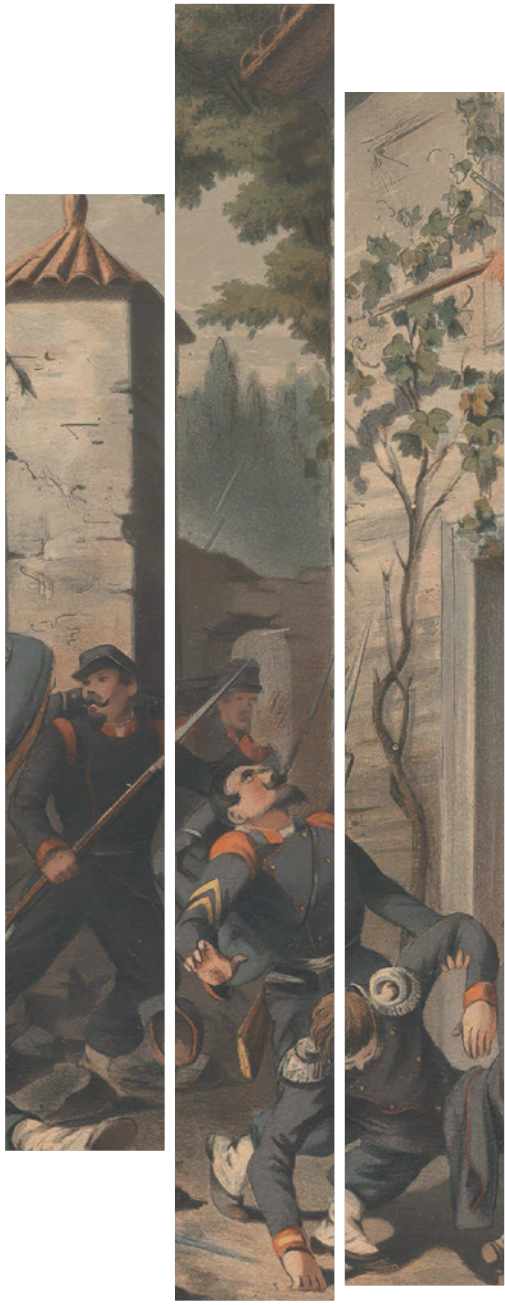
triplé, il serait encore insuffisant, et il le sera toujours. Il faut inévitablement recourir au public : on y est forcé, et on y sera constamment forcé, car ce n'est que par la coopération du public qu'on peut espérer d'atteindre le but dont il s'agit. C'est par conséquent un appel qu'il faut faire et une supplique qu'il faut adresser aux hommes de tout pays et de tout rang, aux puissants de ce monde comme aux plus modestes artisans, puisque tous peuvent, d'une manière ou d'une autre, chacun dans sa sphère et selon ses forces, concourir en quelque mesure à cette bonne œuvre. — Un appel de ce genre s'adresse aux dames comme aux hommes, à la grande princesse assise sur les marches d'un trône, comme à l'humble servante orpheline et dévouée, ou à la pauvre veuve, isolée sur la terre, et qui désire consacrer ses dernières forces au bien de son prochain ; il s'adresse au général ou au maréchal-de-camp, comme au philanthrope et à l'écrivain qui peut, du fond de son cabinet, développer avec talent, et par ses publications, une question embrassant l'humanité entière, et, dans un sens plus spécial, chaque peuple, chaque contrée, chaque famille même, puisque nul ne peut avec certitude se dire à tout jamais à l'abri des chances de la guerre. — Si un général autrichien et un général français ont pu se trouver assis, l'un à côté de l'autre, à la table hospitalière du roi de Prusse et causer en bonne amitié, qui les aurait empêchés d'examiner et de discuter une question si digne d'exciter leur intérêt et leur attention?

sayıları iki veya üç katına çıkarılsa bile yetersiz kalacaklardır. Bu, değişmez bir gerçektir. Çare halkın desteğine başvurmaktır; her zaman da öyle olacaktır. Doğrusu bu yüce amaca ancak halkın iş birliğiyle ulaşılabilir. Nitekim bu çağrı her ülkenin, her sınıfın insanınadır: Dünyayı yöneten kudret sahiplerine de alın teriyle geçinen yoksul işçilere de… Herkes, kendi çevresinde ve gücü yettiğince bu hayırlı işi ilerletmek için katkıda bulunabilir. Bu davet hem kadınlara hem de erkeklere yöneliktir…Tahtın merdivenlerinde oturan güçlü bir prenses kadar hizmet eden yoksul bir yetim kıza da dünyada tek başına kalmış, komşusu için son gücünü vermek isteyen bir dul kadına da… Bu sesleniş bir generale olduğu kadar bir onbaşıya; bir hayırsevere olduğu kadar çalışma odasının sessizliğinde kalemini bu meseleye ayıracak bir yazara da hitap eder. Zira bu mesele bütün insanlığı ilgilendirir; aynı zamanda her milleti, her bölgeyi ve her aileyi doğrudan etkiler. Kaldı ki hiç kimse savaş ihtimalinden ebediyen uzak olduğunu söyleyemez. Eğer bir Avusturyalı general ile bir Fransız general, Prusya Kralı'nın sofrasında yan yana oturup dostça sohbet edebiliyorsa böylesine değerli bir meseleyi birlikte tartışmalarına ne engel olabilir?

Dans des occasions extraordinaires, comme celles qui réunissent, par exemple à Cologne ou à Châlons, des princes de l'art militaire, appartenant à des nationalités différentes, ne serait-il pas à souhaiter qu'ils profitent de cette espèce de congrès pour formuler quelque principe international, conventionnel et sacré, lequel, une fois agréé et ratifié, servirait de base à des *Sociétés de secours pour les blessés* dans les divers pays de l'Europe? Il est d'autant plus important de se mettre d'accord et d'adopter d'avance des mesures, que, lors d'un commencement d'hostilités, les belligérants sont déjà mal disposés les uns envers les autres, et ne traitent plus les questions qu'au point de vue unique et restreint de leurs ressortissants[1].

L'humanité et la civilisation demandent impérieusement une œuvre comme celle qui est indiquée ici; il semble qu'il y ait même là un devoir, à l'accomplissement duquel tout homme exerçant quelque influence doit son concours, et tout homme de bien au moins une pensée. Quel prince, quel souverain refuserait son appui à ces Sociétés, et ne serait heureux de donner aux soldats de son armée la pleine assurance qu'ils seront immédiatement et convenablement soignés s'ils viennent à être blessés? Quel Etat ne voudrait accorder sa protection à ceux qui chercheraient ainsi à conserver la vie de citoyens

[1] Ne convoque-t-on pas de petits congrès qui s'assemblent tout exprès pour traiter des questions d'une importance évidemment moins grande, et n'y a-t-il pas des Sociétés internationales qui s'occupent d'industrie, de bienfaisance, d'utilité publique, ainsi que des congrès de savants, de jurisconsultes, d'agronomes, de statisticiens, d'économistes, etc.?

Belli başlı vesileleri, örneğin farklı milletlerden harp sanatının önde gelen kumandanlarının Köln veya Châlons'da[64] buluştuğu bir toplantıyı fırsat bilerek dokunulmaz bir sözleşmeyle güvence altına alınacak uluslararası bir ilke belirlemek yerinde olmaz mıdır? Bir kez kabul edilip onaylandığında bu ilke, Avrupa'nın her ülkesinde yaralı askerler için kurulacak yardım cemiyetlerinin temelini oluşturabilir. Ayrıca bu konuda önceden mutabakata varmak ve önlemleri barış günlerinde kararlaştırmak özellikle önemlidir. Zira savaş başladığında taraflar birbirine salt düşman gözüyle bakar ve bütün meseleleri yalnızca kendi çıkarlarının dar penceresinden görürler.[65]

İnsanlık ve medeniyet, bu minvalde bir örgütlenmeyi ısrarla talep etmektedir. Bu mesele bir görev hükmündedir ve yerine getirilirken her nüfuzlu kimsenin iş birliğine, en azından her namuslu insanın iyi dileklerine güvenilebileceği açıktır. Dünyada, askerlerine şu güveni vermekten mutluluk duymayacak bir prens yahut hükümdar olabilir mi: "Savaşırken yaralanırsanız çaresiz kalmayacak derhâl layıkıyla bakılacaksınız?" Vatandaşlarının hayatını korumaya matuf bu çeşit bir girişime iştirak etmeyecek, desteğini esirgeyecek bir devlet olabilir mi? ▶

64 Châlons-sur-Marne, Fransa'da XIX. yüzyılda uluslararası tatbikatlara ev sahipliği yapmış askerî eğitim kampı.–ed.

65 Çok daha önemsiz meseleler için bile özel konferanslar toplanmakta; sanayi, hayırseverlik, kamu yararı üzerine çalışan uluslararası dernekler kurulmakta; bilim insanları, hukukçular, çiftçiler, istatistikçiler ve iktisatçılar kendi kongrelerini düzenlemektedir.

utiles à leur pays, car le militaire qui est frappé d'une balle en défendant ou en servant sa patrie, ne mérite-t-il pas toute la sollicitude de cette patrie? Quel officier, quel général, s'il considère ses soldats pour ainsi dire comme « ses enfants », ne serait désireux de faciliter la tâche de tels infirmiers? Quel intendant militaire, quel chirurgien-major n'accepterait avec reconnaissance d'être secondé par une cohorte de personnes intelligentes, appelées à agir, avec tact, sous une bonne et sage direction?[1] Enfin, à une époque où l'on parle tant de progrès et de civilisation, et puisque malheureusement les guerres ne peuvent être toujours évitées, n'est-il pas urgent d'insister pour que l'on cherche, dans un esprit d'humanité et de vraie civilisation, à en prévenir, ou tout au moins à en adoucir les horreurs?

Pour être mise en pratique dans de grandes proportions, cette œuvre exigerait, il est vrai, des fonds assez considérables, mais ce n'est pas l'argent nécessaire qui lui manquera jamais. En temps de guerre, chacun apportera son offrande ou donnera sa pite avec empressement pour répondre aux appels qui seraient faits par les comités; les populations ne restent pas froides et indiffé-

[1] Avec des sociétés comme celles que nous avons en vue, on éviterait bien des chances soit de gaspillage, soit de répartitions peu judicieuses des fonds et des secours envoyés. — Lors de la guerre d'Orient, par exemple, il fut dirigé sur la Crimée, et depuis St. Pétersbourg, des envois considérables de charpie, préparée par les dames russes; mais ces ballots, au lieu de parvenir dans les hôpitaux où ils étaient adressés, prirent le chemin de papeteries, qui s'en emparèrent comme d'une marchandise propre à leur industrie.

Vatanını savunmak için canını feda eden bir asker, ülkesinin bütün ilgisini hak etmiyor mu? Askerlerini "evlat" mesabesinde gören tek bir general, tek bir ordu komutanı çıkar mı ki gönüllülerin işini kolaylaştırmayı istemesin? Akıllı, disiplinli ve eğitimli bir yardım birliğinin yardımından şükran duymayacak bir askerî komiser veya bir askerî hekim olabilir mi?[66]

En nihayet ilerleme ve medeniyetin çokça dile getirildiği çağımızda savaşları önleyemesek de insani ve gerçekten uygar bir anlayışla savaşın korkunçluklarını önlemeye yahut hiç değilse hafifletmeye çalışmak acil bir görev değil midir?

Bu önerinin geniş ölçekte hayata geçirilmesi elbette hatırı sayılır mali kaynaklar gerektirecektir fakat gerekli parayı bulmak hiçbir zaman sorun olmayacaktır. Savaş zamanında herkes, komitelerinin çağrılarına uyarak bağış yapmaya veya elinden gelen katkıyı sunmaya koşacaktır. Zira vatan evlatları cephede savaşırken halk buna asla soğuk ve kayıtsız kalmaz. ▶

66 Oysa bizim düşündüğümüz türde cemiyetler hem paranın hem de yardım malzemelerinin kaybolmasını yahut yanlış ellere düşmesini büyük ölçüde önleyecektir. Nitekim Kırım Savaşı'nda Rus kadınlarının hazırladığı yüklü miktarda sargı bezi Peterburg'dan Kırım'a gönderilmiş fakat bu balyalar bir şekilde kâğıt fabrikalarının eline geçmiş ve onların amaçları için kullanılmıştır.

rentes quand les enfants du pays se battent : le sang qui est répandu dans les combats, n'est-il pas le même que celui qui circule dans les veines de toute la nation ! Ce n'est donc pas quelque obstacle de cette espèce qui risquerait d'arrêter la marche d'une telle entreprise. La difficulté n'est point là, mais la question demeure tout entière dans la préparation sérieuse à une œuvre de ce genre, et dans la création même de ces Sociétés [1].

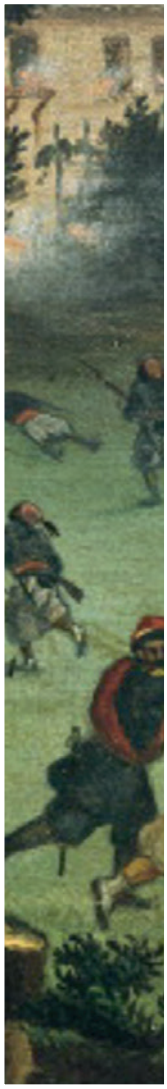
Si les nouveaux et terribles moyens de destruction dont les peuples disposent actuellement, paraissent devoir, à l'avenir, abréger la durée des guerres, il semble que les batailles n'en seront, en revanche, que beaucoup plus meurtrières ; et dans ce siècle où l'imprévu joue un si grand rôle, des guerres ne peuvent-elles pas surgir, d'un côté ou d'un autre, de la manière la plus soudaine ou la plus inattendue ? — N'y a-t-il pas, dans ces considérations seules, des raisons plus que suffisantes pour ne pas se laisser prendre au dépourvu ?

[1] « ... Il faut que l'on voie par des exemples aussi palpitants que ceux « que vous rapportez, » daignait m'écrire, en date du 19 octobre 1862, l'honorable général Dufour, « ce que la gloire des champs de bataille coûte de « tortures et de larmes. On n'est que trop porté à ne voir que le côté bril- « lant d'une guerre, et à fermer les yeux sur ses tristes conséquences... Il est « bon, » ajoute l'illustre général en chef de la Confédération Helvétique, « d'at- « tirer l'attention sur cette question humanitaire, et c'est à quoi vos feuilles « me semblent éminemment propres. Un examen attentif et profond peut en « amener la solution par le concours des philanthropes de tous les pays... »

Neticede savaş meydanında dökülen kan, bütün bir milletin damarlarında dolaşan kanla aynıdır. Dolayısıyla böyle bir girişimin mali engeller yüzünden sekteye uğrayacağını düşünmek yersizdir. Asıl mesele bu iş için ciddiyetle hazırlanmak ve öngörülen cemiyetleri vakit kaybetmeden kurmaktır.[67]

Bugün milletlerin elinde bulunan yeni ve korkunç yıkım silahları, belki savaşların süresini kısaltacaktır fakat savaş meydanlarını giderek daha da kanlı hâle getirecektir. Kaldı ki sürprizlerin büyük rol oynadığı çağımızda savaşların en beklenmedik anlarda, en umulmadık yerlerden patlak vermesi ihtimali yok mudur? Yalnızca bu düşünce bile hazırlıksız yakalanmamak için önlem almanın ne kadar zorunlu olduğunu göstermiyor mu?

67 "… Muharebe meydanlarının şanı, sizin naklettiğiniz kadar canlı misallerle görülmelidir ki" diye yazmıştı bana, 19 Ekim 1862 tarihli mektubunda muhterem General Dufour; "harplerin ne kadar çok ızdıraba ve gözyaşına mâlolduğunu anlayabilelim. İnsanlar, savaşın yalnızca parlak yönünü görmeye ve acı sonuçlarına gözlerini kapamaya fazlasıyla meyyaldir…" İsviçre Konfederasyonu'nun meşhur Başkumandanı ayrıca şöyle ekliyor: "Bu insani meseleye dikkat çekmek gayet isabetli olur; nitekim yazılarınız bu bakımdan son derece münasip görünüyor. Derinlemesine ve dikkatli bir tetkik, tüm ülkelerden hayırseverlerin iş birliğiyle bu soruna bir çözüm getirebilir…"

Un Souvenir de Solferino'nun Mirası

Alpaslan Durmuş - Gökçe Eser

Jean Henry Dunant'ın (1828–1910) 1862'de yayımladığı anı-raporu *Un Souvenir de Solferino*, modern uluslararası insancıl hukukun ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin temelini atan belgedir.

Cenevreli bir tüccar olan Dunant, Cezayir'deki girişimlerinin başarısızlığı ve borçlarının artması üzerine yine bu ülkede kurduğu Mons-Gémila Değirmenleri şirketinin muhtaç olduğu su haklarını elde edebilmek umuduyla Fransız İmparatoru III. Napolyon'a doğrudan ulaşmaya karar verecek ve bu amaçla İmparatorluk ordusunun peşine düşecektir (Nobel Vakfı, 1972). Bu takip 24 Haziran 1859 gecesi Garda Gölü'nün güneyindeki Solferino yakınlarında sona erer: Çünkü III. Napolyon, Avusturya İmparatoru Franz Josef ve Piyemonte-Sardinya Kralı II. Vittorio Emanuele'in bizzat komuta ettiği ordular, yaklaşık on altı-on sekiz kilometrelik bir cephede artık karşı karşıyadır. İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı için belirleyici olacak Solferino, 1813 Leipzig'den sonra Avrupa'da yapılan en büyük muharebe nitelemesiyle tanınır (Brooks, 2009, s. 4; Turnbull, 1985).

Solferino'daki kayıp rakamları kaynaktan kaynağa, hatta aynı kaynağın kendi içinde bile değişir. Örneğin Brooks, kitabının girişinde muharebenin sadece bir günde 26.000'i aşkın ölü ve yaralı bıraktığını yazarken aynı kitabın muharebe sonrasını ele aldığı bölümünde 17.000 müttefik askeri ve 22.000'e varan Avusturyalı askerle toplam kaybın yaklaşık 39.000 olduğunu söyler (Brooks, 2009, s. 4, 87). Tek bir yazarın iki ayrı başlıkta verdiği bu farklı sayılar, bizce meselenin nerede düğümlendiğini göstermektedir: Kaybın nasıl tanımlandığı –yalnızca ölü ve yaralılar mı sayılacak, esir edilen ve kaybolan askerler de toplama dâhil edilecek mi– rakamı kökten değiştirir; bu bariz farklar savaş alanında düzenli bir sayımın yapılmamış olmasından da ileri gelir. Kesin olan sadece şudur: Her iki ordunun sıhhiyesi de tümüyle yetersiz kalmış, yaralılar düştükleri yerde günlerce kaderlerine terk edilmiştir.

Dunant, bu hâl karşısında savaş alanına sekiz kilometre kadar uzaklıktaki Castiglione delle Stiviere'de yerli halkla birlikte bir yardım düzeni kuracak; "Tutti

fratelli (hepimiz kardeşiz)" çağrısıyla yaralılara millet ayrımı yapılmaksızın bakılmasını sağlayacaktır. Kitabına sonradan eklenmek üzere kaleme aldığı ancak yaşarken yayımlanmayan bir sayfada bunu bizzat vurgular (Dunant, 1947):

> "San Martino ve Solferino muharebelerinin seyircisi olduğumu hiçbir zaman iddia etmedim. Bu, kimsenin övünebileceği bir şey değildir; zira böylesi muharebeler görülmez ancak gürültüsü işitilir. Benim bizzat şahit olduğum şey, muharebe meydanının hemen yanı başındaki Castiglione della Pieve kasabasını saran o tarifsiz dehşetti."

Dunant bu geç tarihli notta kasabanın adını yanlışlıkla "della Pieve" olarak yazmışsa da kitabının 1862 tarihli ilk baskısıyla da tashihine bizzat kaynaklık eder: "Brescia'nın altı fersah güneydoğusunda yer alan ve beş bin üç yüz nüfuslu Castiglione delle Stiviere" (Dunant, 1862a, s. 58, dipnot).
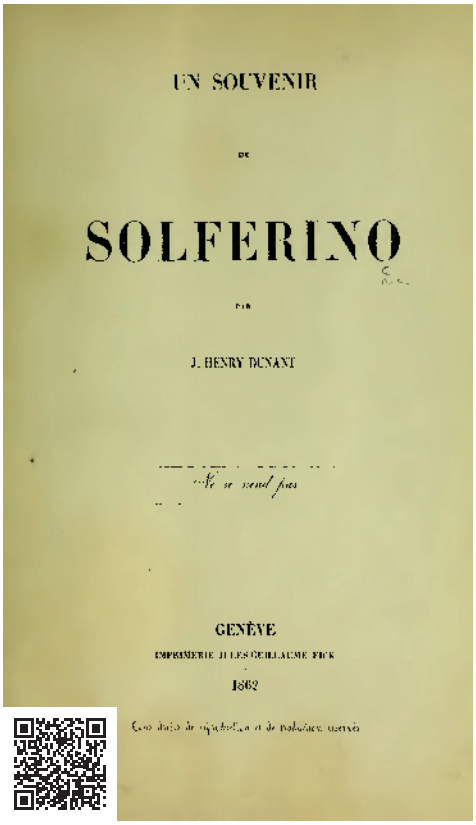
Dunant, 1859'da tanık olduğu vahşet, sefalet ve umutsuzluk dolu hercümerci, muharebeden üç yılı aşkın bir süre sonra olanca sertliğiyle aktarırken güçlü bir kişisel anlatım benimser; sözünü sakınmaz, ahlaki öfkesini gizlemez. Metin, gitgide yükselen tansiyonuyla okuru doğrudan eyleme dönük bir politika sorusuyla yüz yüze bırakır (*bk.* s. 239):

> "Belli başlı vesileleri, örneğin farklı milletlerden harp sanatının önde gelen kumandanlarının Köln veya Châlons'da buluştuğu bir toplantıyı fırsat bilerek dokunulmaz bir sözleşmeyle güvence altına alınacak uluslararası bir ilke belirlemek yerinde olmaz mıdır? Bir kez kabul edilip onaylandığında bu ilke, Avrupa'nın her ülkesinde yaralı askerler için kurulacak yardım cemiyetlerinin temelini oluşturabilir. Ayrıca bu konuda önceden mutabakata varmak ve önlemleri barış günlerinde kararlaştırmak özellikle önemlidir. Zira savaş başladığında taraflar birbirine salt düşman gözüyle bakar ve bütün meseleleri yalnızca kendi çıkarlarının dar penceresinden görürler. İnsanlık ve medeniyet, bu minvalde bir örgütlenmeyi ısrarla talep etmektedir."

Bu kesin ve harekete geçmeye zorlayan sorunun sevk etmesiyle 17 Şubat 1863'te Cenevre'de, Uluslararası Kızılhaç Komitesinin (ICRC) öncülü olan "International Committee for Relief to the Wounded"un –Beşler Komitesi– ilk toplantısını yapar ve Dunant bu toplantının tutanaklarına sekreter sıfatıyla imza atar (McKnight Hashemi, 2018). Komiteyi, Dunant'ın planını hayata geçirme imkânını incelemek üzere Cenevre Kamu Yararı Derneği görevlendirmiştir (Nobel Vakfı, 1972); üyeleri Gustave Moynier, General Guillaume-Henri Dufour, hekim Louis Appia, hekim Théodore Maunoir ve Dunant'tır. Kasım 1862 ile Ağustos 1864 arasındaki 21 ayda 1863 Cenevre Konferansı ve 22 Ağustos 1864 tarihli Birinci Cenevre Sözleşmesi birbirini takiben gerçekleşir.

Bir Strateji Olarak Yayın: Fransızca Baskılar (1862–1870)

Eserin Fransızca ilk edisyonu (*editio princeps*), Kasım 1862'de Cenevre'de Jules-Guillaume Fick matbaasında basılır: 115 sayfa, katlanır renkli kromolitografi bir haritayla birlikte. Yazar umumiyetle "Henri Dunant" olarak bilinse de bu kurucu metnin başlığında adı "J. Henry Dunant" olarak yer alır. 1947 İngilizce edisyonunun künye notu da bu farkı açıkça kaydeder: "The author… is generally referred to as 'Henri Dunant'. However, he himself signed and published the original of this manuscript as 'J. Henry Dunant'" (Yazar … genellikle "Henri Dunant" olarak anılır. Ancak kendisi metnin bu el yazması aslını "J. Henry Dunant" olarak imzalayıp yayımlamıştır.) (Dunant, 1947, s. 2). Bu tercih iki şekilde okunabilir. Dunant gençliğinde Genç Hristiyanlar Birliği'nin (YMCA) temsilcisi göreviyle Fransa, Belçika ve Hollanda'yı dolaşmış, yıllarca İngilizce konuşulan Evanjelik çevrelerin içinde bulunmuştur (Nobel Vakfı, 1972); "Henry" imlası, pekâlâ bu çevrelerdeki yerleşik imzasını sürdürme niyetini gösterebilir. Ancak aynı tercih, resmiyet katan çift ön adla ("Jean Henry"ye referansla "J. Henry") birleştiğinde metne en başından itibaren uluslararası geçerliliğe sahip diplomatik bir muhtıra hüviyeti kazandırma iradesinin ilk işareti olarak da okunabilir.

UN SOUVENIR

DE

SOLFERINO

PAR

J. HENRY DUNANT

GENÈVE

IMPRIMERIE JULES-GUILLAUME FICK

1862

Elinizdeki tercümede sayfa görselleri sunulan kitabın bu ilk edisyonunun farklı dijital dosya formatlarıyla arşiv kaydına erişilebilir. J. Henry Dunant, *Un Souvenir de Solferino*. Genève: Imprimerie Jules-Guillaume Fick, 1862.

İlk neşrin dağıtım stratejisi kritiktir: Kitap satışa çıkarılmayacaktır. Bunun kanıtı başlık sayfasında mevcuttur; künyenin üzerinde "Ne se vend pas" ("satılmaz") ibaresine yer verilmiştir. İkinci neşrin ön notu ise bu tercihi gerekçelendirmektedir: "Bu eser başlangıçta kamuoyuna sunulmak üzere hazırlanmadığından birinci basımın tamamı satışa çıkarılmamıştır."[1] Nitekim Dunant baskının maliyetini bizzat karşıladığı gibi nüshaların dağıtımını da üstlenmiş; böylece metin, kamuoyu tartışmalarında sulandırılmasına meydan verilmeksizin nüfuz sahibi Avrupalı siyasi ve askerî çevrelere doğrudan ulaştırılmıştır.

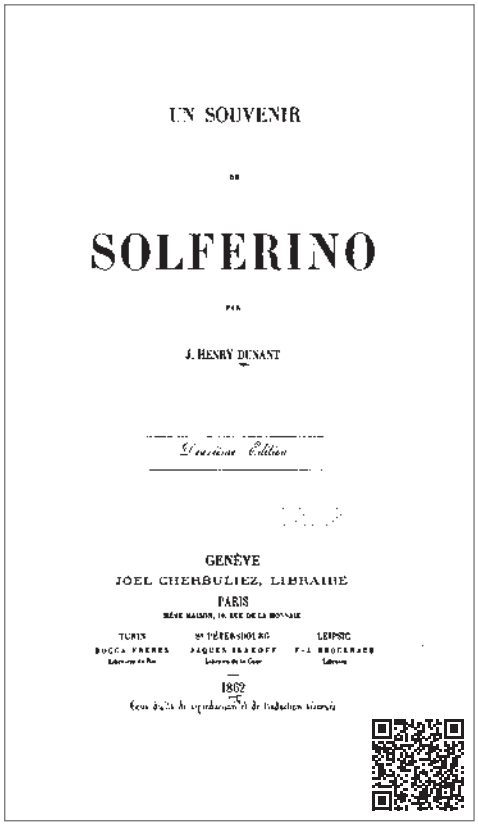
İlk neşrin günümüzdeki nadirliği ve yüksek maddi değeri, başlangıçtaki ticari olmayan, kısıtlı dağıtımından kaynaklanmaktadır. Bibliyografik literatürün ayrıntılı bir kaydına göre Kasım 1862'de özel dağıtım için

1 Fransızca aslı ve tam çevirisi: "*Avant-propos de la deuxième édition.* Cet ouvrage n'ayant pas été d'abord destiné à la publicité, toute une première édition n'a pas été mise en vente. Mais l'auteur, pressé par des sollicitations, venues de différents côtés à la fois, a dû consentir à la réimpression de ce travail; il espère d'ailleurs, en le livrant au public, n'atteindre que mieux le but qu'il s'est proposé, et en regard duquel il a accédé aux nombreuses demandes qui lui étaient adressées." (*İkinci edisyona ön söz.* Bu eser başlangıçta kamuoyuna/ aleni dolaşıma sunulmak üzere hazırlanmadığından birinci baskının tamamı satışa çıkarılmamıştır. Ancak yazar, farklı çevrelerden gelen eş zamanlı yoğun talepler karşısında bu çalışmanın yeniden neşrine rıza göstermek zorunda kalmıştır. Bununla beraber eseri kamuoyuna sunarken kendisine iletilen sayısız talebi kabul etmesine vesile olan asıl hedefine çok daha iyi ulaşacağını ummaktadır.).

basılan 1.600 nüshadan yalnızca 400'ü fiilen dağıtılmıştır ki "Ne se vend pas" ibareli başlık sayfasını taşıyan nüshalar da işte bu ilk neşre aittir. Bir ay sonra, Aralık 1862'de Dunant bin kadar nüshayı "deuxième édition (ikinci edisyon)" ibareli yeni bir başlık sayfasıyla ciltletecektir (Norman, 1995). Ancak "ikinci edisyon" kavramı bu tespit doğrultusunda yeniden düşünülmelidir. Analitik bibliyografyanın ölçütleriyle bakıldığında söz konusu olan yeni bir edisyon değil aynı basıma ait nüshaların yeni bir başlık sayfası eklenerek piyasaya sürülmesinden ibarettir. Nitekim birinci ve ikinci neşirlerin her ikisi de aynı ebadda ve 115 sayfadır.

İkinci neşrin "Joël Cherbuliez, Libraire" adını taşıması ve başlık sayfasında bir dağıtım ağı ilanına yer vermesi –Cenevre ve yayınevinin Paris şubesi (10, rue de la Monnaie) adreslerinin yanı sıra Torino'da Kraliyet Kitapçıları "Bocca Frères", St. Petersburg'da Saray Kitapçısı "Jaques Isakoff" ve Leipzig'de "F.-A. Brockhaus"– hedefin ve hedef kitlenin yeniden tanımlandığını göstermektedir.

Kapakta Joël Cherbuliez'nin, dönemin usulünce hem yayımı finanse eden hem de dağıtımını üstlenen *libraire* ünvanıyla en üstte ve en büyük puntolarla yer alması, kitabın ana yayımcısının artık Dunant değil Cherbuliez olduğuna

UN SOUVENIR

DE

SOLFERINO

PAR

J. HENRY DUNANT

Deuxième Edition

GENÈVE
JOEL CHERBULIEZ, LIBRAIRE
PARIS
TURIN
BOCCA FRÈRES
ST PÉTERSBOURG
JAQUES ISAKOFF
LEIPSIC
F.-A. BROCKHAUS

1862

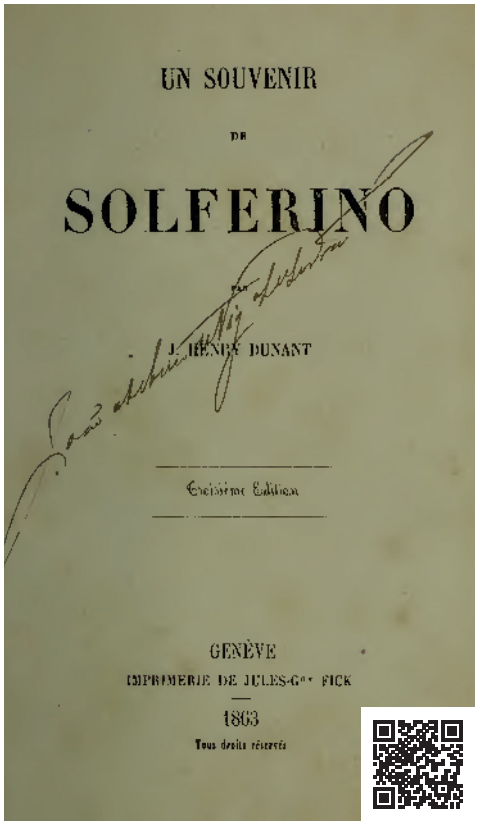
Kitabın bu ikinci basımına pdf dosya olarak erişilebilir. J. Henry Dunant, *Un Souvenir de Solferino*. İkinci baskı, Genève: Joël Cherbuliez, 1862.

işaret eder.[2] Hemen altında Paris için "Même Maison" ("Aynı Ev/Firma") ibaresinin kullanılması, Cherbuliez'nin Cenevre merkezli olup Paris'te şubesi bulunan asıl yayınevi olduğunu açığa vurur. Alttaki Torino, St. Petersburg ve Leipzig'deki isimlerin hepsi dönemin ünlü yayımcılarına aittir ve burada Cherbuliez'nin, eseri Avrupa genelinde satışa sunduğu dağıtım ağının ortakları/ temsilcileri konumundadır. En altta yer alan "Tous droits de reproduction et de traduction réservés (Tüm çoğaltma ve tercüme hakları saklıdır.)" ibaresi 1862 tarihli eserin, artık kişisel/ özel bir baskı niteliğinin tebdil edilip hakları korunan ve ticari yayımcılık standartlarına tabi bir yayın şeklinde tescillendiğini ortaya koyar. Bu kurumsal ve ticari dönüşümü Dunant'ın kendi kaleminden –başlık sayfasında "troisième édition" (üçüncü edisyon) yazan neşirde de kullanılan "İkinci edisyona ön söz" (*Avant-propos de la deuxième édition*) başlıklı kısa takdim yazısından (*bk.* Dipnot 1)– okumak mümkündür. Böylece metin, yalnızca sayılı aylar içinde nüfuz sahiplerinin tensibine sunulan hususi bir muhtıradan çeviri ve telif hakları mahfuz tutulan uluslararası ticari bir yayına dönüşmüştür.

Üçüncü edisyon –yukarıda bahsedilen ayrım gözetilirse fiilen ikinci edisyon– 1863'te yine Fick matbaasından çıkar. Ancak metin ikinci kez basılırken genişletilmiştir: 184 sayfa. Eklenen en önemli kısım, Beşler Komitesi üyesi hekim Louis Appia'nın 177–180. sayfalardaki teknik notudur: "Sur le transport des blessés en campagne, et sur un appareil pour les cas de fracture de la cuisse et du genou" (Yaralıların savaş alanında nakli ile uyluk ve diz kırığı vakaları için bir cihaz üzerine). Bu ek, kitabın türsel dönüşümünü de aksettirir: Tanıklık metni artık bir uygulama kılavuzuyla birlikte dolaşıma girecektir. Aynı baskıda Dunant'ın yardım derneklerinin görev alanının doğal afet mağdurlarını da kapsayacak biçimde genişletilmesini önermesine nazaran hedef büyüttüğü söylenebilir (Norman, 1995).

2 XIX. yüzyıl Avrupa yayımcılığında bugünkü anlamıyla "yayınevi" (*maison d'édition*) kurumu henüz tam ayrışmamıştı; yayımcılık faaliyetini finanse eden, basımı organize eden ve eserin dağıtımını/ satışını üstlenen kurumlara *libraire* (veya *libraire-éditeur*) denirdi. Matbaayı işleten fiziksel üreticiye ise *imprimeur* adı verilirdi.

Bu ardışık neşirler, Dunant'ın çift yönlü bir neşir planı uyguladığını gösterir: İlk başta resmî eylemi başlatacak diplomatik seçkinlere özel, nispeten kapalı devre bir dağıtım tercih edilirken ikinci aşamada diplomatik girişimi destekleyecek bir kamuoyu baskısı oluşturmak için ticari nitelikte hızlı yayımlara başvurulmuştur. Neşirlerin hızı, metnin acil eylem çağrısının ne kadar etki gösterdiğinin yanı sıra temel mesajın sabit tutulduğunun yani yeni baskıların odak noktasının metnin iyileştirilmesinden ziyade mesajın yayılması olduğunu düşündürmektedir.

UN SOUVENIR

DE

SOLFERINO

PAR

J. HENRY DUNANT

Troisième Edition

GENÈVE

IMPRIMERIE DE JULES-Gᵘᵉ FICK

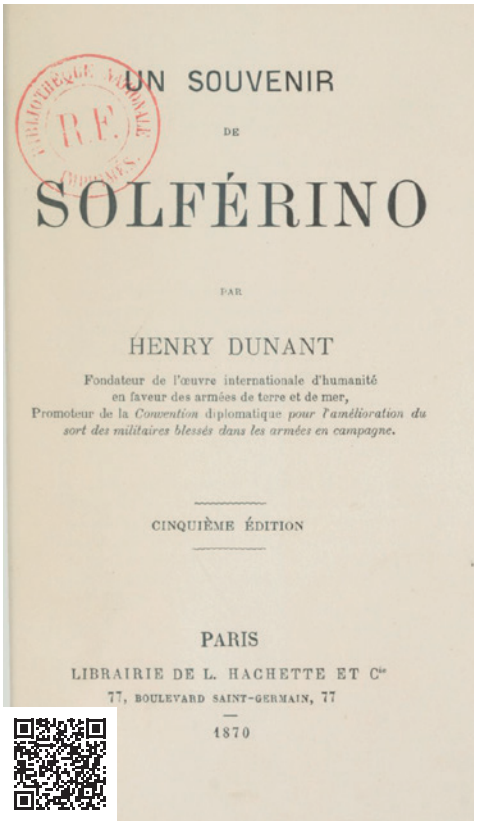
1863

Tous droits réservés

Kitabın üçüncü neşrine farklı dijital dosya formatlarıyla internet arşivinden erişilebilir. J. Henry Dunant, *Un Souvenir de Solferino.* Üçüncü baskı, Genève: Imprimerie Jules-Guillaume Fick, 1863.

Sürecin son halkası, metnin Cenevre merkezli dolaşımdan çıkıp büyük bir ülke pazarına girmesidir. *Un Souvenir de Solférino*, 1870'te Paris'te L. Hachette et Cie tarafından in-16 boyda yayımlanmıştır.[3] Kurucu bir belgenin ilk baskıları (in-8, yaklaşık 14 × 22 cm) daha çok kütüphane, koleksiyon ve bürokratik dolaşım amaçlı muteber cilt boyutundayken bu tarihte Fransa'nın en yaygın dağıtım ağına sahip yayınevlerinden Hachette tarafından maliyeti düşürülmüş ve kolay taşınabilir popüler bir in-16 cep baskısı olarak kataloğa alınması, eserin sekiz yıl içinde tamamlanan kamusallaşmasının en somut göstergesidir.

3 Burada geçen "in-16" (sedecimo, 16°), matbaacılık ve klasik bibliyografyada kitabın fiziksel ebadını belirten teknik bir tabirdir ve yaklaşık 10 × 15 cm ölçüsüyle günümüzün "cep boyu" (*pocket book*) formatına denk gelir. Bir tabaka ham matbaa kâğıdının dört kez katlanmasıyla 16 yaprak (32 sayfa) elde edilir; forma adını bu katlama sayısından alır.

UN SOUVENIR

DE

SOLFÉRINO

PAR

HENRY DUNANT

Fondateur de l'œuvre internationale d'humanité
en faveur des armées de terre et de mer,
Promoteur de la *Convention* diplomatique *pour l'amélioration du sort des militaires blessés dans les armées en campagne.*

CINQUIÈME ÉDITION

PARIS

LIBRAIRIE DE L. HACHETTE ET Cie

77, BOULEVARD SAINT-GERMAIN, 77

1870

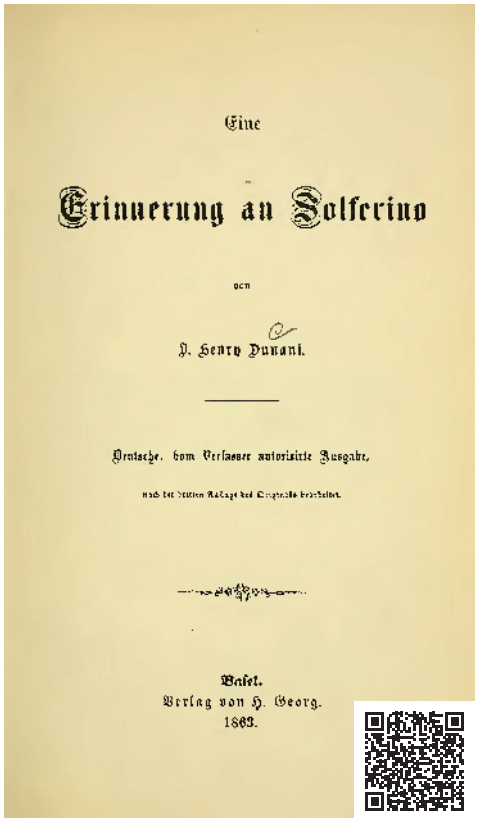
Eserin Paris'te bir Fransız yayınevi künyesiyle çıkan baskısına Fransa Millî Kütüphanesi'nin dijital arşivinden erişilebilir. J. Henry Dunant, *Un Souvenir de Solférino*. Paris: L. Hachette et Cie, 1870, in-16.

Çağrının Uluslararasılaşması: Erken Çeviriler (1863–1911)

Eine Erinnerung an Solferino başlığıyla 1863 yılında Basel'de yayımlanan ilk Almanca edisyon, H. Georg tarafından yapılan Fransızca üçüncü neşrin bu dile çevirisidir. Almanca edisyonun künyesinde dikkat çeken bir boşluk vardır: Çevirmen adı yer almaz. Başlık sayfası metni yalnızca "Deutsche, vom Verfasser autorisirte Ausgabe, nach der dritten Auflage des Originals bearbeitet" (Aslının üçüncü neşrinden çevirilmiş yazarin onayladığı Almanca edisyon) biçiminde tanımlar. Ayrıca kütüphane kataloglarında da bir çevirmen kaydı bulunmaz. Bu imzasızlık muhtemelen bilinçlidir: Metin bir yazarın eseri gibi değil bir çağrının Almanca sürümü gibi sunulmuştur.

Un Souvenir de Solferino'nun 128 sayfalık bu hızlı çevirisi, Orta Avrupa devletlerine ve bilhassa çatışmanın doğrudan tarafı olan Avusturya İmparatorluğu ile Alman Konfederasyonu'nun siyasi/ askerî seçkinlerine kendi dillerinde ulaşılması bakımından tarihsel bir dönüm noktasıdır. Bu çeviri, Cenevre *çağrısının* yalnızca savaşı kazanan Fransız-Piyemonte ittifakının tek taraflı bir insani söylemi olarak okunamayacağını göstermekle kalmayıp Almanca konuşan coğrafyanın karar alıcılarını da doğrudan müzakere masasına davet eden tarafsız ve kapsayıcı bir diplomasi zeminini hazırlamıştır.

Almanca edisyonun sonuna eklenen notta, ilgililerin mektuplarını Cenevre Kamu Yararı Derneği Başkanı ve Beşler Komitesi üyesi Gustave Moynier'ye göndermeleri istenmiştir. Bu adres, metnin 1863'teki kurumsal girişimle doğrudan bağını da ilan eder: Kitap artık kendisine cevap yazılması için –bir diyalog nesnesi hüviyetiyle– yayımlanmaktadır.

Eine

Erinnerung an Solferino

von

J. Henry Dunant.

Deutsche, vom Verfasser autorisirte Ausgabe,

Basel.
Verlag von H. Georg.
1863.

Kitabın bu Almanca çevirisine farklı dijital dosya formatlarıyla erişilebilir. Jean-Henry Dunant, Eine Erinnerung an Solferino. Deutsche, vom Verfasser autorisirte Ausgabe, nach der 3. Auflage des Originals bearbeitet, Basel: Verlag von H. Georg, 1863, 128 s.

İlk İtalyanca çeviri 1863'te Milano'da Tipografia Guglielmini'de basılır. Almanca edisyonunun aksine burada çevirmenin adı başlık sayfasında açıkça belirtilmiştir: "Versione italiana di Luigi Zanetti acconsentita dall'Autore" (Yazarın onayıyla Luigi Zanetti'nin İtalyanca çevirisi). Bu 222 sayfalık baskı da Fransızca üçüncü neşri esas almakta ve uzun alt başlığıyla üçüncü neşre eklenen kurumsallaşma ekinin muhtevasını şu şekilde duyurmaktadır: "Savaş zamanında ordulardaki askerî sıhhiye hizmetini sürekli kılacak uluslararası kurumların tesisine dair bir ek ile". Appia'nın yaralı nakline dair teknik notu, aynı edisyonda yer almakla birlikte bu ekten ayrı bir metin olup alt başlıkta anılmamıştır.

İtalyanca çevirinin başlık sayfasında yazarın adı ve kazandığı nişan yerelleştirilerek "G. Enrico Dunant, Cavaliere dell'Ordine dei SS. Maurizio e Lazaro" (Aziz Maurizio ve Lazaro Nişanı Şövalyesi G. Enrico Dunant) biçiminde sunulur. Bu ünvanla Dunant'ın bizzat İtalya Kralı II. Vittorio Emanuele tarafından taltif edildiğinin vurgulanması, muhtemelen İtalyan bürokrasisi ve askerî çevreleri nezdinde met-

UN RICORDO

DI

SOLFERINO

DI

G. ENRICO DUNANT

CAVALIERE DELL'ORDINE DEI SS. MAURIZIO E LAZARO

con un'**Appendice** sulla formazione permanente di istituzioni internazionali pel servizio sanitario degli eserciti in tempo di guerra.

VERSIONE ITALIANA
di
LUIGI ZANETTI
accomandata dall'Autore.

MILANO
TIPOGRAFIA GUGLIELMINI
1863.

Fransızcadan İtalyancaya çevrilmiş eserin bu baskısına farklı dosya formatlarıyla internet arşivinden erişilebilir. G. Enrico Dunant, *Un ricordo di Solferino: con un'appendice sulla formazione permanente di istituzioni internazionali pel servizio sanitario degli eserciti in tempo di guerra*. Versione italiana di Luigi Zanetti, Milano: Tipografia Guglielmini, 1863, 222 s.

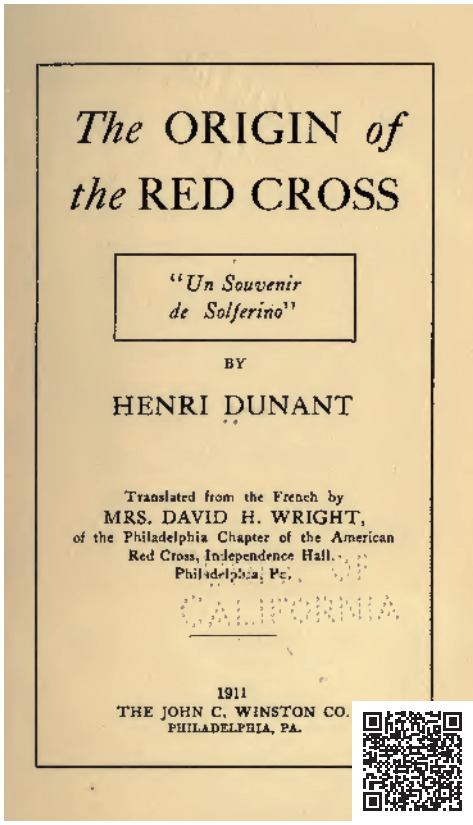
nin meşruiyetini ve kabul edilebilirliğini pekiştirme amaçlıdır. Zamanlama da son derece stratejiktir: Eser, çatışmanın bizzat yaşandığı topraklara hem yaklaşan Cenevre Konferansı arifesinde hem de İtalyan aydınlarının *Risorgimento* (İtalyan ulusal birliğinin kuruluşu ve modern kurumların inşası) sürecini tartıştığı bir ortamda ulaştırılarak İtalya'nın yeni ordu ve sıhhiye yapılanmasına doğrudan bir model olarak önerilmektedir.

Anglosakson Dünyayla Gecikmiş Buluşma: 1911, 1939 ve 1947 Edisyonları

Almanca ve İtalyancaya hızlı çevirilere kıyasla İngilizceye çeviri şaşırtıcı biçimde gecikmiştir. 1911'deki İngilizce çevirinin editör notu bunu açıkça itiraf eder: "So far as is known, this book of such far-reaching influence has never before been translated or published in English" (Bu denli geniş etkili bir kitap, bilindiği kadarıyla daha önce hiç İngilizceye çevrilmemiş veya yayımlanmamıştır). Yani metin, bilinen kayıtlara göre Kızılhaç'ın teşekkülünden yaklaşık yarım yüzyıl sonrasına kadar İngilizceye kitap olarak çevrilmemiştir (Dunant, 1911).

Yukarıda da belirtildiği üzere ilk bağımsız İngilizce çeviri *The Origin of the Red Cross: "Un Souvenir de Solferino"* adıyla 1911'de yayımlanmıştır. Başlık sayfasının "Mrs. David H. Wright, of the Philadelphia Chapter of the American Red Cross" ünvanıyla

tanıttığı çevirmenin kütüphane kayıtlarındaki asıl adı Anna B. Heylin Wright'tır (1865–1916). Telif hakkı da çevirmen adına 1911 tarihlidir. Metnin hacmi –xi + 90 sayfa– bunun kısaltılmış bir çeviri olduğuna işaret eder. Edisyonun ön sözü, Dunant'ın Castiglione'de gönüllü yardım çalışmalarını örgütlediğini, ardından bu insani yaklaşımı 1859 İtalya seferinin Fransız komutanlarından Mareşal Patrice de MacMahon'a ve bizzat III. Napolyon'a aktardığını, imparatorun da çatışmalarda düşman hekim ve sağlık personelinin savaş esiri muamelesi görmeyip tarafsız sayılmasını ve görevlerine müsaade edilmesini emrettiğini aktarır (Dunant, 1911).

The ORIGIN of the RED CROSS

"Un Souvenir de Solferino"

BY

HENRI DUNANT

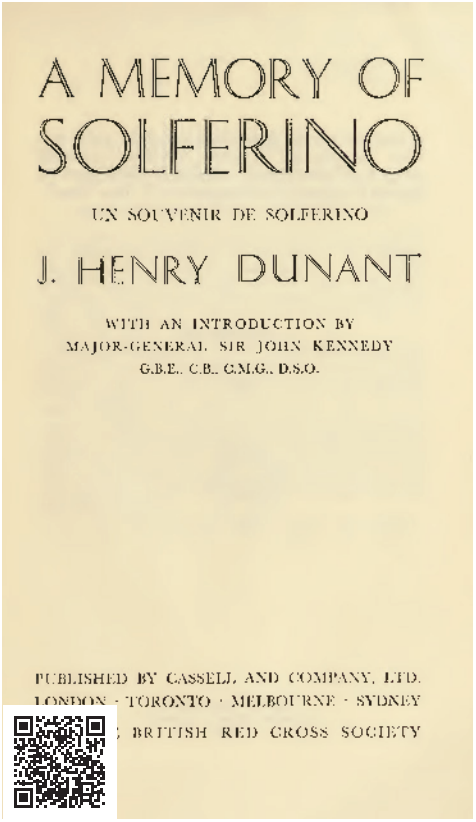
Translated from the French by
MRS. DAVID H. WRIGHT,
of the Philadelphia Chapter of the American Red Cross, Independence Hall, Philadelphia, Pa.

1911
THE JOHN C. WINSTON CO.
PHILADELPHIA, PA.

Fransızcadan İngilizceye Amerikan Kızılhaçı için çevrilmiş eserin bu baskısının farklı dosya formatlarına internet arşivinden erişilebilir. Henri Dunant, *The Origin of the Red Cross: "Un Souvenir de Solferino"*. Çeviren: Mrs. David H. Wright, Philadelphia: The John C. Winston Co., 1911, xi+90 s.

İngilizcedeki ilk tam çeviri 1939'da, Cenevre Sözleşmesi'nin imzalanışının 75. yıldönümü münasebetiyle Amerikan Ulusal Kızılhaçı tarafından yayımlanır. Katalog kaydının açıkça belirttiği üzere metni "District of Columbia Şubesinin gönüllüleri" çevirmiş ve çeviri 1862 tarihli birinci edisyondan yapılmıştır. 95 sayfalık bu yayının ön sözü, dönemin Amerikan Kızılhaçı Başkanı Norman H. Davis'e aittir.

Metnin savaş sonrası Avrupa'sında yeniden dolaşıma girişini işaretleyen neşri 1947'de British Red Cross Society için Cassell tarafından yapılır. Künye notuna göre bu edisyon "metnin 1862'de Fransızca yayımlanan ilk edisyonunun" çevirisidir; çevirinin ilk baskısı Norwich'te Jarrold and Sons tarafından yapılmıştır. Kitabın

A MEMORY OF SOLFERINO

UN SOUVENIR DE SOLFERINO

J. HENRY DUNANT

WITH AN INTRODUCTION BY
MAJOR-GENERAL SIR JOHN KENNEDY
G.B.E., C.B., C.M.G., D.S.O.

PUBLISHED BY CASSELL AND COMPANY, LTD.
LONDON · TORONTO · MELBOURNE · SYDNEY
; BRITISH RED CROSS SOCIETY

Kitabın Fransızca ilk edisyonunun İngilizceye çevirisi olan bu edisyonun farklı dosya formatlarına internet arşivinden erişilebilir. J. Henry Dunant, *A Memory of Solferino:* Un Souvenir de Solferino. Giriş: Tümgeneral Sir John Kennedy; çeviri: Amerikan Kızılhaçı District of Columbia şubesi gönüllüleri; London: Cassell and Company Ltd. for the British Red Cross Society, 1947, 63 s.

teşekkür sayfası, çevirinin telif hakkının Amerikan Kızılhaçı'nda olduğunu, İngiliz Kızılhaçı'nın bu çeviriyi onların izniyle kullandığını ve Kızılhaç Cemiyetleri Ligi (*League of Red Cross Societies*) sekretaryasının son düzeltmelerde yardımcı olduğunu kaydeder.[4] Yani 1947 Londra baskısı, 1939 Washington çevirisinin Atlantik ötesine geçmiş hâlidir.

1947 edisyonunun takdim yazısı, İngiliz Kızılhaçı Yürütme Komitesi Başkan Yardımcısı Tümgeneral Sir John Kennedy'ye aittir ve metnin kurumsal okunuşunu belki de en yalın biçimde özetlemektedir (Dunant, 1947):

> "*Bir Solferino Hatırası*, savaşın dehşetinin canlı ve trajik bir hikâyesidir; … fakat bu korkunç hikâyeyi baştan sona katlanılır kılan iki şey vardır. Biri, her yardım çağrısına karşılık veren o doğuştan gelen insan iyiliği; diğeri ise bu yardımın muhtaç olan herkese ayrım gözetilmeksizin ulaştırılmış olması. … Kızılhaç, onun tasarladığı ve yıllarca süren hayal kırıklıklarına rağmen uğruna asilce çalıştığı örgüttür. Bugün Kızılhaç, onun bir ömür boyu verdiği emeğin abidesi, Solferino'ya verdiği cevaptır."

4 Kızılhaç Cemiyetleri Ligi –bugünkü Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun (IFRC) selefi– 1919'da kurulmuş, sekretaryası 1922'de Cenevre'den Paris'e taşınmış, Eylül 1939'da ise Paris'ten Cenevre'ye dönmüştür.

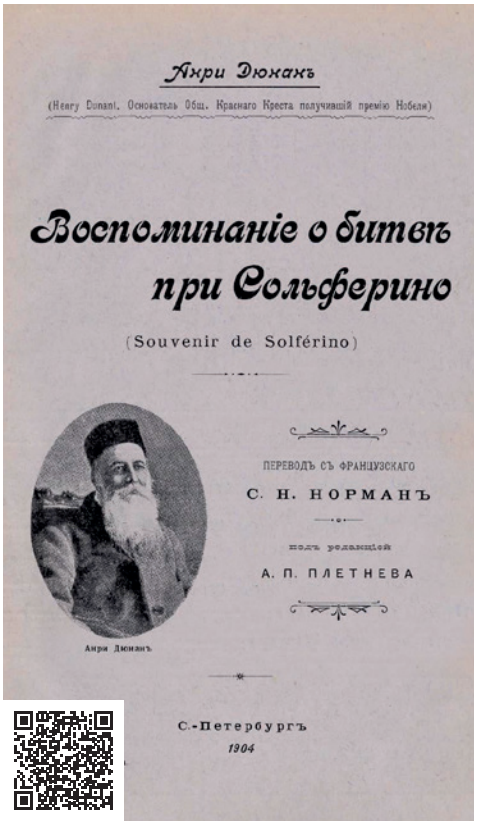
Bu edisyonun bibliyografik açıdan en değerli tarafı, Dunant'ın daha önce yayımlanmamış bir sayfalık el yazısı metnini içermesidir. "An Unpublished Page by J. Henry Dunant" başlığını taşıyan bu metin, yazının girişinde alıntıladığımız sayfadır. Dunant burada hem kendisine "Solferino'nun İyi Samiriyelisi" –İncil'deki İyi Samiriyeli meselinde olduğu gibi yaralıya kim olduğuna bakmaksızın yardım eden kişiye verilen ad– denmesini sağlayan sahneyi anlatmakta hem de kitabının niteliğini bizzat tanımlamaktadır: Kaleme aldığı şey, muharebenin değil, muharebenin dehşetengiz akıbetinin sadık bir kaydıdır.

Küresel Dilsel Yayılım

XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kitap o kadar çok dile çevrilmiş ve o kadar çok kez yeniden yayımlanmıştır ki toplam neşir sayısını kesin surette tespit etmek bugün dahi kolay değildir. Nitekim daha 1950'de, eserin Fransızca onuncu baskısı yayımlanırken Almanca, İngilizce, Felemenkçe, Danca, Norveççe, İtalyanca, Japonca ve hatta Esperanto çevirileri de kataloglara girmiştir (Gagnebin, 1950).

Bu çevirilerin kronolojisi, yayılımın basit bir "önce Batı Avrupa, sonra dünyanın geri kalanı" sırası izlemediğini gösterir. Eserin Japoncaya çevirisi Rusça çeviriden 10 yıl, İngilizce çevirisinden ise 17 yıl önce yapılmıştır. 1868 sonrasında Batı kurumlarını hızla benimseyen Meiji Japonyası *Un Souvenir de Solferino*'yu da görmezden gelmeyecek, böylece metin Anglosakson dünyadan on yıllarca önce Asya'nın en doğusuna ulaşacaktır.

Rusça ilk çeviriyi 1904'te, S. N. Norman'ın Fransızcadan çevirisi ve A. P. Pletnev'in editörlüğüyle St. Petersburg'daki İsidor Goldberg matbaası yayımlamıştır. Bu metin 2015'te ICRC Moskova Bölgesel Delegasyonu tarafından Rusya Devlet Kütüphanesindeki nüsha esas alınarak 500 adet tıpkıbasım hâlinde yeniden neşredilmiş; ICRC bu vesileyle 1904 edisyonunu "Rus dilindeki ilk neşir" olarak tescil etmiştir (Dunant, 2015).

Eserin Rusçadaki ilk edisyonunun tıpkıbasımına ICRC'nin dijital arşivinden erişilebilir. Anri Dünan, *Vospominanie o bitve pri Solferino*. Fransızcadan çeviren S. N. Norman; editör A. P. Pletnev; takdim Pierre Boissier; 1904 tarihli metnin tıpkıbasımı (orijinal baskı yeri: St. Petersburg, İsidor Goldberg Matbaası). Moskova: Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2015, 84 s.

Gagnebin'in andığı *Rememoro pri Solferino* adlı Esperanto çevirisi özgün bir anlama sahiptir: "Libraro pacifisma" (Pasifist Kütüphane) adlı dizinin ikinci cildi olarak yayımlanmıştır. Zamenhof'un dilsel sınırları aşarak dünya barışını tesis etmek üzere 1887'de geliştirdiği Esperanto'nun evrensel kardeşlik ideali ile metnin çağrısını birleştiren bu edisyon, eserin XX. yüzyılın başında 1899 ve 1907 Lahey Barış Konferansları ile 1891'de kurulan Uluslararası Barış Bürosu etrafında kurumsallaşan küresel barış hareketince de sahiplenildiğinin kanıtıdır. Böylece eser Kızılhaç kurucu belgesi olmanın ötesine geçerek savaşı ve militarizmi gayrimeşru kılmayı hedefleyen uluslararası pasifizmin de başvuru metinlerinden birine dönüşmüştür.

XX. yüzyılın ortasından itibaren metnin yayımı, ulusal derneklerin ve dekolonizasyon sonrası yeni devletlerin eğitim programları üzerinden ilerler. İspanyolcadaki ilk çeviri 1937'de Meksika'da yapılır yani metin İber yarımadasına Latin Amerika üzerinden döner. Endonezce çeviri 1951'de, Hollanda'nın egemenliği devretmesinden yalnızca iki yıl sonra devlet yayınevi Balai Pustaka tarafından yayımlanır. Macarcadaki ilk çevirinin yayımı ise 1978'i bulur.

Türkçe çeviri bu haritada erken sayılabilecek bir yerde durmaktadır. Türkiye Kızılay Derneği, Nermin Arpacıoğlu'nun çevirisini *Solferino Hatırası* adıyla 1964'te Ankara'da yayımlar; 82 sayfalık bu kitap, tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin Türkçedeki ilk ve bugüne kadarki tek tam çevirisidir. Aynı yıl Kızılay'ın Henri Coursier'nin *Milletlerarası Kızılhaç*'ını da yayımlaması, 1964'ün Türkiye'de bir insancıl hukuk neşriyatı yılı olarak tasarlandığını düşündürmektedir.

SOLFERİNO
HATIRASI
J. HENRY DUNANT
ÇEVİREN
NERMİN ARPACIOĞLU
TÜRKİYE KIZILAY DERNEĞİ
ANKARA
1964

Türk Kızılay İzmir Şubesi'nde uzun yıllar boyunca başkanlık yapmış merhum Nermin Kunter Arpacıoğlu (1919–2000) tarafından yapılan çeviri, tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin Türkçedeki ilk ve bugüne kadarki tek tam çevirisidir. J. Henry Dunant, *Solferino Hatırası*. Çeviren: Nermin Arpacıoğlu, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 1964, 82 s. Kitabın açık erişimli dijital nüshasına Türk Kızılay internet sayfalarından erişilebilir.

Kurumsal Edisyonlar

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi üç ayaklı bir yapıdır: 1863'te kurulan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC), 1919'da kurulan ve ulusal dernekleri birleştiren Federasyon (kuruluş adıyla "Kızılhaç Cemiyetleri Ligi", bugünkü adıyla "IFRC") ve her ülkenin ulusal derneği –örneğin Türkiye'de Türk Kızılay–. Kitabın yayım tarihi bu üç ayak boyunca ayrı ayrı ilerler.

Un Souvenir de Solferino'nun ICRC ve ulusal dernekler tarafından sürekli yeniden yayımlanması, metnin kurucu belge ve eğitim aracı işlevini sürdürdüğünü gösterir. Nitekim ICRC'nin kurumsal belleği metinle aynı yaştadır. Komite, 17 Şubat 1863 tarihli ilk toplantı tutanağından itibaren belgelerini korumuş; McKnight Hashemi'nin (2018) deyişiyle ICRC doğduğu anda arşivi de doğmuştur.

Bu arşivler, bugün kurumun tarihinin yanı sıra uluslararası insancıl hukukun, Hareket'in ve bir buçuk asrı aşan bir savaş ve insani yardım tarihinin izlerini de belgelemektedir (McKnight Hashemi, 2018). Nitekim ICRC Kütüphanesinin Miras Koleksiyonu'nda eserin 1862 tarihli birinci neşri de yer alır (Raboud vd., 2018).

Metnin kurumsal neşrinde iki ayrı çizgi ayırt edilebilir. Birincisi bibliyofil-bilimsel çizgidir: 1980'de Institut Henry-Dunant ve Slatkine Reprints, birinci neşrin tıpkıbasımını (faksimilesini), ardından Dunant'ın kendi eliyle düzelttiği üçüncü neşrin tıpkıbasımını bir arada yayımlamıştır; girişi Kızılhaç tarihi araştırmacıları Roger Durand ile Philippe M. Monnier, takdimi Cenevre Sözleşmeleri'nin şerhleriyle tanınan hukukçu Jean Pictet kaleme almıştır.

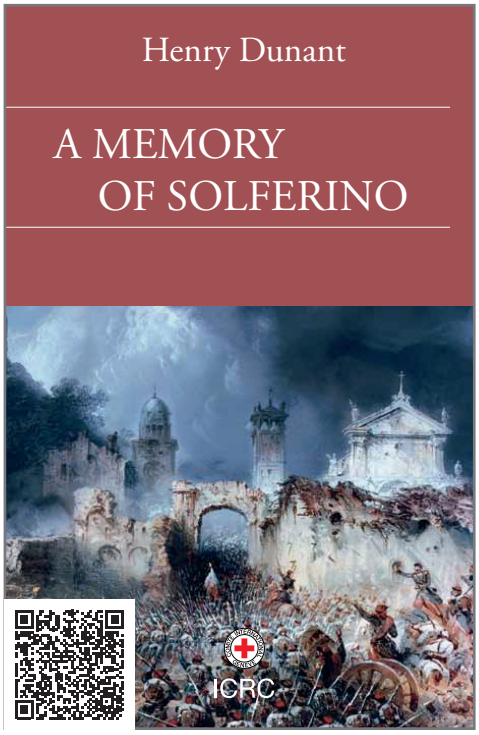
İkinci çizgi kurumsal-eğitsel mahiyette olup bugün ICRC'nin altı dilde sürdürdüğü 0361 numaralı yayın dizisinde toplanır. Bu neşirlerin editöryal kalıbı sabittir: Dunant'ın 1863 tarihli fotoğrafı, 1859 tarihli Solferino haritası, Castiglione ve Beşler Komitesi görselleri, Dunant'ın kendi eliyle düzelttiği üçüncü baskı sayfasının tıpkıbasımı, Charles Édouard Armand-Dumaresq'in 1864 Diplomatik Konferansı'nı gösteren tablosu ve nihayet Birinci Cenevre Sözleşmesi'nin tam metni. Böylece okur, kitabı eline aldığında yalnızca bir tanıklığa değil o tanıklığın doğurduğu hukuk metnine de ulaşabilmektedir.

Rusça kurumsal çizgi 1995'te başlamış; Rusça kurumsal edisyon 2009'da değiştirilmeden üçüncü kez yayımlanmıştır. Bu edisyon, ICRC tarihinin ilk cildini kaleme alan Pierre Boissier'nin "Ön Söz Yerine" başlıklı biyografik girişiyle açılmaktadır.

Dizinin İngilizce edisyonu, kolofonundan (kitabın sonundaki baskı künyesi) okunabildiği kadarıyla Kasım 2010'da 2.000 adet basılmıştır. Bu edisyonların künye sayfaları, aynı zamanda Hareket'in kendi büyümesinin sessiz bir kronolojisini tutmaktadır: 2010 tarihli İngilizce neşrin tanıtım metni Hareket'i "milyonlarca üyesiyle 186 ulusal dernek" olarak tanımlarken 2016 tarihli Portekizce neşirde aynı cümle "189 ulusal dernek" güncellemesiyle yer alır. Bu sayısal fark, kurucu metnin kabulünün hiç kesintisiz pekiştiğini ve büyüdüğünün apaçık kanıtıdır.

ICRC'nin Rusça kurumsal edisyonunun üçüncü, değişiklik yapılmamış basımıdır; ilk ICRC Rusça çevirisi 1995'te yayımlanmıştır. Anri Dünan, *Vospominanie o bitve pri Solferino.* Fransızcadan çeviri; 3. baskı, değişiklik yapılmadan; Pierre Boissier'nin girişiyle. Moskova: Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 2009, 108 s. ISBN 5-94013-113-1.

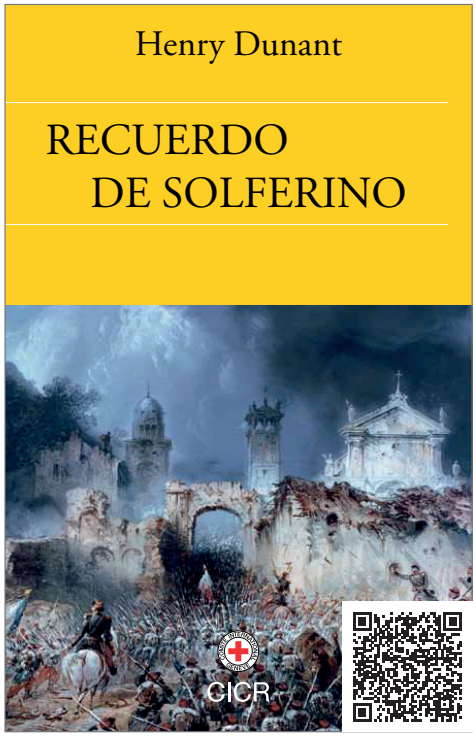

ICRC'nin standart İngilizce kurumsal edisyonudur; yukarıda sayılan standart görsel setini ve 1864 Cenevre Sözleşmesi metnini içerir. Henry Dunant, *A Memory of Solferino*. Cenevre: International Committee of the Red Cross, Kasım 2010, 2.000 adet (ICRC yayın no. 0361/002).

ICRC'nin Portekizce kurumsal edisyonudur; ana metnin yanı sıra 1864 Cenevre Sözleşmesi'nin tam metnini ve görsel listesini içerir. Henry Dunant, *Lembrança de Solferino*. Cenevre: Comitê Internacional da Cruz Vermelha, Mayıs 2016, ISBN 978-2-940396-43-6.

İspanyolca hat 1982'de, Sergio Moratiel Villa'nın çevirisi ve dönemin ICRC Başkanı Alexandre Hay'in ön sözüyle kurulmuş ve 2017 baskısıyla güncellenmiştir. Arapça kurumsal edisyon *Tezkâr Sûlferînû* başlığıyla Sâmî Circis'in çevirisini kullanır ve 2010 basımı, *Un Souvenir de Solferino* ile birlikte Dunant'ın geç dönem metni *L'Avenir sanglant*'ı da içerir. ICRC'nin bugün altı dilde –İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Çince ve Arapça– sürdürdüğü bu programı ulusal derneklerin kendi dillerindeki neşirleri tamamlamaktadır; 1964 tarihli Türkçe çeviri de bu ikinci zincirin bir halkasıdır.

ICRC'nin İspanyolca kurumsal edisyonudur; 1982'de Sergio Moratiel Villa çevirisiyle kurulan İspanyolca kurumsal çizginin güncel basımıdır. Henry Dunant, *Recuerdo de Solferino*. Cenevre: Comité Internacional de la Cruz Roja, Ekim 2017 (ICRC yayın no. 0361/003), ISBN 978-2-940396-57-3.

Uluslararası İnsancıl Hukukun Planı Olarak *Un Souvenir de Solferino*

Un Souvenir de Solferino'nun metinsel tarihi, onun yalnızca bir anı kitabı olmanın ötesinde uluslararası hukuk ve insani yardım hareketinin temelini atan bir eylem planı olduğunu ortaya koymaktadır. Yayılma hızı, çeşitliliği ve kurumsal ilişki örüntüsü, Dunant'ın ufkunun nicel bir ölçüsüdür. Kasım 1862'den Ağustos 1864'e yalnızca 21 ay içinde –üç künyeli Fransızca neşir (fiilen iki ayrı edisyon ve basım), Almanca ve İtalyanca çeviriler, gönüllü yardım derneklerinin kurulmasını kararlaştıran 1863 tarihli gayriresmî Cenevre Konferansı ve "savaş alanında yaralanan askerlerin koşullarını iyileştirmek" amacıyla 22 Ağustos 1864'te Birinci Cenevre Sözleşmesi'ni kabul eden resmî diplomatik konferans– deyim yerindeyse gürültüsüz patırtısız bir devrim gerçekleştirir.

Bu hızın sırrı metnin kendisinde olduğu kadar taşıyıcısında da aranmalıdır. Dunant'ın uyguladığı neşir planı –bugünün diliyle söylenirse– iki farklı okur kitlesine iki farklı ürün sunmaktır: karar alıcılara satılmayan ve elden ulaştırılan bir muhtıra; kamuoyuna ise beş şehri kapsayan kitapçı ağı üzerinden dağıtılan, çeviri hakları saklı tutulmuş bir ticari kitap. Yukarıda anılan tiraj verisi bu ikili stratejinin en somut göstergesidir.

Metnin kaderini belirleyen ikinci unsur, hukuki sonucun metne eklemlenmesidir. Üçüncü neşirden itibaren kitabın, Appia'nın teknik notuyla birlikte dolaşması; modern edisyonların Dunant'ın anılarıyla birlikte Cenevre Sözleşmesi metnini ve kurucu belgeleri içermesi ise ICRC tarafından uygulanan bilinçli bir editöryal stratejidir. 1862 anısında anlatılan dehşetin 1864 yasal çerçevesini zorunlu kıldığı nedensel bağ bu sayede sürekli pekiştirilmekte ve kurucu eylemin ahlaki temeli hukuki sonuçtan hiçbir zaman ayrı tutulmamaktadır.

Dunant 30 Ekim 1910'da Heiden'de ölmüştür; yazar metni bugün kamu malı statüsündedir. Hayatının son dönemi, metnin ve yazarının kurumsal söylemdeki yerlerine de ışık tutmaktadır: Kitabın yazarı unutturulurken kitap sahiplenilmiştir. Moynier'nin yönettiği Komite, 1867'deki iflasının ardından onu bu çevreden dışlamış; Dunant yirmi yılı aşkın bir süre yoksulluk içinde yaşadıktan sonra Heiden'e yerleşmiş, 1895'te orada yeniden "keşfedilmiş" ve 1901'de ilk Nobel Barış Ödülü'nü Frédéric Passy ile paylaşmıştır (Nobel Vakfı, 1972). İlk neşrinden itibaren kabul gören kitabın telif süresinin dolmasıyla kamu malına dönüşmesi kitabın kalıcılığını hukuken de tahkim etmiştir. Bugün metni çoğaltmak veya yayımlamak için kimseden izin almak gerekmez. Dunant'ın 1862'de kitabı satış dışında tutarak koruduğu ticari olmayan dolaşım, kamu malı statüsüyle birlikte hiçbir ticari tekelin hapsedemeyeceği evrensel bir erişilebilirliğe dönüşmüştür.

Kitabın günümüze kadar farklı dillerde ve formatlarda sürekli yeniden yayımlanması, *Un Souvenir de Solferino*'nun yalnızca tarihsel ve kültürel bir miras değil, uluslararası insancıl eylemin ilham kaynağı olma işlevini de sürdürdüğünün kanıtıdır. Elinizdeki Türkçe neşir, Türk Kızılay'ın 1964'ten sonra Solferino zincirine eklediği yeni bir edisyon halkasıdır.

Kaynakça

Bu kaynakçadaki bütün künyeler ya doğrudan nüshanın kendi başlık ve künye sayfasından ya da ilgili kütüphane kataloğunun kaydından doğrulanmıştır. Dunant'ın adı nüshadan nüshaya farklı biçimlerde basılmıştır; künyeler tek yazar başlığı altında toplanmış, nüshadaki ad biçimi köşeli parantezle gösterilmiştir.

Brooks, R. (2009). *Solferino 1859: The battle for Italy's freedom* (illüstrasyon: P. Dennis). Osprey Publishing.

Derungs, L. (t.y.). *Eine Erinnerung an Solferino* (Materyal no. Mo663d). Mittelschulvorbereitung.ch/hist.

Dunant, H. (1862a). *Un souvenir de Solferino*. Imprimerie Jules-Guillaume Fick. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1862b). *Un souvenir de Solferino* (2. baskı). Joël Cherbuliez. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1863a). *Un souvenir de Solferino* (3. baskı). Imprimerie Jules-Guillaume Fick. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1863b). *Eine Erinnerung an Solferino* (Yazarın yetkilendirdiği, orijinalin 3. baskısından Almancaya çeviri). Verlag von H. Georg. [Künyede: Jean-Henry Dunant.]

Dunant, H. (1863c). *Un ricordo di Solferino: con un'appendice sulla formazione permanente di istituzioni internazionali pel servizio sanitario degli eserciti in tempo di guerra* (çev. L. Zanetti). Tipografia Guglielmini. [Künyede: G. Enrico Dunant.]

Dunant, H. (1870). *Un souvenir de Solférino*. L. Hachette et Cie. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1894). *Sakuruferīno no kinen* [朔爾弗里諾之紀念] (çev. Jikemura Wasuke). Heiji Shinpōsha.

Dunant, H. (1904). *Vospominanie o bitve pri Solferino* (çev. S. N. Norman; ed. A. P. Pletnev). İsidor Goldberg Matbaası.

Dunant, H. (1906). *Rememoro pri Solferino* (çev. A. Vaillant ve P. Fruictier). Presa Esperantista Societo. (Libraro pacifisma, 2.)

Dunant, H. (1911). *The origin of the Red Cross: "Un souvenir de Solferino"* (çev. Mrs. D. H. Wright [A. B. Heylin Wright]). The John C. Winston Co.

Dunant, H. (1937). *Un recuerdo de Solferino* (çev. R. Domínguez). Ediciones Botas.

Dunant, H. (1939). *A memory of Solferino (Un souvenir de Solferino)* (çev. District of Columbia şubesi gönüllüleri; takdim: N. H. Davis). The American National Red Cross. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1947). *A memory of Solferino* (çev. District of Columbia Chapter gönüllüleri; takdim: J. Kennedy). Cassell; British Red Cross Society. [Künyede: J. Henry Dunant.]

Dunant, H. (1951). *Sebuah kenang-kenangan di Solferino*. Balai Pustaka.

Dunant, H. (1964). *Solferino hatırası* (çev. Nermin Arpacıoğlu). Türkiye Kızılay Derneği.

Dunant, H. (1978). *Solferinói emlék* (çev. Veressné Deák Éva). Magyar Vöröskereszt.

Dunant, H. (1980). *Un souvenir de Solférino* (giriş: R. Durand ve P. M. Monnier; takdim: J. Pictet). Institut Henry-Dunant ve Slatkine Reprints. [Künyede: J.-H. Dunant.]

Dunant, H. (1982). *Recuerdo de Solferino* (çev. S. Moratiel Villa; takdim: A. Hay). Comité Internacional de la Cruz Roja.

Dunant, H. (2009). *Vospominanie o bitve pri Solferino* (3. baskı, değişiklik yapılmadan; giriş: P. Boissier). Mejdunarodnıy Komitet Krasnogo Kresta.

Dunant, H. (2010a). *A memory of Solferino*. International Committee of the Red Cross. (Yayın no. 0361/002.) https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/publications/icrc-002-0361.pdf

Dunant, H. (2010b). *Tezkâr Sûlferînû* [تذكار سولفرينو] (çev. S. Circis). Comité International de la Croix-Rouge.

Dunant, H. (2015). *Vospominanie o bitve pri Solferino* (çev. S. N. Norman; ed. A. P. Pletnev; giriş: P. Boissier; 1904 baskısının tıpkıbasımı). Mejdunarodnıy Komitet Krasnogo Kresta. https://www.icrc.org/ru/document/vospominanie-o-bitve-pri-solferino-1904-g

Dunant, H. (2016). *Lembrança de Solferino*. Comitê Internacional da Cruz Vermelha.

Dunant, H. (2017). *Recuerdo de Solferino*. Comité Internacional de la Cruz Roja.

Gagnebin, B. (1950). Comment l'Europe accueillit le Souvenir de Solférino. *Revue internationale de la Croix-Rouge, 32*(378), 419–429. https://doi.org/10.1017/S1026881200160301

McKnight Hashemi, V. (2018). A balancing act: The revised rules of access to the ICRC Archives reflect multiple stakes and challenges. *International Review of the Red Cross, 100*(907–909), 373–394. https://doi.org/10.1017/S1816383119000316

Nobel Vakfı. (1972). Henry Dunant – Biographical. F. W. Haberman (Ed.), *Nobel lectures, Peace 1901–1925* içinde. Elsevier. https://www.nobelprize.org/prizes/peace/1901/dunant/biographical/

Norman, H. F. (1995). *One hundred books famous in medicine* (ed. H. Mayo). The Grolier Club. [Künye no. 73, s. 269.]

Raboud, I., Niederhauser, M. ve Mohr, C. (2018). Reflections on the development of the Movement and international humanitarian law through the lens of the ICRC Library's Heritage Collection. *International Review of the Red Cross, 100*(907–909), 143–163. https://doi.org/10.1017/S1816383119000365

Turnbull, P. (1985). *Solferino: The birth of a nation*. St. Martin's Press.

Dizin

Bu dizin, elinizdeki *Bir Solferino Hatırası* Türkçe çevirisinde –ve çeviri dipnotlarında– geçen kişi, yer, birlik ve kurum adlarının Henry Dunant'ın Fransızca kaynak metnindeki (esas olarak 1862 birinci baskı; ilgili pasaj yalnızca 1863 tarihli üçüncü baskıda bulunuyorsa o baskı) imlasını ve İtalyanca (1863, Zanetti çevirisi) ile İngilizce (1947, Cassell; bazı yerlerde 1911, Wright) çevirilerindeki karşılıklarını bir arada vermektedir.

Madde yapısı: **Türkçe imla** (*Fr.* Fransızca imla; İng. İngilizce imla; İt. İtalyanca imla): Kimlik/işlev notu. **Sayfa no**.

Aynı imlayı paylaşan diller "/" ile birleştirilip yan yana yazılmıştır (ör. "*Fr./İng.* abc; İt. xyz"). Sayfa numaraları yalnızca Türkçe çeviri metninin gövdesine atıfla verilmiş olup kitabın sonundaki "*Un Souvenir de Solferino*'nun Mirası" ve "Görseller" *bölümünden hiçbir madde* dizine alınmamıştır.

A

Abattucci (*Fr./İng./İt.* Abattucci): Alayının parçalanan sancağı, kumandanı olduğu alayın bir başçavuşunun elinde kalan Fransız albayı. **45**

Abdülhamit II: Türkçe editör dipnotunun, Fransızlardan etkilenilerek "Fesli Zuhaf" ve "Sarıklı Zuhaf" adıyla iki saray muhafız alayı kurulduğunu belirttiği Osmanlı padişahı (Dunant'ın 1862/1863 metninde yer almaz). **35**

Abeni (*Fr./İng./İt.* Abeni): Brescia'da Dr. Gualla başkanlığındaki merkez komitede gece gündüz hastane işlerinde çalışan hekimlerden biri. **159**

Adige (*Fr.* l'Adige; İng. the Adige; İt. l'Adige): Avusturya'nın İtalya'daki tüm kuvvetlerini Mincio ile birlikte toplamayı planladığı nehir hattı. **19**

Afrika (*Fr.* Afrique; İng. African; İt. africano): Fransız ordusunun Cezayir kökenli "Afrika Hafif Piyade" ve "Afrika süvarileri" birliklerinin kaynak bölgesi. **43, 45, 51, 83, 85, 125**

Afrika Birinci Hafif Piyade Alayı (*Fr.* le premier régiment de chasseurs d'Afrique; İng. the First African Light Infantry Regiment; İt. il primo reggimento de'cacciatori d'Africa): Yarbay Laurans des Ondes'in ölümcül yara aldığı, Asteğmen Fournier'nin de mensup olduğu alay. **43, 45, 85**

Ain Genel Konseyi (*Fr.* le Conseil général de l'Ain; İng. the General Council of the Ain; İt. il Consiglio generale dell'Ain): Kont de Budé'nin, Temmuz 1862'de Cenevre'de ölümüne kadar üyesi olduğu Fransız il meclisi. **175**

Alexandre de Hesse, Prens (*Fr.* prince Alexandre de Hesse; İng. Prince Alexander of Hesse; İt. principe Alessandro de Hesse): Magenta fatihine denk bir rakip sayılan, San Cassiano'yu savunan ve Brandenstein-Wussin tugaylarını Volta'ya yönelten Avusturya generali. Türkçe metinde "Hesse Prensi" ve "Prens de Hessen" biçimleriyle de geçer. **49, 59, 61, 67**

Alexandre II (*Fr.* l'empereur Alexandre II, de Russie; İng. the Emperor Alexander II of Russia; İt. Alessandro II): Kırım Savaşı sırasında (1854-55 kışı) Kırım'daki hastaneleri bizzat ziyaret eden Rus Çarı. **225**

Alexandrie (*Fr.* Alexandrie; İng. Alexandria; İt. Alessandria): General Trochu'nün tümenine 4 Mayıs 1859'da coşkulu bir beyanat yayımladığı şehir. **97**

Alton, d' (*Fr.* d'Alton; İng. d'Altou; İt. d'Alton): Mareşal Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne ilerleyen generallerden biri. **47**

Appia, Dr. (*Fr.* docteur Appia; İng. Dr. Appia; İt. dottore Appia): Cenevre'de yaralılar için keten/pamuk sevkiyatı girişimini başlatan ve nakil sırasında darbeyi hafifleten hafif bir sedye icat etmiş hekim. **207, 231**

Arnoldi (*Fr./İng./İt.* Arnoldi): Sardinya Kralı'nın gözleri önünde, kralın yanında savaşırken yaralanan üç generalden biri. **57**

Auger (*Fr.* général de brigade Auger; İng. Brigadier-General Auger; İt. generale di brigata Auger): Sol kolu bir gülleyle parçalandığı savaş meydanında tümgeneralliğe terfi eden ama bu terfinin hayatına mâlolduğu topçu generali. **41, 105**

Augereau (*Fr.* général Augereau; İng. General d'Augereau; İt. generale Augereau): 1796'da Castiglione'yi ele geçiren, iki gün sonra Avusturyalı Mareşal Wurmser'i de yenen general. **103**

Averoldi (*Fr./İng./İt.* Averoldi): Brescia'daki iki yardım komisyonundan Pallavicini başkanlığındaki ilkinin üyelerinden biri. **161**

B

Ballini (*Fr./İng./İt.* Ballini): Brescia merkez yardım komitesinde Dr. Gualla başkanlığında çalışan hekimlerden biri. **159**

Baltin (*Fr.* général-major Baltin; İng. Major-General Baltin; İt. generale-maggiore Baltin): Baron de Veigl'in kolordusunda savaşırken yaralanan Avusturyalı tümgeneral. **47**

Baraguey d'Hilliers (*Fr.* maréchal Baraguey d'Hilliers; İng. Marshal Baraguey d'Hilliers; İt. maresciallo Baraguey d'Hilliers): Sabah saat üçte Mac-Mahon ile birlikte harekete geçip Solferino köyüne taarruz eden, generalleri Leboeuf, Bazaine, Douay, d'Alton ve Forgeot'yu köye sokan mareşal. **25, 37, 47**

Barbe Schyner, Rahibe (*Fr.* la sœur Barbe Schyner; İng. Sister Barbe Schyner; İt. suor Barbara Schyner): Freiburg'da, ülkesini işgal eden ordunun yaralılarına da hizmet eden, Kontes Verri-Borromeo'dan önceki bir örnek olarak anılan rahibe. **223**

Barış Dostları Cemiyeti (*Fr.* la Société des Amis de la paix; İng. the Society of the Friends of Peace; İt. la Società degli amici della pace): Dunant'ın, Abbé de Saint-Pierre'in hayalleri ve Kont de Sellon'un ideallerini andığı bağlamda zikrettiği cemiyet. **217**

Basiletti (*Fr./İng./İt.* Basiletti): Brescia'daki iki yardım komisyonundan ikincisinin üyelerinden biri. **161**

Bazaine (*Fr./İng./İt.* Bazaine): Mareşal Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne ilerleyen generallerden biri. **47**

Beaufort d'Hautpol, Marki de (*Fr.* général marquis de Beaufort d'Hautpoul; İng. General the Marquis de Beaufort d'Hautpol; İt. generale Beaufort d'Hautpoul): Toskana'yı işgal eden kolordunun kurmay başkanlığını, ardından Suriye seferinin baş komutanlığını yapmış, müteveffa Kont de Budé'nin yeğeni olan general. **175**

Belzunce (*Fr.* évêque Belzunce de Castel-Moron; İng. Bishop Belzunce de Castel-Moron; İt. vescovo Belzunce de Castel-Moron): 1720-1721 Marsilya veba salgınında kahramanca özveri gösteren Castel-Moron Piskoposu. **223**

Benedek, Ritter de (*Fr.* chevalier de Benedek; İng. Ritter von Benedek; İt. cavaliere Benedek): San Martino'da gün boyu Sardinya birliklerine tek başına direnen, Kont Stadion ile Kont Clam-Gallas'ın güvenli çekilmesini sağlayan Avusturya komutanı. **21, 37, 59, 67**

Bergamo (*Fr.* Bergame; İng./İt. Bergamo): Yaralıların Castiglione'den düzenli tedavi için sevk edildiği Lombardiya hastane şehirlerinden biri. **101, 181**

Bersaglieri (*Fr.* Bersaglier; İng. Bersaglieri; İt. bersaglieri): San Martino cephesinde Yüzbaşı Pallavicini'nin yaralandığı, Sardinya-Piyemonte ordusunun seçkin hafif piyade birliği. **51, 53**

Bertherand, Dr. (*Fr.* docteur Bertherand; İng. Doctor Bertherand; İt. dottore Bertherand): Cuma sabahından itibaren Castiglione'de San Luigi'de ameliyat yapan usta hekim. **105, 207**

Bettune, Dr. Norman (*Fr.* docteur Norman Bettun; İng. Dr. Norman Bettun; İt. dottor Norman Bettun: Toronto Üniversitesi'nde anatomi profesörü olan, Strasbourg'dan gönüllü gelen Anglo-Amerikan cerrah. **185**

Bianca Visconti (*Fr./İng.* Blanche Visconti; İt. Bianca Visconti): XV. yüzyılda Milano'daki Maggiore Hastanesi'ni kuran, Dük Sforza'nın eşi. **201**

Bils (*Fr.* brigades Bils; İng. the Bils Brigade; İt. brigate Bils): Kont Stadion'a bağlı, Solferino köyünü savunan ve uzun süre şiddetli taarruzlara direnen tugaylardan biri. **47**

Blomberg (*Fr.* feldmaréchal Blomberg; İng. Field-Marshal Blomberg; İt. feldmaresciallo Blomberg): Baron de Veigl'in kolordusunda savaşırken yaralanan Avusturyalı mareşal. **47**

Bohemya (*Fr.* Bohème; İng. Bohemia; İt. Boemia): Avusturya ordusundaki genç askerlerin memleketi; annelerinin oğullarının kaybını öğreneceği yer olarak anılıyor. **91, 131**

Bologna (*Fr.* Bologne; İng./İt. Bologna): Castiglione'deki yaralılara yardıma koşan gönüllü tıp öğrencilerinin geldiği İtalyan şehirlerinden biri. **185**

Bonicelli (*Fr.* Bonicelli; İng. Bonicelli; İt. Bonicelli): Brescia merkez komitesinde çalışan hekimlerden biri. **159**

Bordeaux (*Fr./İng./İt.* Bordeaux): Bryas Markisi'nin eski milletvekili ve belediye başkanı olduğu şehir; ayrıca Dunant'ın "güneyli aksanlı" sanılıp sorulduğu şehir. **129, 209**

Borghetti, Carlo (*Fr.* M. Carlo Borghetti; İng. Mr. Carlo Borghetti; İt. signor Carlo Broghetli): Dunant'ı kendi arabasıyla Brescia'nın çeşitli hastanelerine götüren Brescia sakini. **173**

Borghetto (*Fr./İng./İt.* Borghetto): Avusturya tugaylarının Mincio'yu geçerken topçuyu desteklediği; Dunant'ın Mac-Mahon'u aramak için gittiği köy. **67, 147, 151, 153**

Borodino (*Fr./İng./İt.* Borodino): Solferino'nun kayıp ağırlığı bakımından kıyaslandığı üç büyük muharebeden biri (Leipzig, Waterloo ile birlikte). **195**

Borromée, Aziz Charles (*Fr.* St Charles Borromée; İng. Saint Charles Borromeo; İt. san Carlo Borromeo): 1576 veba salgınında Milano'ya kendi piskoposluğunun en uzak köşesinden koşup gelen Milano Başpiskoposu. **223**

Borromée, Frédéric (*Fr.* Frédéric Borromée; İng. Frederico Borromeo; İt. Federico Borromeo): 1627'de, Aziz Carlo Borromeo'nun örneğini tekrarlayarak halka yardım eden bir başka Borromeo ailesi mensubu. **223**

Boselli, Madame (*Fr.* Mme Boselli; İng. Madame Boselli; İt. la signora Boselli): Yaralı bakımı için sabırla nöbet tutan Milanolu soylu kadınlardan biri. **205**

Brandenstein (*Fr.* brigades Brandenstein; İng. the Brandenstein brigade; İt. brigate Brandenstein): Hesse Prensi komutasında Volta'ya ilerleyip Mincio geçişine yardım eden tugaylardan biri. **67**

Brescia (*Fr./İng./İt.* Brescia): Avusturya ordusunun ricat noktası; savaş sonrası Dunant'ın yaralılarla ilgilendiği, kitabın büyük bölümünün geçtiği hastane merkezi. **83, 93, 101, 103, 107, 109, 111, 117, 119, 129, 137, 139, 143, 149, 155, 157, 159, 173, 177, 179, 183, 185, 187, 199, 201, 205, 211, 227, 233**

Brescia Belediyesi (*Fr.* la Municipalité de Brescia; İng. the municipality of Brescia; İt. l'amm inistrazione municipale di Brescia): Müttefik ordugâhına ardı ardına tayın ve azık dolu arabalar gönderen kurum. **109, 139, 157, 209**

Brincourt (*Fr.* colonels Brincourt; İng. Colonel Brincourt; İt. colonnello Brincourt): General Camou'nun hafif piyade hücumlarında yaralanan, sonra Castiglione'de tedavi gören albay. **47, 105**

Bronna, Kontes (*Fr.* comtesse Bronna; İng. Countess Bronna; İt. contessa Bronna): San Clemente Hastanesi'nde ampütelere fedakârlıkla bakan Brescialı soylu kadın. **177**

Brot, Charles (*Fr.* M. Charles Brot; İng. Charles Brot; İt. signor Carlo Brot): Milano'da kalmaya devam ederek yaralıların taşınmasındaki başarıda payı büyük olan banker. **199**

Broutta (*Fr.* colonels Broutta; İng. Colonel Broutta; İt. colonnelli Broutta): Castiglione'ye getirilen yaralı yüksek rütbeli subaylardan biri. **105**

Bryas, Marki de (*Fr.* M. le marquis Ch. de Bryas; İng. the Marquis Ch. de Bryas; İt. marchese C. di Bryas): Dunant'ın Solferino'dan dönerken Milano'da tanıştığı, Bordeaux'nun eski milletvekili ve belediye başkanı. **209**

Budé, Kont de (*Fr.* comte de Budé; İng. Count de Budé; İt. conte di Budé): General de Beaufort d'Hautpol'un dayısı. **175**

Büyük Merkezî Yardım Komitesi (Milano) (*Fr.* le grand comité central de secours; İng. the great Central Relief Committee; İt. il comitato centrale di soccorso): Kontes Verri-Borromeo başkanlığındaki, Brescia'daki komiteden ayrı Milano yardım komitesi. **207**

C

Calcinato (*Fr./İng./İt.* Calcinato): 1706'da Vendôme Dükü'nün Chiese Nehri kıyısında kazandığı, Solferino ile aynı bölgedeki eski muharebenin adı. **103**

Calini, Kont (*Fr.* comte Calini; İng. Count Calini; İt. il conte Calini): San Luca Askerî Hastanesi'nin sorumlusu Lombardiyalı hekim-kont. **175**

Cambriels (*Fr.* colonels Cambriels; İng. Colonel Cambriels; İt. colonnelli Cambriels): Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne giren albaylardan biri. **47**

Camou (*Fr.* général Camou; İng. General Camou; İt. generale Camou): Hafif piyade ve avcı birlikleriyle Avusturya tugaylarına karşı büyük cesaret sergileyen general. **47**

Campo Santo (Brescia) (*Fr./İng./İt.* Campo Santo): San Giovanni Kapısı'ndan servi ağaçlı caddeyle ulaşılan Brescia mezarlığı. **179**

Canrobert (*Fr.* maréchal Canrobert; İng. Marshal Canrobert; İt. maresciallo Canrobert): Müttefik Ordu'nun sağ kanadında General Niel ile birlikte Kont Wimpffen'in ordusuna direnen mareşal. **37, 39, 61**

Caprioli (*Fr./İng./İt.* Caprioli): Brescia'daki ikinci yardım komisyonunun üyelerinden biri. **161**

Carlo Cotta, Dr. (*Fr.* docteur Carlo Cotta; İng. Dr. Carlo Cotta; İt. dottor Carlo Cotta): Lombardiya Sağlık Müfettişi. **183**

Carpenedolo (*Fr./İng./İt.* Carpenedolo): Yaralıların Castiglione dışında sevk edildiği köylerden biri. **99**

Casa Morino (*Fr./İng./İt.* Casa Morino): Mac-Mahon'a bağlı kolordunun karargâh seyyar hastanesinin bulunduğu çiftlik. **105**

Casa Nova (*Fr./İng./İt.* Casa Nova): Albay de Maleville'in cephanesi tükenmesine rağmen sancağı kurtardığı çiftlik. **43, 45, 83**

Cassa (*Fr./İng.* Cassa; İt. Gassa): Brescia merkez komitesinde çalışan hekimlerden biri. **159**

Castel-Goffredo (*Fr./İng./İt.* Castel Goffredo): Yaralıların dağıtıldığı köylerden biri. **99**

Castellaro (*Fr./İng./İt.* Castellaro): Mac-Mahon'un 26'sında Cavriana'dan beş km öteye kolordusunu konuşlandırmak üzere geçtiği yer. **147**

Castiglione (delle Stiviere) (*Fr.* Castiglione delle Stiviere; İng. Castiglione della Stiviere; İt. Castiglione delle Stiviere): Muharebe sonrası binlerce yaralının toplandığı, Dunant'ın kendi yardım örgütlenmesini başlattığı kitabın ikinci ana merkezi olan kasaba. **25, 35, 73, 81, 99, 101, 103, 105, 107, 111, 113, 121, 127, 131, 133, 137, 143, 147, 153, 155, 163, 181, 227, 229, 231, 233**

Cavriana (*Fr./İng./İt.* Cavriana): Avusturya sağ kanadının elinde tuttuğu, İmparator Franz Joseph'in muharebe sırasında bulunduğu köy. **21, 25, 49, 51, 63, 65, 67, 81, 85, 107, 141, 145, 147, 155**

Cenevre (*Fr.* Genève; İng. Geneva; İt. Ginevra): Dunant'ın memleketi; İsviçre yardım seferberliğinin merkezi olan şehir. **175, 207, 235**

Cerale (*Fr./İng./İt.* Cerale): Sardinya Kralı'nın gözleri önünde yaralanan üç generalden biri. **57**

Cezayir (*Fr.* Algérie; İng./İt. Algeria): Zuhaf ve Cezayirli hafif piyade birliklerinin kaynak bölgesi. **35, 51, 55, 81, 83, 85, 155**

Cezayirli avcı erleri (*Fr.* tirailleurs algériens; İng. the Algerian sharpshooters; İt. cacciatori algerini): Fontana Tepesi hücumunda albayları Laure ve Herment'i kaybederek ağır zayiat veren birlik. **35, 51, 55, 81, 83, 85, 155**

Charles de Windisch-Graetz, Prens (*Fr.* prince Charles de Windisch-Grætz; İng. Prince Charles de Windisch-Graetz; İt. principe Carlo de Windisch-Graetz): Guidizzolo'da Casa Nova mevzisini geri almak için alayının başında hücuma girişip Macarların oluşturduğu kareye esir düşen Avusturyalı albay-prens. **45, 59**

Charles-Albert, Kral (*Fr.* roi Charles-Albert; *İng.* King Charles-Albert; *İt.* Carlo Alberto): 1848'de Sardinya ordusuyla Mareşal Radetzky'ye rağmen Mincio'yu geçen, oğlu II. Vittorio Emanuele'nin ardından geldiği kral. **153**

Charlotte, Württemberg Prensesi (*Fr.* princesse Charlotte de Wurtemberg; İng. Princess Charlotte of Wurtemberg; İt. principessa Charlotte di Württemberg): Büyük Düşes Elena Pavlovna'nın doğum adı; Büyük Dük Mihail'in dul eşi. **225**

Chiesa Maggiore (Castiglione) (*Fr.* Chiesa Maggiorre; İng. Chiesa Maggiore; İt. la chiesa Maggiore): Dunant'ın "sanırım adı böyleydi" diyerek belirsizlikle andığı, Brescia'dan gelirken sol tarafta bir tepede gördüğü kilise. **117**

Chiese (*Fr.* la Chiese; İng. the Chiese; İt. il Chiese): Fransız-Sardinya ordusunun muharebe öncesi geçtiği nehir. **19, 21, 103**

Cialdini (*Fr./İng./İt.* Cialdini): Pozzolengo'nun ele geçirilmesinde Kral'ın nezaretinde savaşan Sardinya generallerinden biri. **57**

Clam-Gallas, Kont (*Fr.* comte Clam-Gallas; İng. Count Clam-Gallas; İt. conte Clam-Gallas): Kont Schlick'in 2. Ordusu'nda, Stadion ve Zobel ile birlikte savunma hattının merkezini oluşturan kolordulardan birinin kumandanı. **19, 37, 49, 61, 67**

Claudius Mazuet (*Fr./İng.* Claudius Mazuet; İt. Claudio Mazuet): Dunant'ın su verip teselli ettiği ağır yaralı genç onbaşı. **123**

Comitato delle Signore (Torino) (*Fr.* Comitato delle Signore; İng. Comitato delle Signore; İt. Comitato delle Signore): Markiz Pallavicino-Trivulzio'nun başkanlığını yaptığı Torino ana yardım komitesi. **207**

Commissetti, Dr. (*Fr.* docteur Commisetti; İng. Dr. Commissetti; İt. dottor Commisetti): Sardinya Ordusu Başcerrahı. **183**

Congreve, Sir William (*Fr./İng./İt.* Sir William Congreve): Koluna bir Congreve roketinin demir çubuğu saplanan bir onbaşı vesilesiyle Türkçe editör dipnotunun andığı, bu tür savaş roketini geliştiren İngiliz mucit. **101**

Constantine (*Fr./İng.* Constantine; *İt.* Costantina): Dunant'ın 1856'da Cezayir'de posta arabasıyla gittiği, iki eski Zuhaf askerle karşılaştığı yolun varış noktası. **155**

Conter (*Fr.* l'avocat Conter; İng. Conter; İt. avvocato Conter): Brescia'daki ilk yardım komisyonunun avukat üyelerinden biri. **161**

Contrada San Paolo (Milano) (*Fr./İng.* Contrada San Paolo; *İt.* Contrada S. Paolo): Kontes Justine Verri-Borromeo'nun yönettiği devasa pamuk ve sargı bezi depolarının bulunduğu Milano sokağı. **207**

Corbolani, Dr. (*Fr.* docteurs Corbolani; *İng.* Doctors Corbolani; *İt.* dottori Corbolani): Brescia merkez komitesinde çalışan hekimlerden biri. **159**

Cortambert, M. R. (*Fr./İng.* M. R. Cortambert; İt. signor R. Cortambert): Dunant'ın referans verdiği, *Revue orientale et américaine* dergisinde (Ocak 1860) "Farklı halklarda saç" konulu makaleyi yazan araştırmacı. **131**

Cremona (*Fr.* Crémone; İng./İt. Cremona): Bergamo ile birlikte yaralı bakım organizasyonunun düzenli olduğu Lombardiya kenti. **101, 181, 183**

Crenneville, Kont de (*Fr.* lieutenant-feldmaréchal comte de Crenneville; İng. Field-Marshal Count Crenneville; İt. conte di Crenneville): En büyük cesaretle savaşırken Kont Palffy ile birlikte ağır yaralanan korgeneral. **47**

Cucchiari (*Fr./İng./İt.* Cucchiari): 5. tümen kumandanı olarak Benedek'in öncü kuvvetleriyle karşılaşan, San Martino'ya girmeyi tekrar deneyen Sardinya generali. **57**

Cuvelier, Dr. (*Fr./İt.* Cuvelier; İng. Dr. Cuvelier): Milano hastanelerinin genel denetimine, İtalya Ordusu Başcerrahı tarafından getirilen hekim. **205**

D

Da Ponte (*Fr./İng./İt.* Da Ponte): Brescia'daki ikinci yardım komisyonunun üyelerinden biri. **161**

Decaen (*Fr.* général Decaen; İng. General Decaen; İt. generale Decaen): Mac-Mahon'un maiyetinde, General de la Motte Rouge ile birlikte San Cassiano ve Cavriana tepelerine ulaşan general. **49**

Della Rocca (*Fr.* Délia Rocca; *İng./İt.* Della Rocca): Pozzolengo mücadelesinde yer alan Sardinya generallerinden biri. **57**

Desenzano (*Fr./İng./İt.* Desenzano): Sardinya ordusu yaralılarının Castiglione'dekilerden daha iyi koşullarda nakledildiği kasabalardan biri. **143**

Desvaux (*Fr.* général Desvaux; İng. General Desvaux; İt. generale Desvaux): Süvarilerinin başında Macar piyadelerinin taarruzuna alışılmış cesareti ve soğukkanlılığıyla direnen general. **47**

Dieu (*Fr.* général Dieu; İng. General Dieu; İt. generale Dieu): Servi Dağı eteklerinde atından düşerek ölümcül yara alan general. **41, 105**

Douay, Albay (*Fr.* le colonel Douay; İng. Colonel Douay; İt. Colonello Douay): General Douay'nin kardeşi; ağabeyinin yanı başında savaşırken hayatını kaybeden albay. **41**

Douay, General (*Fr.* général Douay; İng. General Douay; İt. generale Douay): Servi Dağı eteklerinde ağır yaralanan, kayınpederi General Le Breton'un savaş alanında aradığı general. **41, 47, 81**

Douay, Madame (*Fr.* Mme Douay; İng. Madame Douay; İt. signora Douay): General Le Breton'un kızı; General Douay'in karısı. **81**

Dragonlar (*Fr.* dragons; İng. Dragoons; İt. dragoni): İtalya güneşinde Kılavuzlar, Mızraklılar ve Zırhlı Süvarilerle birlikte parlak zırhları ışıldayan süvari sınıfı. **27**

Dufour, General (*Fr.* l'honorable général Dufour; İng. the Honourable General Dufour; İt. Generale Dufour): 19 Ekim 1862 tarihli mektubunda Dunant'a "savaşların ne kadar ızdıraba mâlolduğunu anlatmak gerekir" diye yazan, Cenevre Yaralı Askerlere Yardım Komitesi başkanı general. **243**

Dunant, J. Henry (*Fr./İng.* J. Henry Dunant; İt. G. Enrico Dunant): Kitabın yazarı; kendi imzasını yaygın "Henri Dunant" biçiminden farklı olarak "J. Henry Dunant" diye atmıştır. İtalyanca çeviride adı yerelleştirilmiştir. **1-3, 9**

Duomo Vecchio (Brescia) (*Fr./İng./İt.* il Duomo vecchio): Brescia merkezinde "La Rotonda" adıyla da bilinen, iki şapeliyle bin yaralıyı ağırlayan eski bazilika. **157**

Durando (*Fr./İng.*/İt. Durando): 1. tümenin kumandanı Sardinya generali. **57**

Düsseldorf (*Fr.*/İt. Dusseldorf; İng. Düsseldorf): Prusya Kralı'nın General Forey ile Avusturyalı General Paumgarten'i aynı sofraya oturtup dostluk kurdurduğu, Benrath Şatosu yakınındaki şehir. **59**

E

Edmond de Schwarzenberg, Prens (*Fr.* prince Edmond de Schwarzenberg; İng. Prince Edmond of Schwarzenberg; İt. principe Edmondo Schwarzenberg): Kont Wimpffen'in 1. Ordusu'nda, Schaffgotsche ve Veigl ile birlikte kolordu kumandanı olan korgeneral. **19, 39, 49**

Edmond Favre, Albay (*Fr.* colonel fédéral Edmond Favre; İng. Colonel Edmond Favre; İt. Edmondo Favre, colonnello federale): Dunant'ın General Forey hakkında bir anekdot aktarmak için alıntı yaptığı, "1861 Köln Manevraları ve Prusya Ordusu" adlı kitabın yazarı İsviçreli albay. **59**

Edward, Liechtenstein Prensi (*Fr.* prince Edouard de Liechtenstein; İng. Prince Edward of Liechtenstein; İt. principe Edoardo di Liechtenstein): İki Avusturya ordusuna dâhil olmayan ayrı bir kolordunun kumandanı olan prens. **39**

Eugène, Prens (*Fr.* prince Eugène; İng. Eugene; İt. Eugenio): 1706 Calcinato Muharebesi'nde, yokluğunda İmparatorluk kuvvetlerine Mareşal de Reventlow'un komuta ettiği belirtilen prens (Savoylu Eugène). **103**

F

Failly, General de (*Fr.* général de Failly; İng. General de Failly; İt. generale de Failly): Medole ovasında General Niel ile birlikte Kont Wimpffen'in üç tümenine karşı direnen general. **49, 85**

Fanti (*Fr./İng.* Fanti; İt. generale Fanti): Sağ kanat tümeninin kumandanı olarak Malocco'da konuşlanan Sardinya generali. **57**

Faraldo (*Fr./*İng./İt. Faraldo): Solferino sonrası hastane idaresine büyük destek veren Brescia Eyaleti Genel Komiseri. **205**

Fenile Tepesi (*Fr.* mont Fenile; İng. Mount Fenile; İt. Fenile Vecchio): İmparator III. Napolyon'un cerrahı Baron Larrey'nin atının vurulduğu, İmparator'un bizzat bulunduğu tepe. **65**

Festetics (*Fr.* brigade Festetics; İng. the Festetics Brigade; İt. brigate Festetics): Kont Stadion'a bağlı, uzun süre şiddetli taarruzlara direnen tugaylardan biri. **47**

Fischer, de (*Fr.* le lieutenant de Fischer; İng. Lieutenant von Fischer; İt. luogotenente Fischer): Teğmen de Steiger ile birlikte genç Isemburg Prensi'nin yakınında yiğitçe dövüşerek can veren teğmen. **47**

Fleury (*Fr.* général Fleury; İng. General Fleury; İt. generale Fleury): İmparator'un karargâhında, Kont Roguet ve Kont de Montebello ile birlikte anılan general. **65**

Florence Nightingale (*Fr./İng.* Miss Florence Nightingale; İt. miss Fiorenza Nightingale): Britanya Savaş Bakanı Lord Sidney Herbert'ten Kırım'daki İngiliz askerleriyle ilgilenme talebi alan, Balaklava'daki hastaneleri düzenleyen İngiliz hemşire. **223, 225, 227**

Fontana Tepesi (*Fr.* mont Fontana; İng. Mount Fontana; İt. monte Fontana): Hesse Prensi'nin üç yamacını sürekli saldırılara karşı savunduğu, Cezayirli hafif piyadelerin ağır kayıp verdiği tepe. **49, 51, 229**

Forey (*Fr.* général Forey; İng. General Forey; İt. generale Forey): General de Ladmirault ile birlikte muharebenin ilk ve en ağır darbesini göğüsleyen general. **39, 41, 59, 81**

Forgeot (*Fr./İng./İt.* Forgeot): Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne giren 1. Kolordu'nun topçu kumandanı general. **47**

Fournier, Jean-François (*Fr.* sous-lieutenant Jean-François Fournier; İng. Second Lieutenant Jean François Fournier; İt. sotto-tenente Gian Francesco Fournier): Muhafız Hafif Piyadeleri'nden, aldığı ağır yarayla yirmi yaşında hayatını kaybeden asteğmen. **85**

Francesco Giuseppe): Avusturya İmparatoru. **27, 61**

François-Joseph I (*Fr.* l'empereur François-Joseph; İng. the Emperor Francis Joseph; İt. l' imperatore

Fribourg Freiburg (*Fr.* Fribourg; İng. Freiburg; İt. Friburgo): Rahibe Barbe Schyner'in yaralılara özverili hizmetiyle tanındığı şehir. **223**

G

Gaal (*Fr.* brigades Gaal; İng. the Gaal Brigade; İt. brigate Gaal): Kont Stadion'a bağlı, Koller Tugayı ve Reischach Alayı'yla birlikte Benedek'in güvenli çekilmesini sağlayan tugaylardan biri. **47, 67**

Garda Gölü (*Fr.* lac de Garda; İng. Lake of Garda; İt. lago di Garda): Avusturya ordusunun Haziran'da yavaş yavaş geri çekildiği, Milano-Venedik demiryolu hattının tahrip edildiği bölgedeki göl. **199**

Gers (*Fr./İng./İt.* Gers): 70. Alay'dan bacağını kaybeden bir grenadyerin memleketi olan Fransız departmanı. **215**

Glisenti (*Fr./İng./İt.* Glisenti): Brescia'daki ilk yardım komisyonunun üyelerinden biri. **161**

Goito (*Fr.* Goïto; *İng./İt.* Goito): Avusturya ordusunun Mincio Nehri'ni yeniden geçmek için kullandığı geçitlerden biri. **19**

Grenadiyerler (*Fr.* grenadiers de la garde; İng. Grenadiers of the Guard; İt. granatieri della guardia): Yivli top ateşi altında topları çekmeye koşan, Fransız ordusunun en seçkin piyade birliklerinden biri. **49, 51**

Guidizzolo (*Fr./İng./İt.* Guidizzolo): Avusturya Ordusu'nun sol kanadının konuşlandığı; General Niel'in taarruz hedefi olan köy. **19, 21, 45, 47, 67, 99, 139**

Guiseul, Teğmen de (*Fr.* le lieutenant de Guiseul; İng. Lieutenant de Guiseul; İt. luogotenente de Guiseul): Alay sancağını taşırken taburuyla birlikte kuşatılan, Mont-Cenis Geçidi'nde aldığı yaralara yenik düşen teğmen. **43, 83**

H

Haspel, Dr. (*Fr.* docteurs Leuret et Haspel; İng. Doctor Leuret and Doctor Haspel; İt. dottori Leuret e Haspel): Dr. Leuret ile birlikte iki gün boyunca kırıkları sabitleyip pansuman yapan iki İtalyan başcerrahtan biri. **105**

Hébert, Binbaşı (*Fr./İt.* Hébert; *İng.* Hebert): Taburunun başında, bir alay sancağını kurtarmak uğruna savaşırken vurulup ayaklar altında ezilen binbaşı. **43**

Hélène Paulowna, Büyük Düşes (*Fr.* grande-duchesse Hélène Paulowna; İng. Grand Duchess Helen Pawlowna; İt. granduchessa Elena Paulowna): Büyük Dük Mihail'in dul eşi; savaşın başında yaklaşık üç yüz hanımla St. Petersburg'dan ayrılıp Kırım'daki hastanelerde hemşirelik yapan Rus kadın grubunun önderi. **223, 225**

Hemard, Yarbay (*Fr.* lieutenant-colonel Hémard; İng. Lieutenant-Colonel Hemard; İt. luogotenente colonnello Hémard): Göğsünden iki kez vurulduğu hâlde olağanüstü yararlık gösteren yarbay. **47**

Herment (*Fr.* colonel Herment; İng. colonel Herment; İt. colonnelli Herment): Fontana Tepesi'ne yapılan taarruzda Albay Laure ile birlikte hayatını kaybeden Cezayirli hafif piyade albayı. **51**

Hess, Baron (*Fr.* feldzeugmeistre baron Hess; İng. Field-Marshal Baron Hess; İt. feldzeugmeister barone Hess): İmparatorluk kuvvetlerinin Milano ve Brescia'dan geri çekilmesini tavsiye eden Avusturya orgenerali. **19, 195**

Hessen (*Fr./İng./İt.* Hesse): Alexandre de Hesse'nin ve tümeninin mensup olduğu hanedanlık. **61**

Hırvatlar (*Fr.* les Croates; İng. the Croats; İt. i croati): Avusturya ordusu saflarında acımasız çarpışma tarzıyla anılan asker grubu. **35, 51, 53, 95, 129, 185**

Howard, John (*Fr.* John Howard; İng. John Howard; İt. John Howard): Avrupa'nın dört bir yanında hapishaneleri, karantina istasyonlarını ve hastaneleri ziyaret edip sıhhi reformlar başlatan İngiliz hayırsever. **223**

Hüsarlar (*Fr.* hussards; İng. Hussars; İt. ussari): Gösterişli üniformalarıyla tanınan, genellikle keşif, düşmanı taciz etme ve takip görevlerinde uzmanlaşmış bir hafif süvari sınıfı. **35, 55, 73, 75, 107**

I

Isemburg Prensi (*Fr.* prince d'Isembourg; İng. Prince of Isenburg; İt. principe d'Isemburg): Teğmenler de Steiger ve de Fischer'in yakınında düşen, ama onlardan talihli çıkıp savaş alanından sağ kurtarılan genç Avusturyalı prens. **47, 229**

Isnard, Dr. (*Fr.* docteur Isnard; İng. Dr. Isnard; İt. dottore Isnard): Başcerrah Baron Larrey'den sonra anılan, mesleki ve idari yetkinliğiyle öne çıkan Fransız Ordusu Başcerrahı. **183**

İ

İmparatorluk Muhafızları (*Fr.* la garde impériale; İng. the Imperial Guard; İt. la guardia imperiale): III. Napolyon'un en seçkin ve tecrübeli birliği. **33, 35, 37, 43, 49, 51, 65, 67, 71, 81, 85, 93, 97, 125, 141, 163, 231**

İstanbul (Fr./İng./İt. Constantinople): Kasım 1854'te, Florence Nightingale'in otuz yedi İngiliz kadınla beraber yola çıktığı ve bir süre görev yaptığı şehir. **85, 225**

İsviçre (Fr. Suisse; İng. Swiss; İt. Svizzera): Brescia'daki hastaneleri ziyaret eden gönüllü gezginlerin ve Cenevre başta olmak üzere yardım gönderen şehirlerin ülkesi. **185, 207, 243**

İtalya (Fr. Italie; İng. Italy; İt. Italia): Muharebenin geçtiği ve kitabın tüm olay örgüsünün cereyan ettiği ülke. **19, 27, 51, 93, 97, 103, 105, 119, 125, 149, 163, 171, 179, 181, 185, 203, 205, 207, 209, 211, 233, 235**

J

Joseph de Maistre, Kont (*Fr.* comte Joseph de Maistre; İng. Count Joseph de Maistre; İt. conte Giuseppe de Maistre): Dunant'ın kitabın sonundaki çağrısında eleştirel biçimde alıntıladığı, "savaş kutsaldır" sözünün sahibi düşünür. **217**

Junot, Abrantès Dükü (*Fr.* lieutenant-colonel Junot, duc d'Abrantès; İng. Lieutenant-Colonel Junot, Duke of Abrantès; İt. luogotenente-colonnello Junot, duca d'Abrantès): General de Failly'nin kurmay başkanı olarak Solferino'da ölen yarbay. **85**

Justine Verri, Kontes (*Fr.* comtesse Justine Verri; İng. Countess Giustina Verri; İt. contessa Giustina Verri): Büyük Merkezî Yardım Komitesi Başkanı; Contrada San Paolo'daki pamuk ve sargı depolarının yönetimini bizzat üstlenen kontes. **207**

K

Kantinci kadınlar (*Fr.* les cantinières; İng. the canteen women; İt. le vivandiere): Düşman ateşinin en yoğun olduğu hatlarda dolaşan, alaylara resmen bağlı kadın görevliler. **53, 151**

Kapuçin Kilisesi (Castiglione) (*Fr.* l'église des Capucins; İng. the Capuchin Church; İt. la chiesa dei Cappuccini): Castiglione'de yaralılarla dolup taşan geçici hastanelerden biri. **103**

Kervenoël, Yüzbaşı de (*Fr.* le capitaine de Kervenoël; İng. Captain Kervenoël; İt. il capitano de Kervenoel): General Forey'nin başı bir top güllesiyle parçalanarak ölen yaveri. **41**

Kılavuzlar (*Fr.* des guides; İng. Guides; İt. delle guide): Komutanlara kılavuzluk ve koruma sağlayan, genellikle ordunun en seçkin hafif süvari birliği. **27**

Kırım (*Fr.* Crimée; İng./İt. Crimea): Sivastopol Kuşatması'nın geçtiği; Florence Nightingale'in hemşirelik faaliyetinin sahnesi olan savaş bölgesi. **85, 223, 225, 241**

Köln (*Fr./İng.* Cologne; İt. Colonia): 1861 Prusya ordu manevralarının yapıldığı; Dunant'ın uluslararası anlaşma önerisinde örnek gösterdiği toplantı yeri (Châlons ile birlikte). **59, 239**

Kutsal İttifak (*Fr.* les armées de la Sainte-Alliance; İng. the armies of the Holy Alliance; İt. le armate della Santa Alleanza): 1814'te Fransa'yı istila eden, bir Fransız'ın çocukken bir Avusturyalı subayın zulmüne uğradığı anekdotta anılan ordular ittifakı. **211**

L

La Marmora (*Fr.* de La Marmora; İng. de la Marmora; İt. La Marmora): Pozzolengo'yu ele geçiren, Kral'ın maiyetinde savaşan Sardinya generallerinden biri. **57**

La Rochefoucauld Liancourt, Binbaşı (*Fr.* commandant de La Rochefoucauld Liancourt; İng. Major de la Rochefoucault Liancourt; İt. comandante de la Rochefoucauld Liancourt): Macar piyade karelerine saldırırken atı vurulup yaralanan ve esir düşen Afrika süvarileri binbaşısı. **45**

Ladmirault, General de (*Fr.* général de Ladmirault; İng. General de Ladmirault; İt. generale de Ladmirault): General Forey ile birlikte muharebenin ilk ve en ağır darbesini göğüsleyen general. **39, 41, 105**

Laine, Abbé (*Fr.* l'abbé Laine, aumônier de l'empereur Napoléon; İng. the Abbé Laine, Napoleon's chaplain; İt. l'abate Laine): Sahra hastanelerini dolaşıp acı çeken askerlere teselli veren İmparator III. Napolyon'un papazı. **53**

Larbi ben Lagdar (*Fr.*/İng./İt. Larbi ben Lagdar): Cezayirli hafif piyade alayından, ölü bedeni savaş alanında bulunan Müslüman teğmen. **83**

Larrey, Baron (*Fr.* baron Larrey; İng. Baron Larrey; İt. il barone Larrey): İmparator'un cerrahı; Fransız Ordusu Başcerrahı. **65, 183**

Laurans des Ondes, Yarbay (*Fr.* lieutenant-colonel Laurans des Ondes; İng. Lieutenant-Colonel Laurans des Ondes; İt. luogotenente colonnello Laurans des Ondes): Afrika Birinci Hafif Piyade Alayı yarbayı. **43**

Laure (*Fr.* colonel Laure; İng. colonel Laure; İt. colonnelli Laure): Fontana Tepesi taarruzunda Herment ile birlikte hayatını kaybeden Cezayirli hafif piyade albayı. **51**

Le Breton, General (*Fr./İng./İt.* Le Breton): Yaralı damadı General Douay'yi savaş alanında arayan yaşlı general. **81**

Leboeuf (*Fr.* général Lebœuf; İng. General Leboeuf; İt. generale Leboeuf): Mareşal Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne ilerleyen generallerden biri. **47**

Leipzig (*Fr.* Leipsick; İng. Leipzig; İt. Lipsia): Solferino'nun kayıp ağırlığıyla kıyaslanan üç büyük muharebeden birinin mahalli (Borodino, Waterloo ile birlikte). **195**

Leuret, Dr. (*Fr.* docteur Leuret; İng. Doctor Leuret; İt. dottori Leuret): Castiglione'de iki gün boyunca kırıkları sabitleyip pansuman yapan başcerrahlardan biri. **105**

Levazım İdaresi (*Fr.* l'intendance; İng. the commissariat; İt. l'intendenza): Castiglione'ye yeni yerleşen, sonunda sağlam durumdaki esirlerin hastane hizmetinde kullanılmasına izin veren Fransız birimi. **99, 109, 117, 121, 123, 137, 153, 183**

Lobstein (*Fr.* Lobstein; İng. Lobstein; İt. Lobstein): Castiglione'de iki gün boyunca kırık sabitleme ve pansuman yapan asistan cerrahlardan biri. **105**

Lombardiya (*Fr.* Lombardie; *İng.* Lombardy; *İt.* Lombardia): Savaşın geçtiği; köylülerinin ölü toplama işinde ücretle çalıştırıldığı, hastane organizasyonunda kentlerinin seferber olduğu bölge. **81, 89, 117, 141, 175, 181, 185, 187, 195, 197, 199, 203, 233, 235**

Lombardiya-Venedik Demiryolları İdare Kurulu (*Fr.* le Conseil d'administration des chemins de fer lombards-vénitiens; İng. the Board of Administration of the Lombard and Venetian Railways; İt. il Consiglio d'Amministrazione delle ferrovie lombardo-venete): Banker Charles Brot'un Milano'da kalıp tek üyesi olarak görev yaptığı kurul. **199**

Lonato (*Fr./İng./İt.* Lonato): Sardinya ordusu yaralılarının nakledildiği kasabalardan biri. **143**

Luzy, de (*Fr./İng./İt.* de Luzy): General Niel'in emrinde, Medole ovasında Kont Wimpffen'in üç tümenine karşı direnen generallerden biri. **49**

Lyon (*Fr.* Lyon; *İng.* Lyons; *İt.* Lione): Ölen genç gönüllü askerin anne-babasının oturduğu, Alger Sokağı 3 numaradaki evin bulunduğu şehir. **123**

M

Mac-Mahon (*Fr.* maréchal de Mac-Mahon; İng. Marshal de MacMahon; İt. maresciallo Mac-Mahon): 1. ve 2. kolordulara komuta eden, Cavriana'yı ele geçiren, Dunant'ın kitabın sonunda şahsen görüştüğü Magenta Dükü mareşal. **25, 37, 49, 105, 145, 155**

Madonna della Pieve (*Fr./İng./İt.* Madonna della Pieve): İmparator Franz Joseph'in Cavriana düştüğünde Kont Schlick ve Nassau Prensi ile birlikte bulunduğu, servi ağaçlı bir kilise yakınındaki tepe. **63**

Madonna della Scoperta (*Fr./İng./İt.* Madonna della Scoperta): Sardinya birliklerinin San Martino ve Roccolo ile birlikte gün boyu defalarca el değiştirerek savunduğu tepe. **57**

Magenta (*Fr./İng./İt.* Magenta): Mac-Mahon'un "Magenta Dükü" ünvanını aldığı önceki zafer; kitabın açılış cümlesinde anılan "kanlı zafer". **49, 121, 145, 147, 155, 201**

Maggi, C. (*Fr./İng./İt.* C. Maggi): Brescia merkez komitesinin doktor üyelerinden biri. **103, 117, 159, 201**

Maggiore Hastanesi (Milano) (*Fr.* l'hôpital Majeur; İng. the Maggiore Hospital; İt. l'ospedale Maggiore): XV. yüzyılda Bianca Visconti tarafından kurulan, savaş sonrası yaklaşık üç bin yaralının yattığı büyük sivil hastane. **201**

Maleville, Albay de (*Fr.* colonel de Maleville; İng. Colonel de Maleville; İt. colonnello de Maleville): Casa Nova çiftliğinde cephanesi tükenip sancağı kurtardığında bacağı parçalanan, sonunda yarasından ölen albay. **43**

Maneque, General (*Fr.* général Manèque; İng. General Maneque; İt. generale Manèque): Hafif piyade birlikleri Muhafız grenadiyerlerinin mühimmatını kullanarak cephanesini yenileyen general. **51**

Mantova (*Fr.* Mantoue; İng. Mantua; İt. Mantova): Avusturya ordusunun Mincio geçişinde kullandığı; Liechtenstein Prensi'nin kolordusunun ayrıldığı garnizon şehir. **19, 39, 123, 149, 151, 155, 181, 227**

Marengo (*Fr./İng./İt.* Marengo): Mareşal Regnaud'un 18 Mayıs 1859'da Muhafızlara nutuk verdiği yer; ayrıca Napolyon'un 1800 zaferiyle kıyaslanan tarihî muharebe. **97, 197**

Marignan (*Fr.*/İng. Marignan; İt. Melegnano): 8 Haziran 1859'daki, Solferino'dan önceki muharebenin adı. **93, 201**

Marina Videmari, Başrahibe (*Fr.* sœur Marina Videmari; İng. Sister Marina Videmari; İt. suor Marina Videmari): Ursulin Manastırı Başrahibesi. **209**

Marsilya (*Fr.* Marseille; *İng.* Marseilles; *İt.* Marsiglia): 1720-1721 veba salgınında Piskopos Belzunce'nin kahramanca özveri gösterdiği şehir. **223**

Marthe, Rahibe (*Fr.* sœur Marthe; İng. Sister Marthe; İt. La suor Marta): 1813-1815 arası koalisyon ordularının yaralılarına bakmasıyla tanınan Besançonlu rahibe. **223**

Martimprey, General de (*Fr.* général de Martimprey; İng. General Martimprey; İt. generale di Martimprey): İmparator'un maiyetinde, Mareşal Vaillant'ın yardımcı kurmay generali. **65, 205**

Martres, Dr. (*Fr./İt.* Martrès; *İng.* Martres): Yaralı taşımak için kırık vakalarında yararlı, hafif ve esnek bir araç geliştiren doktor. **231**

Medole (*Fr.* Médole; İng. Medola; İt. Medole): Mareşal Canrobert'in taarruz hedefi olan Avusturya Ordusu'nun sol kanat mevzilerinden bir köy. **19, 33, 49, 91, 99, 193, 229**

Mellinet (*Fr./İng./İt.* Mellinet): Solferino-Cavriana arası tepelerin ele geçirilmesinde yardımcı olan general. **51**

Mensdorff, Kont (*Fr.* comte Mensdorff; İng. Count Mensdorf; İt. conte Mensdorff): Avusturya İkinci Ordusu'nun sağ kanadındaki süvari tümeni komutanı. **21, 49**

Merkezî Yardım Komitesi (Brescia) (*Fr.* une commission centrale; İng. a central committee; İt. una commissione centrale): Dr. Gualla'nın önerisiyle kurulan ve başkanlığını yaptığı hastane yönetim komitesi. **159, 207**

Metz (*Fr./İng./İt.* Metz): Asteğmen Jean-François Fournier'in doğduğu şehir. **85**

Mızraklılar (*Fr.* des lanciers; İng. Lancers; İt. dei lancieri): Ana silahları olan uzun mızraklarıyla düşman hatlarını yarmak için yapılan hücumlarda etkili süvari sınıfı. **27, 35, 83**

Micheler (*Fr.* colonel Micheler; İng. Colonel Micheler; İt. colonnelli Micheler): Mareşal Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne giren albaylardan biri. **47**

Mihail, Büyük Dük (*Fr.* grand-duc Michel; İng. the Grand Duke Michael; İt. granduca Michele): Büyük Düşes Elena Pavlovna'nın, savaş sırasında dul kalmış olduğu eşi. **225**

Milano (*Fr./İng.* Milan; İt. Milano): Magenta zaferiyle Fransız ordusuna açılan; savaş sonrası yaralıların büyük bölümünün nakledildiği ana merkez. **19, 83, 101, 121, 131, 173, 197, 199, 201, 203, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 223**

Mincio (*Fr.* le Mincio; İng. the Mincio; İt. il Mincio): Avusturya'nın kuvvetlerini Adige ile birlikte toplamayı planladığı, Borghetto ve Valeggio'da geçilen nehir. **19, 67, 153**

Modena (*Fr.* Modène; İng./İt. Modena): Toskana Büyük Dükü ile birlikte Franz Joseph'in maiyetindeki arşidüklerden. **27**

Mollard (*Fr.* général Mollard; İng. General Mollard; İt. generale Mollard): Pozzolengo'yu ele geçiren, tümeniyle Rivoltella yönünde keşif yapan İtalyan general. **57**

Monéglia, Teğmen (*Fr.* le lieutenant Monéglia; İng. Lieutenant Moneglia; İt. luogotenente Monéglia): Solferino'daki Tepe Kulesi'nde tek başına altı topu ele geçiren Muhafız Hafif Piyade teğmeni. **43**

Mont-Cenis Geçidi (*Fr.* le Mont Cenis; İng. the Mont Cenis; İt. il Moncenisio): Brescia'da tedavi gören, sonra Torino trenine bindirilen ağır yaralı bir başçavuşun can verdiği geçit. **83**

Montebello (*Fr./İng./İt.* Montebello): General Forey'in galibi olduğu önceki zafer. **59, 65**

Montebello, Kont de (*Fr.* comte de Montebello; İng. Count de Montebello; İt. il conte Montebello): İmparator'un maiyetinde, Kont Roguet ve General Fleury ile birlikte anılan kont. **65**

Montechiaro (*Fr./İng.* Montechiaro; İt. Montechiari): İmparator III. Napolyon'un muharebe öncesi gecesini geçirdiği, esir kafilelerinin Brescia'ya sevk edildiği güzergâh noktası köy. **25, 107, 109, 139**

Monzambano (*Fr./İng./İt.* Monzambano): Mac-Mahon'un birliklerini konuşlandırdığı, Castellaro'dan uzanan yolun noktası. **147**

Moskowa Prensi (*Fr.* prince de la Moskowa; İng. the Prince de la Moskowa; İt. il principe della Moskova): İmparator III. Napolyon'un maiyetinde bulunan, Kurmay Başkanı Vaillant'la birlikte anılan prens ünvanlı şahıs. **65**

Muhafız Hafif Piyadeleri (*Fr.* les voltigeurs de la garde; İng. the Light Infantry of the Guard; İt. volteggiatori della guardia): Teğmen Monéglia'nın altı topu tek başına ele geçirdiği, Asteğmen Fournier'nin de mensup olduğu birlik. **43, 85**

Mumb, Albay de (*Fr.* colonel de Mumb; İng. Colonel von Mumb; İt. colonnello de Mumb): Baron de Veigl'in kolordusunda, Sturmfeder ve Pidoll ile birlikte savaşırken hayatını kaybeden Avusturyalı albay. **47**

N

Napolyon I (*Fr.* Napoléon Ier; İng. Napoleon I; İt. Napoleone): Marengo Muharebesi'nin (1800) galibi olarak Paul de Molènes'in alıntılanan pasajında savaşın yarattığı garip hüzün/merhamet duygusuna kapıldığı anlatılan tarihsel figür. **197**

Napolyon III (*Fr.* l'empereur Napoléon / Napoléon III; İng. Napoleon III; İt. l'imperatore Napoleone): Solferino savaşında müttefik güçlerine kumanda eden, ihtiyaç duyulan her noktada bizzat bulunup sahra hastanelerini ziyaret eden Fransa İmparatoru. **21, 25, 33, 37, 53, 65, 145**

Napolyon, Prens (*Fr.* prince Napoléon; İng. Prince Napoleon; İt. principe Napoleone): Autemarre Tümeni'ni içeren, Piacenza'dan yaklaşan kolordunun komutanı prens. **39**

Nassau Prensi (*Fr.* prince de Nassau; İng. the Prince of Nassau; İt. principe di Nassau): Cavriana'nın düşüşünü Madonna della Pieve tepesinden İmparator'un yanında izleyen Kont Schlick'in yaveri. **63**

Négrier, de (*Fr./İt.* Négrier; İng. Negrier): Mareşal Baraguey d'Hilliers'in maiyetinde Solferino köyüne ilerleyen generallerden biri. **47**

Nerwinde (*Fr./İng.* Nerwinde; İt. Nerwinda,): Fransızlara esir düşen General de Salm'in Mareşal de Luxembourg tarafından ağırlandığı tarihî (1693) muharebe. **99**

Neuchâtel (*Fr./İng./İt.* Neuchâtel): Kendisni ölmek üzere olanların veda mektuplarını yazmaya ve yaraları sarmaya adamış tüccarın memleketi. **121**

Neuchèze, Yarbay de (*Fr.* lieutenant-colonel de Neuchèze; İng. Lieutenant-Colonel de Neuchèze; İt. luogotenente-colonnello de Neuchèze): Komutanı Albay Vaubert de Genlis atından düşünce komutayı devralmaya koşarken kalbinden vurulup ölen yarbay. **81**

Nice (*Fr./İng./İt.* Nice): San Gaetano Hastanesinde tercümanlık yapan, Fransızca ve İtalyanca bilen Piyemonteli askerin memleketi. **185**

Niel, General (*Fr.* général Niel; İng. General Niel; İt. generale Niel): Müttefik Ordu'nun sağ kanadına komuta eden, Medole ovasında Kont Wimpffen'e karşı sarsılmaz direniş gösteren, üç gün sonra mareşal olan general. **37, 49, 149**

O

Orefici (*Fr./İng./İt.* Orefici): Brescia merkez komitesinin doktor üyelerinden biri. **159**

Outrey, A. (*Fr.* M. A. Outrey; İng. Mr. A. Outrey; İt. signor A. Outrey): Dunant'ı Brescia'da geceleyin misafirperverlikle karşılayan maaş memuru subay. **153**

P

Pálffy, Kont (*Fr.* comte Palffy; İng. Count Palffy; İt. conte Palffy): Kont Stadion'a bağlı, Solferino köyünü Sternberg ile birlikte savunan, ağır yaralanan korgeneral. **47**

Pallavicini (komisyon üyesi) (*Fr./İng./İt.* Pallavicini): Brescia'daki iki komisyondan ilkinin üyesi. **161**

Pallavicini, Yüzbaşı (*Fr.* capitaine Pallavicini; İng. Captain Pallavicini; İt. il Capitano Pallavicini): San Martino cephesinde yaralanan, askerlerince kucaklanıp bir şapele taşınan Bersaglieri yüzbaşısı. **51**

Pallavicino-Trivulzio, Markiz (*Fr.* marquise Pallavicino-Trivulzio; İng. the Marchesa Pallavicino-Trivulzio; İt. la marchesa Pallavicino-Trivulzio): Torino'daki ana yardım komitesinin (Comitato delle Signore) başkanlığını yürüten markiz. **207**

Paris (*Fr./İng.* Paris; İt. Parigi): Dunant'ın ertesi yıl Rivoli Sokağı'nda gazi askerlerle karşılaştığı şehir. **119, 127, 131, 207**

Partouneaux (*Fr.* général Partouneaux; İng. General Partouneaux; İt. Partonneaux): Mareşal Canrobert'in kolordusunda, süvarileriyle Kont Mensdorff'a karşı öne çıkan general. **39, 49**

Paul de Molènes (*Fr./İng.* Paul de Molènes; İt. Paolo di Molènes): Solferino'da Fransız Ordusu'nda kurmay subay olarak bulunmuş, Dunant'ın kitabında uzun alıntısı kullanılan yazar. **197**

Paumgarten, General (*Fr.* général Paumgarten; İng. General Baumgarten; İt. generale Paumgarten): Montebello Muharebesi'nde General Forey'in rakibi olan; Prusya Kralı'nın daveti üzerine Düsseldorf'ta Forey ile bir araya gelen Avusturyalı general. **59**

Perrier (*Fr./İng./İt.* Perrier): Sardinya Kralı'nın gözü önünde yaralanan üç İtalyan generalinden biri. **57**

Peschiera (*Fr./İng./İt.* Peschiera): Mincio geçişinde kullanılan; Milano-Venedik demiryolu hattının tahrip edildiği kesim. **19, 199**

Piacenza (*Fr.* Plaisance; İng./İt. Piacenza): Prens Napolyon'un Autemarre Tümeni'nin ilerlediği; üç hastanesi gönüllülerce yönetilen şehir. **39, 187**

Pidoll, Baron (*Fr.* baron Pidoll; İng. Baron Pidoll; İt. il barone Pidoll): Baron de Veigl'in kolordusunda savaşırken hayatını kaybeden Avusturyalı baron. **47**

Pisa (*Fr.* Pise; İng./İt. Pisa): Bologna ile birlikte gönüllü tıp öğrencilerinin geldiği İtalyan şehirlerinden biri. **185**

Piyemonte (*Fr.* Piémont; İng. Piedmont; İt. Piemonte): Bersaglieri birliğinin ve Nice'ten gelen tercüman askerin bağlı olduğu Sardinya Krallığı bölgesi. **51, 139, 185**

Polis kışlası (*Fr.* la caserne de gendarmerie; İng. the police barracks; İt. la caserma della gendarmeria): Castiglione'de hastaneye dönüştürülen binalardan biri (San Luigi Manastırı, Kapuçin Kilisesi ile birlikte). **103**

Pongibaud, Binbaşı de (*Fr.* commandant de Pongibaud; İng. Major Pongibaud; İt. comandante de Pongibaud): Geceleyin yarasından ölüp toprağa verilen binbaşı. **83**

Porta Tosa (Milano) (*Fr./İng.* Porta Tosa; İt. Porta Tosa (Porta Vittoria)): Venedik demiryolu hattının başlangıç istasyonu; yaralıların her akşam arabalarla toplandığı Milano kapısı. **203, 211**

Pozzolengo (*Fr./İng./İt.* Pozzolengo): Avusturya sağ kanadının elinde tuttuğu, Sardinya ordusunun hâkim olmayı başardığı stratejik nokta. **19, 21, 57, 67, 143**

Prusya (*Fr.* Prusse; İng./İt. Prussia): 1861 Köln manevralarının Kralı'na ev sahipliği yapan ülke. **59, 237**

Puchner (*Fr.* brigades Bils, Puchner; İng. the Puchner Brigade; İt. brigate Puchner): Kont Stadion'a bağlı, Solferino köyünü savunan tugaylardan biri. **47**

R

Radetzky, Mareşal (*Fr.* feldmaréchal Radetzky; İng. Field-Marshal Radetzky; İt. feldmaresciallo Radetzky): 1848'de Kral Carlo Alberto komutasındaki Sardinya ordusuna karşı Mincio Nehri'nde direnen Avusturyalı mareşal. **153**

Randon, Mareşal (*Fr.* S. E. le maréchal Randon; İng. Marshal Randon; İt. maresciallo Randon): Fransız Ordusu'nun insani örgütlenmesindeki başarıda payı olan Harbiye Nazırı mareşal. **205**

Rebecco (*Fr./İng./İt.* Rebecco): Müttefikler ve Avusturyalılar arasında birkaç kez el değiştiren, sonunda General Renault'nun kesin olarak aldığı mevzi. **47, 51, 67**

Regnaud de Saint-Jean d'Angely, Mareşal (*Fr.* maréchal Regnaud de Saint-Jean d'Angely; İng. Marshal Regnaud de Saint-Jean d'Angely; İt. maresciallo Regnaud de Saint-Jean d'Angely): İmparatorluk Muhafızları'na komuta eden, Solferino ve San Cassiano tahkimatlarına saldırı emri alan mareşal; Dunant'ın metninde Marengo'da (18 Mayıs 1859) askerlerine yaptığı konuşma alıntılanır. **37, 97**

Reille, Albay (*Fr.* colonel Reille; İng. Colonels Reille; İt. colonnelli Reille): İmparator'un maiyetinde bulunan, Albay Robert ile birlikte anılan albay. **65**

Reischach Alayı (*Fr.* le régiment Reischach; İng. the Reischach regiment; İt. il reggimento Reischach): Koller ve Gaal Tugaylarıyla birlikte Mareşal Benedek'in kolordularının güvenli çekilmesini sağlayan alay. **67**

Renault (*Fr.* Renault; İng. Renault; İt. Renault): Tümeni savaşın ilerleyen safhasında belirleyici rol oynayan, Rebecco köyünü kesin olarak geri alan general. **39, 51**

Reventlow, Mareşal de (*Fr.* maréchal de Reventlow; İng. Marshal von Reventlow; İt. maresciallo de Reventlow): 1706 Calcinato Muharebesi'nde, Prens Eugène'in yokluğunda İmparatorluk kuvvetlerine komuta ederken Vendôme Dükü'ne yenilen mareşal. **103**

Riolacci (*Fr./İng./İt.* Riolacci): Castiglione'de iki gün boyunca kırık sabitleme ve pansuman yapan asistan cerrahlardan biri. **105**

Rivoli Sokağı (Paris) (*Fr.* la rue de Rivoli; İng. the rue de Rivoli; İt. la Via di Rivoli): Dunant'ın ertesi yıl Paris'te yürürken malul gazi askerlerle karşılaşıp onlar tarafından tanındığı cadde. **127**

Rivoltella (*Fr./İng./İt.* Rivoltella): Sardinya ordusu yaralılarının Desenzano, Lonato, Pozzolengo ile birlikte nakledildiği kasaba. **143**

Robert, Albay (*Fr.* colonel Robert; İng. Colonel Robert; İt. colonnelli Robert): İmparator'un maiyetinde bulunan, Albay Reille ile birlikte anılan albay. **65**

Roccolo (*Fr.* le Roccolo; İng. Roccolo; İt. il Roccolo): San Martino ve Madonna della Scoperta ile birlikte Sardinya birliklerince defalarca alınıp verilen tepelerden biri. **57**

Roguet, Kont (*Fr.* comte Roguet; İng. Count Roguet; İt. conte Roguet): İmparator III. Napolyon'un maiyetinde bulunan kont. **65**

Rossa, Rahip (*Fr.* chanoine Rossa; İng. Canon Rossa; İt. canonico Rossa): Brescia'daki ilk yardım komisyonunun papaz üyesi. **161**

Rovetta (*Fr.* Rovetta; İng. Rovetta; İt. Rovetta): Brescia'daki ikinci yardım komisyonunun üyelerinden biri. **161**

S

Saint-Cyr (*Fr./İng./İt.* Saint-Cyr): Asteğmen de Selve de Sarran'ın mezun olduğu Fransız askerî okulu. **83**

Saint-Paër, Kont de (*Fr.* comte de Saint-Paër; İng. Count de Saint Paer; *İt.* conte de Saint-Paèr): Bir hafta önce tabur komutanlığına yükselmiş, cesedi savaş alanında bulunan genç kont. **83**

Saint-Pierre, Rahip de (*Fr.* l'abbé de St. Pierre; İng. the Abbé de St.-Pierre; İt. l'abate di Saint-Pierre): Barış Dostları Cemiyeti bağlamında Kont de Sellon ile birlikte anılan, uluslararası barış düşüncesinin öncülerinden düşünür. **217**

Sala, Madame (*Fr.* Mme Sala; İng. Madame Sala; İt. la signora Sala): Evlenmeden önceki adı Kontes Taverna olan, yaralılara nöbetçi gibi bakan Milanolu soylu kadınlardan biri. **205**

Salignac Fénelon, Asteğmen de (*Fr.* sous-lieutenant de Salignac Fénelon; İng. Second Lieutenant de Salignac Fenelon; İt. sottotenente de Salignac Fénelon): Henüz yirmi iki yaşında bir Avusturya piyade karesini yarıp bu başarının bedelini hayatıyla ödeyen asteğmen. **43**

Salionze (*Fr./İng.* Salionze; İt. Salionzo): Avusturya ordusunun Mincio'yu yeniden geçmek için kullandığı noktalardan biri. **19**

Salm, General de (*Fr.* général de Salm; İng. General von Salm; İt. generale de Salm): Nerwinde Muharebesi'nde Fransızlara esir düşüp Mareşal de Luxembourg tarafından nazikçe ağırlanan general. **99**

San Cassiano (*Fr./İng./İt.* San Cassiano): Hesse Prensi'nin savunduğu, Solferino ile birlikte Muhafız taarruzunun hedefi olan tahkimat. **37, 49**

San Clemente Hastanesi (Brescia) (*Fr.* l'hôpital St Clément; İng. St. Clement Hospital; İt. ospitale di San Clemente): Kontes Bronna'nın ampüte hastalara fedakârlıkla baktığı Brescia hastanesi. **177**

San Gaetano Hastanesi (Brescia) (*Fr.* l'hôpital San Gaetano; İng. the San Gaetano hospital; İt. San Gaetano): Bir Fransisken keşişin özverili hizmetiyle öne çıktığı, Piyemonteli askerin tercümanlık yaptığı Brescia hastanesi. **185**

San Giovanni Kapısı (*Fr.* la porte St. Jean; İng. St. John's Gate; İt. porta San Giovanni): Campo Santo'ya uzanan servi ağaçlı caddenin başlangıç noktası olan Brescia şehir kapısı. **179**

San Giuseppe (*Fr./İng./İt.* San Giuseppe): Castiglione'de yaralılarla dolan kiliselerden biri. **103**

San Luca (askerî hastane) (*Fr.* l'hôpital militaire de San Luca; İng. the San Luca military hospital; İt. San Luca): Kont Calini'nin idare ettiği askerî hastane. **175**

San Luigi (manastır ve kışla) (*Fr.* la caserne San Luigi; İng. the San Luigi; İt. la San Luigi): Castiglione'de Dr. Bertherand'ın yaralıları ameliyat ettiği manastır/kışla kompleksi. **103, 105**

San Martino (*Fr./İng./İt.* San Martino): Avusturya sağ kanadının elinde tuttuğu, Mareşal Benedek'in gün boyu Sardinya birliklerine karşı savunduğu köy. **21, 37, 51, 57, 229**

Santa Rosalia (*Fr./İng./İt.* Santa Rosalia): Castiglione'de yaralılarla dolan kiliselerden biri. **103**

Sardinya (*Fr.* Sarde; İng. Sardinia; İt. Sardegna): Fransa'nın müttefiki, Kral II. Vittorio Emanuele'nin krallığı. **19, 21, 37, 51, 57, 93, 143, 153, 159, 181, 183, 195**

Savoy (*Fr.* Savoie; İng. Savoy; İt. Savoja): Cenevre ve İsviçre şehirleriyle birlikte Torino'ya yardım gönderen kasabaların bulunduğu bölge. **207**

Schaffgotsche, Kont (*Fr.* comte de Schaffgotsche; İng. Count Schaffgotsche; İt. conte Schaffgotsche): Kont Wimpffen'in 1. Ordusu'nda, Schwarzenberg ve Veigl ile birlikte hareket eden kolordu komutanı. **19, 39, 49**

Schlick, Kont (*Fr.* général de cavalerie comte Schlick; İng. General Count Schlick; İt. il conte Schlick): Avusturya İkinci Ordusu'na komuta eden süvari generali. **19, 63**

Sellon, Kont de (*Fr.* un comte de Sellon; İng. the Count de Sellon; İt. un Conte de Sellon): Cenevreli hümanist; Barış Dostları Cemiyeti idealleri bağlamında Abbé de Saint-Pierre ile birlikte örnek gösterilen soylu şahıs. **217**

Selve de Sarran, Asteğmen de (*Fr.* sous-lieutenant de Selve de Sarran; İng. Second Lieutenant de Selve de Sarran; İt. sotto-tenente de Selve de Sarran): Saint-Cyr'den henüz bir ay önce mezun olmuş genç Atlı Topçu asteğmeni. **83**

Servi Dağı/Tepesi (*Fr.* le mamelon des Cyprès; İng. the Mount of Cypresses; İt. rialto dei Cipressi): Forey ve Ladmirault tümenlerinin ağır çarpışmalar sonunda ele geçirdiği tepe. **39, 41, 193**

Sevelinges, General de (*Fr.* général de Sévelinges; İng. General Sevelinges; İt. generale de Sevelinges): Fontana Dağı'nın yamaçlarında toplarını düşman ateşi altında Muhafız Grenadiyerleriyle yukarı çektiren general. **49**

Sforza, Dük (*Fr.* duc Sforza; İng. Duke Sforza; İt. il Duca Sforza): Milano'daki Maggiore Hastanesi'nin kurucusu Bianca Visconti'nin eşi olan tarihsel dük. **201**

Sidney Herbert, Lord (*Fr./İng./İt.* Lord Sidney Herbert): Florence Nightingale'i Kırım'daki İngiliz askerlerine bakmaya davet eden Britanya Savaş Bakanı. **225**

Sienna (*Fr.* Sienna; İng. Sienna; İt. Sienna): Brescia'daki ilk yardım komisyonunun üyelerinden biri. **161**

Sivastopol (*Fr.* Sébastopol; İng. Sevastopol; İt. Sebastopoli): Kırım Savaşı'nda gerçekleşen, Yarbay Junot'nun ve Kontes'in oğlunun yaralanıp öldüğü kuşatma. **85, 207**

Société d'Ethnographie de Paris (*Fr.* la Société d'Ethnographie de Paris; İng. the Ethnographical Society of Paris; İt. la Società di Etnografia a Parigi): Dunant'ın "Tutti fratelli" anısını bir toplantısında dile getirdiği Paris Etnografya Cemiyeti. **131**

Solferino Kulesi (*Fr.* la tour de Solférino; İng. the tower of Solferino; İt. la torre): Solferino'daki, yüzyıllardır dimdik duran kare gözetleme kulesi (Metinde sabit bir özel ad olarak değil betimsel ifadelerle geçer.). **43, 145**

Solferino Mezarlığı (*Fr.* le cimetière de Solférino; İng. the cemetery of Solferino; İt. il cimitero di Solferino): Savaş sonrası enkaz ve kanla kirlenmiş haçlarıyla tasvir edilen Solferino köy mezarlığı. **77, 145**

Sonnaz, de (*Fr.* de Sonnaz; İng. de Sonnaz; İt. De Sonnaz): Pozzolengo'yu ele geçiren, Kral'ın maiyetindeki İtalyan generallerinden biri. **57**

Sonrier, Dr. (*Fr.* docteur Sonrier; İng. Dr. Sonrier; İt. dottor Sourier): Cremona'da ağır yaralı Avusturyalılara ayrılmış yirmi beş yataklı bir koğuşu üzüntüyle anlatan, alıntı yapılan doktor. **183**

Stadion, Kont (*Fr.* comte Stadion; İng. Count Stadion; İt. conte Stadion): Solferino köyünü Palffy ve Sternberg ile birlikte savunan, Kont Clam-Gallas ile güvenli şekilde ricat eden Avusturyalı kont. **19, 37, 47, 59, 61, 67**

Stanley, Bayan (*Fr./İng.* Miss Stanley; İt. miss Stanley): 1855'te Florence Nightingale'e elli yeni hemşireyle katılan, Nightingale'in Balaklava'ya gitmesini mümkün kılan kişi. **225**

Steiger, de (*Fr.* lieutenants de Steiger; İng. Lieutenants von Steiger; İt. luogotenenti Steiger): Teğmen de Fischer ile birlikte genç Isemburg Prensi'ne yakın bir noktada yiğitçe savaşarak ölen teğmen. **47**

Sternberg (*Fr./İng./İt.* Sternberg): Kont Stadion'a bağlı, Solferino köyünü Palffy ile birlikte savunan korgeneral. **47**

Strada Cavallara (*Fr./İng./İt.* Strada Cavallara): Dunant'ın Borghetto'ya dönerken arabasıyla ilerlediği, ani bir alarmla irkildiği yol. **151**

Strasbourg (*Fr./İng./İt.* Strasbourg): Doktor Norman Bethune'un yaralılara yardım için özellikle geldiği şehir. **185**

Sturmfeder, Baron (*Fr.* baron Sturmfeder; İng. Baron Sturmfeder; İt. il barone Sturmfeder): Baron de Veigl'in kolordusunda, Pidoll ve Mumb ile birlikte savaşırken hayatını kaybeden baron. **47**

Suriye Seferi (*Fr.* l'expédition de Syrie; İng. the Syrian expedition; İt. spedizione in Siria): General de Beaufort d'Hautpol'un Toskana'dan sonra başkomutanlığa getirildiği sefer bölgesi. **175**

T

Taverna, Kontes (*Fr.* comtesse Taverna; İng. Comtesse Taverna; İt. contessa Taverna): Madame Sala'nın evlenmeden önceki soyadı ve ünvanı. **205**

Taxis, Albay de (*Fr.* colonel de Taxis; İng. Colonel de Taxis; İt. colonnello de Taxis): General Camou'nun hücumlarında Albay Brincourt ile birlikte yaralanan albay. **47**

Tejeria (*Fr./İng./İt.* Tejeria): Vera Cruz'dan Fransız kampına erzak taşıyan on askerin gerilla pususuna düşüp katledildiği Meksika'daki yer. **55**

Thierry de Maugras (*Fr.* M. Thierry de Maugras; İng. Mr. Thierry de Maugras; İt. signor Thierry di Maugras): Brescia'da olağanüstü hizmetler sunan Fransız cerrahlar grubuna öncülük eden kişi. **185**

Tirol (*Fr.* Tyrol; İng. Tyrolean; İt. Tirolese): Tirol avcıları birliğinin Avusturya İmparatorluğu'ndaki kaynak bölgesi. **41, 75, 97**

Tirol avcıları (*Fr.* les chasseurs tyroliens; İng. the Tyrolean Light Infantry; İt. i cacciatori tirolesi): Dağlık arazide savaşma ve isabetli atış yeteneğiyle tanınan birlik. **41, 75, 97**

Torino (*Fr./İng.* Turin; İt. Torino): Markiz Pallavicino-Trivulzio'nun yardım komitesine başkanlık ettiği, Contrada San Paolo depolarına yardım gönderilen şehir. **83, 207, 209**

Toronto (*Fr./İng./İt.* Toronto): Doktor Norman Bethune'un anatomi profesörlüğü yaptığı üniversitenin bulunduğu Yukarı Kanada şehri. **185**

Toskana (*Fr.* Toscane; İng. Tuscany; İt. Toscano): Toskana Büyük Dükü'nün Franz Joseph'in maiyetinde bulunduğu General de Beaufort'un işgal kolordusunda kurmay başkanlığı yaptığı bölge. **27, 63, 175**

Trochu, General (*Fr.* général Trochu; İng. General Trochu; İt. generale Trochu): Tümeni savaşta belirleyici rol oynayan general. **39, 47, 97**

Turcolar (*Fr.* des turcos; İng. Turcos; İt. di turcos): resmî adı "Cezayirli Avcı Erleri" olan ancak savaşçılıkları ve Osmanlı etkisindeki kıyafetleri nedeniyle halk nezdinde "Türkler" anlamına gelen Turcolar adıyla anılan hafif piyade alayları. **83**

U-Ü

Uboldi de Capei, Madame (*Fr.* Mme Uboldi de Capei; İng. Madame Uboldi de Capei; İt. la signora Uboldi de Capei): Yaralıların başucunda nöbet tutan Milanolu soylu kadınlardan biri. **205**

Uhlanlar (*Fr.* les uhlans; İng. Uhlans; İt. gli ulani): Ana silahları mızrak olan, keşif ve ani süvari hücumlarında mahir bir hafif süvari sınıfı. **35, 231**

Ursulin Manastırı (Milano) (*Fr.* les Ursulines; İng. the Ursuline Convent; İt. le Orsoline): Başrahibe Marina Videmari'nin yönettiği, örnek düzen ve temizlikteki hastaneye dönüştürülen manastır. **209**

Üsküdar (Fr./İng./İt. Scutari): Kasım 1854'te, Florence Nightingale'in otuz yedi İngiliz kadınla beraber geldiği İstanbul'da Inkermann yaralılarına baktığı yer. **225**

V

Vaillant, Mareşal (*Fr.* maréchal Vaillant; İng. Marshal Vaillant; İt. maresciallo Vaillant): İmparator'un ordusunun Kurmay Başkanı mareşali; insani örgütlenmede de payı olan İtalya Ordusu Genelkurmay Başkanı. **65, 205**

Valeggio (*Fr./İng./İt.* Valeggio): İmparatorluk karargâhının Verona-Villafranca üzerinden taşındığı son nokta. **19, 63, 65, 67, 153**

Vaubert de Genlis, Albay (*Fr.* colonel Vaubert de Genlis; İng. Colonel Vaubert de Genlis; İt. colonnello Vaubert de Genlis): Atından düşüp ağır yaralanan, komutayı Yarbay de Neuchèze'e devrettiren albay. **81, 83**

Veigl, Baron de (*Fr.* baron de Veigl; İng. Baron Veigl; İt. barone de Veigl): Kont Wimpffen'in 1. Ordusu'nda kolordu komutanı; sol kanadın ricatini korudu. **19, 39, 47, 49, 67**

Vendôme Dükü (*Fr.* duc de Vendôme; İng. the Duke of Vendôme; İt. duca di Vendôme): 1706'da Calcinato Muharebesi'nde Mareşal de Reventlow'u bozguna uğratan Fransız dük. **103**

Venedik (*Fr.* Venise; İng. Venice; İt. Venezia): Milano-Venedik demiryolu hattının varış noktası. **199, 203, 235**

Venetia (*Fr.* la Vénétie; İng. Venetia; İt. Veneto): Avusturyalıların en az yirmi bin hasta askerinin yattığı, Brescia'daki hastalarla kıyaslanan bölge. **159**

Vera Cruz (*Fr./İng./İt.* Vera-Cruz): Fransız kampına erzak taşıyan askerlerin yola çıktığı, Tejeria pususu hikâyesinin başlangıç noktası olan Meksika limanı. **55**

Verona (*Fr.* Vérone; İng./İt. Verona): İmparatorluk karargâhının ilk konumu; yaralıların tren vagonlarıyla toplu sevk edildiği şehir. **19, 69, 181, 227**

Victor-Emmanuel II (*Fr.* Victor-Emmanuel; İng. Victor-Emmanuel; İt. Vittorio Emmanuele): Sardinya Kralı. **37, 57**

Villafranca (*Fr./İng./İt.* Villafranca): Karargâhın Verona'dan Valeggio'ya giderken uğradığı ara nokta; barış antlaşmasının imzalandığı yer. **19, 67, 195**

Vincennes hafif piyadeleri (*Fr.* les chasseurs de Vincennes; İng. the Vincennes Light Infantry; İt. i cacciatori di Vincennes): İki bacağı da vurulmuş bir başçavuşun mensup olduğu, sonradan Brescia ve Torino trenlerinde yeniden görülen birlik. **83**

Vinoy (*Fr.* Vinoy; İng. Vinoy; İt. Vinoy): General Niel'in emrinde, Medole ovasında Kont Wimpffen'in üç tümenine karşı direnen generallerden biri. **49**

Volta (*Fr./İng./İt.* Volta): Avusturya sol kanadının mevzisi; Franz Joseph'in ricat sırasında yöneldiği nokta. **19, 27, 63, 65, 67, 73, 99, 135, 139, 149, 151**

W

Waterloo (*Fr./İng./İt.* Waterloo): Solferino'nun kayıp ağırlığıyla kıyaslanan üç büyük muharebeden biri (Borodino, Leipzig ile birlikte). **195**

Wimpffen, Kont (*Fr.* feldzeugmeistre comte Wimpffen; İng. Count Wimpffen; İt. feldzeugmeister conte Wimpffen): Avusturya Birinci Ordusu'na komuta eden orgeneral; ordusu, Mareşal Canrobert tüm kuvvetlerini cepheye sürmeden önce ricat emri alan ilk Avusturya kuvveti oldu. **19, 37, 49, 61**

Wurmser, Mareşal (*Fr.* feldmaréchal Wurmser; İng. Field-Marshal Wurmser; İt. feldmaresciallo Wurmser): 1796'da Castiglione yakınında General Bonaparte'a yenilen Avusturyalı mareşal. **103**

Wussin (*Fr.*/İng./İt. Wussin): Hesse Prensi komutasında Volta'ya ilerleyip Mincio geçişine yardım eden tugaylardan biri. **67**

Y

Yabancı Lejyon (*Fr.* la légion étrangère; İng. the Foreign Legion; İt. la legione straniera): Gönüllü birliği. **55, 85**

Yüz Muhafızlar Bölüğü (*Fr.* l'escadron des cent-gardes; İng. the Squadron of the One Hundred Guards; İt. lo squadrone delle cento-guardie): İmparator'un maiyetinde, İmparatorluk Muhafızları ile birlikte bulunan süvari bölüğü. **65**

Z

Zedtwitz, Kont (*Fr.* comte Zedtwitz; İng. Count Zedtwitz; İt. conte Zedtwiz): Avusturya Birinci Ordusu'nun sol kanadındaki süvari tümeni komutanı. **19**

Zırhlı süvariler (*Fr.* des cuirassiers; İng. Cuirassiers; İt. dei corazzieri): Göğüs ve sırt zırhı kuşanan ağır süvari sınıfı. **27**

Zobel, Baron de (*Fr.* baron de Zobel; İng. Baron von Zobel; İt. barone Zobel): Kont Schlick'in İkinci Ordusu'nda kolordu komutanı; Solferino/San Cassiano tahkimatlarını savunan merkez hattın parçası. **21, 37, 49, 61**

Zuccoli (*Fr.* avocats Zuccoli et Conter; İng. Zuccoli, and Conter; İt. avvocati Zuccoli e Conter): Brescia'daki ilk yardım komisyonunun avukat üyelerinden biri. **161**

Zuhaflar (*Fr.* les zouaves; İng. the Zouaves; İt. gli zuavi): Kendilerine özgü Mağrip tarzı renkli üniformaları, korkusuzlukları ve özellikle süngü hücumlarındaki atılganlıklarıyla maruf birlik. **35, 83, 93, 127, 155, 191, 213, 231**

Görseller

©Alamy- D89TAD: Solferino Muharebesi 1:

Muharebenin başlangıç evrelerini, birliklerin savaş alanındaki ilk hareketliliğini ve stratejik konumlanmalarını gösteren dönem illüstrasyonu.

©Alamy - D89TAK: Solferino Muharebesi 2:

Savaşın ortalarına doğru, stratejik noktaların ele geçirilmesi için verilen yoğun mücadeleyi tasvir eden illüstrasyon.

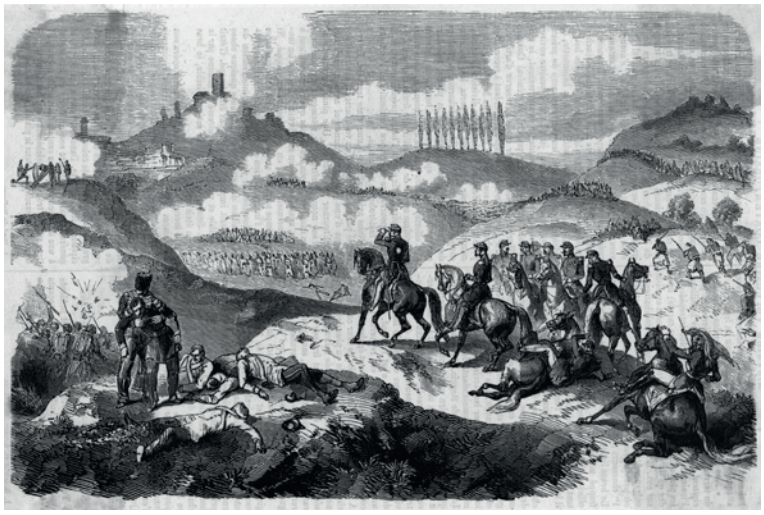
©Alamy - D89TAM: Solferino Muharebesi 3:

Çatışmanın şiddetlenmeye başladığı, piyade ve süvari birliklerinin karşı karşıya geldiği muharebe sahnelerini içeren serinin ikinci görseli.

©Alamy - D89TAP: Solferino Muharebesi 4:

Muharebenin iyice kızıştığı, duman ve toz bulutları arasında süvari birliklerinin düşman hatlarına karşı gerçekleştirdiği hücumları tasvir eden illüstrasyon.

©Alamy - D89TAT: Solferino Muharebesi 5:

Stratejik tepelerin ve tahkimatların el değiştirdiği, piyadelerin süngü harbiyle mevzi kazandığı çatışma anlarını gösteren beşinci sahne.

©Alamy - DR2B31: Solferino Muharebesi 6:

Muharebenin seyrini gösteren geniş kapsamlı serinin altıncı aşaması. Bu sahne, çatışmaların doruk noktasına ulaştığı anlardaki birlik hareketlerini ve savaş meydanındaki genel manzarayı izleyen komuta kademesini belgelemektedir.

©Alamy - D89TAY: Solferino Muharebesi 7: Muharebe sahasının genişliğine ve orduların devasa ölçekteki çarpışmalarına odaklanan, savaşın yıkıcı boyutlarını belgeleyen illüstrasyon.

©Alamy - D89TB1: Solferino Muharebesi 8:

Muharebenin sonlarına doğru, yorgun düşen birliklerin kontrolü elinde tutma çabasını ve savaş alanındaki kaosu tasvir eden onuncu sahne.

©Alamy - D89TB6: Solferino Muharebesi 9:

Zaferin şekillenmeye başladığı, müttefik kuvvetlerin (Fransız-Sardinya) üstünlüğü ele geçirdiği anlara odaklanan on ikinci tasvir.

©Alamy - D89TBC: Solferino Muharebesi 10:

Yaralıların tahliyesi veya lojistik hatların korunması gibi savaşın geri planındaki kritik anları ya da belirli bir birliğin kahramanlık savunmasını içeren sekizinci bölüm.

©Alamy - D89TBE: Solferino Muharebesi 11: Belirli bir bölgenin (muhtemelen San Martino veya Solferino köyü içi) el değiştirmesi sırasında yaşanan sokak çatışmalarını veya barikat mücadelelerini içeren on birinci görsel.

©Alamy - D89TBF: Solferino Muharebesi 12: Fransız ve Avusturya birlikleri arasındaki doğrudan hat çatışmalarını ve topçu ateşinin etkilerini yansıtan dokuzuncu safha.

©Alamy - D89TBH: Solferino Muharebesi 13: Çatışma sonrası manzaranın dramatik bir özeti.

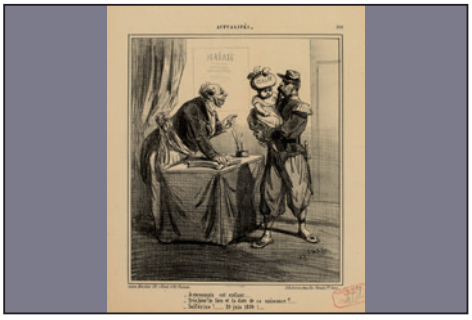
©Alamy - 2A2T3WG: Solferino Muharebesi Planı (24 Haziran 1859):

Amédée de Cesena'nın *Campagne de Piémont et de Lombardie en 1859* adlı eseri için A. Vuillemin tarafından çizilen ve Erhard tarafından gravürlenen stratejik savaş haritası.

©Alamy - 2B6N3WJ: Solferino'da Çatışma:

Fotoğrafçı Adolphe Alexandre Martin tarafından 1859 yılında kartvizit formatında (carte-de-visite) reprodüksiyonu yapılan, muharebe anını tasvir eden çizim. Bu format, bir kartona yapıştırılmış küçük fotoğraflardan oluşuyordu ve o dönemde insanlar arasında değiştokuş veya koleksiyon yapmak için çok popülerdi.

©Alamy - 2B9D124: "Bu Çocuğu Tanıyorum...":

25 Haziran 1859 tarihli, Solferino Muharebesi'nin hemen ertesi gününü betimleyen, savaşın insani dramını ve geride bıraktığı yetimleri konu alan dönem illüstrasyonu.

©Alamy - 2B9Y6H6: Fransız Birlikleri Solferino'da:

İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı sırasında, 24 Haziran 1859'daki Solferino ve San Martino Muharebesi'nde Fransız ordusunun müdahalesini gösteren dönem illüstrasyonu.

©Alamy - 2BDM14H: Solferino Muharebesi (1859):

H. Grobet tarafından resmedilen, muharebe meydanındaki sıcak çatışma anlarını ve askerlerin mücadelesini tasvir eden eser.

©Alamy - 2BRJPN9: Savaş alanında II. Vittorio Emanuele:

İtalya Seferi (1859) sırasında, 24 Haziran'daki Solferino ve San Martino Muharebesi'nde birliklerine bizzat komuta eden Savoy Hanedanı'ndan Sardinya-Piyemonte Kralı II. Vittorio Emanuele.

©Alamy - 2HPC2RH: Solferino Muharebesi'nde İtalyan Karabinierileri:

İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı sırasında, Sardinya-Piyemonte ordusunun seçkin birliği olan Karabinierilerin (Carabinieri) Solferino'daki çatışmalarını ve stratejik rollerini betimleyen dönem illüstrasyonu.

©Alamy - 2JF3A2G: Avusturya Ordusunun Son Taarruzu:

24 Haziran 1859'da Solferino Muharebesi'nin kaderini belirleyen anlardan biri olan Avusturya ordusunun son hücumunu betimleyen illüstrasyon. Paris'te 1859'da yayımlanan *L'Univers illustré* dergisinden alınmıştır.

©Alamy - 2KANJJT: Halk için Solferino:

Fotoğrafın henüz yaygınlaşmadığı ve kitle iletişim araçlarının sınırlı olduğu XIX. yüzyılda güncel olayları geniş halk kitlelerine ulaştırmak için kullanılan bir tür popüler illüstrasyon veya grafik sanatı ürünü olan "halk baskısı" türünden bir Solferino Muharebesi tasviri.

©Alamy - 2T8K0B6: Solferino Sırtlarında Fransız Zuavları:

24 Haziran 1859 sabahı, Fransız ordusunun piyade birliği Zuavların Solferino köyü ve çevresindeki stratejik tepeleri ele geçirmek için gerçekleştirdiği taarruzu betimleyen 1860 tarihli taş baskı. Eserin arkasında yer alan "Avusturya Bakanlar Konseyi Kütüphanesi" mührü, bu tasvirin tarihî değerini belgelemektedir.

©Alamy - 2T8K0BA: Solferino Savaş Meydanı (24 Haziran 1859):

Savaşın hemen ardından (1859–1860) hazırlanan bu taş baskı eserin üzerinde dönemin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu "Yüksek Polis Otoritesi" ve "Bakanlar Konseyi Başkanlığı" kütüphanelerine ait resmi mühürler görülmektedir. Dönemin askerî ve siyasi arşiv kayıtlarındaki önemini belgeleyen tarihî bir illüstrasyon.

©Alamy - 2T8K0BD: Solferino Kulesi Muharebesi:

24 Haziran 1859 tarihinde Solferino'nun simgesi olan kule çevresinde yaşanan şiddetli çarpışmaları betimleyen 1859/60 tarihli taş baskı. Belge üzerinde, o döneme ait Avusturya-Macaristan resmi makamlarının (K. u. K. Yüksek Polis Otoritesi ve Bakanlar Kurulu Başkanlığı) kütüphane mühürleri görülmektedir.

©Alamy - 2T8K0BN: İmparator Cephede:

Avusturya İmparatoru I. Franz Joseph'in 23 Haziran 1859'da, yani büyük muharebenin hemen öncesinde, birliklerini bizzat teftiş edip savaşa hazırladığı anı gösteren 1859/60 tarihli bir taş baskı. Görselin üzerinde "K. u. K. Polis Bakanlığı Kütüphanesi" ve "K. u. K. Bakanlar Kurulu Başkanlığı Kütüphanesi"ne ait tarihi mühürler yer almaktadır.

©Alamy - 2T8KWH1: Muharebe Meydanında İmparator I. Franz Joseph:

24 Haziran 1859'da Solferino Muharebesi sırasında Avusturya İmparatoru'nu tasvir eden, kil plaka ve beyaz oyma tekniğiyle hazırlanmış özel bir taş baskı. 36,5 x 37,2 cm boyutlarındaki bu eserin alt kısmında o dönemdeki telif haklarına işaret eden "Reprodüksiyon hakkı saklıdır" notu yer almaktadır.

©Alamy - 3BJMFXC: Solferino Muharebesi'nde Dramatik Anlar:

Fransız ressam Alexandre Protais'nin 24 Haziran 1859 tarihli muharebeyi ressamın gerçekçi ve hüzünlü fırça darbeleriyle konu alan tablosunun illüstrasyonu. İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nın bu tarihî anını tasvir eden eser savaş meydanındaki askerî harekâtı, yaşanan kaosu ve çatışmanın şiddetini çarpıcı bir dramatik dille yansıtmaktadır.

©Alamy - 2X1A3MX: Solferino'da Sıcak Çatışma (1859):

İtalya'daki muharebenin en yoğun anlarını gösteren genel bir tasvir. Görsel, savaşın geniş bir alana yayılan karmaşasını ve dönemin piyade taktiklerini yansıtan, derinlikli bir askerî kompozisyona sahiptir.

©Alamy - BJTTG7: Fransız Topçularının Konuşlanması:

İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı (Risorgimento) sırasında, 24 Haziran 1859'da gerçekleşen Solferino Muharebesi'nde Fransız topçu birliklerinin savaş alanına girişini ve mevzi almasını betimleyen XIX. yüzyıla ait tarihî bir gravür. Bu tür görseller, Lombardiya düzlüklerindeki çatışmaların teknik ve askerî ayrıntılarını belgelemektedir.

©Alamy - D6BTCM: Solferino'da III. Napolyon:

İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nın en kritik anında, 24 Haziran 1859'da Fransız İmparatoru III. Napolyon'u muharebe meydanında tasvir eden 1881 tarihli renklendirilmiş bir gravür.

©Alamy - DCYPCA: Solferino'da Tarihî Bir An:

Jules-Alfred-Vincent Rigo tarafından yaklaşık 1860'da yapılmış yağlı boya tablo. Eser, muharebe meydanındaki askerî disiplini ve orduların çarpışma anındaki dinamizmini klasik bir üslupla belgelemektedir.

©Alamy - DCYTN2: Solferino Muharebesi'nin Panoraması:

Ressam Eugène Charpentier tarafından resmedilen yağlı boya tablo. Paris'teki Hôtel National des Invalides (Musée de l'Armée / Ordu Müzesi) koleksiyonunda bulunan bu eser, 24 Haziran 1859'daki savaşın ölçeğini ve stratejik derinliğini yansıtmaktadır.

©Alamy - F1M0G3: Hükümdarların Son Savaşı:

24 Haziran 1859'da gerçekleşen ve dünya tarihinde tüm orduların (III. Napolyon, II. Vittorio Emanuele ve I. Franz Joseph) bizzat kendi hükümdarlarının komutası altında çarpıştığı son büyük muharebeyi tasvir eden görsel. Bu tarihî olay, mutlak monarşilerin savaş meydanındaki son görkemli ve trajik karşılaşması olarak kabul edilir.

©Alamy - ER7G74: Sardinya Piyadeleri:

Solferino Muharebesi'ne katılan Sardinya-Piyemonte Krallığı piyade askerlerini gösteren illüstrasyon. İtalya'nın birleşme süreci *(Risorgimento)* için savaşan bu askerler, Fransa-Sardinya ittifakının temel güçlerinden biriydi.

©Alamy - F1M0GC: Kurtarıcıların Karşılanması:

Muharebe sonrası İtalyan köylülerinin Fransız askerlerini coşkuyla karşıladığı anı betimleyen sahne. Bu görsel, savaşın siyasi sonuçlarının yanı sıra sivil halk üzerindeki etkisini ve müttefik ordularına duyulan minneti yansıtmaktadır.

©Alamy - HKXB95: Carlo Bossoli'nin Gözünden Solferino:

İtalyan ressam Carlo Bossoli'nin, 1859'daki İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nın en dramatik sahnelerini tasvir eden eseri. Sanatçının detaycı üslubu, muharebenin karmaşasını ve askerî hareketliliğini ustalıkla yansıtmaktadır.

©Alamy - HMM4JN: İmparatorun Teftişi:
III. Napolyon'un, 24 Haziran 1859'da Avusturya ordusuyla girilen çatışmanın ardından Fransız birliklerini teftiş edişini gösteren çizim.

©Alamy - J2XGN3: Tarihî Bir Dönüm Noktası:

İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı sırasında gerçekleşen ve Avrupa tarihi için büyük önem taşıyan Solferino Muharebesi'ne dair sembolik bir tasvir.

©Alamy - 2T8XFGF: Er Elsler'in Geri Çekilişi:

"Heroic Moves from 1859" serisinin 24 numaralı görseli. 1862 tarihli bu renkli taş baskı, 24 Haziran'da savaşın en kızıştığı anlarda Elsler isimli askerin elli adım geri çekilmek zorunda kaldığı o kritik anı tasvir etmektedir.

©Alamy - 2T8XFGG: Kaptan Karl Lohr'un Mücadelesi:

Serinin 22 numaralı görseli. Ressam August Maly (1835–1896), tarafından resmedilen bu eserde, 27. Belçika Kraliyet Piyade Alayı, 4. Tabur komutanı Karl Lohr'un muharebe sırasındaki eylemleri konu edilmektedir.

©Alamy - 2T8XFGM: Avcı Ungerer'in Soğukkanlılığı:

Serinin 25 numaralı görseli. 1862 tarihli çalışmada, "Kaiserjäger" (İmparatorluk Avcıları) birliğinden Ungerer'in savaşın kaosu içinde soğukkanlılığını koruyarak sergilediği direnç işlenmiştir.

©Alamy - 2T8XFFR: Fransız Süvari Taarruzuna Karşı Savunma:

Serinin ikinci dizisindeki 1 numaralı görsel. 24 Haziran 1859 akşamında, Baron Hess'in 49. Piyade Alayı'na bağlı iki taburun Fransız süvarilerinin şiddetli saldırılarını püskürttüğü anı belgeleyen 1864 tarihli renkli taş baskı.

©Alamy - 2T8XFGW: Üsteğmen Rumpold'un Bayraklı Hücumu:

Serinin 28 numaralı görseli. Üsteğmen Rumpold'un elinde sancakla birliklerinin önünde fırtına gibi düşman hatlarına daldığı kahramanlık anını tasvir eden 1862 tarihli taş baskı.

©Alamy - 2T8XFG1: Albay Mumb v. Mühlheim'ın Komutası:

Serinin 15 numaralı görseli. 24 Haziran 1859'da, Hessen Büyük Dükalığı 14. Piyade Alayı Komutanı Albay Mumb von Mühlheim'ın savaş meydanındaki sevk ve idaresini gösteren eser.

©Alamy - 2T8XFG7: Servi Tepesi Savunması:

Serinin 19 numaralı görseli. Binbaşı Vasz komutasındaki birliklerin, "Spia d'Italia" (İtalya'nın Gözetleme Kulesi) yakınlarındaki Servi Tepesi'ni kahramanca savunuşunu betimleyen 1862 tarihli renkli taş baskı.

©Alamy - 2T8XFGA: Binbaşı Joseph Edler von Stransky:

Serinin 26 numaralı görseli. 27. Piyade Alayı Binbaşısı Joseph Edler von Stransky'nin Solferino Muharebesi sırasında sergilediği askeri liderliği konu alan 1862 tarihli çalışma.

©Alamy - J47NGK: San Martino Kulesi Freski:

San Martino della Battaglia'daki kule müzesinde bulunan, muharebenin kahramanlık sahnelerini ve askerî mücadeleyi ölümsüzleştiren tarihî duvar resmi.

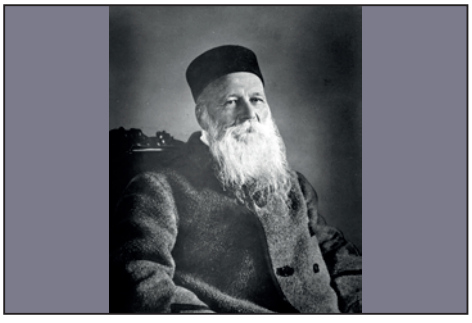
©Alamy - JG4FWT: Komuta Başında III. Napolyon:

Ressam Adolphe Yvon'un fırçasından, 24 Haziran 1859'da Fransız kuvvetlerini bizzat yöneten İmparator III. Napolyon'un görkemli bir tasviri.

©Alamy - M7EHT8: 21 Kilometrelik Hat:

Chevalier Giacomelli'nin taslaklarına dayanarak Lang ve Laing tarafından hazırlanan, muharebenin yaklaşık 21 kilometrelik (13 mil) devasa bir alana yayılan şiddetli safhalarını gösteren taş baskı.

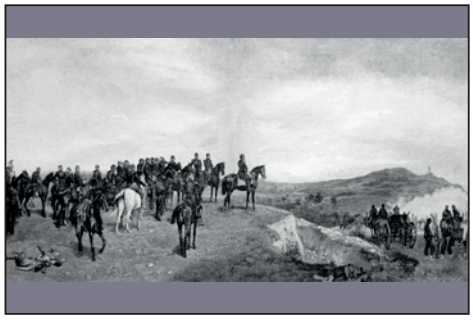
©Alamy - MWFCX1: Yaşlılık Döneminde Henry Dunant:

Kızılhaç'ın fikir mimarı ve ilk Nobel Barış Ödülü sahibi İsviçreli yardımseverin 1901 civarında çekilmiş, beyaz sakallı ve saygın duruşuyla tanınan portresi.

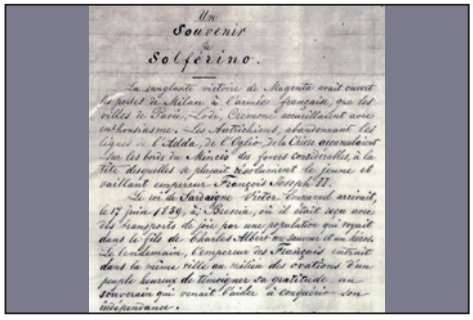
©Alamy - PCAM29: Solferino'dan Bir Kesit:

Muharebenin belirli bir safhasına veya birliğine odaklanan, savaşın insani ve askerî detaylarını içeren illüstrasyon.

©Alamy - T220D1: Gözlem Tepesinde III. Napolyon:

Ernest Meissonier tarafından yapılan ünlü tablonun reprodüksiyonu. İmparator III. Napolyon'un 24 Haziran 1859'da yüksek bir noktadan savaşı izleyişini ve stratejik kararlar alışını tasvir eder.

Un
Souvenir
de
Solférino.

©Alamy - J4HAEK: Solferino Hatırası (Souvenir Solferino):

Solferino Muharebesi'nin tarihî etkisini ve toplumsal bellekte bıraktığı izleri anmak amacıyla üretilen, muharebeyi ölümsüzleştiren hatıra niteliğindeki objeler veya belgeler.

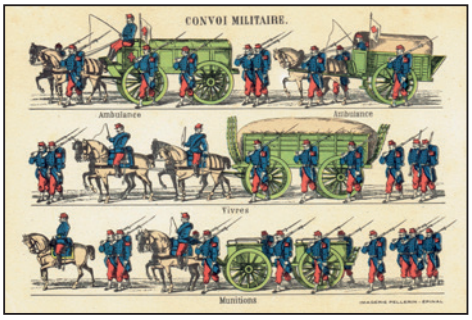
2©Alamy - J3P8K4: Hussarlar (Hussards):
İkinci

İmparatorluk döneminin çevik ve gösterişli hafif süvari sınıfı olan hussarların üniforma detayları.

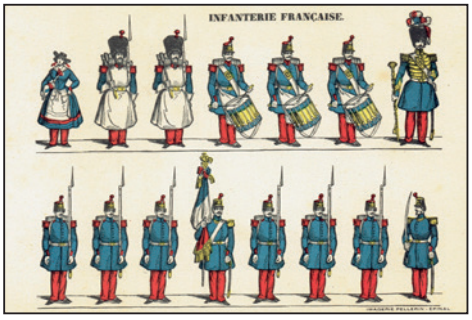
©Alamy - 2J3P8K6: Yaya Topçu Birlikleri (Artillerie à pied):

Savaşın bel kemiğini oluşturan yaya topçu sınıfının teçhizat ve giyim kuşamı.

©Alamy - 2J3P8KE: İkmal ve Destek Hatları:

Ordunun lojistik gücünü oluşturan erzak konvoyu, ambulans ve mühimmat birimlerinin çalışma düzeni.

©Alamy - 2J3P8RH: Hat Piyadeleri (Infanterie de ligne):

Fransız ordusunun ana muharip gücü olan hat piyadelerinin standart savaş üniformaları.

©Alamy - 2J3P8TE: İtfaiye Erleri (Sapeurs-pompiers):

Dönemin askerî teşkilatı içinde yer alan ve "ateş altındaki istihkâmcılar" olarak da bilinen itfaiye erleri.

Bir Solferino Hatırası isimli bu eser, J. Henry Dunant'ın ilk kez Fransızca telif ettiği kitabın Türkçe ikinci edisyonudur. Türkiye Kızılay Derneğinin eğitim, araştırma ve yayın çalışmaları yapmakla görevli birimi olan Akademi Direktörlüğü, yayımladığı kültürel, sanatsal ve bilimsel eserlerde Kızılay'ın faaliyet alanlarında birikim oluşturmayı ve kamuoyu farkındalığını arttırmayı amaçlar. Direktörlük *Bir Solferino Hatırası*'nı çeşitli disiplinlerdeki konularda nicel ve nitel farklı araştırma yöntemleri kullanarak, belge ve kaynakları değerlendirerek kaleme alınmış inceleme ve araştırma eserlerine yer verdiği **Cevher** dizisinin 1. kitabı olarak 2026'da Ankara'da 500 tirajla yayımladı.

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi'nin doğuşuna vesile olan bu kurucu metnin Nermin Arpacıoğlu'nun çevirisiyle Türkçe ilk edisyonu, Türkiye Kızılay Derneği tarafından 1964'te yayımlandı. Geçen 62 yılda tekrar baskısı yapılmayan eserin Türkçe literatüre kapsamlı bir edisyonla yeniden kazandırılması kararında Dunant'ın Solferino'da tanık olduklarını kaydederken yaptığı çağrının 1863 Cenevre Konferansı ile 1864 tarihli Birinci Cenevre Sözleşmesi'ne uzanan yolu açması, bu yolun Osmanlı'da Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyetinin kuruluşuna ve bugünkü Türk Kızılay'a ulaşmasının beraberinde metnin insani yardımın ve uluslararası insancıl hukukun kaynağına dönmek isteyen okur için taşıdığı değer etkili oldu.

Türkçe ikinci edisyon için çeviri, Fransızca kaynak metin ile İngilizce çeviri metin birlikte kullanılarak **Zeynep Şarlak** tarafından yapıldı. **Ahmet Kuyaş** ve **Mesut Uyar** metni okudu; tarihçi bakışıyla ve kaynak metinden de hareketle çeviri metne yönelik eleştiri ve önerilerini paylaştı.

Elinizdeki Türkçe edisyonun editörlüğünü **Alpaslan Durmuş** ile **Gökçe Eser** üstlendi. Bu bağlamda eserin edebî tadını ve tonunu Türkçede kurma, açıklama gereken hususlarda dipnot ekleme, metnin Türk Dil Kurumu imla kılavuzu ve sözlüğü doğrultusunda redaksiyon ve tashihini yapma, çeviri danışmanları **Ahmet Kuyaş** ile **Mesut Uyar**'ın uyarı ve önerilerini değerlendirme, "*Un Souvenir de Solferino*'nun Mirası" başlıklı yazıyı ve dizini hazırlama çalışmaları editörlerce ifa edildi. Kitabın grafik tasarımı, içinde yer alan görsellerin seçimiyle beraber **Nevzat Onaran**'ın elinden çıktı. Yayıma hazırlanan nüshanın son okuması **Feyza Betül Aydın** tarafından tamamlandı. Basım ve kitap üretim sürecinin tanzim ve takibini **Fatma Sena Yasan** yürütüp sonuçlandırdı.

Emeği geçen ve katkıda bulunan herkese
teşekkür ederiz.

KIZILAY KÜLTÜR SANAT

24 Haziran 1859. Solferino çevresindeki tepelerde üç yüz binden fazla asker on beş saat çarpışır. Muharebe biter; yaralılar günlerce düştükleri yerde kalır. Cenevreli tüccar Henry Dunant oraya bambaşka bir iş için gitmiştir. Castiglione delle Stiviere'de kasaba halkıyla derme çatma bir yardım düzeni kurar: "Tutti fratelli (hepimiz kardeşiz)."

Üç yıl sonra yazdığı bu kitap yalnızca bir tanıklık değil, iki soruyla biten bir çağrıdır: Barış zamanında eğitilmiş gönüllülerden yardım cemiyetleri kurulamaz mı? Bunları dokunulmaz bir sözleşmeyle güvence altına alacak uluslararası bir ilke belirlenemez mi? Sorular 1863 Cenevre Konferansı'na, 1864 Birinci Cenevre Sözleşmesi'ne, oradan Kızılhaç ve Kızılay Hareketi ile insancıl hukuka uzandı.

Eser, İzmirli Kızılaycı Nermin Arpacıoğlu'nun 1964 tarihli çevirisinden 62 yıl sonra yeni çevirisiyle Türkçede.

TÜRK KIZILAY

BİR SOLFERİNO HATIRASI

J. HENRY DUNANT

DİZİ ADI: CEVHER	**KİTAP NO:** 6

İNDİR PAYLAŞ YARARLAN ARŞİVLE

ISBN 978-605-59995-9